

T.C.
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Çanakkale Onsekiz Mart University

YÖNETİM BİLİMLERİ DERGİSİ
JOURNAL OF ADMINISTRATIVE SCIENCES

CİLT 20 • SAYI 44 • 2022
Volume 20 • ISSUE 44 • 2022

YÖNETİM BİLİMLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt 20 • Sayı 44 • 2022 / Volume 20 • Issue 44 • 2022
ISSN:1304-5318 E-ISSN:2147-9771

Yılda Dört Kez Yayınlanır / Published Quarterly a Year

Yönetim Bilimleri Dergisi (YBD) yılda dört kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar ilk olarak editörler ve yazı kurulunca bilimsel anlatım ve yazım kuralları yönünden incelenir. Daha sonra uygun bulunan yazılar alanında bilimsel çalışmaları ile tanınmış en az iki ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin raporları doğrultusunda gönderilen makale ya yayınlanır ya düzeltilmek ve daha sonra yayınlanmak üzere yazara geri gönderilir ya da reddedilir. Her durumda yazar Dergipark üzerinden bilgilendirilmektedir.

Yönetim Bilimleri Dergisi (YBD) / Journal of Administrative Sciences (JAS)

Yönetim Bilimleri Dergisi

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ramazan Aydın Yerleşkesi, Ağaköy, Biga, Çanakkale, Turkey

Phone: +90 (286) 335 8738 Fax: +90(286) 3358736

Web: <http://ybd.dergi.comu.edu.tr> / E-mail: ybd@comu.edu.tr

YBD'de yayınlanan yazılarda fikirler yalnızca yazar(lar)ına aittir. Dergi sahibini, yayıncıyı ve editörleri bağlamaz.

Bu yayında yer alan tüm çalışmalar başvuru anında ve yayın öncesi olmak üzere iki kez iThenticate uygulaması aracılığıyla benzerlik taramasından geçirilmiştir.

Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın

Yayın Şekli: 4 aylık (Ocak-Mart-Temmuz-Ekim) Türkçe ve İngilizce

Tasarım-Baskı Hazırlık:

Tam Pozitif Reklamcılık ve Matbaacılık İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti.

Çamlıca Mahallesi 145. Cadde No: 10/11 Yenimahalle /ANKARA

Tel: 0312 397 00 31 | Faks: 0312 397 86 12 | E-Posta: pozitif@pozitifmatbaa.com

Yönetim Bilimleri Dergisi (YBD); EBSCOHOST Academic Search Complete, International Bibliography of the Social Sciences (IBSS), Worldwide Political Science Abstracts Database, TÜBİTAK ULAKBİM, TÜBİTAK DERGİPARK, Index Islamicus, Ulrichs Periodical Directory, International Bibliography of Periodical Literature in the Humanities and Social Sciences (IBZ), International Bibliography of Book Reviews of Scholarly Literature in the Humanities and Social Sciences (IBR), ASSOS INDEX, ProQuest Political Science Database, ProQuest Social Science Journals Database, Directory of Open Access Journals (DOAJ), EBSCO Discovery Service (EDS), EBSCO Business Source Database (BSI), DergiPark ve SOBİAD tarafından indekslenmektedir.

Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama sistemi kullanılarak yeniden basılamaz.

Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

ISSN:1304-5318

E-ISSN:2147-9771

YÖNETİM BİLİMLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF ADMINISTRATIVE SCIENCES

Volume 20 • Issue 44 • 2022
ISSN:1304-5318 E-ISSN:2147-9771
JAS is published quarterly a year

Journal of Administrative Sciences is a peer reviewed interdisciplinary journal (both Turkish and English) sponsored by Canakkale Onsekiz Mart University. The Editorial board and editors take consideration whether submitted manuscript follows the rules of scientific writing. The appropriate articles are then sent to two referees known for their academic reputation in their respective areas.

Journal of Administrative Sciences focuses on scholarly articles on labor economics and industrial relations, econometrics, economics, business administration, public administration, public finance and international relations in general from all over the world.

Manuscripts submitted to Journal of Administrative Sciences should be original and should not be under consideration by another publication at the time of submission.

All the works in this publication have been subjected to similarity screening through iThenticate application twice, at the time of application and before publication.

JAS Indexed or/and Abstracted in

EBSCOHOST Academic Search Complete, International Bibliography of the Social Sciences (IBSS), Worldwide Political Science Abstracts Database, TÜBİTAK ULAKBİM, Index Islamicus, Ulrichs Periodical Directory, International Bibliography of Periodical Literature in the Humanities and Social Sciences (IBZ), International Bibliography of Book Reviews of Scholarly Literature in the Humanities and social Sciences (IBR), ASSOS INDEX, ProQuest Political Science Database, ProQuest Social Science Journal Database, Directory of Open Access Journals (DOAJ), EBSCO Discovery Service (EDS), EBSCO Business Source Database (BSI), DergiPark and SOBİAD.

Editorial Office Journal of Administrative Sciences (JAS)

Yönetim Bilimleri Dergisi

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Ramazan Aydın Yerleşkesi, Ağaköy, Biga, Çanakkale, Turkey
Phone: +90 (286) 335 8738 Fax: +90(286) 3358736
Web: <http://ybd.dergi.comu.edu.tr> / E-mail: ybd@comu.edu.tr

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form, or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written consent of the JAS editors.

Disclaimer: Statements of acts or opinions appearing in the Journal of Administrative Sciences (JAS) are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editors, other authors or publishers.

ISSN:1304-5318
E-ISSN: 2147-9771

YÖNETİM BİLİMLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt 20 • Sayı 44 • 2022 / Volume 20 • Issue 44 • 2022
ISSN:1304-5318 E-ISSN:2147-9771

SAHİBİ / Owner

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi adına

Rektör

Prof. Dr. Sedat MURAT

EDİTÖR / Editor

Prof. Dr. Selçuk İPEK (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Serkan IŞIK (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

BU SAYININ ALAN EDİTÖRLERİ / Field Editors of this issue

Prof. Dr. Cüneyt KILIÇ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Doç. Dr. Özgür TOPKAYA (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Doç. Dr. Mesut YÜCESAN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Emine KEF (Amasya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Tanju AKYOL (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Yasin GÜLTEKİN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Dr. Öğr. Görevlisi Bülent AKKAYA (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)

Dr. Öğr. Görevlisi Mehmet ÖKSÜZ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

YAZI İŞLERİ / Assisting Editor

Arş. Gör. Kendal DENİZ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Arş. Gör. Semra TAŞ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

YAZI VE DANIŞMA KURULU / Editorial Board

Alfabetik Sıra ile / In Alphabetical Order

- ACER, Yücel (Yıldırım Beyazıt Ü.)
AGUN, Hakan (Trakya Ü.)
AKKAYA, Bülent (CBÜ)
AKYOL, İbrahim Tanju (ÇOMÜ)
ALPER, Yusuf (Bursa Uludağ Ü.)
AYDIN, Erdal (ÇOMÜ)
BABA, Gürol (Ankara SBÜ)
BACAK, Bünyamin (ÇOMÜ)
BENLİ, Abdurrahman (Sakarya Ü.)
BİÇERLİ, M. Kemal (Anadolu Ü.)
BOZKURT, Veysel (İstanbul Ü.)
CAM, Erdem (Ankara Ü.)
ÇETİNKAYA, Özhan (Bursa Uludağ Ü.)
DÖNMEZ KARA, C. Öykü (ÇOMÜ)
ENER, Meliha (ÇOMÜ)
GÖKTEPE, Ahmet Orkun (ÇOMÜ)
GÖRÜN, Mustafa (ÇOMÜ)
HARPER, Donta S. (UW Tacoma)
İBRAHİM, Shahnaz (SOTON U.)
İNCEKARA, Ahmet (İstanbul Ü.)
İPEK, Selçuk (ÇOMÜ)
JERMSITTIPARSERT, Kittisak (Henan U.)
KANTEN, Pelin (ÇOMÜ)
KANTEN, Selahattin (ÇOMÜ)
KARA, Mustafa (ÇOMÜ)
KARADENİZ, Oğuz (Pamukkale Ü.)
KARAGÜL, Soner (ÇOMÜ)
KARATAŞ-ÖZKAN, Mine (SOTON U.)
KAYA, İbrahim (İstanbul Ü.)
KILIÇ, Cüneyt (ÇOMÜ)
KORKUSUZ Refik (İst. Medeniyet Ü.)
KURT, Serdar (ÇOMÜ)
LUCESCU, Letitia Carmen (TUIASI)
MALIK, Muhammad Abid (VU of Pakistan)
ÖRNEK, Ali Şahin (ÇOMÜ)
ÖZDEMİR, Süleyman (İstanbul Ü.)
PAZARCIK, Yener (ÇOMÜ)
SİĞİRCİ, Özge (Kırklareli Ü.)
SÖNMEZLER, Gökhan (Trakya Ü.)
ŞAHİN, Levent (İstanbul Ü.)
TAN, Sabri Sami (ÇOMÜ)
TAVŞANCI, Aykut (Trakya Ü.)
TAYŞİR, Eyüp Aygün (Marmara Ü.)
TOPBAŞ, Ferhat (Balıkesir Ü.)
TORUN, Mustafa (ÇOMÜ)
TINKER, Vanessa (Collegium Civitas)
TUNÇ, Metin (İstanbul Ü.)
UĞUR, Suat (ÇOMÜ)
ULUDAĞ, M. Bülent (Onbeş Kasım Ü.)
ULUYOL, Osman (Adıyaman Ü.)
UZUNOĞLU, Sadi (Trakya Ü.)
YELKİKALAN, Nazan (ÇOMÜ)
YİĞİT, Yusuf (ÇOMÜ)
QAISAR, İqbal (US of Malaysia)

BU SAYININ HAKEM KURULU / Referees of this Issue

Alfabetik Sıra ile / In Alphabetical Order

- ALGAN, Neşe (Çukurova Üni.)
ARICA, Feyza (ÇOMÜ)
BAKIR, Hasan (Bursa Uludağ Üni.)
BEK, Nahit (ÇOMÜ)
BİLGİLİ, Alper (ÇOMÜ)
ÇETİNKAYA, Özhan (Bursa Uludağ Üni.)
ÇOLAKOĞLU, Tanju (ÇOMÜ)
ERGAN, Senem (ÇOMÜ)
ERİŞ, Engin Deniz (İzmir Dokuz Eylül Üni.)
İNCAZ, Serap (Kırklareli Üni.)
KAPLAN, Mustafa (ÇOMÜ)
KARATAŞ, Abdullah
(Niğde Ömer Halisdemir Üni.)
MOLLAVELİOĞLU, Muhammed Şükrü
(Van Yüzüncü Yıl Üni.)
ÖCAL, Oğuz (Kayseri Üni.)
ÖKSÜZ, Mehmet (ÇOMÜ)
POLAT, Ebru Kanyılmaz (ÇOMÜ)
TETİK, Semra (Manisa Celal Bayar Üni.)
YILANCI, Veli (ÇOMÜ)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden/ *Editor's Note* IX

► **The Moderator Effect of the Perceived Quality of Meal Service on the Relationship Between Mobbing, Job Stress and Job Performance** 253

▷ *Mobbing, İş Stresi ve İş Performansı İlişkisinde Yemek Hizmetlerinin Algılanan Kalitesinin Düzenleyici Etkisi*

▪ **Emine Kambur**

► **Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Enerji Tüketimi, Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla ve Karbondioksit (Co2) Emisyonu İlişkisine Yönelik Ampirik Bulgular** 279

▷ *The Empirical Findings for the Relationship between Foreign Direct Investments, Energy Consumption, Per Capita Income and Carbon Dioxide (Co2) Emission in Turkey*

▪ **Yusuf Demir**

► **The Impact of Social Media Websites on Customers’ Purchase Intention in New Zealand** 299

▷ *Sosyal Medya Web Sitelerinin Yeni Zelanda’daki Müşterilerin Satın Alma Niyetleri Üzerindeki Etkisi*

▪ **Samar Alrayeres, Nazım Taşkın**

► **Ege Bölgesi’ndeki Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları: Örgütsel Özellikler ve İlişkiler** 329

▷ *Environmental Non-Governmental Organizations in the Aegean Region: Organizational Features and Relations*

▪ **Özge Can, Defne Gönenc**

► **Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Fonlarının Türkiye Kırsalının Kalkındırılmasındaki Rolü: Çanakkale İli Örneği** 357

▷ *The Role of the European Union Pre-Accession Financial Aid Instrument Funds in Rural Development in Turkey: The Case of Çanakkale*

▪ **Semih Oruç, Mustafa Kara**

► Büyükşehirlerde Belde Belediyesinden Mahalleye Dönüşüm Sonrasında Yerel Kamu Hizmetlerinin Sunumundan Memnuniyet: Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin Örnekleri	385
▷ <i>Satisfaction with the Delivery of Local Public Services After the Transformation from Municipality to Neighborhood in Metropolitan Cities: Cases of Ordu, Tekirdag, Manisa and Mardin</i>	
▪ İsmail Kayar, Mustafa Görün	
► Convergence of Output Per Worker in G7 Countries: Evidence from the Club Convergence Test	417
▷ <i>G7 Ülkelerinde Kişi Başı Çıktı Yakınsaması: Kulüp Yakınsama Testinden Kanıtlar</i>	
▪ Reşat Ceylan, Şekip Yazgan	
► Temel Psikolojik İhtiyacın Karşlanması veya Engellenmesinin İş Stresi ve Tükenmişlik Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Benlik Saygısının Aracı Rolü	433
▷ <i>Researching the Impact of Leadership Styles in Improving Team Performance of Generation</i>	
▪ Furkan Bardak, Seçil Keskin	
► Psikolojik Ayrıcalık: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması	461
▷ <i>Psychological Entitlement: A Study of Scale Adaptation</i>	
▪ Seval Aksoy Kürü	
Yazarlar Hakkında	481
<i>About the Authors</i>	486
Yazarlar için Bilgi Notu	491
<i>Notes for Contributors</i>	495

EDİTÖRÜN NOTU

Yönetim Bilimleri Dergisi, yılda dört kez Türkçe ve İngilizce akademik çalışmaları yayımlayan, bilimsel ve hakemli bir dergidir. 2003 yılından bu yana yayın hayatına devam eden ve pek çok uluslararası indeks tarafından taranan Dergimiz; çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, ekonometri, iktisat, işletme, kamu yönetimi, maliye ve uluslararası ilişkiler alanlarında, ağırlıklı olarak özgün araştırma makaleleri yayınlamaktadır.

Yayın ilkelerimize bağlı kalarak hazırladığımız bu sayımızda, farklı alanlardan çok sayıda çalışma değerlendirilmiş, hakemlerin ve editör kurulunun değerlendirmeleri sonucu olumlu rapor alan makaleler yayımlanmıştır. 44. sayımızın hazırlanmasında; başta yazı işlerinde çalışan arkadaşlarımız olmak üzere emeği geçen tüm alan editörlerine, hakemlere ve yazarlara teşekkür ederiz.

İçten saygılarımızla.

Editör
Prof. Dr. Selçuk İPEK
Dr. Öğr. Üyesi Serkan IŞIK

EDITOR'S NOTE

Journal of Administrative Sciences is a scientific and peer-reviewed journal that publishes academic studies in Turkish and English once a quarter. Our Journal, which has been published since 2003 and scanned by many international indexes; it mainly publishes original research articles in the fields of labor economics and industrial relations, econometrics, economics, business administration, public administration, finance and international relations.

In this issue, which we prepared by adhering to our publishing principles, many studies from different fields were evaluated, and the articles that received positive reports as a result of the evaluations of the referees and the editorial board were published. In the preparation of our 44rd issue; we would like to thank all the field editors, referees and authors who contributed, especially our colleagues working in the editorial business.

Best Regards,

Editor
Prof. Dr. Selçuk İPEK
Asst. Prof. Dr. Serkan IŞIK

- RESEARCH ARTICLE -

**THE MODERATOR EFFECT OF THE PERCEIVED QUALITY
OF MEAL SERVICE ON THE RELATIONSHIP BETWEEN
MOBBING, JOB STRESS AND JOB PERFORMANCE**

Emine KAMBUR¹

Abstract

With the increase of mobbing and stress in business life, employees such as depression, loss of motivation and anxiety may occur. These negative feelings can affect the job performance of employees. In addition, the nutrition of employees can regulate their stress and performance. In this study the mediating, moderating and moderated-mediation effects of the variables of mobbing, job stress, job performance and perceived quality of meal service have been examined. The study has been carried out with 283 blue-collar employees of a private company. The research has been conducted with the primary research method, the questionnaire. As a result of the study, it has been determined that the effect of mobbing on job performance is significant that is, job stress mediates the relationship between mobbing and job performance. It has been found that the effects of job stress, perceived quality of meal service and interactional term on job performance are significant. In addition, it has been revealed that the perceived quality of meal service has a moderating effect. Finally, the indirect effect of mobbing on job performance through job stress has been found to be higher when the perceived quality of meal service is low and moderate. That is, the moderated-mediation index value is significant.

Keywords: *Mobbing, Job Stress, Job Performance, Perceived Quality of Meal Service.*

JEL Codes: *D21, D22, M10.*

Başvuru: *02.02.2021*

Kabul: *16.02.2022*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İşletme (İngilizce) Bölümü, eminekambur@aydin.edu.tr, İstanbul, Türkiye, ORCID No: 0000-0003-4946-6867

MOBBİNG, İŞ STRESİ VE İŞ PERFORMANSI İLİŞKİSİNDE YEMEK HİZMETLERİNİN ALGILANAN KALİTESİNİN DÜZENLEYİCİ ETKİSİ²

Öz

İş yaşamında mobbing ve stresin artması ile çalışanlarda depresyon, motivasyon kaybı, kaygı gibi zararlar oluşabilmektedir. Bu zararlar çalışanların iş performanslarını etkileyebilmektedir. Ayrıca çalışanların beslenmeleri streslerini ve performanslarını düzenleyebilmektedir. Bu çalışmada mobbing, iş stresi, iş performansı ve yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi değişkenlerinin aracılık, düzenleyicilik ve durumsal aracılık etkileri incelenmiştir. Çalışma özel bir şirketin 283 mavi yakalı personeli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma, birincil araştırma metodu olan anket ile yürütülmüştür. Çalışma sonucunda mobbingin, iş performansı üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu, dolayısıyla da iş stresinin mobbing ile iş performansı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği saptanmıştır. İş stresinin, yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin ve etkileşimsel teriminin iş performansı üzerine etkilerinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi değişkeninin düzenleyici etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur. Son olarak mobbingin iş stresi vasıtasıyla iş performansı üzerindeki dolaylı etkisi, yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin düşük ve orta düzeyde olduğunda daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yani, durumsal aracılık indeksi değeri anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: *Mobbing, İş Stresi, İş Performansı, Yemek Hizmetlerinin Algılanan Kalitesi.*

JEL Kodları: D21, D22, M10.

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

2 Genişletilmiş Türkçe Özet, çalışmanın sonunda yer almaktadır.

1. INTRODUCTION

Business life occupies a large place in the lives of employees with its economic, psychosocial and cultural aspects. For this reason, negative emotions such as stress and mobbing in the workplace are becoming increasingly important. Especially the competitive work environment encountered in recent years tends to pose a risk for employees by increasing job stress and mobbing (Keser, 2014). Stress and mobbing in the work environment can reduce the employee's performance. This may impair the physical and psychological health of the employee and cause work accidents (Oktay, 2005). Continuation of negative emotional states can create stress reactions in employees. Long-lasting negative emotions such as mobbing and stress can lead to difficult-to-treat consequences such as chronic fatigue, burnout syndrome, cardiovascular diseases and cause economic losses in terms of cost and time (Gumustekin and Oztemiz, 2004). It has been determined that approximately 60% of the lost working days in the workplace are caused by negative mood. (Bacak and Yigit, 2010).

A healthy eating can be of great importance in dealing with negative emotional situations. Employees who are not well nourished increase the risk of occupational accidents and a decrease can be observed in their production, productivity and performance. Blaug et al. (2007) claimed that overtime and poor diet quality lead to a decrease in the body's ability to cope with stress. Because the healthy eating of employees affects their psychology as well as their biology. Employees can feel less negative emotions such as distress, anger, sadness, and depression when they eat healthy meals, that is, when they are given healthy meals at work. Healthy eating contributes to the formation of a healthy mindset.

The purpose of this research is to determine whether mobbing experienced by employees in a private company affects their job performance through job stress and to identify the moderating role of perceived quality of meal service in the relationship between job stress and job performance. In addition, it has been aimed to reveal whether perceived quality of meal service has a moderating effect in the indirect effect of mobbing experienced by employees on job performance through job stress. Because it is thought that the meals eaten at the workplace will affect the performance and stress in a positive way. It is known that the foods eaten and the ingredients in the meals affect the human brain and psychology. For this reason, it was thought that such a study would contribute to the field. When the current literature is examined, no other study has been found that deals with these variables together. The model presented in the method part of the research is the first in the literature. It is thought that this aspect will fill the existing gap. The analysis of the research has been done with Process Macro version 3.5. The research made consists of five parts. After the

introduction, in the second part, mobbing, job stress, job performance and perceived quality of meal service have been explained and hypotheses have been developed. The methodology of the research is included in the third part of the study. In the fourth section, the findings obtained as a result of the analyzes made are shared. In the last section, the results of the findings are interpreted and suggestions for employees and future researchers are made.

1.2. Theoretical Background

1.2.1. Mobbing

According to Brodsky (1976), mobbing is “behaviors repeated by the person to torment”, the purpose of mobbing is to scare and disturb the employee. Often, mobbing develops gradually in the workplace. In the early stages of mobbing, exposure to this situation may not be noticed. Over time, direct aggressive behavior occurs. Employees exposed to mobbing are clearly humiliated next to their colleagues. Since it puts the employee in a difficult situation, according to Qureshi et al. (2015), mobbing is a dangerous communication weapon. Rigby (2002) stated that if employee who is exposed to mobbing acts passively, mobbing process can continue. This process can reduce or terminate depending on the resistance of employee. Rayner (2000) stated that the situation that started as pressure can turn into psychological harassment over time and employee can feel themselves as abused. Rayner (2000) also emphasized that if mobbing continues, mental trauma may occur due to stress experienced by employee. According to Wilson (1991), mobbing is the biggest cause of stress experienced by employee at work. Mobbing is a powerful stress factor. It can adversely affect employees and their performance. The negative effects of stress after mobbing may vary depending on the duration, frequency and severity of mobbing. Björkquist et al. (1994) stated that mobbing causes insomnia and social phobia in employees. Lutgen-Snadvik et al. (2007) put forward that employees exposed to mobbing have high stress levels. Bowling and Beehr (2006) also found a positive relationship between mobbing, stress, anxiety and depression. In more advanced degrees of mobbing, suicide attempts and post-traumatic stress disorder may occur (Agervold and Mikklesen, 2004).

1.2.2. Job Stress

According to Jex and Yankelevich (2008), stress is the effect of work on the physical and psychological health and well-being of employees. Stress, as a stimulant, makes employees feel the various incompatibilities that occur in their environment. Because employees react. The responses of employees are psychological, physical and behavioral. Employees may experience anxiety and depression in psychological response; feel headache, heart and stomach ailments in physical response; experience a loss of performance in behavioral response (Rosen et al., 2010). Behavioral reactions arising due to job stress can affect the organization negatively.

From an employee point of view, a high-stress workplace can cause high blood

pressure, gastrointestinal problems, weak immune system, and metabolic risks. Psychologically, excessive stress can increase anxiety, tension, depression, burnout and lack of self-confidence in employees. (Jex and Crossley, 2005). It can also reduce attention and memory capacity of employees and trigger a high level of risk taking. Excessive stress experienced outside of work can adversely affect the family life of employees (Sonnentag and Frese, 2013).

From an organization point of view, employees' job stress can trigger sabotage, hostile behavior, work accidents, anti-productive behavior and performance decline (Nahrgang et al., 2011). Increased job stress of employees can reduce their commitment to work, decrease their level of participation and increase their intention to leave (Podsakoff et al., 2007; Fried et al., 2008). In addition, employees can want compensation due to physiological and psychological disorders.

1.2.3. Job Performance

It is possible for businesses to successfully exist, to adapt to the changing environment and to ensure effective management of employees. Because job performance is very important for organizations. Business managers are obliged to continuously increase the performance of employees. At this point; managers implement a series of practices to make the most of the employees workforce and increase performance (Turunc and Celik, 2010).

Determining how much of the tasks assigned to employees are fulfilled is one of the important problems faced by organizations. Due to the frequent occurrence of these problems, performance becomes important for business managers. Job performance is defined as "the totality of individual behaviors that contribute to the achievement of the goals of organizations and can be measured according to the competence levels of individuals" (Campbell et al., 1990). The success of organizations depends on the job performance of employees and business performance must be continuously improved. Because in global markets where competition is very tough and the process of change develops rapidly, the main factor for businesses to gain superiority is employees. Therefore, job performance is important for both organization and employee.

Job performance can be affected by stress levels of employees and negative emotional situations such as mobbing in the workplace. Employees exposed to high levels of stress and mobbing may have a decline in their job performance. Because it can create a bad image among employees. In addition, job stress can reduce motivation and work efficiency among employees. Adams (1992) emphasized that mobbing can have high cost consequences such as reduced productivity, high turnover of the workforce, intense job stress, and low job performance. However, the relationship between job performance, job stress and mobbing has not been fully discovered. In order to clarify this situation, the following hypothesis has been developed;

H_1 : Mobbing indirectly affects job performance through job stress.

1.2.4. Perceived Quality of Meal Service

Dining halls in the workplace are businesses that provide food and beverage services. However, the quality of meals and service they provide may differ compared to other businesses, as they don't risk losing customers. It is very difficult to maintain the service quality in food and beverage businesses. It can also be affected by many factors. It can be inferred whether the business is of good quality by looking at the customer's perception, expectation and degree of satisfaction. Therefore, service providers should improve and sustain their service quality in order to influence customers' purchase / non-purchase preferences (Tavmergen, 2002).

Potential customers of dining halls in the workplace are employees. The attitudes and quality perceptions of employees in the dining halls are important in increasing the quality of meals. In most organizations, meals are offered free of charge. Therefore, there is no worry of customer loss. This may cause negative consequences such as poor quality service and unhealthy food. When employees are provided with a healthy diet, their cognitive activities are regulated, their attention span and memory improve, their focus capacity may increase, the risk of occupational accidents can be reduced and they can take business life to a higher level (Kilicarslan, 2020). They can work more efficiently by feeling energetic. Working pace can increase. Since they feel themselves and their minds healthy, they can cope with stress and mobbing, and their chances of making mistakes can decrease (Ozcan and Kizil, 2020). Because they will work with a high level of attention and focus. In addition, they can use their creativity to the full. As a result, it is inevitable that the job performance of employees will improve. That is, the food served in organizations must be of good quality and healthy. If the meals offered to employees are unhealthy and of poor quality, their work efficiency can decrease. Blaug et al. (2007) emphasized that increased workplace demands, overtime and unhealthy meals lead to decrease in the body's capacity to cope with stress. In the light of these explanations, it has been thought that the quality of meal served in the workplaces of employees can have a moderating effect on the relationship between job stress and job performance and the following hypotheses have been put forward;

H_2 : Perceived quality of meal service has a moderating effect on the relationship between job stress and job performance.

H_3 : Perceived quality of meal service has a moderating effect on the indirect effect of mobbing on job performance through job stress.

1.3. Examining The Relationships Between Variables

In this part of the study, similar studies between the variables of mobbing, job stress, job performance, and perceived quality of meal service were examined. No studies related to the perceived quality of meal service variable could be found. This reveals the originality of the study and is expected to contribute to the literature.

Yıldırım and Uysaloğlu (2012) investigated the perceived level of mobbing and the effect of mobbing by using the findings of a case study in a logistics company in Turkey. According to the results, demographic factors and job type affect mobbing perception.

Robert (2018) focused on the effect of workplace bullying on job performance and job stress. This research was carried out with a total of 250 employees of 6 private banks in Pakistan. According to the results, workplace bullying negatively affects performance and stress.

Liu and Chiu (2018) developed a mediation model that explains how job stress affects both job performance and turnover intention through a positive effect. The test results of the study show that intention to leave is directly and indirectly related to job stress through positive effect, while job performance is related to job stress.

Qureshi et. al., (2021) examined the different causes of mobbing and their relationship with mobbing behavior, stress and employee behavior in the workplace. Empirical findings reveal that mobbing has a positive relationship with stress and leads to negative employee behavior in the workplace.

Yesilbas and Wan (2017) investigated the relationship between stress and mobbing and burnout, and whether burnout affects the health-related quality of life of regional government representatives in Turkey. The results reveal that stress is positively and significantly associated with the burnout of regional state representatives in Turkey, and mobbing has a positive and significant relationship with burnout.

Okçu and Çetin (2017) investigated the mobbing levels experienced by teachers and to what extent mobbing affects their job satisfaction and burnout levels. As a result of the research, it was determined that there is a negative and moderate relationship between the levels of teachers' mobbing towards their profession or social relations and their satisfaction levels. In addition, a positive relationship was determined between the level of teachers' exposure to mobbing towards their profession or social relations and their burnout.

Penney and Spector (2005) examined the relationship between incivility, job stress, organizational constraints, interpersonal conflict, job satisfaction. The results showed that incivility, organizational constraints, and interpersonal conflict were negatively associated with job satisfaction.

Santos and Eger (2014) examined the relationship between job satisfaction, job stress, organizational and interpersonal workplace deviations among the five major personality traits among employees of a construction consultancy firm in Singapore. According to the results, job stress affects deviation, but job satisfaction does not.

Ulbeği et al. (2019) examined the relationship between manager-induced undermining behavior and employee performance, and investigated the mediating role of job stress and emotional burnout. Research findings revealed that manager-induced undermining

behavior is negatively related to employee performance and positively related to job stress and emotional burnout. In addition, according to the findings, negative effects of job stress and emotional exhaustion on performance were determined. In addition to these, it has been observed that job stress and emotional exhaustion have positive relations.

Kanapathipillai and Mahbab (2021) examined the relationship between cyberbullying and employee productivity in the manufacturing sector in Malaysia. In addition, this research examined the moderator effect of coworker support between stress and employee productivity in the manufacturing sector. According to the results of the study, cyberbullying affects the productivity of employees. In addition, there is a significant relationship between cyberbullying and employee productivity without stress as a mediator variable.

Machado et al. (2021) investigated the relationship between stress, anxiety, depression and mobbing among gastronomy workers. Research findings show that mobbing affects stress, anxiety and depression.

Bayraktar and Şentürk (2020) examined the effects of materialistic tendency, work stress, supervisor support, work-family conflict on life satisfaction. According to the results of the research, while materialistic tendency, work stress, work-family conflict do not have an effect on the life satisfaction of the employees, supervisor support has a positive effect on the life satisfaction of the employees.

2. METHODOLOGY

The research model that reveals the relationship between the relevant variables in this study is shown in Figure 1. The model shown in Figure 1 has been tested with Process Macro. Mediation analysis is used to understand what is the linkage mechanism between the two variables. The mediating variable is located between the independent variable and the dependent variable. The mediating variable (M), which works like the linkage mechanism between the independent variable (X) and the dependent variable (Y), helps to explain the effect of the independent variable on the dependent variable. Thus, the mediating variable helps to understand how the relationship between the two variables occurs. In order to talk about the mediating relationship, the direct ($X \rightarrow Y$) and indirect effects ($X \rightarrow M \rightarrow Y$) in the model given in Figure 2 should be tested empirically (Gurbuz, 2019: 18-19).

Moderating analysis is used to understand when the relationship between the two variables changes. The moderating variable affects the intensity of the relationship between the predictor variable and the dependent variable. As the moderating variable takes different values, the relationships between independent and dependent variables also change (Gurbuz, 2019: 19).

Moderated-mediation effect is used to reveal the circumstances in which the indirect effects occurring between two variables change. As mentioned above, the mediating

effect tests the indirect effect of the X variable on the Y variable; the moderating effect reveals under what circumstances the effect of X on Y changes. In moderated-mediation effect, both mediating mechanism and moderating effect are considered together. In the model in Figure 1, the effect of variable X on Y is moderated by W variable (Gurbuz, 2019: 20-22).

Figure 1. Theoretical Model

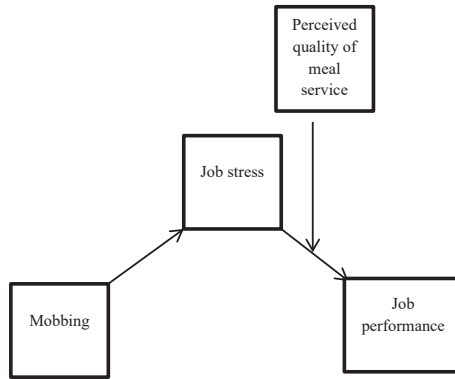
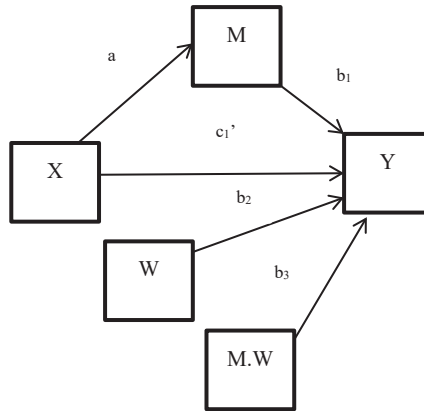

Figure 2. Statistical Model

2.1. Sample and Data Collection

Data set used in the study, in Turkey’s Balıkesir province has been obtained from a private firm’s blue-collar workers. This company located in Balıkesir has approximately 2000 blue collar employees. Surveys have been submitted digitally to the company management. Blue collar personnel conducted surveys (n=283). In order to determine whether this figure is sufficient, the equation in 3.1 proposed by Shirsavar et al., (2012) has been used.

$$n = 5q \leq n \leq 15q \tag{2.1}$$

“n” refers to the sample size, “q” refers to the number of questions in the study. There are 56 questions in the research, excluding demographic questions. The number of samples to be reached according to the equation has been calculated as $n = 5.56 \leq n \leq 15.56 \Rightarrow 280 \leq n \leq 840$. The obtained 283 pieces of data express the sufficient sample number according to the equation.

2.2. Measures

This study used established scale items consisting of such measures as Mobbing (Karakale, 2011), which comprises twenty-four items measuring the pressure an employee experiences at work (1=Strongly disagree; 5=Strongly agree). The Cronbach Alpha result of the mobbing (MO) scale has been calculated as 0.98. Job Stress (Cohen et al.,1983) and it comprises fourteen items measuring what situations in the employee’s life, to what extent employees find “unpredictable” and “uncontrollable” (1=Never; 5=Always). The Cronbach Alpha test result of job stress (JS) scale has been determined as 0.96. Job Performance (Sigler and Pearson, 2000) and it comprises four items measuring the employee’s performance (1=Strongly disagree; 5=Strongly agree). The Cronbach Alpha test result of job performance (JP) scale has been found as 0.91. Perceived Quality of Meal Service (Turen and Camoglu, 2015) and it comprises fourteen items measuring meal, hygiene and service quality in the workplace (1=Strongly disagree; 5=Strongly agree). The Cronbach Alpha test result of perceived quality of meal service (PQMS) scale has been identified as 0.96.

3. RESULTS

Regression analysis based on bootstrap method has been used to test the hypotheses of the research consisting of mediating and moderated mediation relationships (Hayes, 2018; Gurbuz, 2019). Analyzes have been performed using Process Macro (Models 4, 1, 14) developed by Hayes (2018).

3.1. Demographic Information

63.6% (180) of the 283 employees participating in the study are women and 36.3% (103) of them are men. 4.5% (41) of the employees are primary school graduates, 33.9% (96) of them are high school, 25.4% (72) of them are associate degree and 26.1% (74) have a bachelor’s degree. Forty five (15.9%) employees have work experience of between 0-5 years, 59 (20.8%) have work experience of between 6-10 years, 70 (24.7%) have work experience of between 11-15 years, 61 (21.6%) have work experience of between 16-20 years and 48 (17%) have work experience of more than 21 years. In addition, the average age of blue-collar employees is calculated as 38.

3.2. Data Analysis

H_1 has been tested with a simple mediating effect (indirect effect), H_2 with a simple

moderating effect and H_3 with moderated mediation effect claiming that the indirect effect depends on the moderating variable.

Table 1. The Effects of Predictor Variables on the Dependent Variable

JS							
Model Summary							
	R	R-sq	MSE	F	df1	df2	P
Model	0,583	0,340	0,457	145,023	1,000	281,000	0,000
		coeff	SE	t	P	LLCI	ULCI
	constant	1,841	0,121	15,164	0,000	1,602	2,080
	MO	0,431	0,035	12,042	0,000	0,360	0,502
		standardized coefficient					
		coeff					
	MO	0,583					
JP							
Model Summary							
	R	R-sq	MSE	F	df1	df2	p
Model	0,625	0,391	0,492	90,182	2,000	280,000	0,000
		coeff	SE	t	P	LLCI	ULCI
	constant	1,697	0,169	9,992	0,000	1,362	2,031
	MO	0,072	0,045	1,576	0,115	-0,017	0,162
	JS	0,613	0,061	9,911	0,000	0,491	0,735
		standardized coefficient					
		coeff					
	MO	0,090					
	JS	0,568					

Table 2. Total, Direct and Indirect Effects

JP							
Model Summary							
	R	R-sq	MSE	F	df1	df2	P
	0,422	0,178	0,663	61,00	1,000	281,000	0,000
Model		coeff	SE	t	P	LLCI	ULCI
	constant	2,826	0,146	19,342	0,000	2,539	3,114
	MO	0,336	0,043	7,810	0,000	0,251	0,421
		standardized coefficient					
		coeff					
	MO	0,422					
Total effect of X on Y:							
		effect	SE	t	P	LLCI	ULCI
		0,336	0,043	7,810	0,000	0,251	0,421
Direct effect of X on Y:							
		effect	SE	t	P	LLCI	ULCI
		0,072	0,045	1,576	0,115	-0,017	0,162
Indirect effects of X on Y:							
		effect	BootSE	BootLLCI	BootULCI		
	JS	0,264	0,052	0,167	0,370		
Partially standardized indirect effects of X on Y:							
		effect	BootSE	BootLLCI	BootULCI		
	JS	0,295	0,047	0,204	0,309		
Completely standardized indirect effects of X on Y:							
		effect	BootSE	BootLLCI	BootULCI		
	JS	0,331	0,057	0,221	0,446		

Looking at the findings in Table 1, it is seen that MO (X), which is the predictor variable, has a significant and positive effect on JS (M), which is the mediating variable ($b = 0,431, 95\%CI [0,360, 0,502], p < 0,001$). In the next part, the effects of JS (M), which is the mediating variable, and MO (X), on JP (Y), which is the result variable, are seen. Accordingly, JS affects JP significantly and positively ($b = 0,613, 95\%CI [0,491, 0,735], p < 0,001$). It has been determined that MO does not have a significant effect on JP.

Table 2 shows the indirect effect of MO (X), on JP (Y) through JS (M), the mediating variable. It is seen that the effect of MO on JP is significant, thus JS mediates the relationship between MO and JP ($b = 0,264, 95\%BCACI [0,167,0,370]$). Values belonging to the confidence interval (CI) do not include the value 0. In the light of these results, the H_1 tested has been supported.

Table 3. Analysis Results Regarding Hypothesis 2

JP							
Model summary							
	R	R-sq	MSE	F	df1	df2	p
	0,792	0,627	0,302	156,830	3,000	279,000	0,000
Model		coeff	SE	t	P	LLCI	ULCI
	Constant	-0,771	0,287	-2,67	0,007	-1,337	-0,204
	JS	1,008	0,092	10,88	0,000	0,826	1,190
Perceived quality of meal		1,096	0,102	10,66	0,000	0,894	1,298
	Int_1	-0,198	0,030	-6,527	0,000	-0,258	-0,138
Tests of highest order unconditional interactions:							
			R ² -chnng	F	df1	df2	P
		X.W	0,056	42,602	1,000	279,000	0,000
Conditional effects of the focal predictor at values of the moderators:							
perceived quality of meal	effect	SE	t	P	LLCI	ULCI	
	2,428	0,526	0,043	12,061	0,000	0,440	0,611
	3,285	0,355	0,046	7,663	0,000	0,264	0,447
	4,000	0,213	0,058	3,66	0,003	0,099	0,328

In Table 3, the effects of predictor (X), moderating and interaction term ($X.W$) variables on JP (Y), which is the dependent variable, are seen. Accordingly, it is determined that the effects of JS, PQMS and interaction term on JP are significant. It has been found that PQMS has a moderating effect ($b = -0,198, 95\%CI [-0,258, -0,138] p < 0,005$). Based on this result, it can be said that H_2 is supported. In addition, when PQMS is low, the relationship between JS and JP is significant ($b = 0,526, 95\%CI [0,440, 0,611] p = 0,000$). The relationship between JS and JP is significant when PQMS is moderate ($b = 0,355, 95\%CI [0,264, 0,447] p = 0,000$). Finally, when PQMS is at a high level, the relationship between JS and JP is significant ($b = 0,213, 95\%CI [0,099, 0,328] p = 0,000$).

Table 4. Model Summary and Coefficients Table

stress							
Model Summary							
	R	R-sq	MSE	F	df1	df2	P
Model	0,583	0,340	0,457	145,023	1,000	281,000	0,000
		coeff	SE	t	P	LLCI	ULCI
	constant	1,841	0,121	15,16	0,000	1,602	2,080
	MO	0,431	0,035	12,04	0,000	0,360	0,502
JP							
Model Summary							
	R	R-sq	MSE	F	df1	df2	P
Model	0,800	0,640	0,293	123,648	4,000	278,000	0,000
		coeff	SE	t	P	LLCI	ULCI
	constant	-0,847	0,284	-2,977	0,003	-1,407	-0,287
	MO	0,110	0,035	3,098	0,002	0,040	0,180
	JS	0,909	0,096	9,405	0,000	0,781	1,099
perceived quality of meal		1,101	0,101	10,872	0,000	0,901	1,300
	Int_1	-0,196	0,030	-6,536	0,000	-0,255	-0,137
Int_1 :	stress X perceived quality of meal						
Tests of highest order unconditional interactions:							
		R2-chng	F	df1	df2	p	
	M.W	0,055	42,731	1,000	278,000	0,000	

Table 5. Situational Effects Table According to Different Values of the Moderating Variable

Perceived quality of meal	effect	SE	t	P	LLCI	ULCI
2,428	0,433	0,052	8,27	0,000	0,330	0,536
3,285	0,265	0,054	4,88	0,000	0,158	0,372
4,000	0,125	0,064	1,94	0,052	-0,01	0,251

Table 6. Direct, Indirect and Moderated Mediation Effects

Direct effect of X on Y:					
effect	SE	T	P	LLCI	ULCI
0,110	0,035	3,09	0,002	0,040	0,180
Conditional indirect effects of X on Y					
Indirect effect:					
MO	➔ JS	➔ JP			
Perceived quality of meal		Effect	BootSE	BootLLCI	BootULCI
2,428		0,186	0,032	0,125	0,253
3,285		0,114	0,031	0,055	0,178
4,000		0,054	0,032	-0,009	0,118
Index of moderated mediation:					
		Index	BootSE	BootLLCI	BootULCI
Perceived quality of meal		-0,084	0,011	-0,106	-0,063

Tables 4, 5, 6 show the results of moderated mediation impact analysis. In Table 4, the analysis results showing the effect of MO (X), the predictor variable, on JS (M) which is the mediating variable, are included. Accordingly, MO affects JS significantly and positively ($b = 0,431, 95\%CI [0,360, 0,520] p < 0,001$). The effects of predictor (X), mediating (M) and moderating (M, MW) variables on JP, which is the dependent variable, are seen. Accordingly, MO affects JP significantly and positively ($b = 0,110, 95\%CI [0,040, 0,180] p < 0,001$). In addition, the effects of JS, PQMS and the interaction term on JP have been found to be significant ($b = 0,909, 95\%CI [0,718, 1,099] p < 0,001$) ($b = 1,10, 95\%CI [0,901, 1,30] p < 0,001$), ($b = -0,196, 95\%CI [-0,255, -0,137] p < 0,001$).

The results of the slope analysis given in Table 5 show whether the effects of JS on JP are significant when PQMS, which is the moderating variable, is low, moderate and high. When PQMS is at a low level, the relationship between JS and JP is significant. When PQMS is at a moderate level, the relationship between JS and JP is significant. However, when PQMS is at a high level, the relationship between JS and JP is not significant.

Table 6, with direct, indirect and moderated mediation effects, shows whether the indirect effect of MO on JP through JS depends on PQMS. Looking at Table 6, the indirect effect of MO on JP has been seen first. Then, it has been stated whether PQMS is significant when it is low, moderate or high level. According to this situation; the indirect impact of MO on JP through JS is significant when PQMS is at a low level (2.42) ($b = 0,186, 95\%CI [0,125, 0,253]$). When PQMS is at a moderate level (3.28), the indirect effect of MO on JP through JS is significant ($b = 0,114, 95\%CI [0,055, 0,178]$). The indirect impact of MO on JP through JS is not significant when PQMS is at a high level (4.00) ($b = 0,054, 95\%CI [-0,009, 0,118]$). The indirect effect of MO on JP through JS is higher

when PQMS is at a low and moderate level. As can be understood from Table 6, the moderated mediation index value is significant ($b = -0,085,95\%CI[-0,010,-0,063]$). As the moderated mediation index is significant according to Bootstrap results, H_3 has been supported.

In addition, t-test has been conducted to compare the averages of two separate groups for a certain variable. The purpose of performing the t test is to compare the mean of two independent groups for the same variable. ANOVA test has been done to test whether the means of more than two groups are equal to each other. The purpose of doing the ANOVA test is to compare the mean of more than two groups. A statistically significant difference has been found between MO and gender as a result of the t test. According to the test result, male employees are more exposed to MO at work ($malemean = 3,68; femalemean = 2,91; t = -5,833; p = 0,00$). According to Arcimowicz (2003), modern men are sensitive, and emotional, while traditional men are dominant and independent. Mandal (2000) emphasized that modern women are aggressive, ambitious and confident; while traditional women are sensitive and caring. Goralewska-Slonska (2019) also

stated that some characteristics related to biological gender changed with the period and sensitivity and emotional characteristics could be associated with MO. In addition, a difference has been found between JP and gender. This difference is statistically significant ($malemean = 4,14; femalemean = 3,76; t = -3,501; p = 0,046$). According to the test result, men's JP is better than women. Since men work more result-oriented, these features can be reflected in their performance. While doing their job, men want immediate results. Women, on the other hand, like to observe the process when they do their job. The physiological difference can cause men to perform better than women in this workplace.

As a result of ANOVA test, a statistically significant difference has been found between blue-collar workers' exposure to MO ($F = 25,66; p = 0,00$), JS ($F = 23,17; p = 0,00$), JP ($F = 12,05; p = 0,00$) and PQMS ($F = 2,59; p = 0,037$) variables and their education levels. According to LSD test results, university graduates are more clearly aware of MO ($MO \Rightarrow educationlevel; p < 0,001$) and JS ($JS \Rightarrow educationlevel; p < 0,001$) than associate degree, high school and primary school graduates. Similarly, university graduates pay more attention to their performance at work compared to associate degree, high school and primary school graduates ($JP \Rightarrow educationlevel, p < 0,001$). In addition, quality perceptions of meal services are more developed among university graduates ($PQMS \Rightarrow educationlevel; p < 0,001$). As the education level of employees increases, their emotional intelligence develops. Accordingly, their awareness, their ability to manage negative emotions, and their ability to understand the other person's emotions improve then a change begins in their behavior. According to LSD test, those who have a total working time of 0-10 years are more exposed to MO and JS ($MO \Rightarrow totalworkingtime; p < 0,001$), ($JS \Rightarrow totalworkingtime; p < 0,001$). The fact that the total working time is 0-10 years means that employee is new in business life. Because they can feel worthless in the eyes of the company, they can experience adaptation problems and fear of losing the job, depending on the MO they experience. Especially in recent years, change in businesses can cause stress to the employees and their superiors to MO.

4. DISCUSSION

Employee factor is of primary importance on the basis of the success of organizations. It is the human that enables businesses to be established and moves them in line with their goals. Therefore, the higher the qualifications of the employees, the higher the efficiency of the enterprises. In this context, it should be emphasized that MO, JS, JP and PQMS at work are extremely important for employees and organizations. When the current literature is examined, it is seen that there are many studies on MO, JS, and JP. However, the number of studies investigating these three variables together is very few. When PQMS is included in the research, no other study has been found in which four variables are considered together in terms of blue-collar personnel. This is the first study evaluating four variables together and it is thought to fill the gap in the literature.

Firstly, in this study, it has been concluded that the exposure of employees to MO indirectly affects their JP through JS. Demir and Cavus (2009) have found that MO negatively affects JS and indirectly personal performance. Similarly, Yıldırım and Uysaloğlu (2012) claimed that the perception of mobbing is affected by most situations in the workplace. Demir and Cavus's (2009) findings are partially supported by the findings of this study. Employees' behavior can change when there is MO in the workplace. Employees can make more mistakes, experience more stress, and their performance can decrease due to pressure. Business managers are advised to stay away from MO in order to avoid a negative change in employees' behavior. Secondly, in this research has been found that PQMS has a moderating effect on its relationship with JP and JS. In addition, it has been underlined that PQMS has a moderating effect in the indirect effect of MO on JP through JS. These findings constitute the main contribution of the study. Similarly, Turen and Camoglu (2015) emphasized that PQMS can increase JP.

CONCLUSION

JS and MO in business life negatively affect the health and performance of employees and cause labor losses. Variables such as the nature of the job, conditions, age, gender, profession, and education level can have an impact on JS and MO. Regarding this issue, Robert (2018) emphasized that workplace bullying affects job performance and job stress. Liu and Chiu (2018) claimed that job performance and job stress affect each other. Qureshi et al., (2021) suggested that employee behaviors in the workplace affect stress and mobbing. Similarly, Yesilbas and Wan (2017) emphasized that burnout and mobbing affect work stress. These findings are similar to the results of the study. In addition to the stress and MO experienced in the workplace, when employees eat poor quality food, a serious change occurs in their behavior and they can experience health problems. In addition, poor quality meals can reduce employees' commitment to job. According to Turen and Camoglu (2015), attention should be paid to food, hygiene and quality so that employees do not experience any health problems and

their performance is good. For example; Google company aims to increase their performance and reduce their stress by offering a variety of dishes from different cultures to its employees. Businesses are recommended to recruit with the support of the human resources department while recruiting kitchen personnel. Because human resources are responsible for both motivation and performance of employees. Therefore, human resources do not make a decision that will adversely affect the employee. Appropriate nutrition programs should be established by paying attention to the balance of all nutrients in the nutrition of employees. Collective Nutrition Team employment can even be provided to businesses. Businesses should be made aware of quality nutrition. Any negative working conditions that harm the physical and psychological health of employees in the workplace should be corrected. The whole process must be of high quality at every step of collective nutrition for employees. Otherwise, employee dissatisfaction, stress, inefficiency, performance decline and consequently the failure of the business are inevitable.

This study has limitations. Blue collar employees of a company were reached with the questionnaire. The results can be generalized by supporting different applications in the context of the sector and business. Similar research can be done in the future with white-collar personnel. More than one company can be included in the study and the results can be compared.

MOBBİNG, İŞ STRESİ VE İŞ PERFORMANSI İLİŞKİSİNDE YEMEK HİZMETLERİNİN ALGILANAN KALİTESİNİN DÜZENLEYİCİ ETKİSİ

1. GİRİŞ

İş hayatı ekonomik, psikososyal ve kültürel yönüyle çalışanların yaşantısında büyük yer kaplamaktadır. Bu sebeple iş yerinde yaşanan stres, mobbing gibi olumsuz duygu durumları giderek önem kazanmaktadır. Özellikle son yıllarda karşılaşılan rekabetçi iş ortamı, iş stresini ve mobbingi artırarak çalışanlar için risk oluşturma eğilimindedir (Keser, 2014). İş ortamında oluşan stres ve yapılan mobbing çalışanın performansını düşürebilmektedir. Bu durum çalışanın fiziksel ve psikolojik sağlığını bozabilir ve iş kazalarına neden olabilir (Oktay, 2005). Olumsuz duygu durumlarının devam etmesi, çalışanlarda stres reaksiyonları oluşturabilmektedir. Mobbing, stres gibi uzun süre devam eden olumsuz duygular kronik yorgunluk, tükenmişlik sendromu, kardiyovasküler hastalıklar gibi tedavi edilmesi zor, maliyet ve zaman açısından ekonomik kayıplara neden olacak sonuçlara yol açabilmektedir (Gümüştekin ve Öztemiz, 2004). İşyerindeki kayıp çalışma günlerinin yaklaşık %60'ının olumsuz duygu durumu kaynaklı olduğu tespit edilmiştir (Bacak ve Yiğit, 2010).

Olumsuz duygu durumları ile baş edilmesinde sağlıklı beslenmenin önemi büyük olabilmektedir. İyi beslenmeyen çalışanların iş kazası riski artmakta, üretim, verimlilik ve performanslarında düşüş gözlenebilmektedir. Blaug vd. (2007) fazla mesai ve düşük diyet kalitesinin, vücudun stresle baş edebilme kapasitesinde azalmaya neden olduğunu iddia etmiştir. Çünkü çalışanların sağlıklı beslenmesi biyolojilerinin yanı sıra psikolojilerini de etkilemektedir. Çalışanlar sağlıklı beslendiklerinde yani iş yerlerinde onlara sağlıklı besinler verildiğinde sıkıntı, öfke, üzüntü, depresyon gibi olumsuz duyguları daha az hissedebilirler. Sağlıklı beslenmek sağlıklı bir zihin yapısının oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Bu araştırmanın amacı özel bir şirkette çalışanların yaşadıkları mobbingin iş performanslarını iş stresleri aracılığıyla etkileyip etkilemediğini tespit etmek ve iş streslerinin iş performansları üzerindeki etkisinde yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin düzenleyici etkisini belirlemektir. Ayrıca çalışanların yaşadıkları mobbingin iş stresleri aracılığıyla iş performansları üzerindeki dolaylı etkisinde yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin düzenleyici bir etkisi olup olmadığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Mevcut literatür incelendiğinde özel bir şirkette çalışanların maruz kaldıkları mobbing, iş stresleri, iş performansları, yemek hizmetlerinin algılanan kalitesini birlikte ele alan başka bir araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın yöntem kısmında sunulan model literatürde ilk olma özelliğine sahiptir. Bu yönüyle mevcut boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Araştırmanın analizi Process Macro

3.5 versiyonu ile yapılmıştır. Yürütülen araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından ikinci bölümde mobbing, iş stresi, iş performansı ve yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi açıklanmış ve hipotezler geliştirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın metodolojisi yer almaktadır. Dördüncü bölümde yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular paylaşılmaktadır. Son bölümde ise elde edilen bulgulara ait sonuçlar yorumlanmakta, çalışanlara ve gelecekteki araştırmacılara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

2.YÖNTEM

Çalışanların yaşadıkları mobbingin iş performanslarını iş stresleri aracılığıyla etkileyip etkilemediğini tespit etmek, iş streslerinin iş performansları üzerindeki etkisinde yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin düzenleyici etkisi olup olmadığını belirlemek, ayrıca mobbingin iş stresleri aracılığıyla iş performansları üzerindeki dolaylı etkisinde yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin düzenleyici bir etkisi olup olmadığını ortaya çıkarmak için yapılan bu çalışmada ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan araştırma modeli Process Macro ile test edilmiştir.

Araştırmada kullanılan veri seti, Türkiye'nin Balıkesir İlinde bulunan özel bir firmanın mavi yakalı çalışanlarından anket yolu ile elde edilmiştir. Balıkesir'de bulunan bu şirket yaklaşık 2000 mavi yakalı çalışanı sahiptir. Yaklaşık 2000 mavi yakalı çalışan, araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Anketler dijital ortamda şirketin yönetimine sunulmuştur. Şirketin yöneticileri, mavi yakalı personele anketleri yaptırtmıştır. Toplamda 283 mavi yakalı çalışandan veri toplanabilmiştir. Elde edilen veriler “Kesinlikle Katılıyorum”, “5”, “Kesinlikle Reddediyorum”, “1” kodu ve “Hiçbir Zaman”, “1”, “Sık Sık”, “5” kodu kullanılarak analiz programına girilmiştir.

3.BULGULAR

Tahmin değişkeni olan mobbing (X), aracı değişken olan iş stresini (M) anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilemektedir ($b = 0,431,95\%CI[0,360,0,502], p < 0,001$). İş stresi iş performansını anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilemektedir ($b = 0,613,95\%CI[0,491,0,735], p < 0,001$). Mobbingin ise iş performansı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Mobbingin (X), aracı değişken olan iş stresi (M) vasıtasıyla, iş performansı (Y) üzerindeki dolaylı etkisi bulunmamaktadır. Mobbingin, iş performansı üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu, dolayısıyla da iş stresinin mobbing ile iş performansı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği görülmektedir ($b = 0,264,95\%BCACI[0,167,0,370]$). Bu sonuçlar ışığında test edilen H_1 desteklenmiştir. İş stresinin (b_1 '), yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin (b_2 ') ve etkileşimsel teriminin (b_3 ') sonuç değişkeni olan iş performansı üzerine etkilerinin anlamlı olduğu tespit edilmektedir. Yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi değişkeninin düzenleyici etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir ($b = -0,198,95\%CI[-0,258,-0,138] p < 0,005$). Bu sonuca dayanarak H_2 'nin desteklendiği söylenebilir. Ayrıca yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi düşük düzeyde olduğunda iş stresi ile iş performansı arasındaki ilişki anlamlıdır ($b = 0,526,95\%CI[0,440,0,611] p = 0,000$). Yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi orta düzeyde olduğunda iş stresi ile iş performansı

arasındaki ilişki anlamlıdır ($b = 0,355, 95\%CI [0,264, 0,447] p = 0,000$). Yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi yüksek düzeyde olduğunda iş stresi ile iş performansı arasındaki ilişki anlamlıdır ($b = 0,213, 95\%CI [0,099, 0,328] p = 0,000$). Mobbing, iş stresini anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilemektedir ($b = 0,431, 95\%CI [0,360, 0,520] p < 0,001$). Mobbing, iş performansını anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilemektedir ($b = 0,110, 95\%CI [0,040, 0,180] p < 0,001$). Ayrıca iş stresinin, yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin ve etkileşimsel terimin iş performansı üzerindeki etkilerinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($b = 0,909, 95\%CI [0,718, 1,099] p < 0,001$), ($b = 1,10, 95\%CI [0,901, 1,30] p < 0,001$), ($b = -0,196, 95\%CI [-0,255, -0,137] p < 0,001$).

Yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi düşük seviyede olduğunda, iş stresi ile iş performansı arasındaki ilişki anlamlıdır. Yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi orta seviyede olduğunda, iş stresi ile iş performansı arasındaki ilişki anlamlıdır. Ancak yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi yüksek seviyede olduğunda, iş stresi ile iş performansı arasındaki ilişki anlamlı değildir. Yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi düşük seviyede olduğunda (2,42), mobbingin iş stresi vasıtasıyla iş performansı üzerindeki dolaylı etkisi anlamlıdır ($b = 0,186, 95\%CI [0,125, 0,253]$). Yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi orta seviyede olduğunda (3,28), mobbingin iş stresi vasıtasıyla iş performansı üzerindeki dolaylı etkisi anlamlıdır ($b = 0,114, 95\%CI [0,055, 0,178]$). Yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi yüksek seviyede olduğunda (4,00) mobbingin iş stresi vasıtasıyla iş performansı üzerindeki dolaylı etkisi anlamlı değildir ($b = 0,054, 95\%CI [-0,009, 0,118]$). Yani; mobbingin iş stresi vasıtasıyla iş performansı üzerindeki dolaylı etkisi, yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin düşük ve orta düzeyde olduğunda daha yüksektir. Durumsal aracılık indeks değeri anlamlıdır ($b = -0,085, 95\%CI [-0,010, -0,063]$). Bootstrap sonuçlarına göre durumsal aracılık indeksi anlamlı olduğundan H_3 desteklenmiştir.

4. TARTIŞMA

İşletmelerin başarılarının temelinde çalışan faktörü birincil derecede önemlidir. İşletmelerin kurulmasını sağlayan ve amaçları doğrultusunda harekete geçiren, insandır. Dolayısıyla çalışanların nitelikleri ne kadar fazla ise işletmelerin etkinliği de o derece artacaktır. Bu bağlamda mobbingin, iş stresinin, iş performansının ve iş yerindeki yemeklerin kaliteli olmasının çalışanlar ve işletmeler açısından son derece önemli olgular olduklarının vurgulanması gerekmektedir. Mevcut literatür incelendiğinde mobbing, iş stresi, iş performansı ile ilgili çok fazla çalışmanın yapıldığı görülmüştür. Fakat bu üç değişkenin birlikte araştırıldığı araştırma sayısı oldukça azdır. Yemek hizmetlerinin algılanan kalitesi değişkeni de incelemeye dahil edildiğinde dört değişkenin beraber ele alındığı başka bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu, dört değişkeni birlikte değerlendiren ilk çalışmadır.

İlk olarak bu çalışmada çalışanların mobbing algılarının, iş performanslarını iş stresleri aracılığıyla dolaylı olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Demir ve Çavuş (2009)'ta mobbingin iş stresini etkilediği ve mobbingin kişisel performansı dolaylı olarak olumsuz yönde etkilediğini tespit etmiştir. Demir ve Çavuş (2009)'un bulguları

bu çalışmanın kişilerle kısmen desteklenmektedir. İkinci olarak çalışmada iş stresinin, iş performansı üzerindeki etkisinde yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin düzenleyici etkisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca mobbingin, iş stresi aracılığıyla iş performansı üzerindeki dolaylı etkisinde yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin düzenleyici bir etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Bu bulgular çalışmanın ana katkısını oluşturmaktadır. Benzer olarak Türen ve Çamoğlu (2015) yemek hizmetlerinin algılanan kalitesinin iş performansını artırabileceğini vurgulamıştır.

SONUÇ

İş yaşamında stres ve mobbing çalışanların sağlığını ve performanslarını olumsuz etkileyerek işgücü kayıplarına neden olmaktadır. İşin niteliği, koşulları, yaş, cinsiyet, meslek, eğitim düzeyi gibi değişkenler iş stresi ve mobbing üzerinde etkiye sahip olabilmektedir. İş yerindeki stresin ve mobbingin nedenleri ile birlikte çalışanlara kalitesiz yemekler verildiğinde çalışanlar sağlık problemi yaşayabilirler. Ayrıca kalitesiz yemekler, çalışanların işe karşı bağlılıklarını azaltabilir. Türen ve Çomoğlu (2015)'na göre çalışanların herhangi bir sağlık sorunu yaşamamaları ve performanslarının artması için yemeklerin kalitesine, çeşitliliğine, yemek için ayrılan süreye, hijyene önem verilmelidir. Örneğin; Google şirketi çalışanlarına farklı kültürden çeşitli yemekler sunarak performanslarını artırmayı, streslerini azaltmayı amaçlamaktadır. İşletmelere, mutfak personeli alınırken insan kaynakları departmanının desteği ile işe alım yapmaları önerilmektedir. Çünkü insan kaynakları, çalışanların hem motivasyonlarından hem performanslarından sorumludur. Bu nedenle çalışanın olumsuz etkileyecek bir karar vermez. Çalışanların beslenmesinde bütün besin öğelerinin dengesi önemsenerak uygun beslenme programları oluşturulmalıdır. Hatta işletmelere Toplu Beslenme Yöneticisi veya Toplu Beslenme Ekibi'nin istihdamı sağlanabilir. Kaliteli beslenme konusunda işletmeler bilinçlendirilmelidir. İşyerinde çalışanların fiziksel ve psikolojik olarak sağlığını bozan her türlü olumsuz çalışma koşulları düzeltilmelidir. Çalışanlara yönelik toplu beslenmenin her adımında tüm süreç kaliteli olmalıdır. Aksi halde çalışanların memnuniyetsizliği, moral bozukluğu, stres, verimsizlik, performans düşüşü ve sonuç olarak işletmenin başarısızlığı kaçınılmazdır.

Bu çalışma sınırlılıklara sahiptir. Tek bir şirketin mavi yakalı çalışanlarına anket yolu ile ulaşılmıştır. Gelecekte benzer çalışma beyaz yakalı personel ile yapılabilir. Birden fazla şirket araştırmaya dahil edilebilir ve sonuçlar kıyaslanabilir.

REFERANS

- Adams, A. (1992). *Bullying at work: How to Confront and Overcome It*, London: Virago.
- Agervold, M. (2007). Bullying at work: A discussion of definitions and prevalence, based on an empirical study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48, 161-172.
- Arcimowicz, K. (2003). *Obraz mężczyzny w polskich mediach. Prawda, fałsz, stereotyp*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Bacak B & Yigit Y.(2010). İşe devamsızlığın nedenleri, ekonomik sonuçları ve azaltılması için alınması gereken önlemler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), 29-44.
- Bayraktar, E., & Şentürk, F. K. (2020). The Effect of Materialist Tendency, Job Stress, Supervisor Support and Work-Family Life Conflict on Job and Life Satisfactions. *Alanya Akademik Bakış*, 4(2), 325-351.
- Björkqvist, K., Österman, K. & Hjelt-Back, M. (1994). Aggression among university employees. *Aggressive Behavior*, 20, 173-184.
- Blaug R, Kenyon A, & Lekhi R. (2007). A report prepared for the work foundation's principal partners: Stress at work. London: The Work Foundation.
- Bowling, N. A. & Beehr, T. A. (2006). Workplace harassment from the victim's perspective: A theoretical model and meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 91, 998-1012.
- Brodsky, C. M. (1976). *The harassed worker*. Toronto, Ontario, Canada: Lexington Books, DC Heath.
- Campbell, John P., Jeffrey J. McHenry, & Laress L. Wise.(1990). Modeling job performance in a population of jobs. *Personnel Psychology*,43(2), 313-333.
- Cohen, S., Mermelstein, R. & Kamarck, T. (1983). A global measure of perceived stress, *Journal of Health and Social Behaviour*, 24, 385-396.
- Demir, Y. & Cavus, M.F. (2009). Mobbingin Kişisel ve Örgütsel Etkileri Üzerine Bir Araştırma, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 13-23.
- Fried, Y., Shirom, A., Gilboa, S. & Cooper, C. L. (2008). The mediating effects of job satisfaction and propensity to leave on role stress-job performance relationships: Combining meta-analysis and structural equation modeling. *International Journal of Stress Management*, 15, 305-328.
- Goralewska-Slonska, A.(2019). Experiencing mobbing at workplace facing psychological gender and occupational burnout, *Management*, 23(1), 156-173.
- Gumustekin G, & Oztemiz B. (2004). Örgütsel stres yönetimi ve uçucu personel üzerinde bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3, 61-85.
- Gürbüz, S. (2019). *Sosyal Bilimlerde Aracı, Düzenleyici ve Durumsal Etki Analizleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Hayes, A.F. (2018). *Introduction to mediation, moderation and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: The Guilford Press.
- Jex, S. M. & Crossley, C. D. (2005). Organizational consequences. In J. Barling, E. K. Kelloway & M. R. Frone (Eds.), *Handbook of Work Stress* (pp. 575-599). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Jex, S. M. & Yankelevich, M. (2008). Work stress. In J. Barling & C. L. Cooper (Eds.), *The Sage Handbook of Organizational Behavior, Volume 1, Micro Perspectives* (pp.498-518). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kanapathipillai, K., & Mahbob, N. N. (2021). The Consequences Of Cyberbullying In The Manufacturing Sector On Employees'productivity In Malaysia: Mediating Role Of Job Stress And Moderating Role Of Co-Workers Support. *European Journal of Human Resource Management Studies*, 5(3), 12-43.

- Karakale, S.B. (2011). Mobbing ve Mobbinge Başa Çıkma Yöntemleri: Mobbing Mağdurlarına Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi.
- Keser A. (2014). İş Stresi Kaynakları. Ankara: Türk Metal Yayınları.
- Kılıçarslan, S. (2020). Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yemekhanelerindeki Yemekleri Yeme Durumları: Bilecik İli Örneği. (Unpublished master's dissertation), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Liu, C. M., & Chiu, C. K. (2020). Modeling turnover intention and job performance: the moderation of perceived benevolent climate. *Review of Managerial Science*, 14(3), 611-631.
- Lutgen-Sandvik, P., Tracy, S. J. & Alberts, J. K. (2007). Burned by bullying in the American workplace: Prevalence, perception, degree and impact. *Journal of Management Studies*, 44(6), 837-862.
- Machado, I. C. K., Bernardes, J. W., Monteiro, J. K., & Marin, A. H. (2021). Stress, anxiety and depression among gastronomes: association with workplace mobbing and work-family interaction. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 94(8), 1797-1807.
- Mandal, E. (2000). Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z pięcią. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
- Nahrgang, J. D., Morgeson, F. P. & Hofmann, D. A. (2011). Safety at work: A Metaanalytic investigation of the link between job demands, job resources, burnout, engagement, and safety outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 96, 71-96.
- Okçu, V., & Çetin, H. (2017). Investigating the Relationship among the Level of Mobbing Experience, Job Satisfaction and Burnout Levels of Primary and Secondary School Teachers. *Universal Journal of Educational Research*, 5(1), 148-161.
- Oktay M. (2005). Çalışma yaşamında iş yerinde stres. Medikal açıdan stres ve çareleri, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Sempozyum Dizisi, 47, 111-116.
- Ozcan, Ç. & Kizil, M. (2020). İş stres düzeyinin çalışanlarda beslenme durumu, diyet kalitesi ve antropometrik ölçümlere etkisinin değerlendirilmesi, *Beslenme Diyetetik Dergisi*, 48(3), 56-64.
- Penney, L. M., & Spector, P. E. (2005). Job stress, incivility, and counterproductive work behavior (CWB): The moderating role of negative affectivity. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 26(7), 777-796.
- Podsakoff, N. P., LePine, J. A. & LePine, M. A. (2007). Differential challenge stressors-hindrance stressors relationships with job attitudes, turnover intention, turnover and withdrawal behavior: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 92, 438-454.
- Robert, F. (2018). Impact of workplace bullying on job performance and job stress. *Journal of Management Info*, 5(3), 12-15.
- Qureshi, M.I., Iftikhar, M., & Janjua, S.Y. (2015). Empirical investigation of mobbing, stress and employees' behavior at work place: quantitatively refining a qualitative model. *Qual Quant* 49, 93-113.
- Rayner, C. (2000). The organisational implications of bullying at work, speech to North West Employers Organization, Manchester.
- Rigby, K. (2002). New perspectives on bullying. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Rosen, C. C., Chang, C.-H., Djurdjevic, E. & Eatough, E. (2010). Occupational stressors and job performance: An updated review and recommendations. In P. L. Perrewé & D. C. Ganster (Eds.), New developments in theoretical and conceptual approaches to job

- stress. Research in occupational stress and well-being, volume 8 (pp.1-60). Bingley, UK: Emerald Group Publishing Ltd.
- Santos, A., & Eger, A. (2014). Gender differences and predictors of workplace deviance behaviour: the role of job stress, job satisfaction and personality on interpersonal and organisational deviance. *International Journal of Management Practice*, 7(1), 19-38.
- Shirsavar, H. A., Gilaninia, S., & Almani, A. M. (2012). A study of factors influencing positive word of mouth in the Iranian banking industry. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 11(4), 454-460.
- Sigler, T. H., & Pearson, C. M. (2000). Creating an empowering culture: examining the relationship between organizational culture and perceptions of empowerment. *Journal of quality management*, 5(1), 27-52.
- Sonnentag, S. & Frese, M. (2013). Stress in organizations. In N. W. Schmitt ve S. Highhouse (Eds.), I. B. Weiner (Ed. In Chief), *Handbook of Psychology Vol. 12: Industrial and Organizational Psychology* (2nd ed.), (pp.560-592). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Tavmergen, İ. P. (2002). *Turizm Sektöründe Kalite Yönetimi*, Ankara: Seçkin.
- Turunç, Ö. & Mazlum Ç. (2010). Çalışanların algıladıkları örgütsel destek ve iş stresinin örgütsel özdeşleşme ve iş performansına etkisi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 183-206.
- Türen, U., & Çamoğlu, A. (2015). Perceived quality of meal service provided by organization and job performance of employees. *Applied Research in Quality of Life*, 10(1), 77-93.
- Ülbeği, İ. D., Iplik, E., & Yalcin, A. (2019). Sosyal baltalama ve çalışan performansı ilişkisinde iş stresi ve duygusal tükenmişliğin rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 1-15.
- Wilson, C. B. (1991). U.S. businesses suffer from workplace trauma. *Personnel Journal*, 47-50.
- Yesilbas, M., & Wan, T. T. (2017). The impact of mobbing and job-related stress on burnout and health-related quality of life: The case of Turkish territorial state representatives. *International Journal of Public Administration*, 40(12), 1024-1035.
- Yıldırım, H., & Uysaloglu, B. (2012). Impact of demographic factors on employee's perception of mobbing: a case study from a logistics company. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58, 634-644.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Emine KAMBUR
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Emine KAMBUR
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Emine KAMBUR
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Emine KAMBUR
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Emine KAMBUR

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

**TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR, ENERJİ
TÜKETİMİ, KİŞİ BAŞINA GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HÂSILA VE
KARBONDİOKSİT (CO₂) EMİSYONU İLİŞKİSİNE YÖNELİK
AMPİRİK BULGULAR**

Yusuf DEMİR¹

Öz

Ülke içerisinde, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak olan kaynakların kıt olması, dışarıdan kaynak temini zorunlu kılar. Bu kaynak transferinin en arzulanana yolu belki de doğrudan yabancı yatırımlar olduğundan, ekonomi ile olan ilişkisi çevreye zarar vermeden ve sürdürülebilirliği sağlayabilecek nitelikte olmalıdır. Temel doğal kaynakların korunarak ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinin sürdürülebilir büyüme açısından önemi yadsınamaz. Dolayısıyla bu çalışmadaki temel gaye, literatürde de kullanıldığı şekliyle, karbondioksit (CO₂) emisyonu ile net doğrudan yabancı yatırımlar, enerji tüketimi, kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla ilişkisini 1974-2015 döneminde yıllık veriler kullanılarak Toda-Yamamoto nedensellik testi ile Türkiye için araştırmaktır. Araştırmanın sonuçlarına göre, net doğrudan yabancı yatırımlar ile CO₂ emisyonu arasında herhangi bir ilişki bulunamazken, enerji tüketimindeki artışın, CO₂ emisyonunu artırdığı; ayrıca CO₂ emisyonundan enerji tüketimine doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu görülmüştür. Kişi başına düşen gelirdeki bir artış ise, CO₂’de bir azalışa neden olur. Bununla beraber hem kişi başına düşen gelirden CO₂’ye, hem de CO₂’den kişi başına düşen gelire doğru çift yönlü nedensellik vardır.

Anahtar Kelimeler: CO₂ Emisyonu, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Enerji Tüketimi, Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla.

JEL Kodları: F21, O13, Q4.

Başvuru: 25.02.2021 **Kabul:** 10.02.2022

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ydemir@cumhuriyet.edu.tr, Sivas, Türkiye, ORCID No: 0000-0001-5677-8709.

**THE EMPIRICAL FINDINGS FOR THE RELATIONSHIP
BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENTS, ENERGY
CONSUMPTION, PER CAPITA INCOME AND CARBON DIOXIDE(CO₂)
EMISSION IN TURKEY²**

Abstract

Inside the country, the scarcity of resources to meet the needs of society makes it necessary to supply external resources. Since foreign direct investment is perhaps the most desirable way to transfer this resource, its relationship with the economy should ensure sustainability without harming the environment. From the sustainable growth aspect, the importance of achieving economic growth by preserving essential natural resources is undeniable. Therefore, this study's primary purpose is to research Turkey's relationship between carbon dioxide used as CO₂ emissions and net foreign direct investment, energy consumption, gross domestic product per capita using annual data with the Toda-Yamamoto causality test over 1974-2015. As a result, it has been found that no correlation has been found between net foreign direct investment and CO₂ emissions and the increase in energy consumption led to an increase in CO₂ emissions and one-way causation from CO₂ emissions to energy consumption. An increase in per capita income leads to a decrease in CO₂. Along with this, there exists a bidirectional causality both from per capita income to CO₂ and from CO₂ to per capita income.

Keywords: CO₂ Emission, Foreign Direct Investments, Energy Consumption, Per Capita Income.

JEL Codes: F21, O13, Q4

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

² The Extended English Summary is located the end of the article.

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme ve gelişme, bilhassa azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından temel bir hedeftir. Sürdürülebilir büyüme açısından, temel doğal kaynakların korunması hususu oldukça önemlidir (Munasinghe, 2001). 1960'lı yıllardan itibaren özellikle gelişmekte olan ülkelerde döviz kısıtının aşılması hususu, ekonomik büyüme konusunda tartışılmaktadır. Döviz kısıtındaki aşılma yabancı yatırımlar ile gerçekleştirilmeye çalışılmakta bunun yanı sıra kaynak ve tasarruf açıklarındaki kapanmanın sağlanması ve yönetim iyileşmesi beklenmektedir. Ancak ticaretin serbestleşmesinin ve sermayenin serbest dolaşımının etkisiyle oluşan çevre sorunları, çevre konusuna olan önemi günbegün artırmaktadır (Aliyu, 2005). Asırlardır doğa tarafından sunulan kaynakların sınırsız gibi kullanılması ve kaynakların bilinçsiz bir şekilde tüketilmesi ile kaynaklarda meydana gelen zararlar insanlar tarafından göz ardı edilmiştir. Sanayi devriminden itibaren makineleşme süreci ile hız kazanan üretim ile çevreye ve doğal kaynaklara verilen zararlar da aynı oranda artmaya başlamıştır. Kaynaklarda meydana gelen tehlikenin farkına varılması ise oldukça geç olmuştur. Doğaya verilen zararın artmasıyla beraber hayati ihtiyaçların karşılanması noktasında birtakım sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Tüm bu yaşananlarla beraber sürdürülebilir kalkınma kavramına yönelik farkındalık artmaya başlamıştır. Daha önceleri yalnızca kalkınma olarak ele alınan olgu bu durumla beraber genişletilmiş ve içerisine çevre, doğal kaynaklar ve insani yönler de eklenmiştir (Najam ve Cleveland, 2003). Ekosistemin işleyişinin bozulmasına neden olan kirlenme en temelde sanayileşme, nüfus ve kentleşmenin artmasıyla meydana gelmektedir. İlk grupta değerlendirilen kirlenme, süreç içerisinde kendiliğinden yok olabilmektedir ve bu nedenle geçicidir denilebilir. Ancak ikinci grupta değerlendirilen kirlenmenin geçici olduğu söylenemez. Meydana gelen bu kirlenme topraktan ve hayvanlardan insanlara geçmektedir. Böyle bir durumda kirliliğe sebep veren maddelerin ortadan kaldırılması imkânsız hale gelmektedir (Taofeek vd., 2014).

Mal ve hizmetlerin ihtiyaçları karşılama özelliğine fayda, fayda yaratma eylemine de üretim denir. Üretimin bol olması daha fazla ihtiyacın karşılanması anlamına gelir ki bu da beraberinde yüksek bir yaşam standardı sağlar. İhtiyaçların karşılanması için ülke içerisinde üretim faktörlerinin, kaynakların, kıtlığı dışarıdan kaynak temini zorunlu kılar. Bir firmanın satın alınması yerine, kuruluş aşamasındaki bir firmaya sermaye temin etmek ve/veya hali hazırdaki bir firmanın sermayesinin artırmak gibi yöntemlerle yapılan yatırımlar doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanır ve dışarıdan kaynak temininde ilk sıralarda yer alır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ivme kazanan sanayileşme ve bununla beraber ortaya çıkan kentleşme, nüfus artışıyla beraber tüketim faktörünün ivme kazandığı bir kalkınma sürecini başlatmıştır. Bu süreçte,

fosil enerji kaynaklarının bilinçsizce tüketilmesi ile sera gazı salınımı ve dolayısıyla karbon ve oksijenin birleşmesi sonucu oluşan CO₂ emisyonunun, yani, en önemli sera gazının atmosferde birikmesi sonucunu doğurmuştur. Bu da iklim değişiklikleri, küresel ısınma, buzulların erimesi ve okyanus seviyesinde yükselme, tropikal fırtınalar gibi çevresel felaketlere yol açmıştır, açmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmadaki temel gaye, kirlenme konusu ile temel doğal kaynakların korunması hususu literatürde de kullanıldığı şekliyle karbondioksit emisyonu ile doğrudan yabancı yatırımlar, enerji tüketimi, kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla ilişkisini 1974-2015 döneminde Türkiye için araştırmaktır. Çalışmada önce ampirik literatüre yer verilecek ardından da değişkenler arasındaki ilişki kurulacak model ile araştırılacaktır.

1.1 Literatür Taraması

Türkiye özelinde karbondioksit emisyonunun belirleyicilerine yönelik oldukça fazla çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları Tablo 1’de özet olarak açıklanmaktadır.

Tablo 1: İlgili Literatür

Yazar	Ülke/Değişken	Yöntem	Sonuç
Atıcı ve Kurt (2007)	Türkiye (1968-2000), CO ₂ , gelir ve dış ticaret.	Zaman serisi analizi	Ekonomik gelişme, geliri ve gelir eşitsizliğini artırır.
Öztürk ve Acaravcı (2013)	Türkiye (1960-2007), finansal gelişme, ticaret, büyüme, enerji tüketimi ve CO ₂ .	ARDL	Değişkenler arasında uzun dönemli ilişki vardır.
Kocak (2014)	Türkiye (1960-2010), CO ₂ , gelir ve enerji tüketimi.	ARDL	Enerji tüketimi karbondioksit salımını artırır.
Artan vd. (2015)	Türkiye (1981-2012), büyüme, dışa açıklık, çevre kirliliği.	VAR analizi	Büyüme, dışa açıklık ve çevre kirliliği arasında ilişki vardır.
Keskingöz ve Karamelikli (2015)	Türkiye (1960-2011), dış ticaret, enerji, büyüme, CO ₂ .	ARDL	CO ₂ , dış ticaret ve büyüme ile uzun dönemli ilişkilidir.
Büyükyılmaz ve Mert (2015)	Türkiye (1960- 2010), CO ₂ , gelir ve enerji.	MS-VAR analizi	CO ₂ , gelir ve enerji arasında karşılıklı nedensellik vardır.
Şeker vd. (2015)	Türkiye (1974-2010), doğrudan yabancı yatırımlar ve enerji tüketimi, CO ₂ .	ARDL	Doğrudan yabancı yatırımlar, CO ₂ ’yi pozitif etkiler.
Uysal ve Yapraklı (2016)	Türkiye (1968-2011), kişi başına gelir ve enerji tüketimi, CO ₂	Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testi	Enerji tüketimindeki artış, CO ₂ ’yi artırır.
Doğan ve Topallı (2016)	Türkiye (1965-2013), CO ₂ , GSYİH ve enerji tüketimi.	Nedensellik analizleri.	Enerji tüketiminden ve CO ₂ ’dan büyümeye doğru nedensellik vardır.

Yazar	Ülke/Değişken	Yöntem	Sonuç
Kızılkaya (2017)	Türkiye (1970-2014), ekonomik büyüme, enerji tüketimi ve doğrudan yabancı yatırımlar, CO ₂ .	ARDL	Büyüme ve enerji tüketimi CO ₂ 'yi pozitif etkiler.
Kılıçarslan ve Dumrul (2017)	Türkiye (1974-2013), doğrudan yabancı yatırımlar, CO ₂ .	Zaman serileri analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar CO ₂ 'yi pozitif etkiler.
Yenisu (2018)	Türkiye (1960-2013), CO ₂ , GSYİH ve enerji tüketimi.	Nedensellik testi.	Enerji tüketiminden büyümeye, CO ₂ 'ya; tek yönlü nedensellik vardır.
Akbulut Bekar ve Terzi (2018)	Türkiye (1974-2013), CO ₂ , dışa açıklık.	Hsiao, Sims ve VAR nedensellik	Dışa açıklık ile CO ₂ birbirini etkiler.
Akçay ve Karasoy (2018)	Türkiye (1974- 2012), doğrudan yabancı yatırımlar ile CO ₂ .	Zaman serileri analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile CO ₂ arasında ters nedensellik vardır.
Kurt vd. (2019)	Türkiye (1974-2014), CO ₂ , doğrudan yabancı yatırımlar, enerji tüketimi ve kişi başına gelir.	ARDL	Gelir CO ₂ 'yi azaltırken; enerji tüketimi ve doğrudan yabancı yatırımları artırır.
Haug ve Ucal (2019)	Türkiye (1974-2014), dış ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar, CO ₂ .	ARDL	İhracattaki azalışlar ve ithalattaki artışlar kişi başına CO ₂ 'yi artırır.
Benli (2020)	Türkiye (1974-2014), doğrudan yabancı yatırımlar, CO ₂ , enerji, büyüme.	Yönlendirilmiş Döngüsüz Graflar (DAGs)	Doğrudan yabancı yatırımlar karbon emisyonlarını artırır.
Öcal vd. (2020)	Türkiye (1968- 2016), büyüme, enerji, çevre kirliliği.	ARDL	Büyüme çevresel bozulmaya neden olur.
Dinç ve Dinç (2021)	Türkiye (1970-2015), enerji, finansal gelişmişlik, gelir ve doğrudan yabancı yatırımlar.	Toda Yamamoto nedensellik testi.	Finansal gelişmişlik, enerji tüketimini, geliri ve doğrudan yabancı yatırımları etkiler.

Literatür tablosunda yer alan çalışmaların sonuçlarına bir bütün olarak bakıldığında da, genel olarak; enerji tüketiminin karbondioksit salınımını arttırdığı görülmektedir. Ekonomik büyüme ve CO₂ emisyonunu pozitif olarak etkilediği görülmektedir. Benzer şekilde doğrudan yabancı yatırımlar da CO₂ emisyonunu pozitif bir şekilde etkilemektedir. Ancak doğrudan yabancı yatırımlar ile CO₂ emisyonu arasındaki ilişki net değildir.

2. YÖNTEM

Çalışmada kullanılan ampirik model oluşturulurken referans alınan çalışmalar; *Uysal ve Yapraklı (2016)* ve *Kurt vd. (2019)*'dir. Ekonometrik analizde Türkiye'de CO₂ emisyonu (kişi başına metrik ton) ile net doğrudan yabancı yatırımlar (ABD \$), enerji tüketimi (kişi başına kg petrol eşdeğeri) ve kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (ABD \$) modele logaritmik olarak dahil edilmiştir. Ekonometrik analiz periyodu, 1974-2015³ dönemini kapsamaktadır. Analizde yıllık veriler kullanılmıştır. Ekonometrik

3 Verilerin ulaşılabilirliği dönem seçiminde belirleyici olmuştur.

analiz dönemine ait veriler Dünya Bankası'nın Dünya Gelişme Göstergeleri⁴ (World Development Indicators) veri tabanından temin edilerek kurulan model şu şekildedir:

$$\ln\text{CO}_t = \beta_0 + \beta_1 \ln\text{FDI}_t + \beta_2 \ln\text{ENERJIC}_t + \beta_3 \ln\text{GDPPC}_t + \mu_t \quad (1)$$

Modelde kullanılan değişkenlerin kısaltmaları ve temsil ettikleri değişkenlerin isimleri şöyledir: CO: CO₂ Emisyonu, FDI: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, ENERJİ: Enerji Tüketimi, GDPPC: Kişi Başına GSYİH'yı ve et kavramı ise hata terimidir. Yöntem olarak Toda-Yamamoto (1995) nedensellik analizi yapılmıştır. Bu nedensellik analizinde Wald testi uygulanır. Wald testinin dağılımı VAR modelinde bulunan gecikme sayısı ve serilerin bütünleşme derecelerinin eklenerek elde edilen χ^2 dağılımına sahiptir. Toda-Yamamoto nedensellik testi değişkenlerin düzey değerlerinde standart VAR modeli oluşturur ve bu sayede serilerin eşbütünleşme derecelerinin belirlerken oluşan sorunları ortadan kaldırır (Zapata, Rambaldi, 1997; Duasa, 2007). Buna göre oluşturulan VAR süreci;

$$\ln X_t = \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \alpha_{1i} \ln X_{ti} + \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \beta_{1i} \ln Y_{ti} + \varepsilon_{1t} \quad (2)$$

$$\ln Y_t = \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \alpha_{2i} \ln Y_{ti} + \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \beta_{2i} \ln X_{ti} + \varepsilon_{2t} \quad (3)$$

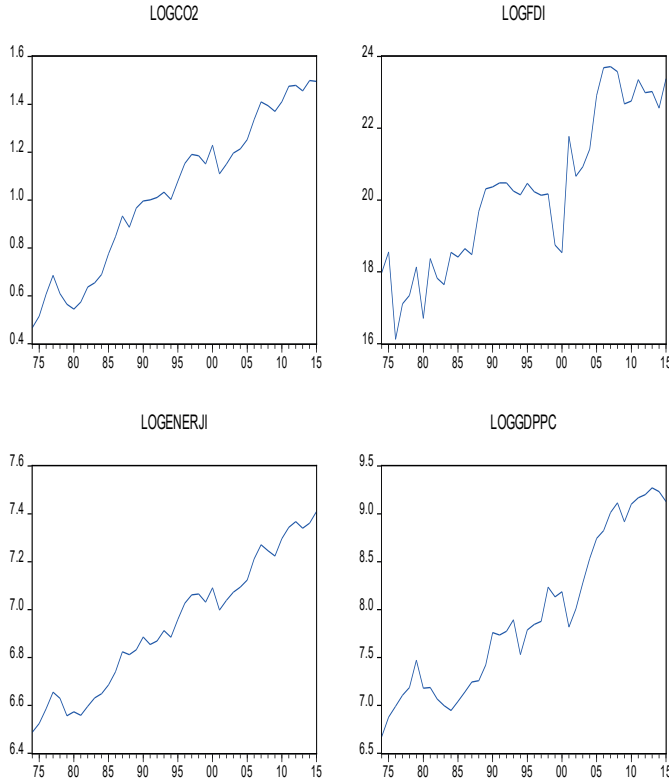
şeklinde ifade edilebilir. (2) ve (3) numaralı denklemlerdeki d_{\max} ifadesi modelde yer alan değişkenlerin maksimum bütünleşme derecelerini, k ifadesi ise VAR modelinden elde edilen optimal gecikme uzunluğunu ifade eder. Hata düzeltme terimini ise ε_t gösterilir. Tablo 2'de değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Oynaklık göstergesi olan *standart hatalara* bakıldığında, en fazla oynaklığın sırasıyla, net doğrudan yabancı yatırımlarda ve kişi başına düşen milli gelirden olduğu görülmektedir. Serilerin normal dağılıp dağılmadıklarını gösteren *Jarque-Bera* istatistiğine baktığımızda, bütün serilerinin olasılık değerlerinin %5'ten büyük oldukları için serilerin normal olarak dağıldıklarını söylenebilir.

Tablo 2: Değişkenlere ait Tanımlayıcı İstatistikler

	LOGCO ₂	LOGFDI	LOGENERJİ	LOGGDPPC
Ortalama	1.029	20.219	6.937	7.925
Medyan	1.056	20.240	6.935	7.802
Maksimum	1.499	23.716	7.409	9.270
Minimum	0.466	16.118	6.487	6.672
Standart Hata	0.319	2.168	0.276	0.808
Çarpıklık	-0.198	0.098	0.041	0.344
Basıklık	1.825	1.910	1.811	1.782
Jarque-Bera	2.687	2.146	2.486	3.425
J-B Olasılık	0.261	0.342	0.289	0.180

4 <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=World-Development-Indicators#>

Değişkenlerin zaman yolu Şekil 1'de gösterilmiştir. Buna göre, incelenen dönemde CO2 serisinin görünümünün enerji serisi görünümü ile çok benzer olduğu ve gene görünümünün kısa duraklamalarla beraber devamlı olarak arttığı şeklindedir. Net doğrudan yabancı yatırımlar serisinde ise istikrarsızlık, dalgalanma yüksek seviyelerdedir. 2000 yılından sonraki sıçrayış da vurgulanması gereken noktalardandır. Kişi başına düşen gelir de (ABD \$) en önemli sıçramayı 2000'li yılların başında kaydetmiştir.

Şekil 1: Değişkenlerin Zaman Yolu

3. BULGULAR

ADF (1981) ve PP (1988) testleri ile yapılan serilerin durağanlık sınamalarına ait sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir. Buna göre *ADF birim kök test* sonuçlarına göre değişkenlerin hiçbiri düzey değerlerinde durağan çıkmamış (FDI değişkeni hariç; çünkü düzey değerinde sabitli ve trendli modelde % 5 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır) ancak birinci farkları alındıktan sonra durağanlaştıkları görülmüştür. *PP birim kök test* sonuçlarına göre ise değişkenlerin hiçbiri düzey değerlerinde durağan çıkmamış (ENERJİ ve FDI değişkeni hariç; çünkü bu değişkenler düzey değerinde sabitli ve trendli modelde sırasıyla % 10 ve % 5 anlamlılık seviyelerinde anlamlıdır) ancak birinci farkları alındıktan sonra durağanlaştıkları görülmüştür.

Tablo 3: Birim Kök Testi Sonuçları

ADF Test Sonuçları					
DÜZEY					
		LOGCO ₂	LOGENERJI	LOGFDI	LOGGDPPC
Sabitli	t-istatistiği	-1.019	-0.341	-1.180	-0.746
	p-değeri	0.738	0.910	0.674	0.824
Sabitli+Trendli	t-istatistiği	-2.675	-3.088	-3.902	-2.413
	p-değeri	0.252	0.123	0.021**	0.368
Sabitsiz+Trendsiz	t-istatistiği	2.711	3.414	0.779	2.164
	p-değeri	0.998	1.000	0.878	0.992
BİRİNCİ FARK					
		d(LOGCO ₂)	d(LOGENERJI)	d(LOGFDI)	d(LOGGDPPC)
Sabitli	t-istatistiği	-6.225	-6.338	-8.551	-6.934
	p-değeri	0***	0***	0***	0***
Sabitli+Trendli	t-istatistiği	-6.171	-6.258	-8.466	-6.846
	p-değeri	0***	0***	0***	0***
Sabitsiz+Trendsiz	t-istatistiği	-5.178	-5.103	-8.459	-6.275
	p-değeri	0***	0***	0***	0***
PP Test Sonuçları					
DÜZEY					
		LOGCO ₂	LOGENERJI	LOGFDI	LOGGDPPC
Sabitli	t-istatistiği	-1.037	-0.192	-0.832	-0.715
	p-değeri	0.731	0.931	0.799	0.832
Sabitli+Trendli	t-istatistiği	-2.675	-3.215	-3.852	-2.521
	p-değeri	0.252	0.096*	0.024**	0.317
Sabitsiz+Trendsiz	t-istatistiği	2.939	5.126	2.365	2.164
	p-değeri	0.999	1.000	0.995	0.992
BİRİNCİ FARK					
		d(LOGCO ₂)	d(LOGENERJI)	d(LOGFDI)	d(LOGGDPPC)
Sabitli	t-istatistiği	-6.465	-6.779	-9.065	-6.934
	p-değeri	0***	0***	0***	0***
Sabitli+Trendli	t-istatistiği	-6.400	-6.7047	-8.8829	-6.8471
	p-değeri	0***	0***	0***	0***
Sabitsiz+Trendsiz	t-istatistiği	-5.156	-5.074	-8.599	-6.295
	p-değeri	0***	0***	0***	0***
Not: (*) % 10; (**) % 5; (***) % 1 önem seviyesini göstermektedir.					

Tablo 4'te, ilk olarak modelin, daha sonra katsayıların anlamlı olup olmadıkları için bakılan regresyon sonuçları gösterilmektedir. Açıklanan değişken CO₂'yi, açıklayıcı değişkenler olan FDI, ENERJİ, GDPPC'nin olasılık değerlerine bakıldığında, FDI değişkeni hariç diğer değişkenlerin hepsinin anlamlı oldukları görülmektedir. Enerji değişkeninin katsayısının işareti pozitif olduğundan etki aynı yönlüdür. Enerjide yüzde bir birimlik bir artış, CO₂'de yüzde 1.3'lük bir artışa neden olur. Kişi başına düşen gelir değişkeninin katsayısının işareti negatif olduğundan etki ters yönlüdür ve

kişi başına düşen gelirden yüzde 1 birimlik bir artış, CO₂'de yüzde 0.07'lik bir azalışa neden olur. Birden fazla değişken olduğundan modelin açıklama gücü için bakılan düzeltilmiş R-kare değeri açıklayıcı değişkenlerin CO₂'yi açıklamada çok anlamlı olduklarını gösterir ve F istatistiğinin olasılık değerinin anlamlı çıkması da bu görüşü destekler niteliktedir.

Tablo 4: Regresyon Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t-İstatistik	Olasılık
Bağımlı Değişken: LOGCO₂				
d(LOGFDI)	0.008562	0.007512	1.139743	0.2615
d(LOGENERJI)	1.307953	0.058845	22.22711	0.0000***
d(LOGGDPPC)	-0.077627	0.015320	-5.067030	0.0000***
C	-7.602368	0.297155	-25.58384	0.0000***
Tartılı İstatistik				
R-kare		0.991	Bağımlı değişken ortalama	1.029
Düzeltilmiş R-kare		0.990	Bağımlı değişken standart sapma	0.318
Açıklanan kareler toplam		0.037	Hata kareler toplam	0.311
F-istatistik		1423.172	Durbin-Watson istatistik	1.070
Olasılık (F-istatistik)		0.000***		

Tablo 3 ve Tablo 4'teki sonuçlar beraber değerlendirildiğinde, kurulan modelin anlamlı olduğu, değişkenlerin de birinci farkını aldıktan sonra durağan hale geldikleri görülmüştür. Bu aşamadan sonra Johansen eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Johansen eşbütünleşme analizi yapmadan önce uygun gecikme sayısının tespit edilmesi gerekmektedir. En uygun gecikme uzunluğunun tespiti için yapılan test sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	35.15276	NA	2.28e-06	-1.639619	-1.467242	-1.578289
1	145.4538	191.5755	1.60e-08	-6.602833	-5.740945*	-6.296180*
2	163.9415	28.21804*	1.45e-08*	-6.733763*	-5.182366	-6.181788
3	174.2959	13.62424	2.11e-08	-6.436627	-4.195720	-5.639330
4	192.0564	19.62998	2.25e-08	-6.529283	-3.598866	-5.486663

Tablo 5'ten görüldüğü gibi; en uygun gecikme uzunlukları yıldız (*) ile gösterilmiştir. Buna göre Schwarz bilgi kriteri (SC) ve Hannan-Quinn bilgi kriteri (HQ) istatistikleri uygun gecikme uzunluğunu 1 olarak, ve ardışık modifiye edilmiş LR test istatistiği, son kestirim hatası (FPE), Akaike bilgi kriteri (AIC) bilgi kriteri uygun gecikme uzunluğunu 2 belirlemiştir. En çok (*)'ın olduğu bilgi gecikme, en uygun gecikme uzunluğu olduğu için; gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Tablo 6’da değişkenler arasındaki eş bütünleşme test sonuçları yer almaktadır. Eş bütünleşmeyi ölçen/gösteren sonuçlara toplu olarak bakıldığında hem iz (trace) istatistiği hem de maksimum özdeğer istatistiği % 5 kritik değerlerinden daha büyük oldukları için değişkenlerin eşbütünleşik oldukları anlaşılmış ve hiç eşbütünleşme vektörü olmadığını söyleyen yokluk hipotezi reddedilmiştir. Ayrıca olasılık değerleri de bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 6: Johansen Eşbütünleşme Testi

Hypothesized No. of CE(s)	Özdeğer	İz (Trace) İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
H0: $r = 0$	0.621	66.80	54.079	0.003
H0: $r \leq 1$	0.374	29.909	35.192	0.166
Hypothesized No. of CE(s)	Özdeğer	Maksimum Öz Değer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
H0: $r = 0$	0.621	36.893	28.588	0.004
H0: $r \leq 1$	0.374	17.828	22.299	0.187

Tablo 6’daki değişkenler arasındaki eş bütünleşme test sonuçları, CO₂ ile onu açıklayan değişkenler net doğrudan yabancı yatırımlar, enerji, kişi başına düşen milli gelir arasında uzun dönemli bir ilişkinin (eşbütünleşme) olduğunu göstermektedir.

Johansen test sonuçlarının güvenilirliği ve/veya kısa dönem katsayı tahminleri için ise vektör hata düzeltme tahminin yapılması gerekmektedir. Tablo 7’de hata düzeltme modeline ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 7: Hata Düzeltme Modeli (VECM) Sonuçları

	CO ₂	ENERJİ	FDI	GDPPC
CointEq1	-1.34455	-0.9841	6.248095	-3.85887
St.Hatalar	-0.35581	-0.30246	-5.75944	-1.14871
t- istatistiği	-3.77886	-3.25364	1.08484	-3.35929

Tablo 7’deki hata düzeltme modeline ilişkin sonuçlara bakıldığında, hata terimlerinin modelde çalıştığını, değişkenler üzerinde uzun dönemde bir şok meydana geldiğinde birbirlerinden ayrıldıklarında tekrar dengeye doğru yaklaşacakları anlamına gelir. Dolayısıyla değişkenler arasındaki uzun dönemli bir ilişkinin (eşbütünleşme) olduğunu gösteren eş bütünleşme test sonuçları güvenilirirdir. Ayrıca modelin anlamlı olduğu ve modelde otokorelasyon olmadığı (Tablo 8), süreç durağanlığının sağlandığı (Tablo 9) ve modelin istikrarlı olduğu (Şekil 2) anlaşılmıştır.

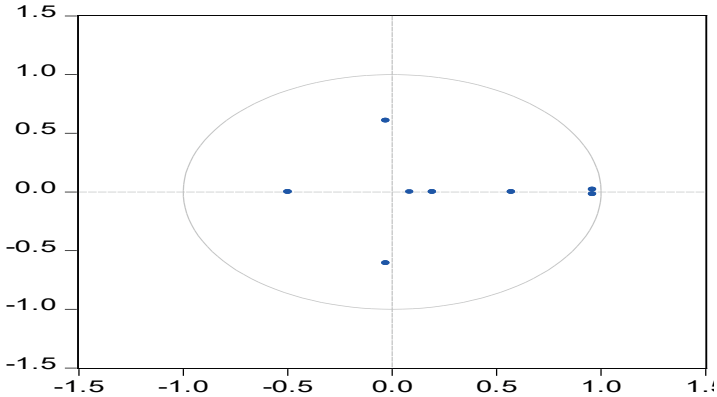
Tablo 8: Serisel Korelasyon için LM Testi

Gecikme	LRE* stat	Prob.
1	12.09688	0.7373
2	22.67219	0.1228
3	9.751269	0.8793
4	12.80976	0.6866
5	12.19559	0.7304
6	7.959235	0.9501
7	9.602971	0.8865
8	11.01167	0.8088
9	12.59071	0.7024
10	11.77276	0.7595

Tablo 9: Değişen Varyans ve Normallik Testleri

White Değişen Varyans Testi			
Chi-sq	sd	Prob.	
175.4766	160	0.1906	
Jarque-Bera Normallik testi			
Denklem	Jarque-Bera	sd	Prob.
1	1.313082	2	0.5186
2	0.351742	2	0.8387
3	1.214887	2	0.5447
4	0.580997	2	0.7479
Model	3.460709	8	0.9022

Şekil 2: AR Karakteristik Polinomlarının Ters Kökleri
(VAR modelinin istikrar grafiği)

Tablo 10’da karbondioksit emisyonu ile doğrudan yabancı yatırımlar, enerji tüketimi, kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla ilişkisi, Toda-Yamamoto nedensellik test sonuçları ile gösterilmiştir. Bu test yapılırken, Granger nedensellik ilişkisi karbondioksit emisyonu, enerji tüketimi, doğrudan yabancı yatırımlar ve son olarak kişi başına düşen gayri safi milli hasıla değişkenleri açıklanan değişken olarak modele dahil edilmiş ve bu sayede Granger nedensellik ilişkisi araştırılmıştır.

Tablo 10: Toda-Yamamoto Nedensellik Test Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Chi-square Test İstatistiği	df	Olasılık	Sonuç
Bağımlı Değişken: CO₂				
Enerji > CO ₂	1.863794	2	0.3938	ENERJI \nRightarrow CO ₂
GDPPC > CO ₂	7.660707	2	0.0217**	GDPPC \Rightarrow CO ₂
FDI > CO ₂	17.16437	2	0.0002*	FDI \Rightarrow CO ₂
Bağımlı Değişken: ENERJİ				
CO ₂ > Enerji	5.996500	2	0.0499**	CO ₂ \Rightarrow ENERJİ
FDI > Enerji	9.786909	2	0.0075*	FDI \Rightarrow ENERJİ
GDPPC > Enerji	5.523400	2	0.0632***	GDPPC \Rightarrow ENERJİ
Bağımlı Değişken: FDI				
CO ₂ > FDI	4.568701	2	0.1018	CO ₂ \nRightarrow FDI
ENERJİ > FDI	8.638578	2	0.0133**	ENERJİ \Rightarrow FDI
GDPPC > FDI	9.036889	2	0.0109**	GDPPC \Rightarrow FDI
Bağımlı Değişken: GDPPC				
CO ₂ > GDPPC	6.672654	2	0.0356**	CO ₂ \Rightarrow GDPPC
ENERJİ > GDPPC	8.595858	2	0.0136**	ENERJİ \Rightarrow GDPPC
FDI > GDPPC	12.26015	2	0.0022*	FDI \Rightarrow GDPPC

4. TARTIŞMA

Üretim ve çeşitliliğimizin devamı ve daimî olabirlik yeteneği olarak, kaynakların sürdürülmesi, yatırımların yönünün nasıl olabileceği ve devamlılığı, teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin ne yönde olması gerektiği ile birlikte insan ihtiyaçlarını karşılayabilirliğinin dengeli bir biçimde yapılması, insan ihtiyaçlarına ve isteklerine de bu yönde cevap verebilir olması çevre ve kalkınma arasındaki bağlantıyla ilişkilidir (Sachs, 2019).

Ülkelerin ekonomik büyümelerinde doğrudan yabancı yatırımların, oldukça önemli bir finansman kaynağı olduğu ve ülkeye bu yatırımları çekebilmek için hükümetlerin sıkı çevresel düzenlemelerden uzak durduğu söylenebilir. Şöyle ki, ülkelerin tasarruf ve finansman olanakları büyümelerinde, kalkınmalarında belirleyici rol oynamaktadır. Fakat ülkeler arasındaki bu olanaklara sahiplik farkı gelişmiş ülkelere, yeterli tasarruf ve yatırım finansmanına sahip bulunmayan gelişmekte olan ülkelere yatırım transferini de beraberinde getirmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınmaları için kendilerinde var olmayan ve büyüme, kalkınmak için gerekli olan tasarruf ve yatırım finansmanını dışarıdan temin etme yoluna gitmektedirler. Duan vd.'nin ifadesiyle ülkelerin, doğrudan yabancı yatırımları cezbetmek konusunda girdikleri sıkı rekabet, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki, yetersiz veya fazlasıyla esnek çevre yönetmelikleri nedeniyle, çevre hassasiyetine dair giderleri kısararak, doğrudan yabancı yatırımları kendilerine çekmeye çalışabilmektedir. Bu durum haliyle, çevre hassasiyetinin ve giderlerinin yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde bulunan kirli endüstrilerin, gelişmekte olan ülkelere kaymasına sebebiyet verebilmektedir (Duan, vd., 2021).

Ekonomi ve çevre arasındaki ilişki asırlar öncesi gerçekleşen tarım devrimine kadar dayanmaktadır. 18. yy'da sanayi devrimiyle birlikte nüfus yoğunluğundaki artış sonrası artan ihtiyaçlar, üretimin artmasını sağlamıştır. Üretimdeki artış ile birlikte ekonomik büyüme her ülkenin başlıca hedefi haline gelmiştir. Sanayileşme sonrası üretim artışının sağlanmasında ve hammadde temininde daha çok fosil yakıt olarak ifade edilen enerji kaynaklarının kullanılması çevre kirliliğini arttırmış ve çevre konusunu önemli bir noktaya taşımıştır (Işık vd., 2015). Çevre, üretim sürecinin girdisi konumundadır, aynı zamanda üretimin sonuçlarından da etkilenmektedir. Ancak üretimdeki artışlar daha fazla üretim faktörü kullanılması nedeniyle çevrede bozulmalara neden olmaktadır. Çevresel bozulmanın temel göstergeleri arasında CO₂ emisyonları kullanılmıştır. Nüfus artışı, ekonomik büyüme, enerji tüketimi, kişi başına gelir gibi unsurlar CO₂ salınımını etkiler.

Çevre kirliliğine sebep olan en yaygın kirletici CO₂ emisyonudur. CO₂ emisyonu sadece enerji üretimi için fosil yakıtların yakılması ve nakliye ile ilgili değildir. Aynı zamanda endüstriyel üretim, ormansızlaşma ve çayır alanlarının tarım alanlarına dönüştürülmesiyle de ilgilidir (Vogel, 1999). Bununla beraber kalkınma adına yapılan sanayileşme faaliyetleri ve ortaya çıkan sanayi atıklarının arıtılmadan denizlere dökülmesi, orman tahribatları, temiz su kaynaklarının yok edilmesi gibi örnekler dikkate alınmaması durumunda geri dönülmesi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilecektir.

SONUÇ

Temel gayesi karbondioksit emisyonu, CO₂ ile net doğrudan yabancı yatırımlar, enerji tüketimi, kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla ilişkisini 1974-2015 döneminde yıllık veriler ile Türkiye için araştırmak olan bu çalışmada ilk önce, yapılan ön testler ile değişkenlerin birinci farkları alındıktan sonra durağan hale geldikleri görülmüştür. Ardından, katsayıların anlamlı olup olmadıkları için regresyon analizi yapılmıştır ve açıklanan değişken CO₂'yi, açıklayıcı değişkenler olan FDI, ENERJİ, GDPPC'nin olasılık değerleri FDI değişkeni hariç diğer değişkenlerin hepsinin anlamlı oldukları görülmektedir. Dolayısıyla net doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile CO₂ emisyonunu açıklayamaz; aralarında bir ilişki yoktur. Bu sonuç *Kızılkaya (2017)*'nin bulunduğu doğrudan yabancı yatırımlar ile CO₂ emisyonu arasında bir ilişki yoktur sonuçları ile örtüşmektedir. Enerji değişkeninin katsayısının işareti pozitif olduğundan etki aynı yönlüdür; enerji tüketimindeki artış, CO₂'de bir artışa neden olur. Bu sonuç *Uysal ve Yapraklı (2016)*'nin enerji tüketimindeki artış, karbondioksit salımını artırır sonucu ile uyum göstermektedir. Kişi başına düşen gelir değişkeninin katsayısının işareti negatif olduğundan etki ters yönlüdür ve kişi başına düşen gelirdeki bir artış, CO₂'de bir azalışa neden olur. Bu sonuç, *Kurt vd. (2019)*'nin kişi başına gelirin CO₂ emisyonunu azalttığı sonucu ile uyum göstermektedir. Birden fazla değişken olduğundan modelin açıklama gücü için bakılan düzeltilmiş R-kare değerine göre açıklayıcı değişkenlerin CO₂'yi açıklamada anlamlı olduklarını göstermektedir. F istatistiğinin olasılık değerinin anlamlı çıkması da bu görüşü destekler niteliktedir. Kurulan modelin anlamlı olduğu değişkenlerin de birinci farkını aldıktan sonra durağan hale geldikleri görülmüştür. Bu aşamadan sonra uygun gecikme sayısının tespit edilerek Johansen eşbütünlük analizi yapılmış, CO₂ ile onu açıklayan değişkenler net doğrudan yabancı yatırımlar, enerji tüketimi, kişi başına düşen milli gelir arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Hata düzeltme modeline ilişkin sonuçlara bakıldığında, hata terimlerinin modelde çalıştığını, değişkenler üzerinde uzun dönemde bir şok meydana geldiğinde birbirlerinden ayrıldıklarında tekrar dengeye doğru yaklaşacakları anlaşılmıştır. Toda-Yamamoto nedensellik test sonuçlarına göre, enerji tüketimi ile CO₂ emisyonu arasında tek yönlü bir nedensellik vardır. Net doğrudan yabancı yatırımlar ile CO₂ emisyonu arasında bir ilişki yokken nedensellik ilişkisi bakımından durum biraz farklıdır. Şöyle ki, net doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından CO₂'ye doğru bir Granger nedensellik mevcutken, CO₂'den net doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru bir Granger nedensellik mevcut değildir. Buna karşılık hem kişi başına düşen gelirden CO₂'ye, hem de CO₂'den kişi başına düşen gelire doğru bir Granger nedensellik vardır; bu iki değişken karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Ayrıca, bağımsız değişken olan net doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile bağımlı değişken CO₂ arasındaki nedensellik ilişkisi, diğer bir bağımsız değişken olan kişi başına düşen gelir ile bağımlı değişken CO₂ arasındaki nedensellik ilişkisinden daha güçlüdür.

THE EMPIRICAL FINDINGS FOR THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENTS, ENERGY CONSUMPTION, PER CAPITA INCOME AND CARBON DIOXIDE(CO₂) EMISSION IN TURKEY

1. INTRODUCTION

The primary purpose of every economic system is to increase the economy's production capacity to meet human needs. The scarcity of resources that will meet the needs of the society within the country makes it necessary to obtain resources from outside. Economic growth and development is a fundamental goal, especially for underdeveloped and developing countries. In terms of sustainable growth, it is essential to protect primary natural resources. Although a universally acceptable practical definition of sustainable development does not yet exist, the concept has evolved to encompass the economic, social and environmental dimensions.

2. METHODOLOGY

In the econometric analysis, the existing net foreign direct investments with CO₂ emissions, energy consumption and gross domestic product per capita in Turkey have been included in the model. The logarithms of all variables included in the model have been taken. The econometric analysis period covers the period 1974-2015. In the analysis, annual data have been used. The data for the econometric analysis period has been obtained from the World Bank World Development Indicators database.

$$\ln CO_t = \beta_0 + \beta_1 \ln FDI_t + \beta_2 \ln ENERJIC_t + \beta_3 \ln GDPPC_t + \mu_t$$

The abbreviations of the variables used in the model and the names of the variables they represent; CO: CO₂ Emission, FDI: Foreign Direct Investments, ENERGY: Energy Consumption, GDPPC: Per Capita GDP and ϵ_t refer to the error terms. Toda-Yamamoto's (1995) causality analysis will be done as the model method. The static tests of the series, that is, the preliminary tests, were carried out with the most used ADF (1981) and PP (1988) unit root tests. When evaluating the results in general, the variables became stationary after taking their first differences. In addition, it has been observed that the established model is significant, and the variables became stationary after taking the first difference. Johansen cointegration test results show a long-term relationship (cointegration) between CO₂ and the variables that explain it, net foreign direct investments, energy and per capita income. Considering the results of the vector error correction model made for the reliability of the Johansen test results, it saw that the error terms worked in the model. When a long-term shock occurs on the variables, they will come closer to equilibrium when separated from each other. Therefore, the cointegration test results showing a long-term relationship (cointegration) between variables are reliable. In addition, it is understood that there

is no autocorrelation, process stability is provided, and the model is stable. According to the Toda-Yamamoto causality test results, there is a Granger causality from CO₂ to energy consumption.

3. RESULTS

In this study, firstly, observed that the variables became stationary after taking the first differences with the pre-tests. Afterward, regression analysis has been carried out for whether the coefficients are significant or not. It has been seen that all other variables were significant except the explained variable CO₂, the explanatory variables FDI, ENERGY, and the probability values of GDPPC FDI variable. Therefore, it cannot explain CO₂ emissions with the net foreign direct investment; there is no relationship between them. Since the sign of the coefficient of the energy variable is positive, the effect is in the same direction; an increase in energy consumption causes an increase in CO₂. Since the sign of the coefficient of the per capita income variable is negative, the effect is reversed, and an increase in per capita income causes a decrease in CO₂. As there is more than one variable, the corrected R-square value for the model's explanatory power is very high, such as 99 percent, and it is concluded that the explanatory variables are very significant in explaining CO₂. The probability value of the F statistic is meaningful, and this also supports the view. It has been observed that the variables within the established and significant model became stationary after taking the first difference. After this step, the appropriate delay number has been determined, and Johansen cointegration analysis has also been made. It is observed that there is a long-term relationship between CO₂ and the variables that explain it, net foreign direct investments, energy consumption and per capita income. Looking at the error correction model results, understood that the error terms worked in the model. When a long-term shock occurred on the variables, they would get closer to equilibrium once they separated them from each other.

4. DISCUSSION

Each perspective corresponds to a domain or system with different driving forces and goals. The economic aspect is mainly geared towards improving human well-being through increases in the production of goods and services; the environmental aspect focuses on maintaining the integrity and resistance of ecological systems and subsystems; The social aspect aims to enrich human relations and achieve individual and group goals as well. The primary goal of this study is to analyze the relationship between carbon dioxide emissions, foreign direct investment, energy consumption and per capita gross domestic product for Turkey during the period 1974-2015. First empirical literature will be included in the study, and then the relationship between variables will be investigated with an established model.

CONCLUSION

The primary purpose of this study is to investigate the relationship between carbon dioxide emissions, the net foreign direct investment with CO₂, energy consumption and the gross domestic product per capita for Turkey using the 1974-2015 period covering annual data. According to the Toda-Yamamoto causality test results, there is a unidirectional causality between energy consumption and CO₂ emission. While there is no relationship between net foreign direct investment and CO₂ emissions, the situation is slightly different in causality. While there is a Granger causality from net foreign direct investment to CO₂, there is no Granger causality from CO₂ to net foreign direct investment. On the other hand, there is a Granger causality from both per capita income to CO₂ and CO₂ to per capita income. Moreover, these two variables affect each other mutually. In addition, the causality relationship between the independent variable net foreign direct investment and the dependent variable CO₂ is stronger than the causality relationship between the income per capita and the dependent variable CO₂, which is another independent variable.

KAYNAKÇA

- Akbulut Bekar, S. ve Terzi, H. (2018). Türkiye’de CO₂ Emisyonu ile Dışa Açıklık Arasındaki İlişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 83-98.
- Akçay, S. ve Karasoy, A. (2018). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi: Türkiye Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(2), 501-526.
- Aliyu, M. A. (2005). Foreign Direct Investment and The Environment: Pollution Haven Hypothesis Revisited. In Eight Annual Conference on Global Economic Analysis, 1-35.
- Artan, S., Hayaloğlu, P., ve Seyhan, B. (2015). Türkiye’de Çevre Kirliliği, Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 308-325.
- Atıcı, C. ve Kurt, F. (2007). Türkiye’nin Dış Ticareti ve Çevre Kirliliği: Çevresel Kuznets Eğrisi Yaklaşımı. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 13(2), 61-69.
- Benli, M. (2019). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Karbon Emisyonu ve İktisadi Büyüme: Veriye Dayalı Bir Analiz. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6(1), 35-59.
- Büyükyılmaz, A. ve Mert, M. (2015). CO₂ Emisyonu, Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin MS-VAR Yaklaşımı ile Modellenmesi: Türkiye Örneği. *Journal of World of Turks*, 7(3), 103-117.
- Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.
- Dinç, M. ve Dinç, Ö. G. (2021). Türkiye’de Enerji Tüketimi ile Finansal Gelişmişlik, Ekonomik Büyüme ve Doğrudan Yabancı Yatırım Arasındaki İlişki. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 30-49.
- Doğan, İ. ve Topallı, N. (2016). Milli Gelir, Karbon Emisyonu ve Enerji Tüketimi: Türkiye İçin Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Nedensellik Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 7(1), 107-121.
- Duase, J. (2007). Exchange Rate Shock on Malaysian Prices of Import and Export: An Empirical Analysis. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 30(3), 99-114.

- Duan, Y., Ji, T. ve Yu, T. (2021) Reassessing Pollution Haven Effect in Global Value Chains, *Journal of Cleaner Production*, 284(1), 1- 10.
- Haug, A. A. ve Ucal, M. (2019). The Role of Trade and FDI for CO2 Emissions in Turkey: Nonlinear Relationships. *Energy Economics*, 81, 297-307.
- Işık, N., Ö. Engeloğlu. ve Kılınç, E. C. (2015). Kişi Başına Gelir ile Çevre Kirliliği Arasındaki İlişki: Gelir Seviyesine Göre Ülke Grupları İçin Çevresel Kuznets Eğrisi Uygulaması, *AKÜ İİBF Dergisi*, 17(2), 107-125.
- Keskingöz, H. ve Karamelikli, H. (2015). Dış Ticaret-Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyümenin CO2 Emisyonu Üzerine Etkisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 7-17.
- Kılıçarslan, Z. ve Dumrul, Y. (2017). Foreign Direct Investments and CO2 Emissions Relationship: The Case of Turkey. *Business and Economics Research Journal (BERJ)*, 8(4), 647-660.
- Kızılkaya, O. (2017). The Impact of Economic Growth and Foreign Direct Investment on CO2 Emissions: The Case of Turkey. *Turkish Economic Review*, 4(1), 106-118.
- Koçak, E. (2014). Türkiye’de Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 62-73.
- Kurt, Ü., Kılıç, C. ve Özekicioğlu, H. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımların CO2 Emisyonu Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 213-224.
- Munasinghe, M. (2001). Sustainable Development and Climate Change: Applying the Sustainomics Transdisciplinary Meta-Framework. *Internatinal Journey of Global Environmental Issues*, 1(1), 13-55.
- Munasinghe, M. (2009). Sustainable Development in Practice: Sustainomics Methodology and Applications, Cambridge University Press, New York.
- Najam, A. ve Cleveland, C. (2003). Energy and Asustainable Development at Global Environmental Summits. *An Evolving Agena.Environment,Developmenet and Sustainability*, 5, 117-138.
- Öcal, O., Altınöz, B. ve Aslan, A. (2020). The Effects of Economic Growth and Energy Consumption on Ecological Footprint and Carbon Emissions: Evidence from Turkey. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 667-681.
- Özturk, İ. ve Acaravci, A. (2013). The Long-Run and Causal Analysis of Energy, Growth, Openness and Financial Development on Carbon Emissions in Turkey. *Energy Economics*, 36, 262-267.
- Phillips, P. C. B. ve Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Sachs, J. (2019). Sürdürülebilir Kalınma Çağı (Barış Gönülşen). Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Şeker, F., Ertuğrul, H. M., ve Çetin, M. (2015). The Impact of Foreign Direct Investment on Environmental Quality: A Bounds Testing and Causality Analysis for Turkey. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 52, 347- 356.
- Taofeek, B., Olukayode, O. S., Samuel, O. I. ve Joshua, O. (2014). Hazards of Environmental Pollution: A Global Environmental Challenges and Way Forward. *Global Advances Research Journal of Environmental Science and Toxicology*, 3(1), 1-5.
- Toda, H. Y. ve Yamamoto, T. (1995). Statistical Inferences in Vector Autoregressions With Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66, 225-250.

- Uysal, D. ve Yapraklı, H. (2016). Kişi Başına Düşen Gelir, Enerji Tüketimi ve Karbondioksit (CO2) Emisyonu Arasındaki İlişkinin Yapısal Kırımlar Altında Analizi: Türkiye Örneği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 186-202.
- Vogel M. P. (1999). Environmental Kuznets Curves: A Study on the Economic Theory and Political Economy of Environmental Quality Improvements in The Course of Economic Growth. Lecture Notes in Economics and Mathematical Systems 469, Springer.
- Yenisu, E. (2018). Enerji Tüketimi, CO2 Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Van YYÜ İİBF Dergisi*, 3(5), 9-29.
- Zapata, H. O. ve Rambaldi, A. N. (1997). Monte Carlo Evidence on Cointegration and Causation. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 59(2), 285-298.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Yusuf DEMİR
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Yusuf DEMİR
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Yusuf DEMİR
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Yusuf DEMİR
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Yusuf DEMİR

- RESEARCH ARTICLE -

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA WEBSITES ON
CUSTOMERS' PURCHASE INTENTION IN NEW ZEALAND¹

Samar ALRAYYES² & Nazım TAŞKIN³

Abstract

Social media platforms are becoming a daily aspect of people's lives. Organisations and businesses of all sizes have realised the impact and the influence these platforms have on consumers and are trying to harvest the most out of it. This research seeks to answer the question: What is the impact of social media websites on consumer's purchase intention in New Zealand? In response, an online questionnaire was distributed to a population of New Zealand social media platforms' users. The data was analysed using Partial Least Squares equation through WarpPLS to understand the relationship between different social media activities and both perceived product value and product involvement that lead to purchase intention. The findings show that New Zealand social media platforms' consumers' purchase intention is primarily influenced by electronic word of mouth, and websites browsing. Surprisingly, peer communication does not have a statistically significant positive relationship with purchase intention. Implications of the study are discussed at the end.

Keywords: *Social Media, Electronic Word of Mouth (eWOM), Word of Mouth (WOM), Hierarchy of Effects (HOE), Purchase Decision, Structural Equation Modelling (SEM).*

JEL Codes: *M10, M15, M31, M37, M39.*

Başvuru: 11.03.2021 **Kabul:** 14.02.2022

- 1 The content of this paper comes from the graduate research report entitled "The Impact of Social Media Websites on Customers' Purchase Intention in New Zealand" supervised by Dr Nazım TAŞKIN and prepared by Mrs Samar Alrayyes at Massey University.
- 2 Senior Client Executive, Microsoft, New Zealand; advisor to the board of directors with MACSO; and co-chair for NZ Tech Women, Wellington, NEW ZEALAND, samar.alrayyes@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9913-6025>
- 3 Dr. Öğr. Üyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, İstanbul, TÜRKİYE, nazim.taskin@boun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5327-9012>

SOSYAL MEDYA WEB SİTELERİNİN YENİ ZELANDA'DAKİ MÜŞTERİLERİN SATIN ALMA NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ⁴

Öz

Sosyal medya platformları günlük yaşantımıza yön vermeye başlamıştır. Bu durumun etkilerini ve tüketicilerin üzerindeki tesirlerini farkedenden hemen her büyüklükteki kuruluş ve işletmeler, sosyal medyanın avantajlarından yararlanmaya çalışmaktadırlar. Bu çalışmamızda, sosyal medya sitelerinin Yeni Zelanda'da müşterilerin harcamalarını nasıl etkilediği ve yön verdiğini araştırmaktayız. Araştırma sorusunun cevabını bulmak için Yeni Zelanda'da sosyal medya platform kullanıcılarına çevrimiçi bir anket dağıtıldı. Veriler WarpPLS ile Partial Least Squares yöntemi kullanılarak analiz edildi. Farklı sosyal medya faaliyetlerinin ürün değerini algılama ve satın alma eğilimine etkisi arasındaki ilişkinin anlaşılması amaçlandı. Bulgular, Yeni Zelanda'da sosyal medya kullanan tüketicilerin eğilimlerini elektronik ağızdan ağıza iletişim ya da websitelerine gözetilmesinin birinci derecede etkilediği şeklindedir. Şaşırtıcı şekilde bulgular, istatistiksel olarak akran iletişimi ile para harcama eğilimi arasında önemli bir pozitif ilişki olmadığını göstermektedir. Çalışmanın sonuçları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Elektronik Ağızdan Ağıza (eWOM), Ağızdan Ağıza (WOM), Etki Hiyerarşisi, Satın Alma Kararı, Yapısal Eşitlik Modellemesi.

JEL Kodları: M10, M15, M31, M37, M39.

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

4 Genişletilmiş Türkçe Özet, çalışmanın sonunda yer almaktadır.

1. INTRODUCTION

The role of social media networks is clearly noticeable in people's everyday lives. For many, it has become the primary means by which they communicate and express their feelings, follow trends and news. It exerts a huge influence on how people react to and develop their ideas. This has allowed marketing, social, and political campaigns to source the data collected from social media and, by applying data mining with prediction algorithms, to figure out how to target consumers. Facebook alone has announced 1,284 million daily active users in their end of quarter one report for the fiscal year 2017, in which Asia-Pacific share was 427 Million daily active users (Facebook, 2017).

Reflecting on the concept of Web 2.0⁵; social media has indeed changed the way we do business and the way human beings interact in this modern time. Social media is now considered an important medium for marketers to study consumer behaviour for the sake of influencing it and targeting consumers better (Berthon, Pitt, Plangger, & Shapiro, 2012: 261). It has changed the way marketing is applied and how successful outputs are generated from it.

Virtual groups or communities are becoming an effective part of social media interaction and influence consumers' behaviour, as these groups and communities can be used for consumer socialisation. This also includes online relationships or what could be called "third-person effects" (Zhang & Daugherty, 2009; 53).

According to Wijaya (2015:73) social media influence has been extended beyond social communication to include persuading consumers' behaviour, brand building and attaching values and causes. Advertising using social media platforms has been redefined with communication that shapes perceptions. New interesting advertising concepts and creative ideas are now part of organisations' strategies to utilise social media platforms for their benefits.

The importance of this research is to help organisations achieve their target of gaining more revenue and increasing their value by understanding the modern way of doing business and what affects or influences the consumers' decision to purchase a service or a product. This research addresses the human behaviour in relation to social media networks and examines the relationship between some social media activities and their influence on purchase intentions and how this data is utilised by organisations to achieve their goals. The activity under examination here is the electronic word of mouth (eWOM). This includes eWOM quality of reviews and comments and

5 Web 2.0 explained in the literature review section of this research under the social media section.

eWOM for opinion seeking. We will also examine social media browsing and peer communication activity. The research question of this study is: *What is the impact of social media websites on consumer's purchase intention in New Zealand?*

This research suggests that consumers who use social media networks are affected and influenced by their peers, social media site browsing for a product or service, and electronic Word of Mouth (eWOM). Monitoring these social media sites and the eWOM, for example by reading reviews and comments or via opinion-seeking activities, can enable the organisations to develop a marketing plan using data that reflect users' behaviour. In addition, it can help organisations to understand their consumers better, thus increasing benefit and market share. It can also provide immediate consumer feedback and recommendation after the sale.

1.1. Theoretical Background

1.1.1. Social Media

As per Lein, and Ugstad (2011) (as cited in Keshvari, 2015, p. 246), social media is defined as “social software platforms that allow for two-way communication between one or many individuals, for the purpose of sharing, collaborating and interacting.” Meikle (2016: x) discussed the definition of social media, including the idea that it is not only a platform for social communication but also is heavily used in businesses and corporate practices. It has positive and negative implications that may affect the business, given that the networking part in it is usually built by its users, which influences and enables the convergence of everyone in the network.

Researchers also mention how the implications of using social media go beyond connectivity and communication, information sharing, and creativity. They discussed how the user's activity is monitored, causing an effect similar to being under surveillance (Meikle, 2016). The recent incident of the Facebook and Cambridge Analytica scandal is an obvious example. Where the data company Cambridge Analytica used Facebook users' data to build a mechanism to influence voters of the presidential elections (Riley, 2018: n.d.). Another example is that many websites are driven by Ads.

Despite these recent incidents, literature shows that social media usage and users' interaction affect buying behaviour of consumers (McAfee, 2009: 170) and help with maximizing organizations revenue (Deans, 2008: 188). One of the main reasons why marketers and business executives are adopting social media marketing techniques and investing in campaigns in social media is the low cost and risk in comparison with other conventional marketing methods (Kaplan & Haenlein, 2010). Furthermore, Kaplan and Haenlein (2010: 60) also discuss the idea that the core of social media is the users which comprise it. This means it is difficult to control. Organisations using social media need to have a clear strategy on how to fulfil consumer needs, as mistakes can go viral, and users will control how they are disseminated. They also

suggest that organisations need to consider the fact that social media websites were created to keep people together rather than to support products' brands (Kaplan & Haenlein, 2010). Brand managers, therefore, struggle to devise strategies to leverage the Web 2.0 concept to their advantage (Kaplan & Haenlein, 2010). While according to Fournier and Avery (2011: 193), brands just want to use the easy, low-cost space to promote themselves and penetrate the market, users have in some cases chosen to ignore the brands and search for only what they need; further, they have learned to use the social media space to complain and provide negative reviews of the brand. Therefore, a clear strategy with careful planning needs to be considered when using social media for marketing activities (Fournier & Avery, 2011). This gap between deployed strategy by organisations and social media user/consumer needs is often encountered where the application or the use-case that the organisation is proposing on social media was either inapplicable to the target audience or is not suited to consumer needs (Kaplan & Haenlein, 2010).

1.1.2. Hierarchy of Effects

Hierarchy of Effects (HOE) models in communication and advertising describe the feelings and the mental relationship between the consumer and the brand while making the decision (Vakratsas & Ambler, 1999). The HOE models suggest that the consumer has different feelings toward the brand or the product or service that he/she encounters while making a purchase decision or even after such a decision. The stages of the standard HOE are: Cognitive (think), Effective (feel), and Conative (do) (Hutter, Hautz, Dennhardt, & Füller, 2013: 343). Many models have arisen as derivatives of the HOE. The most familiar one is AIDA (attention-interest-desire-action). It theorises that salespeople, to be successful, have to attract attention (cognition), maintain interest and create desire (affect), and then 'get action' (conation).

For the reasons mentioned earlier, HOE is the model used in this study to research the impact of social media websites on consumers' purchase intentions in New Zealand. The model is used to measure eWOM (opinion seeking, reviews and comments), peer communication, and social media websites browsing.

This research aims to study the impact of using social media sites on purchasing decisions in New Zealand. Based on the HOE Model, a buyer goes through three stages to make a purchase decision; cognitive stage, affective stage, and lastly conative stage (Barry & Howard, 1990; Vakratsas & Ambler, 1999). According to the HOE, the consumer first attains awareness and knowledge about a product, subsequently develops positive or negative feelings towards the product, and finally acts by buying and using, or by rejecting and avoiding the product (Kotler, 2016).

This research is focusing on this model as it is consumer-centric, while most of the other models focus on the marketers and the organisations that require the consumer to be persuaded and influenced to make a purchase decision, as explained earlier and supported by the literature. In the social media world, the consumer or the user is

the centre and controller of the place, and hence the HOE model is more appropriate (Kaplan & Haenlein, 2010).

1.1.3. Cognitive Stage

The Cognitive stage is the first stage of the HOE model. It is defined as the thinking, awareness, and collecting information stage. Behaviour and advertising have been found to influence this stage as they help in the information gathering process (Barry & Howard, 1990: 98). According to the HOE, the consumer first attains awareness and knowledge about a product, subsequently develops positive or negative feelings towards the product, and finally acts by buying and using or by rejecting and avoiding the product (Kotler, 2016).

The constructs or internal steps within this stage are just a logical move from unawareness to awareness and finally to full knowledge of the product. They are not integral to the model, and the consumer is not necessarily going through them all or in order (Barry & Howard, 1990).

The constructs suggested to allow the user to achieve awareness of the product or service during this stage are eWOM – quality of reviews and comments, eWOM – opinion seeking, peer communication, and social media browsing.

1.1.4. Electronic Word of Mouth (eWOM)

eWOM is defined as posts, comments, or even replies made by consumers about a company or product or service on any website or web application that can be read by other web users (Cheung, Lee, & Rabjohn, 2008: 230). Studies have shown that eWOM has an impact on consumer product preferences and willingness to purchase a product or the service in the future (Casteleyn, Mottart, & Rutten, 2009; Okazaki, 2009).

eWOM means the transfer of a personal opinion, experience, view, comments, feelings, and interactions about a product, service or brand using social media network and websites. The transfer here is two-way: publish and receive (Cong & Zheng, 2017: 543).

Multiple studies discuss eWOM or conventional WOM as one of the important factors that affect purchase decision making (Basri, Ahmad, Anuar, & Ismail, 2016; Chu & Kim, 2011; Hutter et al., 2013). Additionally, the spread of eWOM (as it uses the internet) is rapid and reachable from everywhere at all times.

1.1.5. eWOM - Quality of Reviews & Comments

Argument quality in this context is identified as the level of influence this comment or review has to affect the reader to decide on a brand, product, or a service. It is the credibility and the positive influence, perceived usefulness of information contained in these reviews and comments, that represent the feedback and experience sharing of

buying a product or service or even deal with a brand or anything related (Bhattacharjee & Sanford, 2006: 805).

Buying decision, or determining the willingness and intention to buy, can be based on the factors that the consumer consider in satisfying the need for this transaction. These factors are determined by the quality of information the consumer collects to make the decision to buy (Cheung et al., 2008: 231). Whilst most of the information quality studies focus on information technologies, this study along with many other consumer behavioural studies and shopping analysis studies, is related to eWOM and purchase decision making. This study is measuring the quality of the reviews and comments that current or former consumers share as perceived by the new prospective consumers. The quality, in this case, is affected by multiple factors; accuracy, relevance, completeness, personalisation, and other factors related to online activities.

Brands' or products' reviews are of very high importance. Sites like Amazon.com and Alibaba.com have an easily accessible section to collect reviews from previous buyers. Buyers can also share pictures and speak freely about their feelings and experiences. This activity of sharing reviews and experiences plays a major role in defining and building the brand or product strategy. It helps in the future directions and development, service level and enhancements, and it contributes to customer acquisition and churn analysis (Lin, Wu, & Chen, 2013: 30).

In some cases, these comments or reviews are shared not only on review websites or the product website itself, but also on the forums or community pages that attract people with interest in that same product or functionality. Online communities of interest that are supported by websites that could be called a forum, are where members have the ability to discuss and exchange information or suggest a solution to a problem which is considered a form of eWOM (Pitta & Fowler, 2005: 284). In these forums, members share ideas, reviews, knowledge, and most importantly, experience and comments. They can express whether they are satisfied with a product or not and usually provide a rating for the product. These forums can persist online if their owner wants to retain them, and if the technology supports it. In this way, they can last for years, giving new members the chance to read about the product and to also add their comments.

1.1.6. eWOM – Opinion seeking

While marketers expend huge effort and cost on advertising and marketing campaigns, they also recognise the importance and significance of the influence of others and opinion-seeking from homophily and how that influences consumer decision-making and behaviour. There are two parties which implement the two-directional flow of information: opinion leaders and opinion seekers (Gilly, Graham, Wolfenbarger, & Yale, 1998: 83). While opinion leaders are the ones who post their opinions, the focus here is on opinion seekers. Opinion seekers desire and search for information from others and rely on personal experience to learn from and evaluate the product or service to take a decision (Chu & Kim, 2011; Feick, Price, & Higie, 1986; Flynn,

Goldsmith, & Eastman, 1996).

Based on the above argument, the below hypotheses are proposed under the first stage (Cognitive):

H1: eWOM- quality of reviews & comments is positively associated with perceived product value.

H2: eWOM - opinion seeking is positively associated with perceived product value.

H3: eWOM – quality of reviews & comments is positively associated with product involvement.

H4: eWOM - opinion seeking is positively associated with product involvement.

1.1.7. Peer Communication

Homophily, meaning similarity between individuals, has been studied as a factor that influences decision making. The study explains that most communication between seekers and sources of information happen with people who are like one another. Such communication has an influence on individuals' decision making. The literature on interpersonal communication and WOM as explained in the study, suggests that individuals or consumers with common demographics or beliefs, or any kind of homophily of certain personal and personality traits, are more likely to be influenced by WOM and to follow others (Gilly et al., 1998). D. Smith, Menon, and Sivakumar (2005: 20) found that tie-strength of the recommender was positively related to the purchase decision making and sometimes even more important than the expertise the recommender has.

Peer communication affects the positivity of attitude towards the product and its value, social motivation and involvement, and eventually the decision made regarding the product (Moschis & Churchill Jr., 1978: 601). Dichter (1966: 147) mentioned that even if it is for a short period of time, consumers seem to be involved in the product by getting engaged in product-related conversations with their acquaintances because of the excitement of acquiring a new item.

Based on the above argument, the below hypothesis is also proposed under the first stage (Cognitive):

H5: Peer communication in social media sites is positively associated with perceived product value.

H6: Peer communication in social media sites is positively associated with product involvement.

1.1.8. Social Media Browsing

Browsing for product information can be a goal. The goal may be simply to enjoy the process of browsing itself. Alternatively, the user may be collecting/searching for information about the product as part of an exploration-oriented behaviour to inform their purchase decision making (Janiszewski, 1998; Schlosser, 2003).

Browsing for information using the Internet is easily compared to physically browsing in conventional stores. It is more convenient than in-store browsing since the product catalogue is at a users' fingertips with 24 hour availability. Online stores offer the convenience of easy filtering and sorting, and they also allow users to browse through a selection of products or services in their own time and according to their own preferences (Mikalef, Giannakos, & Pateli, 2013: 18). Browsing, whether physically by going to a store, or online browsing using social media, is an important step in the purchasing process. It aims to enhance the quality of the purchase outcome (Bloch, Sherrell, & Ridgway, 1986).

One of the conditions provided by social media that brings about consumer socialisation with peers online, is the increasing number of consumers who visit social media websites to share information and communicate with others. Here they find information to help them make various decisions related to consumption of a product or service (Lueg, Ponder, Beatty, & Capella, 2006: 138).

Based on the above argument, the below hypothesis is proposed as the final construct under the first stage (Cognitive):

H7: Social media browsing is positively associated with perceived product value.

H8: Social media browsing is positively associated with product involvement.

1.1.9. Affective Stage

Barry and Howard (1990: 98) define the "Affective" stage, during which preferences can be decided on the basis of effect from the "Cognitive" stage. This presents the potential for an affect-behaviour path. Zajonc and Markus (1982: 123) explain the details of the relation and influence taken from the cognitive stage to the affective stage. They explain it as the consumer's justification to make up their mind if they like or prefer the product. This gives the consumer more confidence in their judgement of the chosen product.

Like the "Cognitive" stage, the "Affective" stage mainly contains three phases; liking, preference and conviction. They are not necessarily in parallel and in some exceptions preference can come as the first step, and only then will customer start looking for information to justify it (Zajonc & Markus, 1982). In this research, this stage includes two constructs as below and comes after the "Cognitive stage".

1.1.10. Perceived Product Value

A definition of attitude was mentioned by Shergill and Chen (2005: 81), where it was more related to the value the consumer believes the product delivers. This definition maps to the perceived product value used in this study. The product or service value is also explained as the consumers' assessment of the product, not only monetarily but socially and psychologically, based on the perception of what the product is offering. The meaning of the word "value" itself diverges, and customers are often confused on what it exactly means. Value can mean quality, worth, utility, and benefit.

In which case it is defined as the perceived preference of the product's attributes, or consequences that might be faced while trying to reach the customer's goals and needs (Woodruff, 1997).

The marketing domain discussed how product value demonstrated in customer loyalty and customer satisfaction influences the purchase intention (Hallowell, 1996). A cognitive model and information collection may build emotions around the product that can change the perceived value measurement. If it leads to satisfaction that can affect the behavioural attitude toward the product and the intentions, customer value is therefore sometimes measured as customer satisfaction (Cronin, Brady, & Hult, 2000).

By repeating the same concept, some other literature investigates the relationships between service quality, satisfaction, and behavioural intentions. Most of these studies indicate that service quality influences behavioural intentions only through value and satisfaction (Fornell, Johnson, Anderson, Cha, & Bryant, 1996: 8; Patterson & Spreng, 1997: 427).

Based on the above argument, the below hypothesis is proposed under the second stage (Affective):

H9: Perceived product value is positively associated with purchase intention.

1.1.11. Product Involvement

Product involvement is the continued interest and enthusiasm toward the product, and not the temporary interest that helps in the search and collecting the information to decide (Bloch et al., 1986: 119). The involvement, in this case, happens when the consumer performs an ongoing search for a longer period, which might be affected by different market factors yet represents an involvement. The researchers suggest that consumers with high product involvement are more likely to purchase the product than the ones with a lower involvement (Kim, Haley, & Koo, 2009: 69; Wang, Yu, & Wei, 2012: 200).

Different human behavioural studies suggest that there is a relationship between consumers' product involvement and the purchase decision or the brand loyalty, as the consumer thinking and/or feeling with high or low involvement is very important for them to make a decision. This was presented as part of the consumer behaviour models that were developed during the 1960s. These models have been used in different marketing and advertising agencies where the strategy has been identified using the product involvement factor to persuade the feeling-thinking part to affect the buying decision (Kapferer & Laurent, 1985; Vaughn, 1980).

Tracking the involvement and the purchase decision can help in estimating a predictive model of this relationship (Knox & Walker, 2003: 273). Consumer involvement resulting from social media in relation to purchasing decision making in business, was suggested as significant as per Hollebeek, Glynn, and Brodie (2014: 149). Social media platforms offered a medium for consumers to engage with the brands and generate a new behaviour towards it (Hollebeek et al., 2014).

Based on the above argument, the below hypothesis is proposed under the second stage (Affective):

H10: Product involvement is positively associated with purchase intention.

1.1.12. Conative Stage

Conative stage is described as the behavioural or doing stage. This stage is where the intention has been established, or the purchase decision is taking place. Some other models add an after-sale phase included in it for example, loyalty (Barry & Howard, 1990).

As per the above, the last construct presented is the “Purchase Intention”. This research is more concerned with what is the impact of social media on the purchase intention and not the after-sale stage or re-purchase. This can be suggested for future research.

1.1.13. Customers' Purchase Intention

Purchase intention is defined as the subjective judgment by consumers that is reflected after general evaluation to buy products or services (Blackwell, Miniard, & Engel, 2001). Purchase intention, as per Fishbein and Ajzen (1975: 131), is the single most accurate predictor of actual purchase behaviour. Multiple researches and studies have focused on the matter and have found positively significant relationships between purchase intention and actual purchase behaviours as cited below. In this research both terms are used interchangeably, as this is not the focus of the study and assumes that it was proven in previous studies (Fishbein & Ajzen, 1975; Kalwani & Silk, 1982).

Based on literature and the HOE Model, the conceptual model shown in figure 1 below is developed for this research.

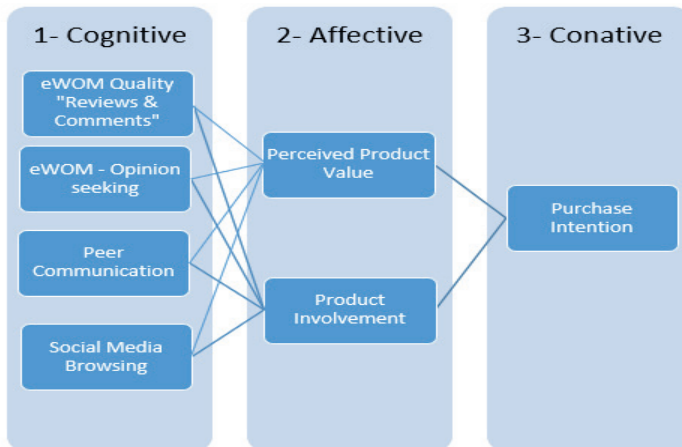

Figure 1: Proposed Conceptual Model

This research is investigating whether there is a relationship between purchase intention and social media activities, like peer communication, electronic word of mouth (eWOM) (both reviews and comments), opinion seeking, and social media browsing regarding the product, with a focus on the New Zealand market in specific.

2. METHODOLOGY

2.1. Sampling and Data Collection

A quantitative method using a web-based survey built on Qualtrics was shared online via different social media channels; LinkedIn, Facebook, and Twitter as a public status and tweet. In addition, an email broadcast to the researcher connections was sent with a link to the survey and encouraging words for it to be shared to create a snowball effect. It was also shared in specific groups within Facebook: New Zealand Now, Wellington Newcomers, Wellington City Council, Kiwi Arabs, NZ9 Massey MBA, Access Radio. Similarly, the survey link was shared with LinkedIn groups; Higher Education Group, NZTech and NZTech Women. As a result, a snowball sampling was created as many of the connections shared it as their status or shared it with other groups or even shared it in their workplaces. This created a randomised sample by accessing a vast, diverse collection of groups, firms, social network pages (Hewson, 2015). Since the survey is measuring the effect of social media and other electronic interaction in NZ, the online web-based survey was considered a suitable and effective method (Cobanoglu, Warde, & Moreo, 2001; Laymen, 2006).

2.2. Measures

The demographics section asked questions regarding age, level of education, occupation, gender, ethnicity, and which social media platform/s the participant is using. As for the model and constructs questions, the questions are using 5-point and 7-point Likert scale depending on the origin of the scale as more than one source of scales have been used. The study adopted previously validated scales: eWoM Quality “Reviews/Comments” was adopted from Lin et al. (2013); eWoM - opinion seeking was adopted from Chu and Kim (2011); and Social Media Product Browsing was adopted from Mikalef et al. (2013) for the cognitive stage. Affective stage constructs were adopted Chen and Tsai (2008) (Perceived product value) and Lin et al. (2013) (Product involvement). Conative stage included one construct, purchase intention, adopted from Mikalef et al. (2013). See appendices for the full scales on constructs.

This research is using a Partial Least Square (PLS). Partial Least Squares (PLS) is a data structural modelling technique that is suited for complex predictive models by reconstructing the data matrix and find the relationships between the cases. PLS uses a component approach using latent variables path analysis (Barclay, Higgins, & Thompson, 1995; Lohmöller, 1989). PLS is widely used in prediction as it can suggest where a relationship might or might not exist (Chin, 1998). Furthermore, PLS has been used and considered a suitable analysis for developing and confirming a theory

(Urbach & Ahlemann, 2010)2010. Additionally, as per Wong (2013), Structural Equation Modelling (SEM) is a second-generation multivariate data analysis method that is often used in marketing research because it can test theoretically supported linear and additive causal models which were also explained in other reports (Chin, 1998; Haenlein & Kaplan, 2004; Henseler, Ringle, & Sinkovics, 2009).

In this research, we are studying the relationship between the social media and the purchase decision making. We, therefore, consider this to be a theory development and prediction where PLS is better suited as it is used for testing structural equation models. Other factors considered are that PLS is a component-based approach with a minimum recommended sample size between 30-100 cases. This this study is built on a formative model as the sample size is relatively small (Urbach & Ahlemann, 2010)2010.

3. RESULTS

Complete and valid data was used in the analysis is (N=104). There is no missing data as the survey was designed to force response to each question. The descriptive statistics of the survey population analysis is shown in Table 1 below.

Table 1: Descriptive statistics of the survey population

Gender	N	%	Age	N	%
Male	54	51.9	16 to 21	6	5.77
Female	49	47.1	22 to 29	12	11.54
Not wish to reveal	1	0.96	30 to 40	48	46.15
Occupation	N	%	Age	N	%
Student	13	12.5	41 to 52	26	25.00
Unemployed	9	8.65	Education	N	%
Full-time job	71	68.3	Less than high school degree	3	2.88
Not full-time job	11	10.6	High school graduate or equivalent	17	16.35
Ethnicity	N	%	Associate degree in college	10	9.62
European	62	59.6	Bachelor's degree in college	24	23.08
Māori	3	2.88	Postgraduate Degree	10	9.62
Asian	9	8.65	Postgraduate Diploma	10	9.62
Pacific People	3	2.88	Master's degree	23	22.12
Middle Eastern	15	14.4	Doctoral degree	4	3.85
Hispanic or Latino	1	0.96	Other	3	2.88
African	2	1.92			
Not wish to reveal	3	2.88			
Other		5.77			

3.1. Model Analysis

The PLS analysis was conducted using WarpPLS version 6.0, a Structural Equation Modelling (SEM)-based Partial Least Squares (PLS) application. Using Microsoft Excel 2016, the data collected was processed, cleansed and coded. This includes reversing the values that needed to be reversed, making sure there are no null values and adding the manually added social media platforms, education level and work industry as filed by participants. The data was then fed into WarpPLS for analysis.

PLS-SEM was undertaken with seven latent variables. All latent variables used were reflective variables, measuring different aspects of the same construct.

3.2. Measurement Model

Convergent validity is one of the usual tests applied to results in PLS equations. It signifies that a set of indicators represents one and the same underlying construct, which can be demonstrated through their unidimensionality (Henseler et al., 2009). The results of the tests of the unidimensionality were represented with Rohatgi-Székely (RS) and Klaassen-Mokveld-van Es (MKvE); all constructs passed in both tests which further confirmed the identified factors can be relied upon to measure a single construct.

The measurement model represents the reliability and validity of constructs. Internal consistency reliability is represented by examining individual indicator reliabilities and the reliabilities for each construct's composite of measures (Hair, Sarstedt, Ringle, & Mena, 2012)}. The internal consistency of the questions that comprise each construct within the model was measured by Cronbach's Alpha (CA) and Composite Reliability (CR). CA is used to measure internal consistency reliability in social science research, but it tends to provide a conservative measurement in PLS-SEM (Wong, 2013). CA values over 0.7 or larger considered good. From Table 2, CA values are shown as 0.879 for eWOM Quality of reviews and comments, 0.865 for eWOM around opinion seeking, 0.915 for peer communication, 0.9 for social media browsing, 0.845 for perceived product value, 0.915 for product development, and finally 0.917 for purchase intention. All values are shown to be larger than 0.8 with the minimum value as 0.845 for perceived product value.

The other internal consistency reliability measure used was Composite Reliability (CR). Composite reliability standard is 0.7 or higher for a reliable model and latent variables (Wong, 2013). In this current case, as per Table 2, the CR values are all between 0.89 - 0.939. Values resulted with 0.909 for eWOM Quality of reviews and comments, 0.9 for eWOM around opinion seeking, 0.937 for peer communication, 0.932 for social media browsing, 0.89 for perceived product value, 0.934 for product development, and finally 0.939 for purchase intention. This means high levels of internal consistency reliability have been demonstrated among all reflective latent variables.

Table 2: Reliability and validity of constructs

Construct	Internal consistency reliability		Convergent validity	Discriminant validity
	CR	CA	AVE	VIF
eWOM Quality "Reviews & Comments"	0.909	0.879	0.625	1.254
eWOM - Opinion seeking	0.900	0.865	0.602	1.900
Peer Communication	0.937	0.915	0.749	1.936
Social Media Browsing	0.932	0.900	0.775	2.398
Perceived Product Value	0.890	0.845	0.619	1.411
Product Involvement	0.934	0.915	0.703	1.452
Purchase Intention	0.939	0.917	0.754	2.344

Convergent validity is evaluated by each latent variable's Average Variance Extracted or Explained (AVE). It is the assessment to measure the level of correlation of multiple indicators of the same construct that are in agreement (Ab Hamid, Sami, & Sidek, 2017). As per Table 2, it is found that all the AVE values are greater than the acceptable threshold of 0.5, meaning that the latent variables are able to explain more than half of the variance of its indicators on average. So, the convergent validity of the constructs is adequate (Fornell & Larcker, 1981; Henseler et al., 2009; Wong, 2013).

One more validity value was evaluated which is discriminant validity. It refers to the extent to which the construct is differing from one another empirically. It also measures the degree of differences between the overlapping constructs (Ab Hamid et al., 2017). It is established through examination of Variance Inflation Factor (VIF) from a full collinearity test. VIFs below 5 are generally accepted as reliable evidence of low collinearity. Values, as shown in Table 2, are 1.254 for eWOM Quality of reviews and comments, 1.9 for eWOM around opinion seeking, 1.936 for peer communication, 2.398 for social media browsing, 1.411 for perceived product value, 1.452 for product development, and finally 2.344 for purchase intention. The highest VIF value is 2.398, thus confirming discriminant validity.

Cross-loadings offer a check for discriminant validity. The loading of each indicator is expected to be greater than all of its cross-loadings for the model to be accepted as an appropriate (Henseler et al., 2009). In a factor structure, each item has a relatively strong loading on the target loading as a factor. The generally accepted value is cross-loading greater than 0.5 and relatively small loadings on other factors. The generally

accepted value, in this case, is cross-loadings less than 0.3 (if the first one was 0.5). There should be a gap of at least around 0.2 between the primary target loadings and each of the cross-loadings (Chin, 1998). According to Table 3 below, the results of the cross-loading analysis, the results confirm the discriminant validity. For the first latent variable eWOM quality “reviews & comments” (WOM_Rev), the loading of each indicator reflected by each question in the construct that should be greater than all the cross-loadings with more than 0.2 gap between them. The smallest value for WOM_Rev is 0.69 which is greater than 0.5 while the largest from cross-loadings is 0.334 which makes the difference more than 0.2. Table 3 identifies the values that are considered for the cross-loading analysis in blue in the diagonal line. All values for each construct comply with the 0.2 and 0.5 rule as explained.

Table 3: Factor-loading results

	eWOM Quality "Reviews & Comments"	eWOM - Opinion seeking	Social Media Browsing	Peer Communication	Perceived Product Value	Product Involvement	Purchase Intention
W O M - Rev_1	0.69						
W O M - Rev_2	0.801						
W O M - Rev_3	0.823						
W O M - Rev_4	0.791						
W O M - Rev_5	0.783						
W O M - Rev_6	0.848						
W O M - Opi_1		0.857					
W O M - Opi_2		0.673					
W O M - Opi_3		0.843					
W O M - Opi_4		0.817					
W O M - Opi_5		0.79					
W O M - Opi_6		0.649					
Prd_Bro_1			0.752				
Prd_Bro_2			0.91				
Prd_Bro_3			0.91				
Prd_Bro_4			0.936				

	eWOM Quality "Reviews & Comments"	eWOM - Opinion seeking	Social Media Browsing	Peer Communication	Perceived Product Value	Product Involvement	Purchase Intention
PeerCom_1				0.915			
PeerCom_2				0.911			
PeerCom_3				0.871			
PeerCom_4				0.87			
PeerCom_5				0.75			
PrdValu_1					0.76		
PrdValu_2					0.754		
PrdValu_3					0.765		
PrdValu_4					0.826		
PrdValu_5					0.824		
Involve_1						0.754	
Involve_2						0.862	
Involve_3						0.876	
Involve_4						0.842	
Involve_5						0.861	
Involve_6						0.829	
Intent_1							0.911
Intent_2							0.924
Intent_3							0.891
Intent_4							0.831
Intent_5							0.775

Notes: WOM_Rev - eWOM Quality "Reviews & Comments" PrdValue - Perceived Product Value
WOM_Opin - eWOM - Opinion seeking Involve - Product Involvement
Prd_Brow - Social Media Browsing Intent - Purchase Intention
PeerComm - Peer Communication

Another discriminant validity check was suggested by Fornell and Larcker (1981) is confirmed when a latent variable shares more variance with its assigned indicators than with any other latent variable. It can be established by measuring the square root of AVE in each latent variable, and if this value is larger than other correlation values among the latent variables. Table 4 below shows the values in the diagonal line in blue.

Table 4: Correlations among latent variables with the square root of AVE shown on diagonal

	WOM_Rev	WOM_Opi	Prd_Bro	PeerCom	PrdValu	Involve	Intent
WOM_Rev	(0.791)						
WOM_Opi	0.228	(0.776)					
Prd_Bro	0.364	0.37	(0.88)				
PeerCom	0.231	0.642	0.456	(0.865)			
PrdValu	0.194	0.275	0.412	0.236	(0.787)		
Involve	0.271	0.258	0.217	0.192	0.4	(0.838)	
Intent	0.2	0.439	0.698	0.49	0.422	0.325	(0.868)

3.3. Structural Model

The R-squared (R^2), also called the coefficient of determination, which is the proportion of variance (%) in the dependent variable that can be explained by the independent variable. R-squared is the “percent of variance explained” by the model (Henseler et al., 2009). In this case, the model explains ($R^2=0.24$) 24% of product perceived value, ($R^2=0.25$) 25% of the product involvement, and ($R^2=0.28$) 28% of the purchase intention. While this model is trying to explain what effects the purchase intention, then, a high value of R^2 does not imply a real causal effect. According to Cohen (1988), suggested R^2 values for endogenous latent variables are assessed as follows: 0.26 (substantial), 0.13 (moderate), 0.02 (weak). Additionally, in sociological studies – studying of human behaviour similar to this model – small R^2 is acceptable as we typically do not have much control over the values of the explanatory variables (Garson, 2016; Moksony, 1999). Lower R^2 values are considered of significance in similar studies of Basri et al. (2016) and Kamis and Stohr (2006). This means, in this case, values are varying from moderate – on the higher end, very close to substantial - for both product perceived value and product involvement, to substantial for the purchase intention.

The path from eWOM quality of reviews & comments to perceived product value ($\beta=0.225$, $p<0.01$), the path from eWOM - opinion seeking to perceived product value ($\beta=0.179$, $p=0.029$), and the path from social media browsing to perceived product value ($\beta=0.263$, $p<0.01$) all indicate a significant positive impact in the model indicating a relationship exists. However, for the path from peer communication in social media sites to perceived product value ($\beta=-0.074$, $p=0.221$), a non-significant value of p was reported, indicating that a relationship does not exist. Results associated with peer communication also showed a negative direction associated with both product perceived value and product involvement. The path from eWOM quality of reviews & comments to product involvement reported the values ($\beta=0.337$, $p<0.001$). And the path from eWOM - opinion seeking to product involvement ($\beta=0.155$, $p=0.052$), with p -value is very close to 0.05. Since this research is in social science and marketing, then p -value of 0.052 will be considered significant (Garson, 2016). Both eWOM

quality of reviews and comments, and eWOM opinion seeking where resulted in existing relationship affecting product involvement.

As for the path from peer communication in social media sites to product involvement ($\beta=-0.053, p=0.292$), similar to the peer communication and perceived product value, this result is non-significant. For the path from social media browsing to product involvement ($\beta=0.184, p=0.026$), the path from perceived product value to purchase intention ($\beta=0.379, p<0.001$), and the path from product involvement to purchase intention ($\beta=0.264, p<0.01$).

Figure 2 represents the conceptual model tested in the study. The model explains 28% of the variations of purchase intention. Perceived product value has a marginal positive association ($\beta=0.38, p<0.001$) with purchase intention. And product involvement also has a marginal positive association ($\beta=0.26, p<0.01$) with purchase intention.

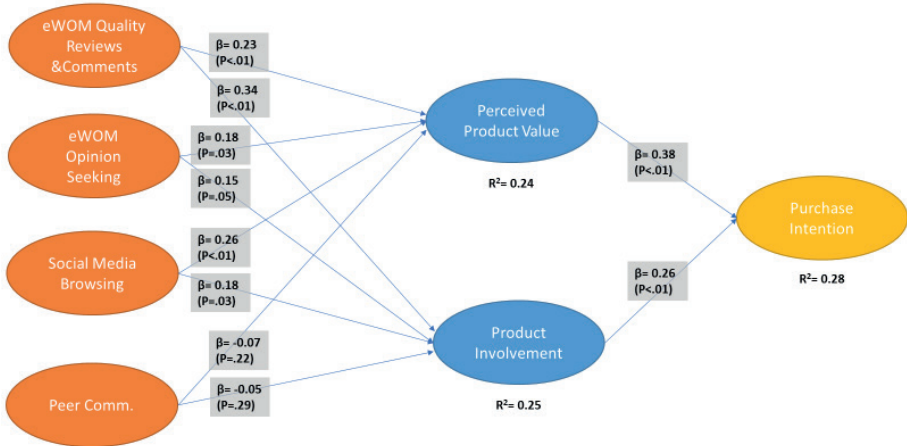

Figure 2: Structural Model Results

4. DISCUSSION

The objective of this study is to explore the impact of social media websites on consumer behaviour towards purchase intention. This is so that we understand how to influence the consumers' purchase intentions using social media websites' activities. This knowledge can help organisations to utilise social media websites to achieve their goals and generate more revenue by influencing the consumers' behaviour through the social media activities.

The research question was developed via testing four activities; eWOM quality of reviews and comments, eWOM opinion seeking, peer communication and websites browsing. The four activities then were tested against the impact they have on both product involvement and perceived product value; then, both were evaluated on how they affect the purchase intention.

The findings from the results discussed earlier indicate that there is a relationship between three out of four social media activities tested and purchase intention. The three activities of impact are; eWOM quality of reviews and comments, eWOM opinion seeking, and websites browsing. Peer communication activity was found to be insignificant and does not have a high impact on purchase intention. This suggests that organisations in New Zealand can pay attention and make use of the three activities of impact to influence consumer purchase intention.

The model used in this study used constructs in three levels; the first part suggested the consumer activity in social media. It included eWOM quality of reviews and comments, eWOM related to opinion seeking, social media websites browsing, and peer communication. The activities led to the second level of consumers' attitude consisted of two constructs: perceived product value and product involvement. Finally, a construct to evaluate their effect on purchase intention.

Peer communication was surprisingly found to be statistically insignificant. Peer communication does not affect purchase intention. Peer communication was demonstrated in two paths; affecting perceived product value and product involvement. This result contradicts previous findings of a similar relationship between peer communication and product involvement that was conducted by Wang et al. (2012). In Wang et al. (2012) research showed that there was a significant relationship between peer communication and product involvement analysing the data collected in China. However, the result of this research did not support the hypothesis regarding a positive effect of peer communication on product involvement. By comparing the result of peer communication affecting perceived product value with the result from Wang et al. (2012), the findings from this study opposed theirs. Peer communication was found statistically insignificant in effecting perceived product value in this research. This result may have a relation to the nature of the Kiwi (New Zealander) culture. A research report by Dupuis (2009: 50, 52) suggested that Kiwis have a mentality and traits that might affect their decision-making behaviour. Traits like: elevating independence, a tendency for New Zealanders to 'act out', and that they do not like being told what to do.

However, referencing the same research of Wang et al. (2012), for the relationship between product involvement affecting purchase intention, it showed a similar result of significance that indicates that there is a relationship between product involvement and purchase intention. This is also aligned with Chen and Tsai (2008: 1167) results.

eWOM quality of reviews and comments was found statistically significant in affecting perceived product value. This supports the previous study of Lin et al. (2013: 31) that eWOM can significantly influence consumer behaviour and purchase intention.

A statistically significant relationship exists between the eWOM quality of reviews and comments and product involvement. This maps to Park and Lee (2008), where different types of eWOM including reviews and comments quality were measured

against product involvement and purchase intention, and showed an existing significant relationship. Overall, as per Lin et al. (2013) reviews and comments of quality that are clear, logical, and persuasive based on sufficient information about the product, have a strong positive effect on purchase intention.

A positive relationship was found between eWOM opinion seeking and perceived product value. This is following the result from Park and Lee (2008: 387) where opinion seeking was among the types measured under the eWOM constructs. Similarly, eWOM opinion seeking affecting product involvement was also found with a positive relationship. eWOM opinion seeking contributed to product involvement as consumers get to be more engaged and discuss the product with others (Chu & Kim, 2011: 50). This was of a similar result being positively significant in Chu and Kim (2011).

Despite eWOM opinion seeking showing a positive significance for both perceived product value and product involvement, it is of less significance than the other constructs in the model (excluding peer communication that was not significant). This might also relate to the same suggested reasons around peer communication effect. It might also go back to the reason that Kiwis are considered independent and like to make their own decisions without advice from anyone else (Dupuis, 2009). In this case, having a positive significance can also be assumed from the fact that eWOM opinion seeking questions were depending more on the eWOM and reviews opinion rather than connecting it to peers.

In general, eWOM of both types (eWOM opinion seeking, eWOM quality of reviews and comments) were found significant and of positive relationship on both constructs affecting the purchase intention; perceived product value and product involvement. eWOM can be of significant influence on consumer behaviour. This must draw the attention of marketers as they should not ignore the impact of online consumer-to-consumer communication. In all of this, marketers need to remember that eWOM is consumer-generated and controlled (Lin et al., 2013).

Social media browsing for both perceived product value and product involvement was found of positive relationship and impact. As per Mikalef et al. (2013: 18), the purchasing process is initiated when a consumer browses products. In this current case, the browsing is using social media websites. Browsing may lead to the purchase of a product or service. Browsing or searching for information triggers product involvement or product related activities. The relationship between browsing, or searching and purchase intention, has been noted in the literature as it influences and changes the consumer perception toward the value and the risk of that item he/she is browsing (Shim, Eastlick, Lotz, & Warrington, 2001). From the literature, social media browsing was linked indirectly with product involvement and perceived product value and was significantly linked with purchase intention.

Lastly, the path of perceived product value to purchase intention was found to be of a positive relationship. This result is aligned with previous studies (Baker,

Parasuraman, Grewal, & Voss, 2002; Grewal, Monroe, & Krishnan, 1998; Zeithaml, 1988). It indicates that both affective constructs, perceived product value and product involvement, can influence the consumer behaviour towards purchase intention.

Facebook is the most popular online social networking site with about (97.1%) of the sample population. This is consistent with the findings from a Kazeniak (2009). However, the data was collected before the Cambridge Analytica scandal which was reported losing a number of users and stock value (Metcalf, 2018). Facebook was followed by LinkedIn. According to Smith, Bell, Miller, and Crothers (2016: 20), in 2015 (53%) of the sample tested in New Zealand reported that social media is important to them in comparison with (39%) in 2013. The importance of this observation in this study could be of interest to organisations that need to know how to target their marketing campaigns, and which social media platform should be used and spend money in.

CONCLUSION

This study resulted in showing a significant relationship between eWOM and purchase intention. Lin et al. (2013) pointed out that this result means that marketers and organisations should not ignore the relationship between eWOM and purchase intention. They should make sure that they have enough resources to mitigate it if negative, and encourage it if positive and check its quality (Lin et al., 2013). This study contributes by emphasising the importance of eWOM in influencing purchase intentions.

This study provides evidence for organisations that are considering online marketing and website design. Most of the organisations these days either have a social media strategy in place or are considering it. However, they still struggle to determine the strategy that will affect the consumer purchase decision the most (Lee, Shi, Cheung, Lim, & Sia, 2011), or they consider it just another part of marketing and do not get the right social media expertise to take care of this side of the marketing strategy. Consumers' reviews and comments (eWOM) play an important role in enhancing and influencing their intention to buy. This study provides evidence of such. Web designers are recommended to focus on making it easy and simple for consumers to share the positive experience to influence others.

SOSYAL MEDYA WEB SİTELERİNİN YENİ ZELANDA'DAKİ MÜŞTERİLERİN SATIN ALMA NİYETLERİNE ETKİSİ

1. GİRİŞ

Sosyal medya platformları günlük hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte bu platformların tüketiciler üzerindeki etkisinin farkına varan her büyüklükteki kuruluş ve işletme sosyal medyadan en iyi şekilde yararlanmaya çalışmaktadır. Sosyal medya birçok müşteri/ kullanıcı için, duygularını ilettikleri ve ifade ettikleri, trendleri ve haberleri takip ettikleri birincil araç haline gelmiş olup, insanların fikirleri üzerinde büyük bir etki oluşturmaktadır. Bu durum, sosyal medyadan toplanan verilerin pazarlama, sosyal ve politik kampanyalara kaynak sağlamasına ve veri madenciliği altında tahmin algoritmaları uygulayarak müşterileri nasıl hedefleyeceğini bulmasına izin vermektedir. Yalnızca Facebook, Asya-Pasifik payının 427 Milyon günlük aktif kullanıcı olduğu 2017 mali yılı için ilk çeyrek raporunda 1.284 milyon günlük aktif kullanıcı duyurmuştur.

Bu araştırmanın birincil önemi, kuruluşların modern iş yapma biçimini ve tüketicilerin bir hizmet veya ürünü satın alma kararını neyin etkilediğini anlayarak daha fazla gelir elde etme ve değerlerini artırma hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmaktır. Bu araştırma, sosyal medya ağları ile ilgili olarak insan davranışını ele almakta ve bazı sosyal medya etkinlikleri ile müşterilerin satın alma niyetleri üzerindeki etkileri arasındaki ilişkiyi ve bu verilerin kuruluşlar tarafından amaçlarına ulaşmak için nasıl kullanıldığını incelemektedir. Burada incelenen faaliyet elektronik ağızdan ağza iletişimidir (eWOM). Fikir arayışı için incelemelerin ve yorumların kullanılması eWOM ile ilişkili olduğu gibi bu kullanım fikir çeşitliliği, kapsamı ve etkinliğini de artırır.

Bu çalışmada ayrıca sosyal medya taramasını ve akran iletişimi etkinliğini de inceleyeceğiz. Çalışmanın araştırma sorusu şu şekilde formülize edilmiştir: Sosyal medya web sitelerinin Yeni Zelanda'da müşterinin satın alma niyeti üzerindeki etkisi nedir?

2. YÖNTEM

Çalışmada kullanılan sorular Yeni Zelanda sosyal medya platformlarının kullanıcılarından oluşan bir nüfusa çevrimiçi bir anket aracılığı ile dağıtıldı. Veriler, farklı sosyal medya etkinlikleri ile hem algılanan ürün değeri hem de satın alma niyetine yol açan ürün katılımı arasındaki ilişkiyi anlamak için WarpPLS yazılımı aracılığıyla Kısmi En Küçük Kareler (Partial Least Square – PLS) yöntemi kullanılarak analiz edildi.

Bu araştırma, sosyal medya ağlarını kullanan tüketicilerin akranlarından, bir ürün veya hizmet için sosyal medya sitelerinde gezinmesinden ve elektronik ağızdan ağızadan (eWOM) etkilendiğini göstermektedir. Bu sosyal medya sitelerini ve eWOM'u, örneğin incelemeleri ve yorumları okuyarak veya fikir arama faaliyetleri yoluyla izlemek, kuruluşların, kullanıcıların davranışlarını yansıtan verileri kullanarak bir pazarlama planı geliştirmesini sağlayabilir. Ayrıca bu tür kullanım, kuruluşların tüketicilerini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir; böylece kuruluşlara çeşitli faydalar sağlayarak pazar paylarını arttırmalarına yardımcı olabilir. Bunlara ek olarak bu tür ortamlar satıştan sonra anında müşteri geri bildirim ve tavsiyesi sağlayabilir.

3. BULGULAR

Çalışmanın bulguları Yeni Zelanda sosyal medya platformlarının tüketicilerin satın alma niyetinin öncelikle elektronik ağızdan ağıza iletişimden ve web sitelerinde gezinmeden etkilendiğini gösteriyor. Şaşırtıcı bir şekilde, akran iletişiminin satın alma niyeti ile istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişkisi bulunamıştır.

4. TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Bu çalışma, eWOM ile satın alma niyeti arasında önemli bir ilişki olduğunu gösterdi. Literatürdeki bazı çalışmalar incelendiğinde bu sonucun, pazarlamacıların ve kuruluşların eWOM ile satın alma niyeti arasındaki ilişkiyi göz ardı etmemeleri gerektiği anlamına geldiğine işaret etmiştir. Firmaların müşterilerden aldıkları eWOM şeklindeki dönüşümler olumsuzsa, bu olumsuzluğu azaltmak için yeterli kaynağa sahip olduklarından emin olmalı ve olumluysa teşvik etmeli ve kalitesini kontrol etmelidirler. Bu çalışma, eWOM'un satın alma niyetlerini etkilemedeki önemini vurgulayarak katkıda bulunmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak, bu çalışma, çevrimiçi pazarlama ve web sitesi tasarımı düşünen kuruluşlar için kanıt ve destekleyici bilgi sağlar. Bugünlerde sosyal medya stratejisine sahip kuruluşların çoğu sosyal medyanın etkili şekilde kullanılmasının olumlu katkısına inanmaktadır. Ancak yine de tüketicilerin satın alma kararını en çok etkileyecek stratejiyi belirlemede zorluklar yaşanabilmektedir. Bununla birlikte pazarlamanın başka bir parçası olarak görüp sosyal medyayı doğru kullanamayan kurumlar da mevcuttur. Pazarlama stratejisinin bu tarafıyla ilgilenmek uzmanlık gerekmektedir. Tüketici incelemeleri ve yorumları, satın alma niyetlerini geliştirmede ve etkilemede önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışma bunun kanıtını sunması açısından literature katkı sağlamaktadır. Web tasarımcılarının, tüketicilerin başkalarını etkilemek için olumlu deneyimi paylaşmalarını kolay ve basit hale getirmeye odaklanmaları önerilir.

REFERENCE

- Ab Hamid, M., Sami, W., & Sidek, M. M. (2017) *Discriminant Validity Assessment: Use of Fornell & Larcker criterion versus HTMT Criterion*. Paper presented at the Journal of Physics: Conference Series.
- Baker, J., Parasuraman, A., Grewal, D., & Voss, G. B. (2002) "The influence of multiple store environment cues on perceived merchandise value and patronage intentions". *Journal of Marketing*, 66(2), 120-141.
- Barclay, D., Higgins, C., & Thompson, R. (1995) *The Partial Least Squares (pls) Approach to Casual Modeling: Personal Computer Adoption Ans Use as an Illustration*.
- Barry, T. E., & Howard, D. J. (1990) "A review and critique of the hierarchy of effects in advertising". *International Journal of Advertising*, 9(2), 121-135.
- Basri, N. A. m. H., Ahmad, R., Anuar, F. I., & Ismail, K. A. (2016) "Effect of Word of Mouth Communication on Consumer Purchase Decision: Malay Upscale Restaurant". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 222, 324-331. doi:<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.175>
- Berthon, P. R., Pitt, L. F., Plangger, K., & Shapiro, D. (2012) "Marketing meets Web 2.0, social media, and creative consumers: Implications for international marketing strategy". *Business Horizons*, 55(3), 261-271.
- Bhattacharjee, A., & Sanford, C. (2006) "Influence processes for information technology acceptance: An elaboration likelihood model". *MIS Quarterly*, 30(4), 805-825.
- Blackwell, R. D., Miniard, P. W., & Engel, J. F. (2001). *Consumer Behavior*: Harcourt College Publishers.
- Bloch, P. H., Sherrell, D. L., & Ridgway, N. M. (1986) "Consumer search: An extended framework". *Journal of Consumer Research*, 13(1), 119-126.
- Casteleyn, J., Mottart, A., & Rutten, K. (2009) "How to use data from Facebook in your market research". *International Journal of Market Research*, 51(4), 439-447.
- Chen, C.-F., & Tsai, M.-H. (2008) "Perceived value, satisfaction, and loyalty of TV travel product shopping: Involvement as a moderator". *Tourism Management*, 29(6), 1166-1171. doi:<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.02.019>
- Cheung, C. M., Lee, M. K., & Rabjohn, N. (2008) "The impact of electronic word-of-mouth: The adoption of online opinions in online customer communities". *Internet Research*, 18(3), 229-247.
- Chin, W. W. (1998) "The partial least squares approach to structural equation modeling". *Modern Methods for Business Research*, 295(2), 295-336.
- Chu, S.-C., & Kim, Y. (2011) "Determinants of consumer engagement in electronic word-of-mouth (eWOM) in social networking sites". *International Journal of Advertising*, 30(1), 47-75.
- Cobanoglu, C., Warde, B., & Moreo, P. J. (2001) "A comparison of mail, fax and web-based survey methods". *International Journal of Market Research*, 43(4), 441.
- Cohen, J. (1988) *Statistical power analysis for the behavioral sciences* 2nd edn: Erlbaum Associates, Hillsdale.
- Cong, Y., & Zheng, Y. (2017) "A Literature Review of the Influence of Electronic Word-of-Mouth on Consumer Purchase Intention". *Open Journal of Business and Management*, 5(03), 543.
- Cronin Jr, J. J., Brady, M. K., & Hult, G. T. M. (2000) "Assessing the effects of quality, value, and customer satisfaction on consumer behavioral intentions in service environments". *Journal of Retailing*, 76(2), 193-218.
- Deans, P. C. (2008) *Social Software and Web 2.0 Technology Trends*. New York, USA: Information Science Reference - Imprint of: IGI Publishing.
- Dichter, E. (1966) "How word-of-mouth advertising works". *Harvard Business Review*, 44(6), 147-160.

- Dupuis, R. (2009) *The sorted kiwi: The effect of identity on the achievement of financial well-being in New Zealand*: Fulbright New Zealand.
- Facebook. (2017) *Facebook Q1 2017 Results*. Retrieved from <https://investor.fb.com/investor-events/>
- Feick, L. F., Price, L. L., & Higie, R. A. (1986) "People who use people: The other side of opinion leadership". *ACR North American Advances*, 3, 301-305
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975) "Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research". *Philosophy and Rhetoric*, 10(2), 177-188.
- Flynn, L. R., Goldsmith, R. E., & Eastman, J. K. (1996) "Opinion leaders and opinion seekers: Two new measurement scales". *Journal of the Academy of Marketing Science*, 24(2), 137-147.
- Fornell, C., Johnson, M. D., Anderson, E. W., Cha, J., & Bryant, B. E. (1996) "The American customer satisfaction index: nature, purpose, and findings". *The Journal of Marketing*, 60(4), 7-18.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981) "Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error". *Journal of marketing research*, 39-50.
- Fournier, S., & Avery, J. (2011) "The uninvited brand". *Business horizons*, 54(3), 193-207.
- Garson, G. D. (2016) *Partial Least Squares: Regression and Structural Equation Models*, Ashboro, NC: Statistical Associates Publishers. <http://www.smartpls.de/documentation/the-ebook-on-pls-and-smartpls-by-dave-garson>.
- Gilly, M. C., Graham, J. L., Wolfenbarger, M. F., & Yale, L. J. (1998) "A dyadic study of interpersonal information search". *Journal of the Academy of Marketing Science*, 26(2), 83-100.
- Grewal, D., Monroe, K. B., & Krishnan, R. (1998) "The effects of price-comparison advertising on buyers' perceptions of acquisition value, transaction value, and behavioral intentions". *The Journal of Marketing*, 46-59.
- Haenlein, M., & Kaplan, A. M. (2004) "A beginner's guide to partial least squares analysis". *Understanding Statistics*, 3(4), 283-297.
- Hair, J. F., Sarstedt, M., Ringle, C. M., & Mena, J. A. (2012) "An assessment of the use of partial least squares structural equation modeling in marketing research". *Journal of the Academy of Marketing Science*, 40(3), 414-433.
- Hallowell, R. (1996) "The relationships of customer satisfaction, customer loyalty, and profitability: an empirical study". *International Journal of Service Industry Management*, 7(4), 27-42.
- Henseler, J., Ringle, C. M., & Sinkovics, R. R. (2009) "The use of partial least squares path modeling in international marketing". *New Challenges to International Marketing* (pp. 277-319): Emerald Group Publishing Limited.
- Hewson, C. (2015) *Research methods on the Internet*. In *Communication and technology* (pp. 277-302). De Gruyter Mouton.
- Hollebeck, L. D., Glynn, M. S., & Brodie, R. J. (2014) "Consumer Brand Engagement in Social Media: Conceptualization, Scale Development and Validation". *Journal of Interactive Marketing*, 28, 149-165.
- Janiszewski, C. (1998) "The influence of display characteristics on visual exploratory search behavior". *Journal of Consumer Research*, 25(3), 290-301.
- Kalwani, M. U., & Silk, A. J. (1982) "On the reliability and predictive validity of purchase intention measures". *Marketing Science*, 1(3), 243-286.
- Kamis, A. A., & Stohr, E. A. (2006) "Parametric search engines: What makes them effective when shopping online for differentiated products?". *Information & Management*, 43(7), 904-918.
- Kapferer, J.-N., & Laurent, G. (1985) *Consumer involvement profiles: a new and practical approach to consumer involvement* (No. hal-00786782).

- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010) "Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media". *Business Horizons*, 53(1), 59-68.
- Hutter, K., Hautz, J., Dennhardt, S., & Füller, J. (2013). The impact of user interactions in social media on brand awareness and purchase intention: the case of MINI on Facebook. *Journal of Product & Brand Management*. 22(5/6), 342-351. doi:10.1108/JPBM-05-2013-0299
- Kazeniak, A. (2009) "Social networks: Facebook takes over top spot, Twitter climbs". *Compete.com*, 2. Retrieved from <http://blog.compete.com/2009/02/09/facebook-myspace-twitter-social-network/>.
- Keshvari, R. S. (2015) "Using Social Media to Influence CRM and Loyalty: Case Study of Restaurant Industry". *Strategic Customer Relationship Management in the Age of Social Media* (pp. 244-267). Hershey, PA, USA: IGI Global.
- Khanlari, A. (Ed.) (2015) *Strategic Customer Relationship Management in the Age of Social Media*. Hershey, PA, USA: IGI Global.
- Kim, S., Haley, E., & Koo, G.-Y. (2009) "Comparison of the paths from consumer involvement types to ad responses between corporate advertising and product advertising". *Journal of Advertising*, 38(3), 67-80.
- Knox, S., & Walker, D. (2003) "Empirical developments in the measurement of involvement, brand loyalty and their relationship in grocery markets". *Journal of Strategic marketing*, 11(4), 271-286.
- Kotler, P. (2016) *Marketing Management*. [N.p.]: Pearson.
- Laymen, C. T. (2006) *A mode comparison between mailed and internet surveys*. The University of Tennessee.
- Lee, M. K., Shi, N., Cheung, C. M., Lim, K. H., & Sia, C. L. (2011) "Consumer's decision to shop online: The moderating role of positive informational social influence". *Information & Management*, 48(6), 185-191.
- Lein, S.M. & M. Ugstad. (2011) Social media in customer relationship management – an analysis of Norwegian management consulting firms. Copenhagen: Copenhagen Business School. (Thesis – M.A. in International Economics and Management)
- Lin, C., Wu, Y.-S., & Chen, J.-C. V. (2013) "Electronic word-of-mouth: The moderating roles of product involvement and brand image". *TIIIM 2013 Proceedings*, 39-47.
- Lohmöller, J.-B. (1989) "Predictive vs. structural modeling: Pls vs. ML". *Latent Variable Path Modeling with Partial Least Squares* (pp. 199-226): Springer.
- Lueg, J. E., Ponder, N., Beatty, S. E., & Capella, M. L. (2006) "Teenagers' use of alternative shopping channels: A consumer socialization perspective". *Journal of Retailing*, 82(2), 137-153.
- McAfee, A. (2009) *Enterprise 2.0: New Collaborative Tools for Your Organization's Toughest Challenges*. Boston, MA: Harvard Business Press.
- Meikle, G. (2016) *Social Media: Communication, sharing and visibility*. Routledge.
- Metcalf, T. (Producer). (2018, 22 April 2018) Zuckerberg's Fortune Falls \$4.9 Billion on Data Exploitation. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-03-19/zuckerberg-s-fortune-falls-3-8-billion-over-data-exploitation>
- Mikalef, P., Giannakos, M., & Pateli, A. (2013) "Shopping and word-of-mouth intentions on social media". *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 8(1), 17-34.
- Moksony, F. (1999) "Small is beautiful. The use and interpretation of R2 in social research". *Review of Sociology*, 130-138.
- Moschis, G. P., & Churchill Jr, G. A. (1978) "Consumer socialization: A theoretical and empirical analysis". *Journal of Marketing Research*, 15(4), 599-609.
- Okazaki, S. (2009) "Social influence model and electronic word of mouth: PC versus mobile internet". *International Journal of Advertising*, 28(3), 439-472.

- Park, D.-H., & Lee, J. (2008) "eWOM overload and its effect on consumer behavioral intention depending on consumer involvement". *Electronic Commerce Research and Applications*, 7(4), 386-398.
- Patterson, P. G., & Spreng, R. A. (1997) "Modelling the relationship between perceived value, satisfaction and repurchase intentions in a business-to-business, services context: an empirical examination". *International Journal of Service Industry Management*, 8(5), 414-434.
- Pitta, D. A., & Fowler, D. (2005) "Online consumer communities and their value to new product developers". *Journal of Product & Brand Management*, 14(5), 283-291. doi:10.1108/10610420510616313
- Riley, C. (2018, March 20, 2018) What you need to know about Facebook's data debacle. *CNN Tech*. Retrieved from <http://money.cnn.com/2018/03/19/technology/facebook-data-scandal-explainer/index.html>
- Schlosser, A. E. (2003) "Experiencing products in the virtual world: the role of goal and imagery in influencing attitudes versus purchase intentions". *Journal of Consumer Research*, 30(2), 184-198.
- Shergill, G. S., & Chen, Z. (2005) "Web-Based Shopping: Consumers' Attitudes towards Online Shopping in New Zealand". *Journal of Electronic Commerce Research*, 6(2), 78-94.
- Shim, S., Eastlick, M. A., Lotz, S. L., & Warrington, P. (2001) "An online prepurchase intentions model: The role of intention to search". *Journal of Retailing*, 77(3), 397-416.
- Smith, Bell, A., Miller, M., & Crothers, C. (2016) *Internet Trends in New Zealand, 2007-2015*: Institute of Culture, Discourse & Communication, Auckland University of Technology.
- Smith, D., Menon, S., & Sivakumar, K. (2005) "Online peer and editorial recommendations, trust, and choice in virtual markets". *Journal of Interactive Marketing*, 19(3), 15-37.
- Urbach, N., & Ahlemann, F. (2010) "Structural equation modeling in information systems research using partial least squares". *Journal of Information Technology Theory and Application*, 11(2), 5-40.
- Vakratsas, D., & Ambler, T. (1999) "How advertising works: what do we really know?". *The Journal of Marketing*, 63(1), 26-43.
- Vaughn, R. (1980) "How advertising works: A planning model". *Journal of Advertising Research*.
- Wang, X., Yu, C., & Wei, Y. (2012) "Social Media Peer Communication and Impacts on Purchase Intentions: A Consumer Socialization Framework". *Journal of Interactive Marketing*, 26(4), 198-208. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.intmar.2011.11.004>
- Wijaya, B. S. (2015) "The development of hierarchy of effects model in advertising". *International Research Journal of Business Studies*, 5(1).
- Wong, K. K.-K. (2013) "Partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM) techniques using SmartPLS". *Marketing Bulletin*, 24(1), 1-32.
- Woodruff, R. B. (1997) "Customer value: the next source for competitive advantage". *Journal of the Academy of Marketing Science*, 25(2), 139.
- Zajonc, R. B., & Markus, H. (1982) "Affective and cognitive factors in preferences". *Journal of Consumer Research*, 9(2), 123-131.
- Zeithaml, V. A. (1988) "Consumer perceptions of price, quality, and value: a means-end model and synthesis of evidence". *The Journal of Marketing*, 52(3), 2-22.
- Zhang, J., & Daugherty, T. (2009) "Third-Person Effect and Social Networking: Implications for Online Marketing and Word-of-Mouth Communication". *American Journal of Business*, 24(2), 53-64. doi:10.1108/19355181200900011

APPENDICES

Construct	Scale Coding	Scale Items
Electronic Word of Mouth Quality "Reviews and Comments"	WOM_Rev_1	Online reviews/comments are helpful
	WOM_Rev_2	Online reviews/comments are understandable
	WOM_Rev_3	Online reviews/comments are clear
	WOM_Rev_4	Online reviews/comments are credible
	WOM_Rev_5	Online reviews/comments have sufficient reasons supporting the opinions
	WOM_Rev_6	In general, the quality of online reviews/comments are high
Electronic word of Mouth - Opinion Seeking	WOM_Opi_1	When I consider new products, I ask my contacts on the social networking site for advice
	WOM_Opi_2	I don't need to talk to my contacts on the social networking site before I buy products
	WOM_Opi_3	I like to get my contacts' opinions on the social networking site before I buy new products
	WOM_Opi_4	I rarely ask my contacts on the social networking site about what products to buy
	WOM_Opi_5	I feel more comfortable choosing products when I have gotten my contacts' opinions on them on the social networking site
	WOM_Opi_6	When choosing products, my contacts' opinions on the social networking site are not important to me
Social Media Product Browsing	Prd_Bro_1	Social Media provide a wonderful means in order to browse products/services online
	Prd_Bro_2	I use social media to go through product/services on company hosted pages when I am online
	Prd_Bro_3	I will continue to browse through products and services online via social media websites in the future
	Prd_Bro_4	I plan to use social media websites in the future to browse for products
Peer Communication	PeerCom_1	I talk with my peers about the product on social media
	PeerCom_2	I talk with my peers about buying the product on the social media
	PeerCom_3	I ask my peers for advice about the product
	PeerCom_4	I obtain the product information from my peers
	PeerCom_5	My peers encourage me to buy the product
Product Perceived Value	PrdValu_1	The product itself is worthy
	PrdValu_2	The product price is worthy
	PrdValu_3	The post-sale services offered are worthy
	PrdValu_4	Compared to time I spend, the product shopping online is worthy
	PrdValu_5	Compared to the efforts I made, the product shopping online is worthy

Construct	Scale Coding	Scale Items
Product Involvement	Involve_1	When I am looking for the online reviews/comments, I think the product is important to me
	Involve_2	When I am looking for the online reviews/comments, I think the product is meaningful to me
	Involve_3	When I am looking for the online reviews/comments, I think the product is useful to me
	Involve_4	When I am looking for the online reviews/comments, I think the product is valuable to me
	Involve_5	When I am looking for the online reviews/comments, I think the product is attracting to me
	Involve_6	When I am looking for the online reviews/comments, I am interested in the product
Purchase Intention	Intent_1	After sometime of thought I buy one or more products which I have browsed on social media sites
	Intent_2	I purchase some of the products or services which I have browsed through social media
	Intent_3	some of my recent purchases were based on information which I found via social media sites
	Intent_4	I buy products I see advertised on social media through e-shop
	Intent_5	I buy products I see advertised on social media through shops nearby me

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Samar ALRAYYES Nazım TAŞKIN
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Samar ALRAYYES Nazım TAŞKIN
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Samar ALRAYYES
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Samar ALRAYYES Nazım TAŞKIN
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Samar ALRAYYES

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

EGE BÖLGESİ'NDEKİ ÇEVRECI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI: ÖRGÜTSEL ÖZELLİKLER VE İLİŞKİLER¹

Özge CAN² & Defne GÖNENCİ³

Öz

Hızlı sanayileşme, çarpık kentleşme ve derinleşen neoliberalizm çevre tahribatını giderek hızlandırmakta, bu tahribatı önlemek için farklı çevreci örgütlenmeler ortaya çıkmaktadır. Araştırmamızın amacı, Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren çevreci sivil toplum kuruluşlarını, kurumsal ve finansal özellikleri, amaçları, çevresel öncelikleri, stratejik eylemleri ve ilişkileri açısından çok boyutlu biçimde incelemektir. Toplam 150 çevreci kuruluştan anket yöntemiyle veri toplanmış ve tanımlayıcı istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, incelenen çevreci kuruluşların hem çevre sorununa genel yaklaşımları hem de odaklandıkları çevresel meseleler açısından önemli bir çeşitliliğe sahip olduklarını göstermektedir. Öte yandan, bu kuruluşların amaç, faaliyet ve mücadele taktikleri, karar verici aktörler üzerinde doğrudan etki yaratmak yerine bireyleri ve toplumu bilinçlendirmeye dönük daha edilgen bir nitelik taşımaktadır. Bir diğer önemli bulgu hem kaynak yetersizliği hem de ideolojik sebeplerle birçok çevreci kuruluşun bağlantı ve iş birliklerinin zayıf olmasıdır. Bu yetersizliklere nelerin sebep olduğu, yereldeki etkin çevre mücadelesi örneklerinin ve ortaklıkların hangi koşullarda, nasıl çoğaltılabileceği sorularını yanıtlamak, büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları, Çevre Hareketleri, Ekolojik Mücadele, Ege Bölgesi, Örgütler-Arası İlişkiler.

JEL Kodları: L31, Q54, Q56, R11.

Başvuru: 31.03.2021 **Kabul:** 21.02.2022

- 1 Bu makale, Yaşar Üniversitesi'nin verdiği fonla gerçekleştirilen BAP093 No'lu araştırma projesinin bir çıktısıdır. Yazarlar yaptıkları katkılardan ötürü proje asistanları Büşra Sarıkaya ve İrem Ak'a çok teşekkür etmektedir.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Yaşar Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, ozge.can@yasar.edu.tr, İzmir, Türkiye, ORCID No: 0000-0001-8362-6719
- 3 Dr., Araştırmacı, Yaşar Üniversitesi Akdeniz Uygulama ve Araştırma Merkezi, defne.gonenc@yasar.edu.tr, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-5084-2447

ENVIRONMENTAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE AEGEAN REGION: ORGANIZATIONAL FEATURES AND RELATIONS⁴⁵

Abstract

Rapid industrialization, unplanned urbanization and deepening neoliberalism are accelerating the destruction of the environment. Different environmental organizations are emerging to prevent this destruction. The aim of our research is to examine the environmental non-governmental organizations operating in the Aegean Region in a multidimensional way by looking at their institutional and financial characteristics, objectives, environmental priorities, strategic actions, and relations. Data were collected from a total of 150 environmental organizations using the survey method and descriptive statistical analyzes were carried out. The research findings show that the examined environmental organizations have a significant diversity in terms of both their general approach to the environmental problem and the environmental issues they focus on. On the other hand, the purposes, activities, and struggle tactics of these organizations have a more passive nature towards raising awareness of individuals and society rather than having a direct impact on the decision-making actors. Another important finding is that many environmental organizations have weak connections and collaborations due to both lack of resources and ideological reasons. The reasons behind these inadequacies, and the conditions under which effective environmental struggle and collaborations can be enhanced in the local area, remain prominent questions to answer.

Keywords: *Environmental Civil Society Organizations, Environmental Movements, Ecological Resistance, Aegean Region, Interorganizational Relationships.*

JEL Codes: *L31, Q54, Q56, R11*

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

4 This article is an output of the research project (BAP093), carried out with the funds provided by Yaşar University. The authors are thankful to the project assistants Büşra Sarıkaya and İrem Ak for their contributions.

5 The Extended English Summary is located the end of the article.

1. GİRİŞ

Günümüzde nüfusun merkezileşmesi, mekânda sınıfsal ayrışma, hızlı ve plansız sanayileşme, kirli enerji kullanımı, çarpık kentleşme ve bilinçsiz tüketim artıkça çevresel bozulmalar hızlanmakta ve yayılmaktadır. Kar etme ve sürekli sermaye biriktirme güdüsü, bu ekolojik sorunları sistemik hale getirip yeniden üretmektedir. Birçokları ekolojik sorunlar için nüfus artışını sorumlu tutsa da Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın Küresel Kaynaklar Görünümü raporuna göre sadece 1970-2017 yılları arasında dünya nüfusu 2 katına çıkarken doğadan çıkarılan madde miktarı neredeyse 3,5 kat büyümüştür. Bu artışın üçte ikisinden yalnızca 10 ülke sorumludur (IRP, 2019). Bu eşitsiz ve dengesiz küresel kalkınma sonucunda iklim değişikliği, ormansızlaşma, çoraklaşma, çölleşme, su, toprak ve hava kirliliği, sel, tayfun, genetiği değiştirilmiş madde kullanımı, gen kaçıışı, radyasyon, biyolojik çeşitliliğin azalması, doğal kaynakların tükenmesi gibi birçok çevresel sorunla karşı karşıya kalmaktayız (Çoban, 2020).

Böyle bir çerçevede, çeşitli büyüklük ve formlarda birçok çevreci sivil toplum kuruluşu oluşmaktadır. Devletin küçülüp piyasanın siyasal kararlar ve toplumsal ilişkiler üzerinde egemenliğinin giderek arttığı dünyamızda ekolojik dengenin korunabilmesi için bu kuruluşlardan beklentiler büyüktür. Zira, toplumsal ilişkilerin devlet-piyasa-sivil toplum üçlemesiyle belirlendiği kapitalist toplumlarda, toplumun çevre ile ilgili demokratik taleplerini sivil toplum kuruluşları aracılığı ile seslendirmesi beklenir (Gönenç, 2019). Çevreci kuruluşlar ise imza kampanyaları, yürüyüş, protesto, ürün boykotu, eğitim faaliyetleri, bilgilendirme, rapor tutma, toplantı düzenleme, lobicilik faaliyetleri gibi çeşitli aktiviteler düzenleyerek bunu gerçekleştirmeye çalışırlar (Martinez-Alier vd., 2016). Aynı zamanda, çevreci kuruluşlar devletlere ve uluslararası görüşmelere uzmanlık bilgisi sağlıyorlar ve “meşruiyet” kazandırıyorlar. Katılımcı yönetim anlayışıyla karar alma mekanizmalarına katılmayı ve demokrasiyi geliştirmeyi amaçlıyorlar. Fakat bu kuruluşlar, kendi içlerinde de demokratikleşme sorunları yaşayabilmektedir. Finans sağlayıcılar, çevreci kuruluşların öncelikleri üstünde etki edebilmektedir. Kuruluşların çevreyi korumak için etkinlik düzeyleri de tartışmaya açıktır. Özetle, bu kuruluşların ulusal ve küresel çevre yönetiminde ne derece etkin bir rol oynayabildikleri halen tartışılmaktadır (Altan-Olcay ve İçduygu, 2012; Backstrand, 2006; Bernauer ve Betzold, 2012).

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarına üyelik genel olarak düşüktür. Bu oranın özellikle kadınlar, düşük gelir düzeyine sahip olanlar, azınlıklar ve kırsal kesimde yaşayanlar arasında daha da düşük olduğu gözlenmiştir (CIVICUS, 2010). Ayrıca, konu olarak çevre ile ilgilenen sivil toplum kuruluşlarının sayısı da yüksek değildir. Zira, dernek biçiminde kurumsallaşmış sivil toplum kuruluşları arasında çevre ve hayvanları koruma ile ilgilenenlerin oranı sadece %2.13’tür (DERBIS, 2021). Hızlı ve plansız ekonomik

kalkınma sonucunda özellikle son 30 senede yerel çevre mücadelelerinin sayısının arttığı ülkemizde bu ilginç bir durum oluşturmaktadır.

Yukarıda çizilen bağlamda, bu çalışmanın amacı, Ege Bölgesi'ndeki çevreci sivil toplum kuruluşlarının çok boyutlu ve kendi içinde karşılaştırmalı bir görüntüsünü çıkarmaktır. Ege Bölgesi'nin seçilmesinin en önemli sebebi, bölgenin farklı ekonomik faaliyetler (tarım, sanayi ve turizm) açısından kritik bir kesişme noktası oluşturması, bölgedeki biyoçeşitliliğin yüksek olması ve zengin doğal güzelliklerine rağmen çevre mücadelesine yol açan birçok projenin (jeotermal enerji, rüzgâr enerjisi, hidroelektrik enerji, madenler, limanlar vb.) de bu bölgede yapılmasıdır. Kısacası, bölgenin çevresel değeri yüksek olmasına rağmen, çevresel tahribata sebep olan projeler yine de bu bölgede yapılmaktadır. DERBİS verilerine göre (2021), şu anda Türkiye'de aktif toplam 2.602 adet "çevre, doğal hayat ve hayvanları koruma derneği" mevcuttur (%2,13) ve bu derneklerin 529'u Ege Bölgesi içindedir. Bu sayıya Balıkesir ve Çanakkale'deki dernekleri de eklersek 654'e çıkmakta ve söz konusu kategorinin %25,1'ini oluşturmaktadır. Ege Bölgesi'ndeki tüm dernekler ise ülkedeki toplam sayının %13,18'ini oluşturmaktadır. Bu, yerel çevreci hareketleri dâhil etmesek bile Ege Bölgesi'ndeki sivil toplumun çevre konusuna diğer konulara kıyasla ne derece önem verdiğini göstermektedir.

Türkiye'de ve dünyada çevreci sivil toplum kuruluşları üzerine yapılmış değerli çalışmalar mevcuttur (Andonova ve Tuta, 2014; Andrews ve Edwards, 2005; Diani ve Donati, 1999; Kadirbeyoğlu vd., 2017; Paker vd., 2013; Paker, 2012). Ancak, Türkiye'deki çalışmaların büyük çoğunluğu ya belli bir yerellikteki tekil çevre mücadelesine odaklanmakta ya da oldukça sınırlı sayıda çevreci kuruluş üzerine genel ve nitel bir değerlendirme sunmaktadır. Yine bu çalışmalar ağırlıklı olarak, ulusal çapta faaliyet gösteren, medyada önemli bir görünürlüğü bulunan, güçlü uluslararası bağlantılara sahip, büyük ölçekli çevreci kurumları ele almaktadır (Cenker-Özek, 2018). Küçük çaplı yerel çevreci kuruluşlar üzerine yapılan çalışmalar ise son derece kısıtlıdır. Bu nedenle çalışmamız, bir yandan küçük ve yerel grupları odağa alırken diğer yandan onları ulusal, büyük çevreci kuruluşların bölgesel-yerel yapılarıyla karşılaştırarak kapsamlı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Daha önce nicel yöntemler kullanarak yapılmış bazı araştırmalar olsa da (Aygün ve Şakacı, 2007; Duru, 1995; Kılınç, 2018), bu çalışma Türkiye'de çevreci sivil toplum kuruluşları açısından en geniş örnekleme sahiptir. Önceki çalışmalara ek olarak çalışmamız, çevreci kuruluşları farklı boyutlarıyla beraber analiz etmekte ve bu boyutların birbirleriyle etkileşimlerini de değerlendirmektedir. Son olarak, uluslararası yazında gelişmekte olan/ merkezde olmayan ülkelerdeki çevre mücadelelerine ait bilgi düzeyi halen oldukça sınırlıdır. Çalışmamız alan-yazına yukarıda ifade edilen tüm boyutlarda katkı yapmayı hedeflemektedir.

Bu amaçla Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren toplam 150 çevreci sivil toplum kuruluşundan anket yöntemiyle veri toplanmış, bu kuruluşların örgütsel ve finansal özellikleri, çevresel öncelikleri, amaçları, stratejileri ve diğer kuruluşlarla ilişkileri

incelenmiştir. Söz konusu çevreci kuruluşların bazıları sivil toplum örgütü şeklinde kurumsallaşmış, bazıları ise çevre mücadelesi olarak daha esnek biçimlerde örgütlenmiş olsalar da temel kuruluş amaçları ve faaliyet alanları çerçevesinde ve yazına da uyumlu biçimde hepsi birer “çevreci kuruluş” olarak tanımlanmıştır.

Makalemizde ilk olarak dünya ve Türkiye’de çevreci kuruluşları ele alan akademik araştırmalar tanıtılacaktır. Sonrasında, araştırmamızın yöntemi ve bulguları sunulacak ve bu bulgular tartışılacaktır. Tartışma bölümünü sonuç bölümü izleyecektir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum, en genel tanımıyla devlet ve piyasa dışında kalan alan olarak kavramsallaştırılabilir. Liberal demokrasilerde kişilerin haklarını aradığı, karar alıcılara etki edeceği, siyasal ve ekonomik güç merkezleriyle toplumsal sözleşmeyi müzakere edeceği süreç olarak görülmektedir (Paker, 2012). Bu kavram, toplumun tüm kesimlerinin aşağı yukarı eşit ölçüde faydalanabileceği kamusal bir varlık olarak düşünülmekte, sınıfsal bir ayrım içermemektedir. Sivil toplumun işlevselliği, liberal demokrasilerde demokrasinin bir gereği olarak görülmekte, sistemin meşruiyetini ve hesap verilebilirliğini pekiştirmektedir (Çarkoğlu ve Cenker, 2011). Öte yandan, sivil toplumu ve sivil toplum kuruluşlarını sistemin devamını meşrulaştırıp onun devamını sağlayan bir piyasa ve neoliberal politika aracı olarak görenler de mevcuttur (Paker, 2012).

Çevre konusunu incelediğimizde ise “çevreci sivil toplum” çok boyutlu ve değişken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse her grup kendince anlamlı bulduğu sorunlar çerçevesinde örgütlenip bir eylem biçimi belirleyebilmektedir (Atauz, 1994). Çevreci hareketlerin hepsi kurumsallaştırılamazlar. Hareketlerin bir dönüşümü destekleyen başkaldırı niteliğini koruması ve canlılığını sürdürebilmesi için daha esnek bir yapı gerekebilir (Rootes, 1999). Bu sebeple, çevreci sivil toplumu, yapısına, büyüklüğüne, siyaset ve teknoloji ile olan ilişkilerine, etkinliklerine ve dünya görüşlerine göre birçok farklı biçimde sınıflandırabiliriz.

Sınıflandırmalar yazında çoğunlukla kuruluşun siyasi görüşü, endüstri toplumu ile ilişkisi, teknolojik gelişmeden beklentileri, çevresel tahribatla mı yoksa bozulmamış çevreyi korumakla mı ilgilendiği ve çevreyi siyaset içi veya dışı bir konu olarak değerlendirmesine göre yapılmıştır. Örneğin, çevreyi tahrip eden nükleer enerji ve termik santraller gibi kalkınma projelerini durdurmak amacıyla örgütlenmiş, kimi zaman çatışmacı yöntemleri de kullanan çevreci hareketler olabileceği gibi (İşeri vd., 2018; Martínez-Alier vd., 2016; Özkaynak vd., 2021; Turhan vd., 2019), devlet ve piyasa ile uzlaşmacı biçimde çevreyi korumayı amaçlayan, çevre sorunlarının teknoloji ile ortadan kaldırılabilirliğine inanan sistem-içi gruplar da mevcuttur (Konefal, 2012; Zchout ve Tal, 2017). Fakat bu ikilem dışında da birçok sınıflandırma mevcuttur. Örneğin Eryılmaz, Diani ve Donati (1999)’nin oluşturduğu dörtlü sınıflandırma

biçimini kullanarak Türkiye’deki çevreci kuruluşlarını, kamu yararına lobi, katılımcı baskı grubu, profesyonel protesto örgütü ve katılımcı protesto örgütü gruplarına ayırmıştır (2018). Nohl, farklı bir dördütlü sınıflandırma kullanmıştır: a. Teknoloji ve ilerlemeye karşı çıkan Yeşiller; b. ekoloji sorununu daha ziyade bir demokrasi ve katılım sorunu olarak gören Köktenci Çevreciler; c. hali hazırda oluşmuş çevresel tahribattan çok doğayı korumaya odaklanan, çevresel çözümleri endüstri toplumunun içinde arayan Doğa ve Çevre Korumacıları; ç. çevreye duyarlı sanayicilerin işbirliği sonucunda oluşan ve sorumluluğu daha ziyade tüketiciye yükleyen Sanayi ve Çevre Korumacıları (1994). Duru ise kuruluşların biçimsel yapılarından çok üyelerinin siyasal eğilimlerine, çevreye bakış açlarına ve eylem türlerine göre bir sınıflandırma yapmış, çevreci kuruluşları Çevre Korumacılar, Çevreciler ve Yeşil Toplumcular olarak üçe ayırmıştır (1995). Fakat yine de araştırmacıların çoğu, çevreci kurumlarda örtüşen üyelikler ve amaçlar olduğu için keskin sınıflandırmalar yapmama konusunda uyarılmaktadır.

1.1.2. Türkiye’de Çevreci Mücadelenin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de yeşil mücadele 1980’lerin ortası itibarıyla hareketlenmiştir. Bu tarihten önce daha ziyade devletin desteğiyle kurulan dernek ve vakıfların aracılığı ile çeşitli çevre koruma ve güzelleştirme etkinlikleri gerçekleştirilmekteydi. Örneğin, 1924’te kurulan ve ODTÜ Ormanı’nın yapılmasında da büyük emeği geçen Türkiye Ormancılar Derneği, bu derneklerden biridir. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, 1955 yılında özellikle milli parklar, erozyon ve doğal hayatı koruma konularıyla ilgili çalışmak amacıyla birçok bürokratin bir araya gelmesi ile kurulmuştur. Doğal Hayatı Koruma Derneği ise 1975 yılında kurulmuş ve 2001 yılında WWF International’ın Türkiye temsilcisi olarak WWF-Türkiye ismini almıştır. 1970’lerde ek olarak, ufak çapta da olsa çevre hareketi olarak nitelendirebileceğimiz toplumsal başkaldırıları olmuştur. Örneğin, 1975 yılında, Samsun’da Bakır İzale Tesisleri’nin tarım ürünlerine verdiği zararı protesto etmek için toplanan yerel halk bir yürüyüş gerçekleştirmiştir ve 1978’de İzmitli balıkçılar, körfez kirliliğine dikkat çekmek için gösteri düzenlemiştir. Ayrıca, Akkuyu’da yapılması planlanan nükleer santralin duyulması ile birlikte nükleer karşıtı ilk protestolar yine bu yıllarda başlamıştır (Duru, 1995). 1980 darbesinden sonra ise toplumsal muhalefet, askeri yönetim tarafından büyük ölçüde yok edilmiş, sindirilmiş ve dağıtılmıştı. Özellikle 1980 ortasından sonra, dünyada yükselen neoliberalizmin de etkisiyle, muhalif fikirlere sadece “kimlik” veya “konu” odaklı çıkışlar ölçüğünde izin verilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye’de muhalif sesler Kürt sorunu, kadın ve eşcinsel hakları ile çevresel tahribatı dile getirdiği ölçüde duyulabilmiştir. Bu tabloda yeşiller hareketinin önünü büyük ölçüde açan, 1980 darbesi öncesindeki kimi solcuların Özal liberalizminin serbestleşme ve büyüme politikalarının doğaya ve kültüre verdiği zararı önleme isteğiydi. Bu dönemde, Aliağa, Gökova, Güvenpark, Akçimento, Dalyan, Akkuyu ve Taşkılla’da farklı türdeki projelere karşı çevre mücadeleleri oluştu (Şahin, 2007; Turhan vd., 2019). 1988 yılında ise Türkiye’nin ilk Çevre Partisi kurulmuş ve parti 1994 yılında kapanmıştır (Adem, 2005). 1980’lerin sonlarında ise madencilik

piyasasının neoliberalleşmesinin başlamasıyla karşı mücadeleler de başlamıştır. İlk önce Balıkesir-Havran'da faaliyet göstermek isteyen "Preussag," daha sonra da İzmir-Bergama'da faaliyete geçen Eurogold şirketine karşı oldukça etkili maden karşıtı protestolar yürütülmüştür (Özen ve Özen, 2010).

Özellikle 1990'lar itibarıyla çevreci kuruluşların profesyonelleşmesi ve kurumsallaşması da hızlanmıştır. 1995 ve 2007 yılları arasında 439 çevreci sivil toplum kuruluşu oluşturulmuştur (Baykan, 2013). Örneğin, ÇEVKO Vakfı ve TEMA 1990 sonrasında kurulan önemli çevreci kuruluşlar arasındadır. 1991 yılında Çevre Bakanlığı'nın kurulması ve 1996'da İstanbul'da birçok sivil toplum kuruluşunu bir araya getiren HABİTAT II Konferansı'nın düzenlenmesi, Türkiye'de çevreci sivil toplumun tarihini etkileyen diğer iki önemli olaydır (Adem, 2005). 2000'li yıllardan itibaren de çevreci sivil toplumun sayıca artışı ve kurumsallaşması hızla devam etmiştir. Yerelde örgüt kurma da hızlanmıştır. Doğa Derneği, DOÇEV, TÜRÇEP bu dönemde kurulan kuruluşlara örnektir. Fakat yine de Türkiye'de çevreci sivil toplum kuruluşlarının sayısı toplam sivil toplum kuruluşlarının içinde çok da fazla değildir (DERBİS, 2021). 2000 sonrasında en önemli iki özelliği, bir yandan derinleşen neoliberal politikalara karşı oluşan yerel çevreci mücadelelerin artması (İnal ve Turhan, 2019; Özen, 2018) diğer yandan ise Avrupa Birliği (AB) gibi kurumlar ve firmalardan alınan proje destekleri sebebiyle kurumsallaşmış çevreci kuruluşların apolitikleşmesidir (Zihnioğlu, 2019). Zira devlet kurumları ve özel sektörle arasını iyi tutmak isteyen kuruluşlar, madencilik, genetiği değiştirilmiş organizmalar, nükleer enerji ve barajlar gibi konularda özellikle çalışmamaktadır (Gönenç, 2019). Ayrıca, çevreci fonların sadece bazı kurumlar tarafından veriliyor olması, çevreci sivil toplumun ve üretilen fikirlerin de tekelleşmesi gibi tuhaf bir soruna yol açmıştır (Şahin, 2007).

1.1.3. Çevreci Kuruluşların Özellikleri ve Etkinlik Düzeyleri

Çevreci kuruluşlar homojen değildir; birçok boyutta farklı özelliklere sahiptirler. Bunlardan ilki çalıştıkları ve önemsedikleri çevre meseleleridir (Andrews ve Caren, 2010). Bu önceliklerle bağlantılı olarak çevreci gruplar farklı çevresel felsefeler ya da kimlikler benimseler. Yazında ifade edilen en önemli çevresel yaklaşımlar ve/veya kimlikler arasında doğayı koruma yaklaşımı (ormanları, vahşi yaşamı vb.), ekoloji yaklaşımı (hava-su kirliliği, atık yönetimi, geri-dönüşüm vb.), reformist yaklaşım ve çevre adaleti yaklaşımı sayılabilir (Andrews ve Edwards, 2005). Korumacı yaklaşımlar genel çevre hareketi içinde halen önemli bir yer tutsa da çevrenin toplumsal boyutuna ve insanın doğa üzerindeki etkilerine daha fazla vurgu yapan ekolojik konular yıllar içinde daha fazla görünürlük kazanmıştır (Andrews ve Caren, 2010). Bazen bu yaklaşımlar arasındaki mesafelerin kısılması, hatta birden fazla yaklaşımın benimsendiği çok-kimlikli çevreci yapıların ortaya çıkması da mümkündür.

Genel amaçlar açısından ise kamuoyu oluşturma, daha fazla aktörü bir araya getirme, ulusal/ yerel çevre politikalarını etkileme, karar alma süreçlerine katılma, sürdürülebilir yaşam biçimlerini ve toplulukları destekleme, alternatif bilgi kaynakları oluşturma, lobcilik, dava açma gibi hedefler sayılabilir (Paker, 2012).

Çevreci gruplar, örgütsel formları, kaynakları, taktikleri ve diğer aktörlerle ilişkileri açısından da farklılıklar barındırırlar. Kuruluşun yaşı, faaliyet ölçeği, hukuksal statüsü yanında önemli bir diğer biçimsel ayırım çevreci kuruluşun gönüllü bir kuruluş mu yoksa profesyonelleşmiş bir kuruluş mu olduğudur. Öyle ki, çevreci kuruluş, maaşlı çalışanlarının sayısı ve oranı arttıkça profesyonelleşir. Maddi karşılık olmadan çaba gösteren yönetici ve çalışanların yoğunluğu ise gönüllülük-temelli bir yapı ortaya çıkarır (Andrews ve Caren, 2010). Profesyonel çalışanların sayısı yanında çevreci kuruluşun üyelik-temelli olup olmaması, üyelik temelinde yapılandıysa üye sayısı, örgütsel süreç ve çıktılar açısından belirleyicidir.

Çevreci kuruluşlar, amaçlarına ulaşmak için çok çeşitli taktikler geliştirip farklı eylemlerde bulunabilirler. Yazında bu taktikler üç ana kategoriye ayrılmıştır: 1) zıtlasma temelli yıkıcı taktikler, 2) zıtlasma içermeyen protesto temelli taktikler, 3) ılımlı, iyileştirme taktikleri (Andrews ve Edwards, 2005; Andrews ve Caren, 2010). Yıkıcı taktikler arasında yol kapama, izinsiz gösteri düzenleme vb. yer alırken yürüyüşler, gösteriler, toplanmalar, boykot çağrıları, dava açma gibi faaliyetler ikinci gruba örnek gösterilebilir. Öte yandan günümüzde çevreci kuruluşların çoğu, iyileşme ve düzeltmeleri merkeze alan, daha ılımlı denebilecek stratejileri tercih etmektedirler (ibid). Kamuya ait yerel-ulusal çevreci ajanslarla iletişim kurma, ulusal-yerel komisyonlarda görüş bildirme, yasal düzenlemeleri takip etme, diğer çevreci hareketlerle ilişki ağları ve koalisyonlar oluşturma, danışmanlık yapma, lobicilik faaliyetleri, bilgi yayma, eğitim verme, imza toplama, mektup yazma ılımlı faaliyetler arasında sayılabilir.

Farklı kurumsal aktörlerle ilişkiler ve işbirlikleri çevreci grupları anlamak için değerlendirilmesi gereken bir diğer ana başlıktır. Yapılan araştırmalar, çevreci kuruluşların farklı yoğunlukta ve tipte ilişkiler içinde olabildiklerini göstermektedir (Saunders, 2013). Diani ve Rambaldo'ya (2006) göre bu ilişkiler temelde ikiye ayrılabilir: a) Genel çoklu işbirlikleri, b) uzun-dönemli derin bağlantıları içeren tikel işbirlikleri. Çevreci kuruluşlar öneri alma, belli projelerde işbirliği yapma, koalisyon kurarak güçlenme ya da belli bir oluşumun ortakları olma gibi nedenlere diğer çevreci kuruluşlarla ilişki kurarlar (Diani ve McAdam, 2003, Andrews ve Caren, 2010). Küçük taban örgütlenmeleri için bulunulan yerellikte güçlü ilişkiler kurulması ayrıca önem taşır. Bölgede yaşayan halk, çiftçiler, üretim kooperatifleri, yerel yönetim, diğer sivil toplum hareketi gibi unsurlarla ortak hareket etmek ve işbirliği yapılan bu aktörlerin sayısını arttırmak gerekir. Kaynaklar, uluslararası bağlantılar, yerellik, gönüllülük ya da profesyonellik, kullanılan taktik seti gibi örgüt özellikleri bu kuruluşların hangi koalisyonlar yer alacağını, kimlerle ne tür işbirlikleri kuracağını da etkilemektedir (Carmin, 2010). Çevreci kuruluşların içinde yer aldıkları ağlar önemli çevresel, stratejik ve idari bilgileri taşıyor olsalar da bu bilgi alışverişinin ne zaman ve ne düzeyde ortak bir kimlik yaratacak güce erişebileceği belirsizdir (Saunders, 2013).

Çevreci kuruluşlarla ilgili tartışılması gereken son mesele ise, bu kuruluşların faaliyetleri yoluyla elde ettikleri sonuçlar, yani başarı düzeyleridir (Kadirbeyoğlu vd. 2017). Bu başarı düzeyini doğrudan ve objektif olarak ölçmek hayli zor olsa

da araştırmalarda özellikle algılanan etki düzeyi üzerinde durulmuştur. Kuruluşun gönüllüleri arasında ve yer aldığı toplumsal-coğrafi bağlamda hareketlenme (mobilizasyon) sağlaması, içinde bulunduğu yerel toplulukları destekleme düzeyi, kamuoyunda ilgi ve meşruiyet kazanması, yasal düzenlemeler ve somut uygulamalar üzerinde etki yaratması, sıralanan başarım boyutlarından bazılarıdır.

1.1.4. Araştırma Soruları

Türkiye'deki araştırmalar çevreci kuruluşların daha çok kuruluş amaçlarına, seçtikleri çevre konularına ve kaynaklarına odaklandıklarından çevreci kimlikler, bu kimliklerle uyumlu stratejik yönelimler ve farklı aktörlerle kurulan ilişkiler yeterince anlaşılamamıştır. Seçilen örneklemler çoğunlukla ulusal çaptaki büyük çevre kuruluşlardan oluşmuş, taban örgütlenmeli yerel çevreci kuruluşları merkeze alan bir değerlendirme tercih edilmemiştir. Oysa, bu kuruluşlar hem nicelik hem nitelik olarak Türkiye'deki çevre mücadelesinin özünü oluşturmaktadırlar (zen, 2018). Çevreci kuruluşların genç yaş ortalaması ve alanda yaşanan hızlı dönüşümler de düşünüldüğünde tüm bu boyutları beraber ele alan karşılaştırmalı bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Yukarıdaki tartışmalar dhiline araştırmamız şu sorulara yanıt aramaktadır:

- Ege Bölgesi'ndeki yerel çevre kuruluşları hangi örgütsel biçimlere, özelliklere ve kaynaklara sahiptir?
- Bu kuruluşlar hangi çevresel meseleler üzerinde mücadele etmektedir ve bu mücadelede başvurdukları temel stratejiler nelerdir?
- Bu kuruluşlar farklı kurumsal aktörlerle hangi ölçekte ve ne içerikte ilişkiler kurmaktadır?
- İncelenen yerel çevre kuruluşları ile ulusal çevreci sivil toplum kuruluşlarının bölgedeki şubeleri tüm bu boyutlarda birbirlerinden ne şekilde farklılaşmaktadır?

2. YÖNTEM

Çalışmayı oluşturan veriler, Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren toplam 150 çevreci kuruluştan anket yöntemi ile toplanmıştır. İdari olarak Ege Bölgesi'nde yer alan sekiz ile ek olarak Ege Denizi'ne kıyısı bulunan ve farklı çevre sorunlarının yoğun yaşandığı alanlar olarak Çanakkale ve Balıkesir illeri de çalışmaya katılmıştır.

Anket formunun iletileceği çevreci kuruluşları belirlemek üzere önce kapsamlı bir liste oluşturulmuştur. Türkiye'de farklı alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını içeren en geniş veritabanı olarak İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS)'ndeki Ege Bölgesi'nde çevre konusunda çalışan dernekler kaydedilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün web-sitesindeki "Vakıf Sorgulama" bölümünden "çevre", "ekoloji", ve "su" ile ilgilenen vakıflar taranıp bulunmuştur. Ek olarak, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği'nin sivil toplum veri tabanında yer alan farklı yapılardaki (vakıf, dernek, inisiyatif, platform vb.) diğer çevreci kuruluşlar da web-siteleri kontrol edilerek bu

listeye eklenmiştir. Bunun yanında, Türkiye’deki çevreci kuruluşlar üzerine bilgi derleyen, örneğin Çevre Adaleti Atlas’ı, Ekoharita, Zehirsiz Sofralar Sivil Toplum Kuruluşları Ağı gibi farklı ulusal, bölgesel ve yerel çevrimiçi platformlar, haber siteleri, yazılı raporlar ve makaleler incelenmiştir. Sadece sosyal medya üzerinden görünürlük sağlayan çevreci kuruluşları de içerebilmek adına, bu alanlar için de ayrı bir tarama yapılmıştır. Böylece, toplam 371 kuruluşun künyesine ulaşılmıştır. Bu liste son bir kontrole tabii tutularak çevre mücadelesi ile doğrudan ilgili olmayan, kapanan, kapanma aşamasında olan ya da aktif durumda bulunmadığı tespit edilen 65 kuruluş çıkarılmıştır. Hazırlanan elektronik anket formu geri kalan 304 çevreci kuruluşun e-posta adresine, araştırmanın amacını açıklayan bir bilgi notu ile gönderilmiştir.

Anket formunu oluşturmak için ise toplumsal hareketler, çevreci mücadele ve çevreci kuruluşlar üzerine uluslararası yazından faydalanılmıştır (Andrews ve Caren, 2010; Carmin, 2010; Dalton vd., 2003; Diani ve Rambaldo, 2007; Ehrke, 2010; Saunders, 2013). Mevcut anket çalışmalarındaki soru başlıkları ve sorular tek tek değerlendirilmiştir. Hazırlanan anket taslağı pilot çalışma kapsamında Ege Bölgesi’nde çevreci mücadeleleri araştırın ve/veya bu mücadele içinde yer alan beş uzmana gönderilmiş, bu kişilerden alınan geri bildirimler kapsamında ankete son hali verilmiştir. Son anket formu, genel kuruluş bilgileri, kuruluş amacı ve yapısı, faaliyet ve ilişkiler, genel değerlendirme ve görüşler olmak üzere beş ana başlıktan ve toplam 39 sorudan oluşmaktadır. Açık uçlu ve “evet-hayır” olarak yanıtlanması gerekenler dışında tüm yanıt seçenekleri 5’li Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir. Örneğin, “çevreci faaliyetlerde bulunurken aşağıdaki kurumlar ile olan ilişki düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?” sorusu için “çok zayıf=1; zayıf=2, orta=3; güçlü=4; çok güçlü=5” yanıt seçenekleri verilmiştir. “Hangi sıklıkla aşağıdaki faaliyetlerde bulunursunuz?” sorusu içinse “hiçbir zaman=1; nadiren=2; bazen=3; sıklıkla=4; çoğu zaman=5” seçenekleri sunulmuştur. İlgilenilen çevresel konular/sorunlar, en önemli amaçlar gibi sorularda ise katılımcılara kapsamlı listeler sunularak bu listede kendilerine uyan tüm seçenekleri işaretlemeleri istenmiştir.

Veri toplama süreci Ağustos 2020’den Aralık 2020’ye kadar devam etmiştir. Gönderilen ilk epostaya dönüş yapmayan çevreci kuruluşlara belli aralıklarla önce e-posta, daha sonra telefon yoluyla gerekli hatırlatmalar yapılmıştır. Sonuçta, toplam 150 çevreci kuruluştan yanıt alınmıştır (%49 geri dönüş oranı). Yanıt veren kuruluşların 131’i yerelde kurulmuş bağımsız çevreci kuruluşlar iken, 19’u ulusal çapta faaliyet gösteren dört büyük çevreci dernek ve vakfın Ege Bölgesi’ndeki yerel şubeleridir. Bu iki grup farklı yapılarla, işleyişe ve özelliklere sahip olduklarından çalışmamızda ayrı ayrı ele alınmıştır. Böylece, yerel ve ulusal çevreci kuruluşların birbirinden ayrılan noktaları bizzat çevre mücadelesinin verildiği yerde ve uygulamadaki haliyle ortaya çıkarılarak alan yazında eksik olan sağlıklı bir karşılaştırma olanağı sunulmuştur. Toplanan veriler kaydedilip düzenlendikten sonra tanımlayıcı istatistikler üzerinden (frekanslar, ortalama, dağılım vb.) incelenmiştir. Bu inceleme sonucu elde edilen bulgular bir sonraki bölümde özetlenmektedir.

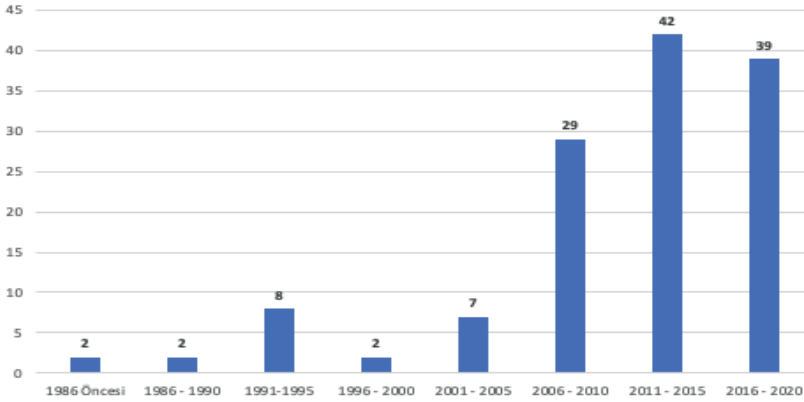
3. BULGULAR

3.1. Demografik Özellikler

Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların büyük çoğunluğu (%89'u) 2000 yılından sonra kurulmuştur (Grafik 1). Bu kuruluşların kuruluş hızı özellikle 2005 yılı itibarıyla artmıştır. Bunun sebebi sanayileşme, artan enerji ihtiyacı ve buna karşın gelişen çevre bilinci, iletişim ve çevresel bozulmaların hızı ile ilgilidir. İlk olarak Türkiye'nin geç sanayileşen bir ülke olması nedeniyle bölgedeki çevre bilinci geç oluşmuştur. İkinci olarak teknolojik gelişmeler ile sosyal medya, çevreci platform kurulmasını kolaylaştırmıştır. Son olarak bu dönemde hızlanan neoliberal politikalar çevreyi tahrip etmiş ve bu sebeple çevreci karşı koyuşlar artmıştır.

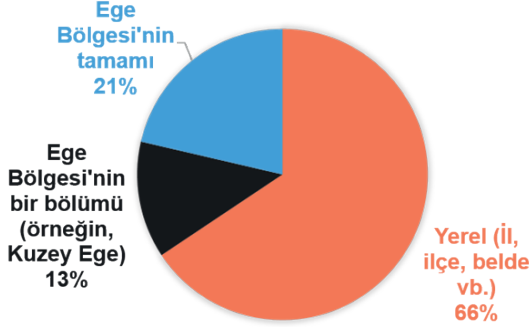
Türkiye genelinde faaliyet gösteren çevreci kuruluşların (TEMA, Greenpeace vs.) Ege Bölge şubelerinin kuruluş yıllarına baktığımızda ise en büyük artışın 1990'ların ilk yarısında olduğunu görmekteyiz (%47'si). Bu artış, 1992 Rio Konferansı'nın etkisiyle dünyada çevreciliğin yayıldığı yıllar ile oluşan paralel bir gelişmedir. Fakat sadece yerelde faaliyet gösteren çevreci kuruluşların kurulma hızı 10-15 yıl kadar sonra artmıştır. Bu, neoliberal politikaların 2000 sonrasında yerelde iyice yaygınlaşıp derinleştiği, devletin korumacı rolünün küçüldüğü, özellikle inşaat ve enerji alanında çevresel olarak yıkıcı projelerin yine bu dönemde hızlandığı ve bu sebeplerle, yerel ölçekte mücadele eden çevreci grupların sayısında bir artışın olduğu görüşü ile uyumaktadır.

Grafik 1. Ege Bölgesi'ndeki Yerel Çevreci Kuruluşların Kuruluş Yılları

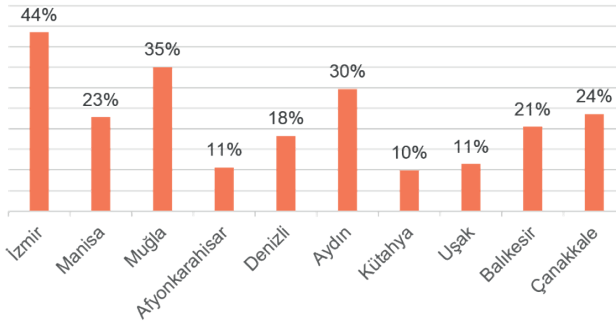

n: 131

Bu tezin doğruluğu Grafik 2'de de görülmektedir. Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların büyük çoğunluğu (%65,7'si) il, ilçe veya tek bir proje karşılığı çerçevesinde yerel ölçekte çalışmaktadır. Bunu, Ege Bölgesi'nin tamamında çalışan 28 adet bölgesel kuruluş (%21,4) ile 17 adet Ege Bölgesi'nin - örneğin sadece Kuzey Ege gibi - sadece bir bölümünde çalışan kuruluşlar (% 13,0) izlemektedir.

Grafik 2. Yerel Çevreci Kuruluşların Faaliyet Ölçeği

Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların illere göre dağılımını incelediğimizde ise bu kuruluşların en çok İzmir (57), Muğla (46) ve Aydın (39) illerinde konumlandığını görmekteyiz (Grafik 3). Şubelerin illere göre dağılımını incelediğimizde ise yine bu üç ilimizin başta geldiğini (Muğla, İzmir, Aydın) ve bu gruba Çanakkale'nin de dâhil olduğunu görmekteyiz. Her iki tipteki çevreci kuruluşların da sahil kentlerinde yoğunlaşmasının birkaç farklı sebebi olabilir. Öncelikle turistik ve ekonomik aktivitelerin bu illerde yoğunlaşması, potansiyel çevresel bozulmaları da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple, bu kesimlerde daha fazla çevreci mücadele oluşmaktadır. Ek olarak, eğitim seviyesinin ve ekonomik refahın kıyı bölgelerinde görece daha yüksek olması da çevreci mücadelelerin bu kesimlerde yoğunlaşmasını etkileyen faktörler olabilirler.

Grafik 3. Yerel Çevreci Kuruluşların İllere Göre Dağılımı

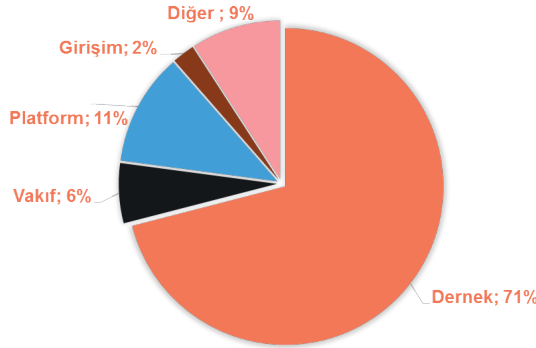
Bölgedeki yerel çevreci kuruluşlar, örgütsel form olarak incelendiğinde kuruluşların çoğunun (%71), dernek biçimde örgütlendiğini görmekteyiz. Bunu %11,45'lik bir oranla platformlar izlemektedir. Vakıf formundaki kuruluşların oranı ise %6'dır (Grafik 4). %9'luk "diğer" seçeneği içinde verilen yanıtlar ise alanda farklı formlar, hatta melez yapılanmalar bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Ulusal çevreci kuruluşların Ege Bölge şubelerine baktığımızda ise 19 adet şubenin 11'nin (%58) vakıf, 6'sının ise dernek (%32) biçimde oluşturulduğunu görmekteyiz.

Kısacası, yerelde örgütlenen kuruluşlar daha çok dernek ve platform, Türkiye ölçeğinde örgütlenenler ise vakıf olarak örgütlenmiştir.

Alan yazın (Duru, 1995; Eryılmaz, 2018; Zehout ve Tal, 2017), çevreci kuruluşları birçok farklı biçimde sınıflandırdığı için anketimiz çerçevesinde bu kuruluşlardan kendilerini en iyi tanımlayan ifadeleri belirtmelerini istedik (birden fazla seçim yapma olanağı vererek). Kuruluşların %49,62'si kendisini “hem çevre koruyucu hem ekolojist,” %39,69'u “sivil toplum kuruluşu,” %38,17'si “çevre koruma kuruluşu,” %18,32'si “aktivist grup,” %17,56'sı ise “ekolojist bir kuruluş” olarak tanımlamıştır. Kendisini “hak arayıcı bir kuruluş,” “yardım kuruluşu” veya “kültürel bir yapı” olarak gören kuruluşlar ise oran olarak son sıralarda yer almıştır. Diğer kategorisi seçen %20 oranındaki kuruluş ise hayvan hakları, jeotermal enerji, ekolojik tarım, dayanışma ekonomisi, gençleri bilinçlendirme, bilimsel araştırma, çevre kurtarma gibi bazı özgül çevresel konuları ön plana çıkararak bu konularda çalışan birer kuruluş olduklarını vurgulamışlardır. Bu da bize genel çevre mücadelesi içinde belli çevre meselelerine olan hassasiyetin ve aidiyetin nispeten yüksek olduğunu göstermektedir.

Grafik 4. Yerel Çevreci Kuruluşların Örgütsel Formu

Büyük çevre kuruluşlarının bölgedeki şubelerine baktığımızda ise kendilerini “hem çevre koruyucu hem ekolojist” (%63), “sivil toplum kuruluşu” (%53) ve “çevre koruma kuruluşu” (%37) olarak ifade edenlerin oranı önemli biçimde artmaktadır. Bir diğer dikkat çeken nokta ise kendilerini ekolojist ya da aktivist olarak görenlerin sayısındaki düşüştür.

3.2. Çevre Konuları ve Amaçlar

Bölgedeki çevreci kuruluşlar, üstünde çalıştıkları konular açısından incelediğinde, bu kuruluşların %58'inin “ekolojik yaşam”ı destekleme konusunda çalıştığını görmekteyiz. Ankete katılan yerel çevreci kuruluşların birçoğunun üzerinde durduğu diğer önemli çevre meseleleri ise sırasıyla şöyledir: Ormanların korunması (%51), toprak kirliliğinin önlenmesi (%50) ve iklim değişikliği ile mücadele (%47), tarımsal arazilerin korunması (%47), yaban hayatı koruma ve aşırı avlanma (%44), hava kirliliği (%43), deniz kirliliği ve deniz biyolojisi (%43). Bu sonuçlar bize yazının

temel iki çevreci eğilim olarak değerlendirdiği ekolojist ve korumacı yaklaşımların bir arada yer aldığı bir tablo sunmaktadır.

Şubelerin öncelikle konuları incelediğimizde ise iklim değişikliği önemli bir farkla ilk sırayı almakta (%74), bu başlığı ormanların korunması (%68), hava kirliliği (%63), deniz kirliliği ve biyolojisi (%63) ve tarımsa arazilerin korunması (%63) izlemektedir. Bu tabloda yerel kuruluşlar ile büyük ulusal ve uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarının bölgedeki şubeleri arasında iki temel fark bulunmaktadır; ikinci grup iklim değişikliğini bir çevre meselesi olarak çok daha fazla önemsemekle beraber daha geniş bir konu çeşitliliği içinde faaliyet göstermektedirler.

İlginç olan bir nokta ise gürültü kirliliğinin her iki ankette de 24 adet çalışılan çevre konusu arasında en alt sıralarda yer almasıdır. Halbuki, tatil beldelerindeki eğlence mekanlarının yarattığı gürültü sorunu bilinmektedir. Büyük şehirlerdeki trafik sıkışıklığı da gereksiz korna çalınmasını ve diğer gürültüleri de beraberinde getirmektedir. Fakat, bölgedeki çevreci kuruluşlar, bu durumu günümüzde daha sorunsallaştırmamış durumdadır.

Bölgedeki yerel çevreci kuruluşlara amaçlarını sorduğumuzda ise çok büyük bir oranla (%83,97) ilk olarak toplumda çevre bilincini artırmayı ve kamuoyu oluşturmayı amaçladıklarını görmekteyiz (Tablo 1). Bu amaç ile ifade edilen diğer tüm amaçlar arasındaki büyük oransal fark dikkat çekicidir ve kuruluşların doğrudan karşı-karşıya gelme ve müdahaleden çok kişisel ve toplumsal dönüşümleri önceleyen bir kimlik/bilinç oturtma motivasyonuna sahip oldukları anlaşılmaktadır. Çevresel gözlem, araştırma ve raporlama yapan çevreci kuruluşlar (%22,9) ile çevreye zarar veren birey ve kurumları ortaya çıkaran çevreci kuruluşların (%24,43) ise oranın azlığı dikkat çekmektedir. Bu durum, bölgedeki çevreci kuruluşların çevre ile bilgi yaratmak yerine hali hazırda var olan bilgiyi yaymayı amaçladıklarını veya kapasite yetersizliği sebebiyle yeni bilgi yaratmakta güçlük çektiklerini göstermektedir. Ek olarak, bölgedeki çevreci kuruluşların çok azının (%28,24) yeni çevre yasalarının yapılmasına ve çevreyi ilgilendiren kararların alınmasına katkı sunmayı amaçlaması, bölgedeki ve Türkiye'deki katılımcı demokrasinin zayıflığına işaret etmektedir.

Tablo 1. Yerel Çevreci Kuruluşların Amaçları

Amaçlar	%
Toplumda çevre bilincini artırma, kamuoyu oluşturma	84
Çevreyi olumsuz etkileyen kanunlara/uygulamalara karşı mücadele etme	47
Yerel halka çevreci uygulamalarda ve çevre mücadelesinde destek olma	44
Yaşam tarzını değiştirme; çevreci bir yaşamı teşvik etme	35
Yeni çevreci yasaların yapılmasına, kararlar alınmasına katkı sunma	28
Çevreye zarar veren bireysel/ kurumsal aktörleri ifşa etme	24
Çevresel gözlem, araştırma, raporlama yapma	23

Önemli bir başka bulgu ise şubeler ölçeğinde aldığımız yanıtlara baktığımızda ortaya çıkmaktadır. Şubelerin yerel kuruluşlara göre çevre yasalarının yapılmasına ve kararların alınmasına katkı sunmayı oransal olarak daha fazla (%52,63) amaçladıklarını görmekteyiz. Bu durumun muhtemel sebebi ise bu şubelerin merkezi İstanbul veya Ankara'da olan ve Türkiye'nin birçok tarafına yayılmış, insan kaynağı ve finansal kapasite olarak sadece bölgede faaliyet gösteren çevreci kuruluşlara nazaran daha büyük kuruluşlara bağlı olarak çalışmalarını sürdürmektedirler. Gerçekten de, kayıtlı üye ve gönüllü sayısı açısından incelediğimizde, sadece Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren 131 kuruluştan 1000'den fazla kayıtlı üyesi (%1,71) ve gönüllüsü (%11,11) olanların oranları, tüm Türkiye'de faaliyet gösterip Ege Bölgesi'nde şubesi olan kuruluşlardan 1000'den fazla kayıtlı üyesi (%52,94) ve gönüllüsü (%47,06) olanlara göre çok daha azdır. Ege Bölgesi'nde yerel çevreci kuruluşların çoğunun (%72,65) kayıtlı üye sayısı 11-100 arasında değişmektedir. Bu durum, aynı zamanda, onların neden çevre bilgisi yaratmayı ve çevre kanunlarının yapılmasına katılmayı daha az amaçlamalarını açıklamakta ve Türkiye'deki katılımcı demokrasinin küçük çaptaki sivil toplum kuruluşlarından gelen taleplere çok açık olmadığını göstermektedir.

3.3. Katılımcılar, Çalışanlar ve Kaynaklar

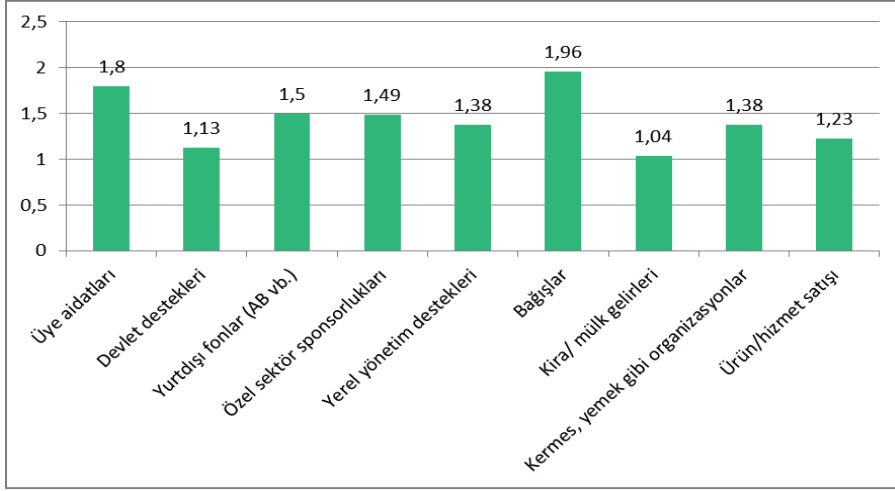
Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların katılımcılarını analiz ettiğimizde ise bu kuruluşların çoğunlukla orta ve üzeri gelir sahipleri tarafından desteklendiğini görmekteyiz. Kadınların ve üniversite mezunlarının bu kuruluşlara katılımı, çoğunlukla ortalamanın biraz üstünde iken, gençlerin katılımı ise ortalama seviyededir. Kırsal kesimde yaşayanların bu kuruluşlara desteği ise ortalamanın biraz altındadır.

İncelememizin en çarpıcı bulgularından biri, hem sadece Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren hem de bu bölgede şubesi bulunan çevreci büyük kuruluşlarda resmi olarak çalışanların (tam veya yarı zamanlı) azlığıdır. Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların %70,09'unun tam zamanlı, %65,81'nin ise yarı zamanlı çalışanı yoktur. Bu kuruluşların %21,73'nün tam zamanlı çalışan sayısı sadece 1-5 kişi arasındadır. Kısacası, bölgede çevreci sivil toplum için bir "meslek" olarak çalışan kişi sayısı azdır. Bölgedeki çevreci kuruluşlardan da sadece %27'si kendi insan kaynağını yeterli görmektedir. Bu durum, "çevre" ve "sürdürülebilir kalkınma" alanında çalışmak isteyen yeni mezunların iş bulamamasının sebeplerinden biridir. Çevrecilik, para kazanılıp yaşamsal giderleri karşılayabilecek bir "iş" olarak görülmemekte, insanların gönüllü olarak yaptığı bir "aktivite," "hobi" olarak değerlendirilmektedir.

Bölgedeki çevreci kuruluşların diğer kaynaklarını incelediğimizde ise %28'nin teknolojik altyapılarını, %31'nin ofislerini ve %59'unun uzman bilgisi ve tecrübelerini yeterli gördüğü sonucuna ulaşmaktayız. Bu kuruluşların kendilerini en yeterli gördükleri kaynak ise %73'lük oran ile "ilişki kurma yeteneği" olarak belirlenmiştir. Finansal kaynaklarına baktığımızda, bölgedeki çevreci kuruluşların yarısına yakınının (%40,17) hiçbir gelir kaynağının olmadığını görmekteyiz. Bu oranı, %30,77 ile yıllık bütçesi 10.000 TL'den az olan 36 çevreci kuruluş izlemektedir (Grafik 5). Ege

Bölgesi'nde Türkiye'deki çevreci bir kuruluşun şubesi olarak çalışan kuruluşlara baktığımızda ise hiçbir geliri olmayanların oranı (%76,47) daha da artmaktadır. Bu durum, çevreci kuruluşların yaşadıkları finansal sıkıntılarının sadece Ege Bölgesi'ne özgü olmayabileceğine de işaret etmektedir. Zira Türkiye genelinde çalışan çevreci kuruluşların çoğu, belli bir bölge için (Ege Bölgesi) ayrı bir finansal kaynak ayır(a)mamaktadır.

Grafik 5. Yerel Çevreci Kuruluşların Finansal Kaynakları

Bölgedeki çevreci kuruluşların finansal kaynaklarına daha yakından baktığımızda en büyük katkının bağışlardan geldiğini, bunu üye aidatlarının izlediğini görmekteyiz (Grafik 5). 131 yerel kuruluşun sadece 11 tanesi yurtdışı fonlarının finansal kaynaklarının içinde “yüksek” veya “çok yüksek” bir yer tuttuğunu belirtmiştir. Yani, bu kuruluşların çok azı uluslararası fonlara ulaşabilmektedir. Devlet desteğini toplam finansal kaynakları içinde “yüksek” görenlerin oranı ise sadece %1,71’dir. Devlet ve yurtdışı kaynaklı fonların bölgedeki çevreci kuruluşların gelirlerinde genel olarak çok az yer tutmasının hem olumlu hem olumsuz yanları mevcuttur. Bu durum, onların apolitikleşmesini engellerken sistem ile çelişen (örneğin, plastik kirliliğine karşı naylon torbaların paralı olması gibi) çevre bilgisini de yaymalarına olanak tanımaktadır. Zira, özellikle AB fonlarının sivil toplum kuruluşlarını siyasetten uzak tuttuğu ve fon alabilmek için girilen yarışların çevreci kuruluşları mevcut iktidar sahipleri ile iyi ilişkiler geliştirmeye özendirdiği yazında işlenen bir konudur (Zihnioğlu, 2019). Fakat, AB kurumları gibi yurtdışı kaynaklı fonlar ve devlet destekleri, sivil toplum için sağlanan en büyük ölçekli finansal kaynaklardır. Bölgedeki çevreci kuruluşların sürekli finansal sıkıntılar çekmesi, onların etkinlik sayısını olumsuz etkilemekte, eleman çalıştıramamalarına ve ofis tutamamalarına yol açmaktadır.

3.4. Faaliyetler ve Stratejiler

Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların faaliyetlerini incelediğimizde mahkemelerde dava açmaktan basın toplantısı düzenlemeye, çevreci gezi organize etmekten gazeteler ve web-sayfaları için yazılar hazırlamaya kadar geniş bir yelpazede etkinlikler gerçekleştirdiklerini görmekteyiz. Bu kuruluşların amaçlarını gerçekleştirmek için en sık başvurdukları yol, "diğer çevreci kuruluşlarla görüşmek" olurken (%67), bunu "yerel yöneticilerle görüşmek" (%54) ve "çevreci eğitim faaliyetleri düzenlemek" (%39) izlemektedir. Kısacası, "görüşme yapmak" ve "çevreci farkındalığı arttırmak," bu kuruluşların en çok kullandığı araçlardır. En az sık kullandıkları yöntemlerin başında ise bazı kuruluşları ve ürünleri bojkot etmek gelmektedir (%7); bunu yasa taslaklarının hazırlanmasına katkı vermek izlemektedir (%10). Mahkemeden dava açmak, suç duyurusunda bulunmak, protesto eylemi düzenlemek gibi zıtlıklar temelinde gelişen, müdahaleci taktik ve yöntemler yine hayli düşük oranlardadır. Bu durum, Türkiye'deki çevre politikalarının belirlenmesindeki katılımcı demokrasinin rolünün kısıtlı olduğunun da bir diğer örneğidir. Çevreci kuruluşlar, çevre politikalarını değiştirmek ve karar yapıcılar üzerinde askı kurmaktan ziyade toplumdaki çevre bilincini etkilemeyi seçmektedirler.

Bölgedeki yıllık geliri 50.000 TL'den fazla olan yerel çevre kuruluşlarını genel örnekleme karşılaştırdığımızda yine ilginç sonuçlar elde etmekteyiz. Yıllık geliri 50.000 TL'den fazla olan kuruluşlar diğer kuruluşlara göre çok daha sık bilgilendirme kitapçığı, afiş ve broşür hazırlayıp çok daha sık yasa taslağı hazırlamaktadır. Yani, yıllık geliri fazla olan kuruluşlar diğer kuruluşlara göre daha sık yasal mekanizmalarda seslerini duyurabilmektedir. Aynı zamanda, bu kuruluşlar, çevre bilincini, broşür, afiş ve bilgilendirme kitapçığı gibi malzemeler hazırlayarak daha sık yayabilmektedir. İlginç olarak, bu kuruluşların diğer kuruluşlara göre daha az protesto eylemine katıldıklarını ve ürün ve kuruluşları daha az bojkot ettiklerini görmekteyiz. Bu incelemeden yıllık gelirleri daha fazla olan kuruluşların sistemle daha barışık biçimde hareket edip yasal mekanizmalara katıldıkları ve bojkot ve protesto gibi sistem ile çatışan çevreci faaliyetlere daha az başvurdukları sonucu çıkarılabilir.

Bölgedeki şubelere baktığımızda ise yine önemli farklılar ortaya çıkmaktadır. En sık yürütülen eylem çevreci eğitim faaliyetleri düzenlemek iken (%68) bunu yerel yöneticilerle görüşmek, devlet yetkilileriyle görüşmek, diğer çevreci kuruluşlarla görüşmek ve stant açmak izlemektedir. Özetle büyük çaplı çevreci kuruluşlar yerel çevre kuruluşlarına nazaran çevre eğitimini çok daha fazla merkeze almakta, diğer eylemlerini bunun etrafında planlamaktadırlar. Devlet ajanslarıyla daha fazla görüşme yapmakta; stant açma, kitapçık basma, broşür hazırlama gibi görünürlüğü artırıcı ve eğitici yöntemleri daha yüksek oranda kullanmaktadırlar.

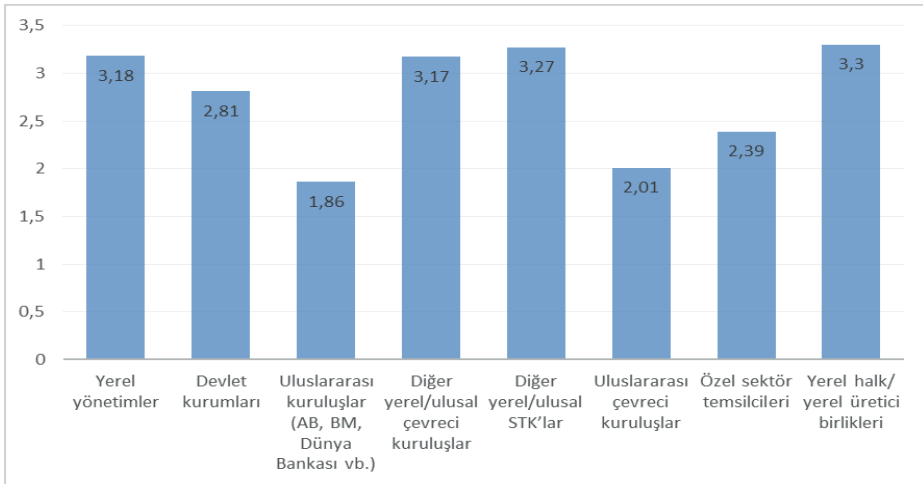
3.5. İlişkiler

3.5.1. Genel Değerlendirme

Bölgedeki çevreci kuruluşlar, çevreyi korumak adına en önemli yetilerini “ilişki kurma yeteneği” olarak görmektedir. Bu sebeple, Ege Bölgesi’ndeki çevreci kuruluşları hem devlet, yerel yönetim ve özel sektörle hem de kendi aralarında kurdukları ilişkiler açısından daha detaylı inceledik. En ilginç bulgularımızdan biri, bölgedeki çevreci kuruluşların büyük oranda (%73) ilişki kurma yetilerini kuvvetli bir yeti olarak görmelerine rağmen işbirlikleri yoluyla elde ettikleri olanakları yeterli ve başarılı bulmamalarıdır.

Bu kuruluşların yaklaşık yarısı yerel halk ve üretici birlikleriyle (%46), yerel yönetimlerle (%46) ve bölgesel ve ulusal diğer çevreci kuruluşlarla olan ilişkilerini (%43) “güçlü” veya “çok güçlü” görmektedirler. Fakat bu kuruluşların çok azı Dünya Bankası, AB gibi uluslararası kuruluşlar ile (%11,43), uluslararası çevreci kuruluşlarla (%11,43) ve özel sektörle (%18,09) olan ilişkilerini “güçlü” veya “çok güçlü” görmektedir. Kısacası, genel olarak bölgedeki çevreci kuruluşların uluslararası bağlantıları ve özel sektör ile olan ilişkileri güçlü değildir. 5’li Likert ölçeğinde ortalamının altında ve üstünde yer alan ilişki yoğunlukları Grafik 6’da gösterilmiştir.

Grafik 6. Farklı Kurumsal Aktörlerle İlişki Düzeyi

Farklı aktörlerle olan ilişkilerin çeşidine ve içeriğine bakıldığından ise bu ilişkilerin nicel zayıflığı yanında kurulan ilişkilerdeki niteliksel zayıflık da dikkat çekmektedir. İlişkilerin çoğu ortak toplantı ve etkinlik düzenlemek üzerinden kurulurken beraber proje yapma, bilirkişi olarak görev alma gibi bağlantılar daha zayıftır. Bu farklı bağlantıların hepsini ya da çoğunu bir arada gerçekleştiren yerel kuruluşların sayısı ise daha da azdır. Bu da bize yazında belirtilen etkin işbirlikleri oluşturacak daha derin ve uzun vadeli yakınlıkların kurulamadığına işaret etmektedir.

3.5.2. Devletle İlişkiler

Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşlar, devlet ile ilişki düzeylerini büyük oranda "ortalama" olarak değerlendirmektedir. Bu kuruluşların %40'ı devletin yönelttikleri eleştirileri ciddiye aldığını düşünürken, %20,95'i devletin bu eleştirilere olumsuz baktığını düşünmektedir. Bu kuruluşların %34,29'u devletin hiçbir etkinliklerine kısıtlama veya engelleme getirmediği belirtirken %16,19'u devletin en az bir etkinliklerine sınırlama veya engelleme getirdiğini belirtmiştir. Bölgedeki çevreci kuruluşların %20'sinin ise devlet kurumlarıyla doğrudan hiçbir teması olmamıştır. Buna karşın, bölgedeki çevreci kuruluşlardan devlet kurumları ile ortaklaşa faaliyet düzenleyenler de mevcuttur. Örneğin, bu kuruluşların %32,63'ü devlet kurumları ile ortak etkinlik veya toplantı düzenlediğini, %5,26'sı ortak proje yaptığını, %6,32'si ise devlet kurumları için danışmanlık yaptığını belirtmiştir. Genel olarak, bu kuruluşların devlet ile ilişkisi hem kuruluşa göre hem de yaptıkları faaliyetlere göre değişmektedir. Örneğin, anketimizdeki açık-uçlu sorularımızda, devlet ile ilişkisini "devletin tüm kurumları bize karşıdır" diye değerlendiren, "haksız yere gözaltı"na alındıklarını belirten, "devletin sadece özel sektörün yanında olabileceği"ni ifade eden kuruluşlar olduğu gibi devlet ile ilişkilerinin yaptıkları faaliyete göre değiştiğini söyleyen kuruluşlar da vardır: "Devletin işini kolaylaştıran proje, rapor yaparsak iyiler ama ranta karşı mücadele edersek bizi görmezden gelirler." Kısacası, bölgedeki çevreci kuruluşlar ile devlet arasında "ortalama" ve değişken bir ilişki mevcuttur.

3.5.3. Yerel Yönetimlerle İlişkiler

Bölgedeki çevreci kuruluşların yerel yönetimler ile ilişkisi ise genel olarak devlet kurumları ile olan ilişkilerine göre daha güçlü görülmektedir. Fakat yine de yerelde çevre demokrasinin işleme için çok elzem olan bu ilişkiyi bile çevreci kuruluşların sadece %5,71'i "çok güçlü" görmekte ve %7,62'si ise "çok zayıf" olarak tanımlamaktadır. Bölgedeki çevreci kuruluşların %45,71'i kent konseyleri ve diğer yerel kurullarda yer aldıklarını, %40'ı çalıştıkları konularda belediyelerin kendilerine fikir danıştıklarını ve %8,57'si ise yerel yönetimlerin kendilerine mali destek sağladığını belirtmiştir. Çevreci kuruluşlar içinde belediyeler ile ortak etkinlik yapanlar ve toplantı düzenleyenler de mevcuttur (%45,45). Kuruluşların %12,12'si ise belediyeler ile ortak proje yaptıklarını ifade etmiştir. Yine de yerel yönetimlerle ortak hiçbir faaliyet gerçekleştirilmeyen (%24,24) ve onlarla hiçbir iletişime geçmeyen (%6,67) kuruluşlar da mevcuttur.

Yerel çevre demokrasisi açısından önem taşıyan noktalardan biri ise yerel yönetimler ile ilişkilerini olumsuz değerlendiren çevreci kuruluşlardır. Zira çevreci kuruluşların %32,38'i yerel yönetimlerin kendilerine hiçbir konuda fikir danışmadığını, %19,05'i ise yerel yönetimlerin kendilerine fikir danıştığını ama bu fikirleri uygulamaya yansıtmadığını ifade etmiştir. Bu kuruluşların %22,86'sı ise yerel yönetimlerle ilişkilerini "olumsuz ve mesafeli" olarak tanımlamıştır. Açık uçlu sorularımızda ise 11 çevreci kuruluş, yerel yönetimler için onların kendilerini "arkadan vurduğunu,"

yerel yönetimlerin “cüzdan ve vicdan arasında sıkışmış durumda” olduklarını, “görevlerini yapıyor gibi görünüp yapmadıklarını,” “çevre hakkında ilgisiz” olduklarını ve “yasaları uygulamadıklarını” bildirmiş ve yerel yönetimlerden “hiçbir destek sağlayamadıklarını” ifade etmiştir. Bir diğer deyişle, yerel yönetimlerle bölgedeki çevreci kuruluşlar arasındaki ilişki, konuya, duruma ve kuruluşa göre bazen olumlu bazen olumsuz olmaktadır. Bölgede, yerel yönetimlerle çevreci kuruluşların arasındaki ilişki, diğer devlet kurumları ile ilişkiye göre daha iyi görülse de önemli oranda çevreci kuruluşun bu ilişkiyi olumsuz olarak nitelendirdiği unutulmamalıdır.

3.5.4. Özel Sektörle İlişkiler

Özel sektör ile bölgedeki çevreci kuruluşların ilişkisi zayıf olarak nitelendirilebilir. Çalışmamıza katılan yerel kuruluşla sadece %4,76’sı özel sektör ile ilişkilerini “çok güçlü” görürken, %29,52’si bu ilişkiyi “çok zayıf” olarak nitelendirmiş ve/veya özel sektör ile hiç ilişkileri olmadığını belirtmiştir. Bölgedeki çevreci kuruluşların sadece %14,89’u özel sektör temsilcileri ile birlikte etkinlik veya toplantı düzenlemiş, %12,77’si birlikte proje yapmış, %7,45’i ise özel sektöre danışmanlık yaptığını ifade etmiştir. Bu kuruluşlardan özel sektör ile hiçbir etkinlik veya proje yapmayan, ayrıca şirketlere danışmanlık da vermeyen kuruluşların oranı yüksektir (%58,51). Açık uçlu sorularımızda özel sektörün “kanun tanımadığı”nı ve çevreci kuruluşun üstünde “baskı yarattığı”nı belirten çevreci kuruluşlar da olmuştur. Fakat yine de özel sektör ile “ne zaman işbirliği olanağı çıksa değerlendirmeye çalışan” kuruluşların oranı da azımsanamayacak ölçüdedir (%39,05). Aynı zamanda, “özel sektör ile karşı karşıya” olduğunu düşünen kuruluşların oranı (%19,05) ile “özel sektörün mücadelelerini engellemeye çalıştığını” düşünenlerin oranı da (%14,29) yüksek değildir. Kısacası, özel sektör ile bölgedeki çevreci kuruluşların iletişimindeki zayıflığın önemli bir sebebi ideolojik olmaktan çok işbirliği olanaklarının fazla olmaması ve belli iletişim kanallarının kurulamamasıdır.

Özel sektörün mücadelelerini engellemeye çalıştığını düşünen veya özel sektör ile karşı karşıya olduklarını bildiren 23 çevreci kuruluşu incelediğimiz de ise bu kuruluşların kendilerini örneklemimizdeki 131 yerel çevreci kuruluşun tümüne oranla (%18,32) daha büyük oranda aktivist olarak tanımladıklarını (%43,48) görmekteyiz. Aynı zamanda, bu kuruluşlardaki tam zamanlı çalışan sayısının genele oranla çok daha az olduğunu, kuruluşlardaki kararların daha eşitlikçi biçimde alındığını, bu kuruluşların daha sık protesto eylemlerine katıldığını ve daha sık dava açtığını görmekteyiz. Tüm bunlar bize kendilerini aktivist kimliğiyle tanımlayan kuruluşların özel sektörü ideolojik olarak karşılarına alarak mücadele ettiklerini göstermektedir.

3.5.5. Diğer Çevreci Kuruluşlarla İlişkiler

Son olarak, bölgedeki çevreci kuruluşların diğer ulusal ve bölgesel çevreci kuruluşlarla aralarındaki ilişkide bu ilişkinin devlet ve özel sektörle kurulan ilişkilere oranla daha kuvvetli olduğunu görmekteyiz. Yine de yerel çevreci kuruluşların dörtte biri gibi azımsanamayacak bir bölümü, aralarındaki ilişkiyi “zayıf” veya “çok zayıf” olarak

nitelendirmektedir. Bölgedeki çevreci kuruluşlar genel bir iletişim halinde olduklarını, gerektiğinde dayanışma gösterdiklerini ve bilgi ve kaynak alışverişinde olduklarını ifade etmektedirler. Fakat nadiren birlikte ortak araştırma yaptıklarını, kampanya yürüttüklerini, dava açtıklarını ve tasarı hazırladıklarını paylaşmaktalar.

Bölgedeki kuruluşların birlikte hareket etmek için dikkat ettikleri unsurlar ise önemli farklılıklar göstermektedir. Kimi topluluklar ortak kaygı ve amaç beslemeyi gerekli görürken diğerleri “anti-kapitalist,” “anti-faşist” ve “foncu olmayan” kuruluşlar ile işbirliği yaptıklarını ifade etmiş, başka diğer gruplar ise işbirliği yapacakları grupların “siyaset-dışı ve tarafsız olmaları gerektiği”ni belirtmiştir. Diğer bazı çevreci kuruluşlar ise işbirliklerinin “güven ve samimiyet” üstüne kurulmasını istemekte “yerelliğin korunması”nı ve “sürdürülebilir işbirlikleri”ne girmeyi tercih ettiklerini belirtmektedirler.

Son olarak, bölgedeki çevreci kuruluşlar arasındaki işbirliğinin kuvvetli olmamasının sebeplerinin başında “dayanışma kültürünün zayıflığı” görülmekte (%81,4), bunu “iletişim eksikliği” ve “yöneticilerin farklı tutum ve görüşleri” izlemektedir. “Bağımsızlık isteği”, “farklı taktikler”, “farklı öncelikler ve ilkeler” bunlardan sonra gelirken “rekabet”, “dışsal zorlayıcı faktörler” ve “gönüllülük ve bağış havuzunun kısıtlı olması” ise en az dile getirilen unsurlardır.

Yerel çevre kuruluşlarına ait ilişki verilerini şubelere ait ilişki verileriyle karşılaştırdığımızda önemli bazı farklılıklar görülmektedir. İlk olarak, bulgular büyük çevreci kuruluşların Ege Bölgesi’ndeki şubelerinin yerelde kurulan kuruluşlara göre tüm paydaşlarla (yerel yönetimler, devlet kurumları, diğer yerel/ulusal/uluslararası çevre kuruluşları, özel sektör) daha güçlü ilişkilere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Buradaki tek istisna yerel çevrecilerin farklı konularda çalışan sivil toplum kuruluşları ve yerel halk ve üretici birlikleriyle daha yakın bağlantılar içinde olmalarıdır. Bu durumu destekleyen diğer bir önemli bulgu ise şubelerin yerel yönetimlerle, devlet kurumlarıyla, firmalarla ve üniversitelerle daha fazla etkinlik düzenlemeleri ve ortak projeler gerçekleştirmeleridir. Yani yerel çevreci kuruluşlarla karşılaştırıldığında şubelerin bu gruplarla olan ilişkileri çok daha yoğun ve işbirliği odaklıdır.

4. TARTIŞMA

Örgütsel çalışmalar, sivil toplum ve toplumsal hareketler yazınlarını bir araya getirdiğimiz bu araştırmanın hem kuramsal hem pratik açıdan önemli katkıları bulunmaktadır. Çevreci sivil toplum kuruluşları ve çevreci hareketler üzerine uluslararası çapta hatırı sayılır bir bilgi birikimi bulunsa da Türkiye’deki çevreci kuruluşları inceleyen araştırmaların sayısı son derece sınırlıdır. Bu çalışma, çok geniş bir örneklem kullanarak ve Ege Bölgesi’ndeki çevreci hareketleri olabilecek tüm boyutlarıyla inceleyerek bu boşluğu önemli oranda doldurmayı hedeflemiştir. Araştırmamızın diğer bir özgün yönü yazında eksikliği çokça hissedilen yerel ve tabandan örgütlenen çevreci kuruluşlar ile ulusal ve uluslararası büyük çevreci kuruluşların yerel/bölgesel faaliyetleri arasında kapsamlı bir karşılaştırma olanağı sağlamasıdır.

Çalışmamızın sonuçları topluca değerlendirildiğinde belli kavramlar ve ilişkiler öne çıkmaktadır. Öncelikle, incelenen çevreci kuruluşlar hem çevre sorununa genel yaklaşımları hem de odaklandıkları çevresel meseleler açısından önemli bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik örgüt kimliklerine de yansımış bulunmaktadır. Önceki çalışmalardaki sınıflandırmalarla da uyumlu olarak korumacı ve ekolojist-aktivist kimlikler öne çıkarken birbirinden uzak görünen bu kimlikleri bir araya getiren çevreci kuruluşlar da mevcuttur. Benzer bir çeşitlilik örgütsel formlarda da fark edilmektedir. Yerel çevre mücadeleleri çoğunlukla dernek formu etrafında örgütlenirken vakıf, platform, inisiyatif, meclis, federasyon, kooperatif gibi daha farklı ve esnek biçimlerde de kendilerini ifade edebilmektedirler. Bu farklı yaklaşım, kimlik ve örgüt biçimlerinin aralarındaki dinamikleri incelemek ilgi çekici sonuçlar verecektir.

Önemli bir diğer çıkarım, bu çeşitliliğe rağmen dile getirilen örgütsel amaç, faaliyet ve mücadele taktiklerinin çevreye zarar veren ya da bu zararı durdurabilecek güce sahip aktörler üzerinde doğrudan etki yaratmak –sistemsel bir müdahalede bulunmak– yerine bireyleri ve toplumu bilinçlendirmeye ve sistemi iyileştirmeye odaklanan daha edilgen bir nitelik taşımasıdır. Bir diğer çıkarım ise, hem yetersiz kaynakları ve yerel ölçeğe sıkışmaları sebebiyle hem de ideolojik nedenlerle birçok çevreci kuruluşun oldukça zayıf bağlantı ve işbirliği içinde olmasıdır. Bu bulgu, yerel çevre hareketlerinin bazen farklı toplulukları bir araya getirerek yerelliği aşan bir karaktere bürünebilmelerine rağmen ortak bir kimlik etrafında etkin bir özneye dönüşemedikleri değerlendirmesini (Özen, 2018) desteklemektedir. Söz konusu zaafaların nedenleri ve nasıl giderilebileceği yanıtlanması gereken sorulardır. Zira, bölgedeki bazı platformlar ve koalisyonlar bu eksiklikleri aşacak bir sinerjiye, ölçeğe ve dinamizme ulaşabilmişlerdir. Bu olumlu örneklerin ve ortaklıkların hangi koşullarda ve nasıl çoğaltılabileceği, farklı yerelliklerde çevre mücadelesi veren küçük ölçekli kuruluşlar için yaşamsal bir konudur.

Çalışmamız belli kısıtlar taşımaktadır. İlk olarak, örneklemimiz Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren çevreci kuruluşlarla sınırlıdır. Buna rağmen elde ettiğimiz bulguların Türkiye'nin farklı bölgelerindeki güncel çevre mücadelelerini ve bu mücadeleler içinde yer alan yerel örgütlenmeleri büyük oranda yansıtabildiğini düşünmekteyiz. Araştırmamızın betimleyici analizlere dayanması başka bir kısıt olarak değerlendirilebilir. İleride yapılacak araştırmalar incelenen kavramlar açısından neden-sonuç ilişkilerine odaklanan daha yetkin ve açıklayıcı analizler sunabilir. Benzer biçimde, çalışmada sadece anket yönetimiyle veri toplanmıştır. Her ne kadar kapsamlı bir veri elde edilmişse de bu bulgular mülakat, odak grup çalışması, ikincil veri (kuruluş raporları, basın açıklamaları) gibi farklı yöntemlerle desteklenmelidir. Gelecekte yapılacak çalışmalar için başka bir önemli fırsat, incelenen kuruluşların özelliklerini bu kuruluşların varlık sebebi olan çevresel çıktılarla ilişkilendirmek; bir başka deyişle, başarılarını şekillendiren temel unsurları ve dinamikleri saptamak olacaktır.

SONUÇ

Çalışmamız Ege Bölgesi'ndeki illere ek olarak Balıkesir ve Çanakkale'deki toplam 150 çevreci kuruluşun çok boyutlu profilini çıkarmıştır. Bu kuruluşların kurumsal ve finansal özellikleri, çalışanları, çevresel öncelikleri, amaçları, faaliyetleri ve diğer kuruluşlarla ilişkileri detaylı şekilde incelenmiştir. Bu inceleme, 131 yerel kuruluş yanında ulusal ölçekteki dört farklı çevreci kuruluşun Ege Bölgesi'ndeki toplam 19 şubesi de veri toplanarak karşılaştırmalı biçimde gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler tanımlayıcı istatistikler kullanılarak (frekanslar, ortalama, dağılım vb.) incelenmiştir.

İleride yapılacak çalışmalarda makalemizde yaptığımız analizler tüm Türkiye'den çevreci kuruluşları kapsayacak şekilde genişletilebilir ve hatta başka ülkeleri de kapsayarak karşılaştırmalı analizler de sunulabilir.

Bulgularımıza göre Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların sayısı özellikle 2000'li yıllardan sonra artmıştır. Kuruluşlar, özellikle kıyı şeridinde yoğunlaşmıştır. Bölgedeki çevreci kuruluşlar hem çevreci ideolojileri hem de üstünde çalıştıkları çevresel konular açısından önemli bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik kuruluşların kimliklerine de yansımıştır. Tüm bu çeşitliliğe rağmen hem örgütsel amaçlar hem de kullanılan mücadele taktikleri sistemsal bir müdahalede bulunmak yerine, bireyleri ve toplumu bilinçlendirmeye ve sistemi iyileştirmeye odaklanan bir nitelik taşımaktadır.

Bölgede kurumsallaşmış büyük sivil toplum kuruluşlarından ziyade ufak, yerelde örgütlenmiş, finansal kaynağı, ofisi ve çalışanı olmayan veya çok az olan kuruluşların sayısı fazladır. Birçok çevreci kuruluş mekânı olmadığı için çevre mücadelesini evden yürütmektedir. Kuruluşlar, bölgedeki çevresel bozulmaları kritik seviyede görseler de genellikle araştırma yapıp yeni bilgi yaratmak ve çevre kanun ve kurallarının yapılmasına katılmaktan ziyade çevreci kamuoyu oluşturmayı ve olan bilgileri yaymayı amaçlamaktadır. Bu da bölgede ve Türkiye genelindeki çevresel mücadele etkinliğinin ve katılımcı demokrasinin zayıflığına işaret etmektedir.

Bölgedeki çevreci kuruluşlar, ilişki kurma yetilerini en önemli becerileri olarak görmektedirler. Uygulamada ise bu yetkinlik algısı söz konusu kuruluşlar için tam olarak kullanılamayan bir potansiyeli temsil etmektedir. Diğer kuruluşlarla ilişkileri açısından değerlendirdiğimizde ise bu kuruluşların diğer yerel ve ulusal çevreci kuruluşlar, yerel yönetimler, yerel halk ve üreticilerle bağlantıları genel olarak orta düzeyde iken devlet kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve uluslararası kurumlarla olan ilişkiler ya zayıf ya da son derece değişkendir. Öte yandan daha olumlu görünen yerel ağların etkinliği de hayli tartışmalıdır. Buna sebep olarak bölgedeki dayanışma kültürünün zayıflığı, iletişim eksikliği ve kuruluşların farklı kimlik, tutum ve görüşleri gösterilebilir. Bu sorunların sebepleri ve nasıl aşılabilecekleri ülkemizde ve Ege Bölgesi'nde çevreciliğin kuvvetlenmesi için üstünde acilen çalışılması gereken önemli konulardır.

ENVIRONMENTAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE AEGEAN REGION: ORGANIZATIONAL FEATURES AND RELATIONS

1. INTRODUCTION

Rapid industrialization, unplanned urbanization and deepening neoliberalism are increasingly accelerating environmental damage. In such a context, environmentalist non-governmental organizations (NGOs) and groups of various sizes and forms have been established. In today's globalized world, where the role of the state is diminishing and the activities of the corporations are rapidly increasing their dominance over the political decisions and social relations, environmental expectations from these institutions are considerable for the preservation of ecological balance. The purpose of the article is to examine the multidimensional profile of all environmental groups based in the Aegean Region of Turkey. It analyzes their characteristics, participants, objectives, strategies, activities, and relationships with other organizations. The study covers both environmental movements and professional civil society organizations working on the environment in the region. In addition to the environmental groups in the 8 cities of the Aegean Region, the study also incorporates environmental groups in Çanakkale and Balıkesir.

2. METHODOLOGY

The data collection process took place between August 2020 and December 2020 through an online survey using a Likert scale. The survey comprised 39 questions. Out of 304 environmental groups to whom the survey was sent, 150 provided answers. 131 of these groups only work in the region, with the remainder being regional branches of environmental groups also operating in the rest of the country. This is the largest sample of quantitative data of this type in the Aegean Region to date. For this reason, it aims to make an important contribution to the literature.

3. RESULTS

According to our findings, the number of environmental groups in the Aegean Region has started to increase, particularly since the 2000s. These groups are especially concentrated on the coastline. In the region, the number of small, locally organized groups with no or few financial resources and workers is high compared to the number of large, institutionalized, professional environmental NGOs. Most of the groups have insufficient technological infrastructure and office space. Their supporters are generally middle- and high-income people. The number of women and university graduate participants is slightly above the average, the number of young participants is around the average while the number of supporters living in rural areas is slightly below the average. In terms of areas of interest, these environmental groups mostly work on issues such as “ecological living,” “protection of forests,” “protection of soils and prevention of soil pollution,” and “global warming.” It is striking that in spite of the

level of high noise pollution in certain areas of the region, the number of environmental groups problematizing this issue remains rather low. In terms of activities and tools, they mostly “meet with other environmental groups,” “meet with local government,” and “organize environmental education events” for protecting the environment. In other words, “organizing meetings” and “spreading and teaching environmental awareness” are the tools that they commonly engage with. On the other hand, they least frequently boycott products or organizations, or participate in environmental decision-making and preparation of draft laws. It is noteworthy that although environmental groups in the region see environmental degradation to be at critically high levels, their aim is mostly to disseminate environmental awareness and information rather than participate in environmental decision-making. This points to the weakness of environmental democracy in the Aegean Region and in Turkey at large.

Finally, environmental groups in the region see their ability to develop networks as their most important skill. These organizations define their relationships with local producer unions to be “good,” and with the local governments generally “good but varying” – although they tend to be better than those with other state institutions. They describe their relations with the state to be “average”, and with the private sector to be “weak”. Their relationships with other environmental groups in the region and the rest of Turkey are not defined as particularly strong. The reasons behind this emanate from a dearth of regional solidarity, lack of communication between the groups, and varying attitudes and opinions of the leaders of the groups.

4. DISCUSSION

When the results of our study are evaluated collectively, firstly, the environmental organizations examined show a significant diversity in terms of both their general approach to the environmental problems and the topics they focus on. Despite this variety in their approach and topics, their most employed tactics are similar in that they generally prefer to raise environmental awareness and spread information rather than using anti-systemic and contentious methods. Lastly, in the region, the number of small, locally organized organizations with no or very few financial resources, offices and employees is higher rather than institutionalized and large environmental groups.

CONCLUSION

In conclusion, this article studied the multidimensional profile of all environmental groups (including environmental movements and environmental non-governmental organizations) in the Aegean Region of Turkey. It examined their characteristics, participants, objectives, strategies, activities, and relationships with other organizations though survey methodology. It found that the number of environmental groups in this region increased since 2000s. They are mostly concentrated on the coastline.

In the region, the number of small, locally organized groups with no or few financial resources and workers is high in comparison to the number of large, institutionalized,

professional environmental groups. Most of these groups do not have any office space or sufficient technological infrastructure. Their supporters are generally middle- and high-income people. Their relations with other actors, such as the state, private sector and local governments vary, while their relations with other environmental groups in the region and the rest of Turkey are not defined as particularly strong. Most interestingly, the aim of most groups is mostly to disseminate environmental awareness and information rather than participate in environmental decision-making, pointing to the weakness of environmental democracy in the region and in Turkey at large.

KAYNAKÇA

- Adem, Çiğdem, (2005). "Non-State Actors and Environmentalism," *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development?* (ed.) Fikret Adaman ve Murat Arsel (Aldershot: Ashgate), 71-86.
- Altan-Olcay, Özlem ve Ahmet İçduygu, (2012). "Mapping Civil Society in the Middle East: The Cases of Egypt, Lebanon and Turkey," *British Journal of Middle Eastern Studies*, 39, 2, 157-179.
- Andonova, Liliana B. ve Ioana Tuta, (2014). "Transnational Networks and Paths to EU Environmental Compliance: Evidence from New Member States," *Journal of Common Market Studies*, 52, 4, 775-793.
- Andrews, Kenneth T. ve Neal Caren, (2010). "Making the News: Movement Organizations, Media Attention, and the Public Agenda," *American Sociological Review*, 75, 6, 841-866.
- Andrews, Kenneth T. ve Bob Edwards, (2005). "The Organizational Structure of Local Environmentalism," *Mobilization: An International Journal*, 10, 2, 213-234.
- Atauz, Akın, (1994). Çevreci Hareketlerin Türkiye'yi Sarsmayan On Yılı. *Birikim*, 57-58, Ocak/Şubat.
- Aygün, Banu ve Bilge Kağan Şakacı, (2007). Türkiye'de Çevre Konusunda Doğrudan Odaklı Çevreci Sivil Toplum Hareketleri ve Çevresel Yaklaşımları. ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies). Kongre Bildirisi. 1, 139-162.
- Backstrand, Karin, (2006). "Democratizing Global Environmental Governance? Stakeholder Democracy after the World Summit on Sustainable Development," *European Journal of International Relations*, 12, 4, 467-498.
- Baykan, Barış Gencer, (2013). "Environmentalists in Turkey - Who are They?" Perspectives, Heinrich Böll Stiftung - Turkey Representation, 4.13, 8-11.
- Bernauer Thomas ve Carola Betzold, (2012). "Civil Society in Global Environmental Governance," *The Journal of Environment and Development*, 21, 1, 61-66.
- Carmin, JoAnn, (2010). "NGO Capacity and Environmental Governance in Central and Eastern Europe," *Acta Politica*, 45, 183-202.
- Cenker-Özek, Cerem I., (2018). "1990'lardan Günümüze Türkiye'de Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum: Bölgeler Arası bir Karşılaştırma," *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Dergisi*, Özel Sayı, 44-77.
- CIVICUS, (2010). CIVICUS Civil Society Index Analytical Report for Turkey, (Istanbul: TUSEV).
- Çarkoğlu, Ali ve Cerem I. Cenker, (2011). "On the Relationship between Democratic Institutionalization and Civil Society Involvement: New Evidence from Turkey," *Democratization*, 18, 3, 751-773.

- Çoban, Aykut, (2020). Çevre Politikası, (Ankara: İmge Yayınevi).
- Dalton, Russell J., Recchia, Steve ve Rohrschneider, Robert, (2003). "The Environmental Movement and the Modes of Political Action," *Comparative Political Studies*, 36, 7, 743-771.
- DERBİS (2021). T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü Resmi Web-sitesi. <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi> Alıntı yapılan tarih: 04.02.2021.
- Diani, Mario ve Elisa Rambaldo, (2007). "Still the Time of Environmental Movements? A Local Perspective," *Environmental Politics*, 16, 5, 765-784.
- Diani, Mario ve Doug McAdam, (2003). *Social Movements and Networks*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Diani, Mario ve Paolo R. Donati, (1999). "Organizational Change in Western European Environmental Groups: A Framework for Analysis," *Environmental Politics*, 8, 1, 13-34.
- Duru, Bülent, (1995). Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları. Yüksek Lisans Tezi, (Ankara: Ankara Üniversitesi).
- Ehrke, M. Anna, (2010). *An Ever Cleaner Union? The Impact of European Environmental Measures in Poland and Ukraine*, (Wiesbaden: Springer VS).
- Eryılmaz, Çağrı, (2018). "Türkiye'de Çevreci Örgütlerin Dönüşümü: Merkezi Profesyonel Lobici Örgütler ve Yerelde Gönüllü Protestocular," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73, 1, 49-76.
- Gönenç, Defne, (2019). "Türkiye'de Sivil Toplum ve Çevre Politikası," *Mimarlık*, 409, 33-36.
- IRP, International Resource Panel of UNEP, (2019). Global Resources Outlook, (Nairobi). <https://www.resourcepanel.org/reports/global-resources-outlook> Alıntı yapılan tarih: 02.02.2021.
- İnal, Onur ve Ethemcan Turhan, (2019). *Transforming Socio-Natures in Turkey: Landscapes, State and Environmental Movements*, (London: Routledge).
- İşeri, Emre, Defne Günay, Alper Almaz, (2018). "Contending Narratives on the Sustainability of the Nuclear Energy in Turkey," *Environment and Planning C: Politics and Space*, 36, 1, 160-177.
- Kadirbeyoğlu, Zeynep, Fikret Adaman, Begüm Özkaynak ve Hande Paker, (2017). "The Effectiveness of Environmental Civil Society Organizations: An Integrated Analysis of Organizational Characteristics and Contextual Factors," *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 28, 1717-1741.
- Kılınç, İlknur, (2018). "Kurumsal İtibar Açısından Sosyal Sorumluluk Uygulamaları: Türkiye'deki Çevreci Sivil Toplum Örgütleri Üzerine bir Araştırma," *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 47, Güz, 229-261.
- Konefal, Jason, (2012). "Environmental Movements, Market-Based Approaches and Neoliberalization: A Case-Study of the Sustainable Seafood Movement," *Organization & Environment*, 26, 3, 336-352.
- Martinez-Alier, Joan, Leah Temper, Daniela Del Bene ve Arnim Scheidel, (2016). "Is There a Global Environmental Justice Movement?" *The Journal of Peasant Studies*, 43, 3, 731-755.
- Nohl, Arnd- Michael, (1994). "Türkiye'de Hükümet Dışı Örgütlerde Ekoloji Sorunsalı," *Birikim*, 57-58, Ocak/Şubat.
- Özen, Hayriye, (2018). "Yerellik-Popülerlik Ekseninde Türkiye'de Çevre Mücadeleleri," *Alternatif Politika*, 10, 2, 181-209.
- Özen, Hayriye ve Şükrü Özen, (2010). "Kamu Siyasaları ve Toplumsal Hareketler: Türkiye'de

- Protesto Hareketlerinin Madencilik Piyasasına Etkileri,” *Amme İdaresi Dergisi*, 43, 2, 33-64.
- Özkaynak, Begüm, Beatriz Rodrigues-Labajos ve Burçay Erus, (2021). “Understanding Activist Perceptions of Environmental Justice Success in Mining Resistance Movements,” *The Extractive Industries and Society*, online first. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214790X20303257> Alıntı yapılan tarih: 09.02.2021.
- Paker, Hande, (2012). “Çevre Rejimleri ve Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Akdeniz’de Sürdürülebilirlik,” *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20, 1, 151-175.
- Paker, Hande, Fikret Adaman, Zeynep Kadirbeyoğlu ve Begüm Özkaynak, (2013). “Environmental Organizations in Turkey: Engaging the State and Capital,” *Environmental Politics*, 22, 5, 760-778.
- Rootes, Christopher, (1999). “Environmental Movements: From the Local to the Global,” *Environmental Politics*, 8, 1, 1-12.
- Saunders, Clare, (2013). *Environmental Networks and Social Movement Theory*, (London: Bloomsbury Academic).
- Şahin, Ümit, (2007). “Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik: Ekoloji Hareketlerinin Siyaset Dışına İtilmesi,” *Sivil Toplum Dergisi*, 5, 20, 77-89.
- Turhan, Ethemcan, Begüm Özkaynak ve Cem İskender Aydın, (2019). “Coal, Ash and Other Tales: The Making and Remaking of the Anti-Coal Movement in Aliğa, Turkey,” *Transforming Socio-Natures in Turkey: Landscapes, State and Environmental Movements*, (ed) Onur İnal ve Ethemcan Turhan (London: Routledge), 166-186.
- Zchout, Shira Leon ve Alon Tal, (2017). “Conflict Versus Consensus Strategic Orientations Among Environmental NGOs: An Empirical Evaluation,” *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 28, 1110-1134.
- Zihnioglu, Özge, (2019). “European Union Civil Society Support and the Depoliticisation of Turkish Civil Society,” *Third World Quarterly*, 40, 3, 503-520.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Özge CAN Defne GÖNENÇ
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Özge CAN Defne GÖNENÇ
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Özge CAN Defne GÖNENÇ
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Özge CAN Defne GÖNENÇ
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Özge CAN Defne GÖNENÇ

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

**AVRUPA BİRLİĞİ KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDIM
ARACI FONLARININ TÜRKİYE KIRSALININ
KALKINDIRILMASINDAKİ ROLÜ: ÇANAKKALE İLİ
ÖRNEĞİ¹**

Semih ORUÇ² & Mustafa KARA³

Öz

Kalkınma olgusu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Savaş nedeniyle kalkınması duran Avrupa ülkeleri, süper güç haline gelen Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle, yeniden hızlı bir kalkınma sürecine girmişlerdir. Bilim, sanayi, teknoloji ve sermaye alanlarında geçmişten gelen tecrübe ve birikime sahip Avrupa ülkeleri sanayi ve teknoloji temelli kalkınma hamlelerini kısa sürede tamamlamışlardır. Avrupa ülkelerinin sahip oldukları kalkınma altyapısından mahrum olan ve tarımsal nitelikleri ağır basan gelişmekte olan ülkeler için ise kırsal kalkınma modelleri önerilmiştir. Buna göre, gelişmiş ülkeler bilim, sanayi, teknoloji, sermaye ve finans alanlarına yatırım yapacaklar, gelişmekte olan ülkeler ise gıda, tarım ve hayvancılık yatırımlarıyla kalkınmaya katkıda bulunacaklardır. Bu çerçevede 1950'lerden itibaren Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi örgütler kalkınma-kırsal kalkınma alanlarındaki girişimleriyle ve ayırdıkları fonlarla gelişmekte olan ülkelerin kırsal kalkınma faaliyetlerini desteklemektedirler. Bu kapsamda, araştırmanın amacı, Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma desteklerinden IPARD-Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı fonlarının Türkiye kırsalının kalkındırılmasında rolü olup olmadığının ortaya konmasıdır. Araştırma kapsamına, Türkiye'de IPARD fonlarından destek alan tüm iller ve sektörler girmekle birlikte, çalışmanın nitel bir araştırma şeklinde planlanması, zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle araştırma Çanakkale ilindeki en fazla destek alan yedi sektör ile sınırlandırılmıştır. Araştırma verileri görüşme yöntemiyle elde edilmiş, içerik analizine tabi tutularak çözümlenmiştir. Veri analizinde MAXQDA-The Art of Data Analysis Programından yararlanılmıştır. Sonuçta, Çanakkale ili özelinde IPARD Fonlarının en önemli katkısının ekonomik olduğu görülmüştür. Fonların dağıtımında

- 1 Bu araştırma, Doç. Dr. Mustafa Kara danışmanlığında Uzman Semih Oruç tarafından hazırlanan "Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Desteklerinin Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Çanakkale İli Örneği" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. 05-06 Temmuz 2021 tarihleri arasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı'nda bildiri olarak sunulmuş ve Konferans Bildiri Özetleri E-Kitabında yayımlanmıştır.
- 2 Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Yerinde Kontrol Uzmanı, semih.oruc@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7799-6331>
- 3 Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, mustafakara@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2012-4815>

bürokratik işlemlerin fazlalığı, proje danışmanlık faaliyetlerinin yetersizliği ve proje takviminin net olmamasından kaynaklanan sorunların yaşandığı anlaşılmıştır. Proje sürecinde yaşanan sorunların IPARD fonlarından yararlanan proje sahiplerini olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kalkınma, Kırsal Kalkınma, IPARD, Avrupa Birliği, Türkiye.*

JEL Kodları: O18, O20, Q18, R11.

Başvuru: 19.07.2021 **Kabul:** 17.01.2022

THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION PRE-ACCESSION FINANCIAL AID INSTRUMENT FUNDS IN RURAL DEVELOPMENT IN TURKEY: THE CASE OF ÇANAKKALE⁴

Abstract

The phenomenon of development has become one of the most important agenda items globally, especially in European countries, after the Second World War. The European countries, whose development stopped due to the war, entered a rapid development process with the support of the United States of America, which became a superpower. European countries, which have experience and knowledge from the past in the fields of science, industry, technology, and capital, have completed their industry and technology-based development moves in a short time. Rural development models have been proposed for developing countries, which lack the development infrastructure of European countries and whose agricultural characteristics predominate. Accordingly, developed countries will invest in science, industry, technology, capital, and finance, while developing countries will contribute to the development with their investments in food, agriculture, and livestock. In this context, since the 1950s, organizations such as the United Nations, the World Bank, and the European Union have been supporting the rural development activities of developing countries with their initiatives in the fields of development-rural development and the funds they allocate. In this context, the research aims to reveal whether the IPARD-Pre-Accession Financial Assistance Instrument funds, one of the rural development supports of the European Union, have a role in the development of Turkey's rural areas. Although all provinces and sectors in Turkey receiving support from IPARD funds are included in the scope of the research, the study was limited to the seven sectors that received the most support in Çanakkale due to the planning of the study as a qualitative research and time and cost constraints. Research data were obtained by interview method and analyzed by subjecting content analysis. MAXQDA-The Art of Data Analysis Program was used in data analysis. As a result, it has been seen that the most important contribution of IPARD Funds in Çanakkale province is economical. It has been understood that problems arise from excessive bureaucratic procedures, the inadequacy of project consultancy activities, and unclear project schedules in the distribution of funds. It has been determined that the problems experienced during the project process have a negative impact on the project owners benefiting from IPARD funds.

Keywords: *Development, Rural Development, IPARD, European Union, Turkey.*

JEL Codes: O18, O20, Q18, R11.

4 The Extended English Summary is located the end of article.

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

1. GİRİŞ

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, kalkınma çabalarına hız verilmiştir. Devlet eliyle hem sanayi hem de kırsal kalkınma politikaları uygulanmıştır. Tarımsal niteliğinin ağır bastığı, halkın büyük oranda kırsalda yaşadığı ilk dönemlerde, Türkiye’de kalkınmanın kırsaldan başlanarak sağlanacağı düşünülmüş ve bu yönde çeşitli düzenlemeler yapılmış, uygulamalar gerçekleştirilmiştir. 1960 sonrası Planlı Kalkınma Dönemiyle birlikte, devletin kırsal kalkınmaya yönelik girişimleri, uluslararası örgütlerden sağlanan fonlarla desteklenmiş, kırsal ve bölgesel kalkınmaya yönelik projeler geliştirilmiş ve uygulanmasına çalışılmıştır. Türkiye’de, 2000’li yıllardan itibaren, kırsal kalkınmaya yönelik en önemli gelişmeler Avrupa Birliği (AB) üyelik süreciyle başlamıştır. AB, üye ve aday ülkelere kırsal kalkınmaya yönelik IPARD-Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında fon sağlamaktadır. Türkiye de aday ülke olarak, IPARD’dan yararlanmak üzere gerekli düzenlemelerini yapmış, kurumsallaşmasını tamamlamıştır. AB ülkeleri ve aday ülkelerde, IPARD fonlarından yararlanmak isteyen girişimciler belirlenen sektörlere ilişkin projelerini geliştirip, ülkelerindeki koordinatör kurum vasıtasıyla bu fonlara başvurabilmektedirler. Türkiye’de, IPARD fonlarının proje sahiplerine ulaştırılmasına aracılık eden kurum, Tarım ve Orman Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu TKDK’dır. Kurum vasıtasıyla sağlanan desteklerin, Türkiye kırsalının kalkındırılması üzerindeki rolünün belirlenmesi, proje sahibi girişimcilerin uygulama sürecinde karşılaştıkları sorunların ortaya konulması ve bunlara çözüm üretilmesi bu araştırmayı yapmaya değer kılmaktadır.

Araştırmada ilk olarak, kalkınma, kırsal kalkınma kavramları açıklanmış, kalkınma kuramları geleneksel ve yeni kalkınma kuramları başlıkları altında toplanarak incelenmiştir. AB’nin IPARD’ın Türkiye’deki işleyişi ve kırsal kalkınmadaki rolü hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci olarak, araştırmanın veri toplama yöntemi ve veri analiz tekniği açıklanmıştır. Üçüncü olarak, araştırma bulguları aktarılmış ve değerlendirilmiştir. Dördüncü olarak, araştırma soruları bulgular kapsamında yorumlanmış, bulguların kuramsal çerçeveye ilişkisi kurulmuş, bulguların hangi noktalarda katkı sunacağı tartışılmış ve bazı öneriler geliştirilmiştir.

1.1. Kavramsal ve Kuramsal Bağlamda Kalkınma-Kırsal

Kalkınma

Kalkınma, Sanayi Devrimi’yle birlikte kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Önceleri kalkınmış veya kalkınmamış ülkeler ayrımı yapılmadığı belirtilmektedir. Günümüze doğru gelindikçe, kalkınma ülkelerin sanayileşme derecesiyle ilişkilendirilmeye başlamıştır (Ülgüray, 1974: 16). Kalkınmanın, sadece üretimin ve kişi başına düşen gelirin artması değil, ekonomik, sosyal ve kültürel yapının da değişmesi, yenilenmesi

anlamına geldiğini ifade eden Bakırcı (2007) ise, kalkınmayı insanlığın içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal düzeni etkileyip, değiştirebilme yeteneğinin artması şeklinde tanımlamıştır. Geçmişte, salt ekonomik büyüme ve sanayileşme düzeyleriyle eş tutulan kalkınmanın, günümüzde yoksulluğun azaltılması, adil gelir dağılımı, insani gelişim göstergelerinin iyileştirilmesi, bilgi toplumuna uyum gibi alanları da kapsadığı belirtilmektedir (Palabıyık, 2009: 9). Gelişmekte olan ülkelerde ise, tarım toplumu niteliklerinin halen ağır basması nedeniyle kalkınmanın, kırsal kalkınma ile ilişkilendirildiğini ve kalkınmanın kırsal alanlardan başlatılması gerektiğine vurgu yapıldığı söylenebilir.

Kalkınmanın tek bir tanımı bulunmamaktadır. Her ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, demografik vb. koşulları farklı olduğundan, her devlet için geçerli tek bir kalkınma yaklaşımından söz etmek zaten mümkün değildir. Bu nedenle, tarihsel süreç içerisinde düşünürlerin, kendi toplumlarının şartlarından hareketle, kalkınmaya ilişkin bazı kuramlar geliştirdikleri görülmektedir. Kalkınma kuramlarını “geleneksel kalkınma kuramları” ve “yeni kalkınma kuramları” şeklinde incelemek mümkündür. Tarihsel kalkınma aşamaları, dengeli kalkınma, dengesiz kalkınma ve bağımlılık okulu yaklaşımları geleneksel kalkınma kuramları arasında sayılmaktadır. Geleneksel kuramlarda kalkınma, büyük ölçüde kişi başına düşen gelirin sürekli artışı olarak görülmüş ve ekonomik büyümeyle birlikte anılmıştır. Ekonomik büyümenin, sosyal refah artışını da beraberinde getireceği ileri sürülmüştür. Zaman içerisinde, kalkınma süreçlerinin geleneksel kalkınma kuramlarında belirtilen yönde ilerlemediğinin anlaşılması, bu kuramların yetersizliği olarak değerlendirilmiştir (Mihçı,1996: 75). Geleneksel kalkınma kuramları sadece ekonomik kalkınma ve büyümeye öncelik vermeleri ve ülkeler arası gelişmişlik farklılıklarını göz ardı etmeleri gibi nedenlerle, kalkınmada yalnızca ekonomik faktörlere yoğunlaşmanın yetersiz kalacağı eleştirilerine maruz kalmışlardır. Büyüme ile ilgili bir tezin genel geçer sayılıp, tarihi, kültürü, ekonomisi, nüfus yapısı çok farklı olan tüm ülkelere, aynı şekilde uygulanıp, aynı sonucu beklemenin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Ülkelerin büyüme ve kalkınma süreçlerinin farklılığı da bu eleştirileri destekler niteliktedir (Yılmaz, 2002: 31).

Yeni kalkınma kuramlarında, ekonomik gelişmeye bağlı olarak, kalkınmanın belirli süreçler ya da sektörlerin desteklenmesiyle kendiliğinden gerçekleşeceğini öne süren geleneksel kalkınma yaklaşımlarından uzaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Yeni kalkınma kuramları da kendilerinden önceki geleneksel kalkınma kuramları gibi kapitalist sistem içerisinde kalarak kalkınma sorununa çözüm üretme gayretinde olmuşlardır. Ancak, kalkınma sürecinde yalnızca sermaye kesiminin karlarını artırmayı değil, tüm toplum kesimlerinin refah ve mutluluğunu artırmayı hedefleyen eğitim, sağlık, demokrasi ve çevre gibi değerleri de kalkınma kavramına eklemişlerdir. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı ise, tükenbilir kaynakların hem mevcut nesil hem de gelecek nesiller arasında hakkaniyetli paylaşımını önermektedir (bkz. Todaro, 2000: 95; Tüylüoğlu ve Çeştepe, 2004: 63; Ercan, 2006: 119; Han ve Kaya, 2010: 231; Han ve Kaya, 2012: 270; Öztürk, 2005: 143).

Kalkınmanın bir de kırsal boyutu bulunmaktadır. Kır, en basit ifadeyle kent olmayan, kentsel yerleşmeler dışında kalan yerlerdir (Şahin, 2019: 137; DPT, 2000: 2). Kırsallık ise, mekânsal ve sosyolojik karşılığı olan bir kavramdır. Kırsallık mekânsal bakımdan “kır” ya da “kırsal alan” ile eş anlamlı kullanılsa da “kırsal alan” kavramından daha geniş anlamlıdır. Sosyolojik yönden kırsallık ise “kırsal kesim” kavramıyla ifade edilmektedir. Kırsal kesim, tarımsal faaliyetlerle, geleneksel yaşam ve üretim ilişkilerinin hâkim olduğu, toplumsal ve ekonomik değişimin kentlere göre yavaş seyrettiği, toplumsal iş bölümünün zayıf, yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu bir sosyal çevredir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 1).

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanımlanan “toplum kalkınması” tanımı aynı zamanda kırsal kalkınma tanımı olarak kabul görmüştür. Toplum kalkınması; toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel şartlarını iyileştirmek için gösterdikleri çabaların, devlet desteğiyle birleştirilmesi şeklinde tanımlanabilir (UKKS, 2004: 8). Kırsalda yaşayanların, ekonomik ve sosyal refahları ile yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi sürecidir (GTHB, 2015: 10). Kırsal alanlardaki, sosyal, kültürel, ekonomik, eğitim ve sağlık koşullarının, o bölgede yaşayan insanlar için ortaya konan her türlü plan, politika ve uygulamalar ile iyileştirilmesidir (Bakırcı, 2007: 33). BM, Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) gibi kurum ve kuruluşların yanı sıra bilim insanlarıncı yapılan tariflerden hareketle, kırsal kalkınmanın, kırsal alanda yaşayan ve geçimlerini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için onlarda, önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kalkındırılmasını sağlama savaşı şeklinde tanımlanmaktadır. Tarımsal kalkınma ve kırsal sanayi de kırsal kalkınmanın temel bileşenleri kabul edilmektedir (T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004: 431). Kuşat (2014: 69), kırsal kalkınmanın temel bileşenin tarım, kalkındırılması hedeflenen toplulukların da büyük oranda köyler olduğunu belirtmektedir. Kırsal kalkınma programları, geçimlerinin önemli bir bölümünü tarımdan sağlayan köylülere yönelik olduğundan, kırsal turizm faaliyetlerinin köylülere benimsetilmesiyle, kırsal kalkınmanın kırsal turizmle gerçekleştirilmesinin mümkün olduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle, tarım ve kırsal sanayinin yanında, kırsal turizm de kırsal kalkınmanın bileşenleri arasında sayılabilir.

Kırın yücelten, önemseyen ve geliştirmeyi hedefleyen ilk düşüncelerin, kentleşme ve sanayileşme süreçlerinin ilk ortaya çıktığı ve birlikte yaşandığı, İngiltere’den geldiği görülmektedir. 1902’de Ebenezer Howard, sanayileşme ve kentleşme sorunlarına çözüm olarak 32 bin nüfuslu, köy ve kentin iyi yönlerini bir araya getiren “bahçe-kent” düşüncesini geliştirmiştir. Letchworth ve Welweyn bahçe-kentleri bu şekilde kurulmuşlardır. Bahçe-kent düşüncesinden etkilenen Frederick J. Osborn, kırdan kente göçü önceden belirlenen merkezlere yönlendirmeyi esas alan “yeni kent” düşüncesini geliştirmiştir. İngiltere’de 1946’da yeni kentler kurulmaya başlanmış, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye’de de yeni kentler kurulmuştur

(Şahin, 2019: 139-141). Amerikalı kent plancısı Richard Meier 1960’larda, kıyı terk ederek, büyük kent merkezlerine yönelen kitleleri, bu merkezleri köylere bağlayan yollar üzerinde ve kent merkezine 25-30 kilometre mesafede kurulacak birimlerde toplamayı hedefleyen kentsel-köy düşüncesini geliştirmiştir. Köy-kent ve kentsel-köy düşüncelerinden harekete, 1971’de Raanan Weitz tarafından “kırsal-kent” düşüncesi geliştirilmiştir. Kırsal-kentlerin başlıca fonksiyonları, tarımsal gelişmeyi, sanayileşmeyi ve modernleşmeyi hızlandırmaktır. Tarımla sanayinin birleşmesi bu birimlerde sağlanacaktır (Koç ve Gül, 2004: 117). Kıyı yücelten, kırsal kalkınma bağlamında değerlendirilebilecek bu ilk fikirlerin ortak özellikleri, kentleşme ve sanayileşmeyi birlikte yaşandığı ülkelerde geliştirilip uygulanmaları, kentin iyi yönlerini kıra taşıyarak, kırsal göçü kent merkezlerinden uzak tutmayı, göçü yeni oluşturulan birimlere yönlendirmeyi önermeleridir.

Kırsal kalkınma yolundaki çabalar başlangıçta, temel bazı kentsel hizmetleri kırsal alanlara ya da yeni oluşturulan birimlere götürülerek kırsal nüfusu kent merkezleri dışında tutmaya yönelikken, zamanla teknolojik ve sosyo-ekonomik etkenlerle değişime uğramıştır. 1960’larda “modernizasyon”, 1970’lerde “devlet müdahalesi”, 1980’lerde “serbest pazar” ve 1990’larda “katılım ve yetkilendirme” kavramlarıyla ifade edilen bu değişim sürecinde, dönemselsel olarak farklı fikirlerin öne çıktığı belirtilmektedir. Mesela, 1980’lerde kullanılan “gıda güvenliği ve açlık analizlerinden, 1990’larda “sürdürülebilir geçim” kavramı türetilmiştir. Bazen de kullanılan terminoloji zaman içerisinde değişim göstermiştir. Mesela, 1980’lerde “yoksulluğun hafifletilmesi”, 1990’larda “yoksulluğun azaltılması”, 2000’lerde ise “yoksulluğun ortadan kaldırılması” şeklinde kullanılmaya başlamıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 7). Dünyadaki gelişmelere paralel şekilde, AB’nin kırsal kalkınma politikaları da zamanla değişime uğramıştır. 2000’de başlayan değişim sürecinde, 1698/2005 sayılı Konsey Tüzüğünde, 2007’den itibaren uygulanmak üzere, kırsal kalkınma hedefleri a) tarım ve ormancılık sektörlerinin rekabetçiliğinin iyileştirilmesi, b) çevre ve kırsal kesimi iyileştirme, c) kırsal alanlarda yaşam kalitesi ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi, d) kırsal ekonominin geliştirilmesi faaliyetlerinin birleştirilmesi şeklinde dört eksen üzerine kurulmuştur. AB, üyeleri arasında kırsal kalkınmaya yönelik sosyo-ekonomik destek ve yerel yönetimlerin geliştirilmesini amaçlayan LEADER Programını uygulamaktadır. Birlik, aday ya da potansiyel aday ülkelere yardımda bulunmak üzere, Aday Ülkeler Katılım Öncesi Mali Yardım Programı-IPA’yı devreye sokmuştur. IPA aynı zamanda, aday ülkelerdeki tarım sektörü ile kırsal alanların sürdürülebilir bir şekilde Birliğin ortak tarım politikalarına uyumlarını da kapsamaktadır (Gülçubuk vd., 2010).

Kırsal kalkınma, az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler bakımından daha önemlidir. Dünya nüfusunun yarısından fazlası gelişmekte olan ülkelerin kırsal alanlarında, kaynakların yeterince değerlendirilemediği, sağlık koşulları yetersiz, tarımın ilkel yöntemlerle yapıldığı yerlerde yaşamaktadır. Böyle bir ortam dünya nüfusunun önemli bir kısmının yoksulluk ve sefalet içerisinde yaşamak zorunda olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde tarım en önde gelen sektör

olduğundan, kalkınmaya yönelik geliştirilen politikalar da kırsal kalkınma ağırlıklı olmaktadır. Bu ülkelerde çözülmeye çalışılan kırsal kalkınmaya ilişkin sorunlar altyapı yetersizlikleri, eğitim ve sağlık koşullarının olumsuzluğu, tarımsal verimliliğin düşüklüğü, içme ve sulama suyu azlığı, toprak erozyonu gibi fiziksel sorunların yanında; işlenebilir arazilerin azlığı, devlet hizmetlerinin yetersizliği ya da bunlara ulaşamaması, büyük çiftlik sahiplerine bağlılık gibi yapısal olmayan sorunları kapsamaktadır. Kırsal kalkınma politikalarında izlenen stratejiler ise teknolojik stratejiler, katılımcı-reformist stratejiler, yapısal stratejiler şeklinde sıralanmaktadır. Kırsal kalkınma çalışmaları, kırsal kalkınma projesi ya da projeler demeti şeklinde, bir kırsal kalkınma programı olarak uygulanmaktadır. Bu uygulamalar devlet kuruluşları ya da gönüllü kuruluşlar tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Kırsal kalkınmanın temel prensiplerinin de herkese ulaşılabilirlik, bağımlılık yaratmamak, sürdürülebilirlik, aşamalı yaklaşım, katılım ve etkililik olması gerektiği ifade edilmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006: 121-125).

Dünya Bankası tarafından, 1950 yılında hazırlanan Barker Raporu, Türkiye'nin en hızlı kalkınma aracının tarım sektörü olduğunu ve önceliğin tarımsal üretime verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Her ne kadar Cumhuriyetin ilk dönemlerinde nüfusun yaklaşık %75'inin kırsal kesimde yaşaması nedeniyle, kalkınmanın kırsaldan başlatılması gerektiği düşünülse de, 1950'lerden itibaren tarımda makineleşme, asfalt yollarla köylerin ilçe ve illere bağlanması, toprakların bölünmesi ve aileleri besleyemez hale gelmesi, toprak reformunun gerçekleştirilememesi, kan davaları ve terör gibi nedenlerle kırdan şehirlere ve büyükşehirlere yoğun göçler yaşanmıştır. Türkiye nüfusunun artık %93'ü il ve ilçe merkezlerinde yaşarken, belde ve köylerde yaşayanların oranı %7'ye gerilemiştir (TÜİK, 2021). Dolayısıyla, Türkiye'nin kalkınmasının yolunun kırsal kalkınmadan geçtiği söylemi artık geçerliliğini yitirmiştir. Bununla birlikte, AB ile Türkiye arasında 2005'te başlayan tam üyelik müzakereleri kapsamında, Birliğin ortak tarım politikalarına uyum sağlayabilmek için AB IPARD'dan yararlanılarak çeşitli projeler yürütülmektedir.

1.2. Türkiye'de Kırsal Kalkınma ve Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı

Türkiye'de, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar kalkınma/kırsal kalkınma alanında çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Kırsal alanın kalkındırılmasına yönelik bu çalışmaları planlı dönem öncesi, planlı dönem ve AB ile bütünleşme sürecindeki çalışmalar şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Planlı dönem öncesinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında, tarımsal üretimdeki sıkıntıları gidermeye, gıda güvencesini sağlamaya, küçük üreticilere istihdam ve iş alanları yaratmaya öncelik verilmiştir. Yeniden kurulan devletin ekonomisinin tarıma dayalı olması ve tarım sektöründeki zayıflıklar, ilk dönemlerde kırsal kalkınmada devletçi politikaların benimsenmesini gerektirmiştir (Yüksel ve Dicle, 2009: 203). İlk dönem kırsal kalkınma faaliyetlerden bir bölümü yol, içme suyu, elektrik gibi

altyapıya yönelikken, diğer kısmı ise tarımda makineleşme, hayvan ıslahı, tarımsal destekleme, eğitim gibi ekonomik ve sosyal faaliyetlere yönelik olmuştur. “1923’te İzmir İktisat Kongresi’nin toplanarak mevcut ekonomik durumun değerlendirilmesi, yine 1923’te tarım araçlarının Ziraat Bankası vasıtasıyla ithali ve üreticiye gümrüksüz dağıtılmasının kanunlaştırılması, 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu ile köylere tüzel kişilik tanınması, 1924 tarih ve 432 sayılı Kanun ile yalnızca tarım sektörüne yönelik ilk bakanlık olan Ziraat Vekaletinin kurulması, 1925’te köylüyü zorlayan Aşar Vergisinin kaldırılması ve oluşan gelir açığının arazi vergisi ve tekel ürünlerine zamlı kapatılmaya çalışılması, 1926’da Medeni Kanunun kabulüyle toprak üzerinde özel mülkiyetin çerçevesinin çizilmesi, 1930’da Ankara’da Yüksek Ziraat Mektebi’nin kurulması ve 1933’te Yüksek Ziraat Enstitüsü’ne dönüştürülmesi, 1932’de çıkarılan kanun ile buğday fiyatlarının devletçe desteklenmesine başlanması, 1934’te İskan Kanunu ile topraksız ya da az topraklı köylülerin toprak sahibi yapılmasının öngörülmesi, 1938’de 3491 sayılı Kanunla Toprak Mahsulleri Ofisi’nin kurulması, 1935’te 2834 ve 2836 sayılı kanunlarla tarım satış ve tarım kredi kooperatiflerinin kurulması, 1937’de Zirai Kombinalar İdaresinin kurulması, 1938’de Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi’nin düzenlenmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrası çiftçilerin makine, gübre gibi ihtiyaçlarının uygun fiyatlarla karşılanabilmesi için 1943’te Türkiye Zirai Donatım Kurumu ile Teknik Tarım ve Bahçıvanlık Okulları ve Teknik Tarım Teşkilatının kurulması, 1945 tarih ve 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile vakıf arazilerinin kamulaştırılarak çiftçiye dağıtılması girişimi, Demokrat Parti döneminde Kore Savaşı sürecinde dünyada tarım ürünlerinin değerinin artması üzerine tarım sektöründe üretimin artırılmasına ağırlık verilmesi ve bu çerçevede ekili alan miktarının artırılması, 1950’de kurulan Karayolları Genel Müdürlüğü’nün karayolu yapımına hız vermesiyle kırsal alanların kasaba ve kentlere erişiminin sağlanmasıyla iç piyasanın gelişmesi, 1954’ten sonra iklim koşullarının olumsuz etkileri, tarım ürünleri ithalatının dış ticaret açığını artırması ve döviz sıkıntısı yedek parça alımı yapılamaması sonucu 1958’de traktörlerin çoğunun atıl kalması gibi nedenlerle tarım yerine sanayileşmeye ağırlık verilmesi, 1961 Anayasası’nda toprak reformunun öngörülmesi ve toprakların kamulaştırılmasına ilişkin hükümlere yer verilmesi” planlı dönem öncesi kırsal kalkınma çalışmaları şeklinde sıralanabilir (Güleç ve Özkan Sancak, 2009: 1141-1143; ayrıca bkz. Bakırcı, 2007; Özden, 2019: 2).

1963’teki ilk planla başlanan planlı kalkınma döneminde, kırsalın kalkındırılmasına yönelik faaliyetler genel olarak kırsal alanlara götürülemeyen hizmetlerin bu alanlara götürülmesini, hizmet maliyetlerinin düşürülmesini ve kır-kent arasındaki farklılıkların azaltılmasını içermektedir (Yüksel ve Dicle, 2009: 203). Planlarda sanayileşmeye öncelik verilmiş, sanayileşme ile kalkınma eşdeğer görülmüştür (Şahin, 2007: 136). 1970’lerden sonra Dünya Bankası Gıda ve Tarım Teşkilatı-FAO, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu-IFAD gibi uluslararası kuruluşlar, kırsal kalkınma projelerinde kredi destekçileri olarak yer almaya başlamışlardır (Güleç ve Özkan Sancak, 2009: 1155). Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi, Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi, Bingöl-

Muş Kırsal Kalkınma Projesi, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi bu tür projelere örnek verilebilir. Yine, planlı dönemde kırsal kalkınmaya katkı veren “Tarımsal Yayım ve Uygulama Araştırma Projeleri, Yaş Sebze ve Meyve Geliştirme Projeleri, Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi, Sosyal Ormancılık Projesi” gibi projeler sayılabilir. Diğer yandan, planlı dönemde kırsal kalkınma üzerinde önemli katkıları olması beklenen Güneydoğu Anadolu Projesi-GAP, Doğu Anadolu Projesi-DAP, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı-DOKAP gibi bölgesel kalkınma projeleri de geliştirilmiştir (Yüksel ve Dicle, 2009: 205). Son olarak, kentsel imkanları kırsal alana götürerek, kırsal nüfusu yerinde tutmaya ve çarpık kentleşmeyi sonlandırmaya ilişkin, gelişmiş ülke tecrübelerinden esinlenen bazı politikalar da planlı dönemde geliştirilmiştir. Köykent, tarım kent, örnek köy, çok yönlü kırsal alan planlaması ve merkez köy projeleri örnek verilebilir. Bunların ortak noktası, başarılı bir şekilde uygulanmalarının mümkün olmaması ve daha çok öneri düzeyinde kalmalarıdır (Şahin, 2019: 144-146).

Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi’yle AB’ye aday ülke statüsü kazanmış, 2001 yılı itibarıyla AB’nin sağladığı kalkınma fonlarından yararlanmaya başlamıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi’yle Bölge Kalkınma Ajanslarının-BKA kurulması yükümlülüğü kabul edilmiş, Ulusal Eylem Planı 2002’de yürürlüğe konulmuş, 2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun ile BKA’lar kurulmuştur (Karakılıçık, 2018: 368, bkz. RG: 08/02/2006-26074; KHK/703 RG: 09/07/2018-30473). BKA’ların, “kırsal kalkınma faaliyetlerini ve projelerini bölge düzeyinde destekleme ve koordinasyon sağlama, kırsal kalkınma projelerinin mahallinde tasarımı ve yönetimi için kapasite gelişimi sağlama, ulusal ve uluslararası ağ yapıları üzerinden kırsal kalkınma projeleri için deneyim paylaşımının hızlandırılmasına katkı sağlama, kırsal kalkınmanın sahiplenilmesini sağlama” gibi rolleriyle kırsal kalkınma üzerinde etkili oldukları belirtilmektedir (Yüksel ve Dicle, 2009: 207). AB ile Türkiye arasında, 2005’te tam üyelik müzakerelerinin başlamasının ardından ilişkilerde yeni bir döneme girilmiştir. 35 fasıl altında toplanan AB müktesebatına ilişkin müzakere fasıllarından on birincisi “Tarım ve Kırsal Kalkınma”dır (bkz. ab.gov.tr, 2021). 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi’nde, Türkiye’den kısa vadede Birliğin kalkınma politikasını uygulamaya yönelik gerekli kurumsal yapıları oluşturması istenmiş, Türkiye 2003 yılı Ulusal Program’ında bu talepleri yerine getireceğini taahhüt etmiştir. AB fonları için temel referans belgelerinden olan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Belgesi 2006’da yürürlüğe girmiştir. Bu belge, Ulusal Kırsal Kalkınma Planına ve AB -IPARD’na temel teşkil etmektedir. 2006 Katılım Ortaklığı Belgesi’nde IPARD Planı’nın uygulanması için gerekli altyapının öncelikli olarak oluşturulması istenmiş, 2007 tarih ve 56485 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Hizmetleri Hakkında Kanun ile TKDK kurulmuştur (RG: 18/05/2007-26526). AB’nin kırsal kalkınmaya ayırdığı fon, IPARD Programı diye adlandırılmakta, bu fonun Türkiye’deki dağıtımı resmi IPARD ajansı olarak görev yapan TKDK tarafından yapılmaktadır.

5 Kanunun ilk adı, “Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” iken 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı KHK’nin 93’üncü maddesi ile yeni şekline dönüştürülmüştür.

TKDK, AB ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakların, Türkiye’de kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetlerde kullanılmasını sağlamak amacıyla, 2007 tarih ve 5648 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu olan TKDK, kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe sahip, özel bütçeli bir kamu kurumudur. TKDK, Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen akreditasyon ve yetki devri sürecini 2011 itibariyle başarıyla tamamlamış, 2007-2013 dönemini kapsayan IPARD-I fonlarını kullandırmaya yetkili kılınmıştır. Bu yetki ile, 42 il koordinatörlüğü ve merkez teşkilatı tarafından 2016 yılı sonu itibariyle, IPARD-I Programı başarıyla tamamlanmıştır. 2014-2020 yıllarını kapsayan IPARD-II Programı’nın uygulanmasına da 2016 yılı itibarı ile başlanmıştır. IPARD Programı kapsamında, AB ve uluslararası kuruluşlardan toplamda 6 milyar TL hibe desteği sağlanmış, 16557 proje tamamlanmış, 3674 proje devam etmekte olup, 10831 genç yatırımcı ve 4460 kadın yatırımcıya hibe desteği sağlanmış, toplamda 75000 kişiye istihdam sağlanmıştır (www.tkd.gov.tr, 2021). Bu bağlamda, IPARD fonlarının, Türkiye’de kırsal alanların kalkındırılmasındaki önemine vurgu yapan Akçol, (2022: 261), TKDK’nın hibe desteklerinin faydalanıcılara ulaştırılması ve denetlenmesini sağlayan bir kurum olması hasebiyle, kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliğine hizmet ettiğini ifade etmiştir.

2. YÖNTEM

Yöntem bölümünde araştırmanın amacı ve önemi, kapsamı ve sınırları, deseni ve çalışma grubu, veri toplama yöntemi ve analiz tekniği, geçerliği ve güvenilirliği anlatılmıştır.

2.1. Amaç ve Önem

Amaç, araştırmanın niçin yapıldığını, hangi sorunu çözeceğini ya da katkıda bulunacağını ifade etmektedir (Sönmez ve Alacapınar, 2011: 180). Bu araştırmanın amacı, Çanakkale ili örneğinde, TKDK hibe desteklerinin kırsal kalkınma üzerinde rolü olup olmadığını belirlemektir. Araştırmada, Çanakkale ili örneğinde, TKDK hibe desteği alan yararlanıcılar “a) Bu desteklerin projelerine katkılarını nasıl değerlendirmektedirler? b) Proje sürecinde hangi güçlüklerle karşılaşmaktadırlar?” sorularına cevap aranmıştır.

Kalkınma gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin başlıca hedefleri arasındadır. Ülkelerin kalkınması, milli gelirlerinin artmasına ve vatandaşlarının daha iyi bir yaşam sürmelerine katkıda bulunur. Sömürgecilik ve sanayileşme sürecine erken dönemlerde başlayan Batı ülkeleri, elde ettikleri zenginliklerle on sekizinci yüzyıldan itibaren kalkınma yolunda önemli aşamalar kaydetmişlerdir. Sömürge olmaktan yakın zamanlarda kurtulan ya da sanayileşmeye yeni başlayan ülkelerde, insanların önemli kısmı açlık veya yoksulluk sınırında yaşam savaşı vermektedirler. Türkiye ise, sanayileşmeye geç başlamış olmakla birlikte, kalkınma yolunda önemli adımlar atmış, AB’ye aday ülkeler arasına girmiştir. AB’de kırsal alanlar fazladır ve kentli nüfusun beslenmesi için bu alanların korunmasına

ve geliştirilmesine özen gösterilmektedir. IPARD Programı'nın bu kapsamda başlatıldığı yukarıda anlatılmıştır. IPARD Programı kapsamında, Türkiye'ye aktarılan hibelerden yararlananların hangi alanlardaki desteklerden memnun olduklarının, proje sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi eksikliklerin giderilmesi ve sorunlara çözüm üretilmesi bu araştırmayı önemli kılmaktadır.

2.2. Kapsam ve Sınırlar

Araştırma, çalışmanın gerçekleştirildiği 2019'u da kapsayan IPARD II Programı (2014-2020) döneminde, Çanakkale ilinde TKDK tarafından hibe desteği verilen tüm sektörleri ve bu desteklerden faydalanan tüm yararlanıcıları kapsamaktadır. Çanakkale ilinin araştırma için seçilmesinde, her iki araştırmacının Çanakkale'de ikamet etmeleri ve sorumlu yazarın Çanakkale TKDK da uzman olarak görev yapması etkili olmuştur. Verilerin ağırlıklı olarak görüşme yöntemiyle toplanması ve görüşülenlerle sürekli temas halinde olunması da bu tercihte etkilidir. Son olarak, üniversitelerin görevlerinden biri de buldukları ilin, bölgenin ve ülkenin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Çanakkale ilinde gerçekleştirilen çalışmamızın bu amaca hizmet etmesi beklenmektedir. 2014-2020 IPARD II Programı dahilinde TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü'nce 16 sektörde, toplam 202 yararlanıcıya projeleri için hibe desteği verilmiştir (bkz. aşağıda Tablo 3.1). Ancak zaman, maliyet, geçerlik ve güvenilirlik koşullarının sağlanması gibi nedenlerle araştırmaların sınırlandırılması gerekmektedir (İslamoğlu, 2011: 67). Bu çalışma nitel bir araştırma şeklinde tasarlanması, yüz yüze ve yerinde görüşmelerle, derinlemesine bilgi toplanmak istenmesi gibi nedenlerle mekân, sektör ve katılımcı sayısı bakımından sınırlandırılmıştır. Araştırma, mekânsal yönden Çanakkale ili, sektör bakımından TKDK'nın Çanakkale'de destek verdiği 17 sektör arasından, en çok destek verdiği "süt üreten tarımsal işletmeler, kanatlı eti üreten tarımsal işletmeler, süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, zanaatkârlık ve yerel ürün işletmeleri, kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri, meyve ve sebze ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, yenilenebilir enerji yatırımları" şeklinde toplamda 7 sektör, katılımcı sayısı olarak da bu yedi sektörde en fazla destek verilen 13 proje sahibi ile sınırlandırılmıştır. Seçilen bu sektörlerle karar verilirken, Türkiye'de TKDK desteklerine en fazla rağbet gösterilen ve destek talep edilen sektörlerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Türkiye'de kırsal alanda yapılan ekonomik faaliyetlere bakıldığında, hayvancılık ve turizm sektörlerinin başta geldiğini görmekteyiz. Çanakkale özelinde ise zeytinyağı üreticiliği ve soğuk hava depoculuğu ve turizm, kırsal alanda yoğun olarak yapılan ekonomik faaliyetler arasında yer almaktadır. İlde yıllık ortalama 102.484 ton zeytin üretilmekte, yine yılda ortalama 216,305 büyükbaş ve 489,443 adet küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır (İl Tarım Müdürlüğü Brifing Raporu, 2019: 21, 22). Ayrıca Çanakkale özelindeki konaklama tesislerine ait istatistiklere bakıldığında 2020 yılında 493.412 gece ile bölgenin konaklama amacıyla yoğun şekilde tercih edildiği görülmüştür (canakkale.ktb.gov.tr, 2021). Tüm bu etmenler göz önünde bulundurularak çalışmanın kapsamı daraltılmıştır.

2.3. Desen ve Çalışma Grubu

Nitel araştırmada desen, araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve çeşitli aşamaların bu yaklaşım çerçevesinde tutarlı olmasına rehberlik eden bir stratejidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 67; Güler vd. 2015: 173). Örnek olay/case study araştırması (bkz. Güler vd., 2015: 301; Baş ve Akturan, 2013: 181; Merriam, 2013: 54) şeklinde tasarlan bu çalışmada, Çanakkale ilinde, araştırmanın gerçekleştirildiği 2019'da TKDK'nın en fazla destek verdiği 7 sektörden her biri araştırma ögesi olarak belirlenmiştir.

Çalışma grubundaki 13 yararlanıcı öğrenim durumlarına göre, 5'i lisans, 4'ü lise, 4'ü ilkököl mezundur. Yararlanıcıların 2'si destek aldıkları proje kapsamındaki işi ilk defa yaparlarken, 11'i ise uzun yıllardır aynı işi meslek olarak yaptıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya dahil edilen yararlanıcıların tümü erkektir. Yararlanıcıların 2'si 25-30, 4'ü 40-50, 7'si de 50-65 yaş arasındaki kişilerdir. 13 yararlanıcının belirlenen 7 sektöre dağılımları "süt üreten tarımsal işletmeler 2, süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması 2, meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması 2, et üreten tarımsal işletmeler-kanatlı eti 2, zanaatkarlık ve katma değerli ürünler 2, kırsal turizm ve rekreasyonel faaliyetler 2, yenilenebilir enerji yatırımları 1" kişi şeklindedir.

2.4. Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Tekniği

Araştırma verileri yüz yüze görüşme yöntemiyle, 20.04.2019-07.05.2019 tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşme, önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve cevap almaya dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 129). Görüşmede kişilerin ve kurumların bir konu hakkında ne düşündükleri, bu düşüncelerine etki eden duygu ve düşüncelerinin neler olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır (Ekiz, 2015: 62).

Araştırma, Çanakkale ilinde 2019'da TKDK'nın en fazla hibe desteği verdiği yedi sektörden en çok destek alan toplam 13 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Her sektörden en az bir, en fazla iki proje sahibi ile görüşülmüştür. TKDK'dan projeleri için hibe desteği alan katılımcıların kendilerine sağlanan destekler ve karşılaştıkları sorunlar hakkındaki görüşlerini öğrenebilmek üzere altı soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Görüşme formu iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda yaş, cinsiyet, eğitim, meslek gibi demografik sorular yer almakta olup, araştırmaya katılmayı kabul eden yararlanıcıların ekonomik ve sosyal niteliklerini belirlemeye yöneliktir. İkinci kısımda ise, "yararlanıcıların TKDK destekleri, projelerinin istihdama katkıları, TKDK desteklerinden nasıl haberdar oldukları, projelerinin çevreleri için örnek teşkil etme durumu, karşılaştıkları zorluklar ve TKDK'yı başkalarına tavsiye edip etmeyeceklerine" ilişkin sorular sorulmuştur.

Veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Verileri analizi, anlamı dışarıya aktarma süreci olarak kabul edilmektedir (Erdoğan, 2007: 249). İçerik analizi ise, yazılı dokümanlar haline getirilen metinlerin içeriğinin belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek, okuyucunun anlayabileceği bir biçimde

düzenlenerek yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). Metinlerin metodik, sistematik, objektif ve mümkünse nicel olarak incelenmesini sağlayan bir tekniktir (Bilgin, 2014: 2). Veriler altı tema ve bunların alt kodları şeklinde kategorize edilmiştir. Görüşme formundaki her soru tema olarak kodlanmıştır. Buna göre, “TKDK’nın sağladığı katkılar, istihdam, bilgi edinme, örnek teşkil etme, karşılaşılan sorunlar ve tavsiye” araştırmanın temalarıdır. Temaların birbirleriyle ve alt kodlarla ilişkilerini görselleştirmek amacıyla, Maxqda Analytics Programı’ndan yararlanılmıştır.

2.5. Geçerlilik ve Güvenirlik

Geçerlilik, ölçülmek istenen şeyin başka şeylerle karıştırılmadan ölçülebilme derecesidir (Karasar, 2012: 151). Güvenirlik, ölçüm sonucu elde edilen verinin ölçmek istenilen şeyi her defasında ölçmesi ve bu ölçümlerin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesidir (Arıkan, 2011: 97). Bununla birlikte, geçerlik için güvenirlik gerekli, ancak yeterli değildir. Bir araç her zaman aynı sonucu vermekle birlikte, asıl ölçümün dışındaki şeyleri de ölçebilir (Balcı, 2010: 110).

Nitel araştırmalardaki geçerlik ve güvenirlik ile nicel araştırmalardakinden bazı farklılıklar göstermektedir. Geçerlilik ve güvenirlik karşılığında, nitel araştırmalarda “inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik” terimleri tercih edilmektedir (bkz. Yıldırım ve Şimşek, 2016: 277-283). Veriler 2019’da Çanakkale ilinde, TKDK hibe desteği alan yararlanıcılarla yapılan görüşmelerden sağlanmıştır. Katılımcıların bilgileri araştırmacılar tarafından kaydedilmesi bulguların gerçekliğini ortaya koymaktadır. Araştırmacının veri toplama aşamasına bizzat katılması, notlarını tutması, kayıt alması ve bunları bizzat düzenlemesi araştırmanın güvenirliliği için önemli görülmektedir (Kozak, 2015: 137). Görüşmeler yapılırken katılımcılar ile yüz yüze görüşülmüş, görüşme notları tutulmuş ve katılımcının onayı alınarak, kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Sonrasında, görüşme notları ses kayıtlarıyla karşılaştırılarak düzenlenmiş ve veri olarak kaydedilmiştir. Bulgular, literatürdeki diğer araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılmış ve benzer sonuçlara ulaşıldığı anlaşılmıştır. Verilerin elde edilmesi ve analiz süreçlerinde de tutarlı davranmaya özen gösterilmiştir. Verilerin toplanmasında kullanılan yöntemler, analiz sürecinde izlenen yol detaylı şekilde anlatılmıştır. Standartlaştırılmış açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu kullanılarak araştırmanın tekraredilebilir olmasına çalışılmıştır. Mümkün olduğunca, veri toplama ve analiz süreçlerinde tutarlı davranılmıştır. Sonuçlar, araştırma verileriyle karşılaştırılarak mantıklı bir şekilde sunulmuştur.

3. BULGULAR

Bu başlık altında, TKDK’nın Çanakkale ilinde hibe desteği sağladığı sektörler hakkında genel bilgiler verilmiş, araştırmada kullanılan tema ve kod sistemi açıklanmış, TKDK fonlarından yararlananların bu fonların projelerine katkısına ilişkin algılarına ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin değerlendirmelerine yönelik bulgular aktarılmış ve değerlendirilmiştir.

3.1. Araştırma Kapsamındaki Sektörlere İlişkin Bilgiler

Çanakkale ilinde, IPARD II Programı (2014-2020) döneminde, TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü tarafından üç ana sektör ve on altı alt sektörde yararlanıcılara hibe destekleri sunulmuştur. Destekler, genel olarak tarımsal altyapının iyileştirilmesi, hayvancılığın geliştirilmesi, kırsal turizm ve çiftçilik faaliyetlerinin geliştirilmesine yöneliktir.

Tablo 3.1. TKDK'nın Çanakkale'de Desteklediği Sektörler

Sektör Kodu-Adı	Alt Sektör Kodu-Adı	
101 -Tarımsal İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar	101-1	Süt Üreten Tarımsal İşletmeler
	101-2	Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler
	101-3	Kanatlı Eti Üreten Tarımsal İşletmeler
	101-4	Yumurta Üreten Tarımsal İşletmeler
103 -Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ile İlgili Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar	103-1	Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
	103-2	Kırmızı Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
	103-3	Kanatlı Eti ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
	103-4	Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
	103-5	Meyve ve Sebze Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
302 -Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirme	302-1	Bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi ve bitkisel ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması
	302-2	Arıcılık ve arı ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve pazarlanması
	302-3	Zanaatkarlık ve yerel ürün işletmeleri
	302-4	Kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri
	302-5	Su ürünleri yetiştiriciliği
	302-6	Makine Parkları
	302-7	Yenilenebilir enerji yatırımları

Kaynak: TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü, canakkale.tdk.gov.tr, 2021.

TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü'nce, 2012'den itibaren, IPARD-I Programı (2007-2013) kapsamında yedi dönem proje kabulü gerçekleştirmiştir. İl Koordinatörlüğüne 305 proje sunulmuş, bunların 228'i sözleşmeye bağlanmıştır. Bu projelerin tamamının yatırım süreci tamamlanmış ve ödeme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Projeler için toplamda 39.045.726,88 TL destek sağlanmış, bunun 36.768.794,06 TL'si hibe şeklinde karşılanmıştır. 2016 yılı itibariyle uygulanmasına başlanan IPARD-II Programı (2014-2020) kapsamında, TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü'ne 202 proje sunulmuştur. Bunların 80'i ile hibe desteği sözleşmeleri imzalanmış, 40 yaş altı 42 yatırımcı ve 41 kadın yatırımcının projesi desteklenmeye hak kazanmıştır. Araştırmanın gerçekleştirildiği, "3. Başvuru Çağrı İlanı" kapsamında 2018 yılı sonu itibariyle, kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi (302) ve hayvancılık işletmelerine (101) ait başvurular kabul edilmiştir. TKDK Çanakkale İl

Koordinatörlüğü'ne 302 tedbiri kapsamında; 33 proje, 101 tedbiri kapsamında ise 7 proje teslimi gerçekleştirilmiştir. 302 tedbiri kapsamında sunulan projelerden 21 tanesi uygun olarak merkeze gönderilmiş olup, tamamı sözleşme imzalamaya hak kazanmıştır. 101 tedbiri kapsamında ise 5 proje uygun olarak merkeze gönderilmiş ve tamamı sözleşme imzalamaya hak kazanmıştır. Kısaca, araştırmanın yapıldığı dönemde, toplamda 107 proje başvurusu yapılmış, 18'i sözleşmeye bağlanmış, 11.497.265,60 TL hibe desteği sağlanmış, 8 projenin hibe ödemesi tamamlanmıştır (TKDK, 2021).

3.2. Araştırmada Kullanılan Tema ve Kod Sistemi

Görüşme formundaki altı sorudan her biri aynı zamanda araştırmanın temalarıdır. Her sorunun altında yer alan ve konuya açıklık getirmek için kullanılan sondalar ise alt kodlar/kavramlar şeklinde kod sistemine eklenmiştir. Tema ve kodların belirlenmesinde literatürdeki bilgilerin yanı sıra, katılımcılarla yapılan görüşmelerde öne çıkan konulardan ve araştırmacıların tecrübelerinden de yararlanılmıştır. Bu çerçevede, araştırma verilerinin analizinde, altı kategori/tema ve yirmi yedi alt kod kullanılmıştır. Kodlamalarda Maxqda Programından yararlanılmıştır. Programın görsel araçlar sekmesinden kod matris tarayıcısı butonu seçilerek, kodlanan görüşme formlarındaki her tema ve koda ilişkin tekrarlanma sıklıkları gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Analizlerde Kullanılan Tema ve Kod Sistemi

Kod Sistemi	PROJELER	TOPL...
TKDK'nin Sağladığı Katkılar	●	13
Girişimcilik	●	9
Maliyetlerin Azalması	●	6
Kapasite Artışı	●	8
Verimlilik	●	5
Uzmanlaşma	●	12
Modernizasyon	●	7
Ekonomik Katkı	●	17
Karlılık	●	10
Likitide Artışı	●	9
İstihdam	●	13
Sabit	●	2
Azalma	●	0
Artma	●	11
Bilgi Edinme	●	13
Sosyal Medya	●	1
Tavsiye	●	5
Diğer Proje Sahipleri	●	3
Basın	●	1
Diğer Kurumlar	●	9
Tanıtım Faaliyetleri	●	3
Örnek Teşkil Etme Durumu	●	13
Hayır	●	0
Evet	●	13
Karşılaşılan Zorluklar	●	13
Ekonomik Kriterler	●	3
Kurum Kaynaklı Zorluklar	●	33
Tedarikçi Kaynaklı Zorluklar	●	14
Danışman Kaynaklı Zorluklar	●	7
Bürokrasi	●	20
Kırtasiyecilik	●	17
Tavsiye	●	13
Şarta Bağlı Ediyor	●	4
Etmiyor	●	1
Ediyor	●	9
TOPLAM	316	316

Tablo 3.2'deki, sol sütunda kullanılan temalar/kategoriler ve bunlarla ilişkilendirilen alt kodlar farklı farklı renklerle gösterilmiştir. Her alt kod, ilişkili olduğu tema ile aynı renktedir. Ortadaki sütunda, proje sahibi yararlanıcıların görüşme formundaki sorulara verdikleri cevapların kodlanması sonrasında elde edilen, tema ve kodlara ilişkin tekrarlanma sıklıklarına ilişkin şekiller görülmektedir. Renk skalası maviden kırmızıya ve küçükten büyüğe farklılık göstermektedir. Rengin, maviden kırmızıya ve küçükten büyüğe dönmesi, o tema veya alt koda ilişkin tekrarlanma sıklığının arttığını göstermektedir. Tablonun sağındaki sütunda ise, her tema ve alt koda ilişkin tekrarlanma sıklıklarının frekans değerleri bulunmaktadır. Buna göre, 13 proje yararlanıcısı “TKDK'nın sağladığı katkılar” temasında sırasıyla en fazla ekonomik

katkı (17 tekrar), uzmanlaşma (12 tekrar) ve girişimcilik (9 tekrar) kodlarına vurgu yapmışlardır. Yararlanıcılara göre, TKDK'nın kendi projelerine en önemli katkısı ekonomiktir. Aldıkları destek ve denetimler sayesinde yaptıkları işlerde uzmanlaştıkları görüşündedirler. Yine, TKDK desteğinin girişimcilik kapasitelerini artırdığını düşünmektedirler.

“İstihdam” temasında en fazla tekrarlanan kod, artma (11 kez)'dir. Yararlanıcılara göre, TKDK destekleri istihdam kapasitelerini artırmıştır. “Bilgi edinme” temasında en çok tekrarlanan kodlar sırasıyla, diğer kurumlar (9 tekrar), tavsiye (5 tekrar), diğer proje sahipleri ve tanıtım faaliyetleri (3'er tekrar) şeklindedir. Buna göre yararlanıcılar, TKDK desteklerine ilişkin bilgilere diğer kurumlar, eş dost tavsiyesi, diğer proje sahipleri ve Kurum tanıtım faaliyetleri sayesinde erişmişlerdir. TKDK'nın, tanıtım faaliyetlerine önem vermesi gerektiği anlaşılmaktadır.

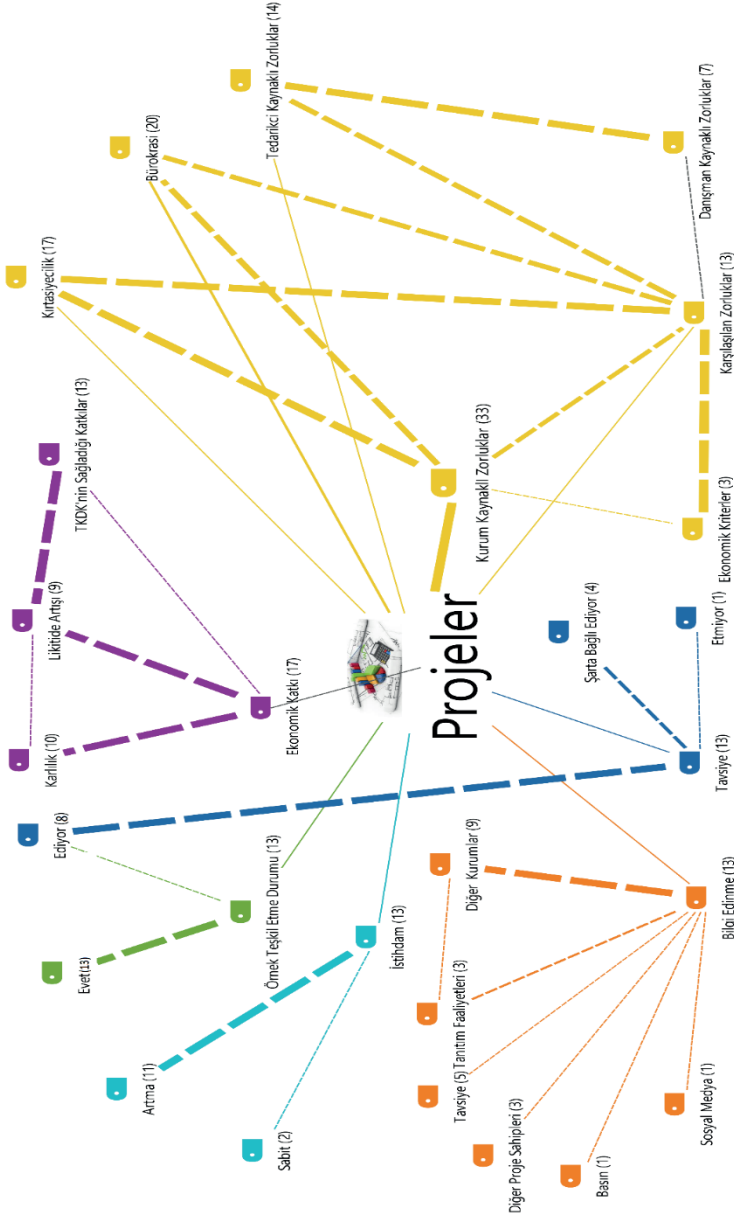
“Örnek teşkil etme” temasında en çok tekrarlanan kod evet (13 tekrar)'tir. Buna göre, katılımcıların tamamı TKDK destekleriyle hayata geçirdikleri projelerinin çevrelerindeki diğer kişi ve işletmelere örnek teşkil ettiği görüşündedirler. “Karşılaşılan güçlükler” temasında en çok tekrarlanan kodlar sırasıyla kurum kaynaklı zorluklar (33 tekrar), bürokrasi (20 tekrar), kırtasiyecilik (17 tekrar), tedarikçi kaynaklı sorunlar (14 tekrar) şeklinde sıralanmaktadır. Buna göre katılımcılar, en fazla Kurum tarafından hazırlanması istenilen belgelerin çokluğundan ve karmaşıklığından, bürokratik işlemlerin zor ve zahmetli olmasından, kırtasiyeciliğin fazlalığından ve proje için gerekli malzemelerin tedariki sürecinde yaşadıkları sorunlardan yakınmaktadır. Yararlanıcıların kırsal kesimden gelmeleri ve eğitim seviyelerinin nispeten düşük olması, Kurum tarafından istenilen çok sayıda bilgi ve belgenin süresi içerisinde hazırlanıp teslim edilmesini güçleştirmektedir. Yine, proje kapsamında hibe desteğiyle piyasadan araç ve alet satın almak durumunda kalmaları ve tedarikçilerin “nasıl olsa hibeden geliyor” düşüncesiyle ürünleri astronomik rakamlarla yararlanıcılara satmaları, yararlanıcıların projelerini olumsuz etkilemektedir.

“Tavsiye” temasında en fazla tekrarlanan kodlar sırasıyla, ediyor (9 tekrar), şarta bağlı ediyor (4 tekrar), etmiyor (1 tekrar) şeklindedir. Buna göre, yararlanıcıların önemli bir bölümünün TKDK'yı, kendi projelerine katkıları nedeniyle çevrelerine tavsiye ettikleri anlaşılmaktadır. Yararlanıcıların bir kısmının ise, istenilen bilgi ve belgelerin azaltılıp kolaylaştırılması, bürokratik engellerin ve tedarikçi kaynaklı sorunların giderilmesi halinde TKDK'yı çevrelerine tavsiye edebilecekleri anlaşılmaktadır.

3.3. Analiz Temaları ve Kodları Arasındaki İlişkilerin Haritalandırılarak Gösterimi

Araştırma kapsamındaki 13 yararlanıcıyla yapılan görüşmeler temalara ve kodlara göre ayrıldıktan sonra, belirlenen temalar ve kodlar arasındaki ilişkileri haritalandırarak göstermek için Maxqda Programında “Görsel Araçlar, MAXMaps, Yeni Belge Modeli, Tek Vaka Modeli” yolu izlenerek aşağıdaki şekil oluşturulmuştur:

Şekil 3.3. Analiz Temaları ve Kodları Arasındaki İlişkileri Gösteren Tek Vaka Modeli

Şekil 3.3'te, merkezdeki "projeler" ifadesi 13 yararlanıcıyla yapılan ve kodlanan görüşmelerin toplamını ifade etmektedir. Her tema ve onlara ilişkin kodlar için farklı renkler kullanılmıştır. Şekildeki kesiksiz düz çizgiler, "projeler" ana temasının diğer altı tema ve alt kodlar ile ilişkilerini göstermektedirler. Şekildeki kesikli çizgiler ise, temaların alt kodlarla ve kendi aralarındaki ilişkileri göstermektedir. Tekrarlanma

sıklıkları fazla olan temalara ve kodlara ilişkin çizgiler kalın, az olanlar ise ince çizgilerle gösterilmektedir. Soldan sağa doğru açıklanacak olursa, yararlanıcılar TKDK'nın proje desteğine ilişkin bilgilere ağırlıklı olarak diğer kurumlar vasıtasıyla ulaşmışlardır. Yararlanıcılar arasında TKDK desteklerinin istihdamı artırdığı görüşü hakimdir. Yararlanıcıların çoğu TKDK desteklerini çevrelere tavsiye edebilecekleri, projelerin çevrelere örnek teşkil edeceği görüşündedirler. Yararlanıcılar, TKDK'nın projelerine en önemli katkısının ekonomik olduğu, bunun da karlılık ve likiditeyle ilişkili olduğunu düşünmektedirler. Yararlanıcıların projeler sürecinde karşılaştıkları en önemli güçlükler kurumsal kaynaklı sorunlardır. Bunların başında sırasıyla bürokrasi, kırtasiyecilik ve tedarikçi kaynaklı sorunlar gelmektedir. Tedarikçi kaynaklı sorunların temelinde ise, yararlanıcıların yeterli düzeyde danışmanlık hizmeti alamamaları vardır.

4. TARTIŞMA

Kalkınma olgusu, son elli yılda ülke gündemlerinin ilk sıralarında yer almaktadır. Kalkınma yarışına erken başlayan Batı ülkelerinde, sanayileşme ve kentleşme süreçleri çoğu zaman eş zamanlı olarak gelişmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise sanayileşmeye dayanmayan, kentsel yoksulluğu kırsal yoksulluğa tercih etmeye dayalı bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Sanayi Devriminden günümüze, dünya çapında kırsal alanlardan kentlere göçler devam etmektedir. BM Nüfus Fonu (UNFPA) verilerine göre, günümüzde dünya nüfusunun yarıdan fazlası kasaba ve şehirlerde yaşamakta olup, 2030'a kadar beş milyar insanın kentlerde yaşaması beklenmektedir. Kentleşme süreci özellikle Afrika ve Asya'da hızlı ilerlemekte, bu durumun büyük çaplı ekonomik, sosyal ve çevresel dönüşümlere yol açacağı tahmin edilmektedir. Kentleşme refah artışı, verimlilik ve ekonomik büyüme potansiyelinin yanı sıra, özellikle gelişmekte olan ülke kentlerinde, yüksek oranda yoksulluğa neden olmaktadır. Bu ülkelerde eşitsizlik önemli boyutlara ulaşmıştır. Yoksul gecekondü sakinleriyle zenginler aynı kentlerde birbirlerinden ayrılmış olarak çok farklı yaşamlar sürmektedirler (www.unfpa.org, 2021). AB, kırsal kalkınmaya önemli oranda fon ayıran uluslararası bir örgüttür. Türkiye, AB'ye aday bir ülke olarak, TKDK vasıtasıyla, AB'nin kırsal kalkınmaya yönelik fonlarından yararlanmaktadır. Bu araştırma, Çanakkale ili örneğinde, TKDK hibe desteklerinin kırsal kalkınma üzerinde rolü olup olmadığının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada ilk olarak, “Çanakkale ili örneğinde, TKDK'dan hibe desteği alan yararlanıcılar bu desteklerin projelerine katkılarını nasıl değerlendirmektedirler?” sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma bulguları değerlendirildiğinde, TKDK hibe desteklerinin proje sahiplerine en önemli katkısının “ekonomik” olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomik katkı, karlılık ve likiditeyle ilişkilendirilmiştir. Başka bir deyişle, TKDK hibe destekleri proje sahiplerine karlılık ve para akışı sağlamıştır. Proje sahipleri, AB standartlarında hazırlanan ve TKDK tarafından denetlenen projeleri sayesinde yaptıkları işlerde uzmanlaştıklarını ve girişimcilik kapasitelerinin arttığını düşünmektedirler. Aynı zamanda, TKDK desteklerinin işletmeleri üzerinde

maliyetlerin azaltılması, kapasite ve verimlilik artışı, modernizasyon gibi olumlu katkılarının da olduğunu ifade etmektedirler. Bulgulardan hareketle, araştırmaya katılan yararlanıcıların, TKDK hibe desteklerinin projelerine olumlu yönde katkı sağladığını düşündükleri söylenebilir.

Araştırmada ikinci olarak, “Çanakkale ili örneğinde, TKDK’den hibe desteği alan yararlanıcılar proje sürecinde hangi güçlüklerle karşılaşmaktadırlar?” sorusuna cevap aranmıştır. Bulgular değerlendirildiğinde, proje sahiplerinin proje sürecinde sırasıyla kurum kaynaklı sorunlar, bürokrasi ve kırtasiyecilik ile tedarikçi kaynaklı sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. TKDK, AB fonlarından sağlanan hibeleri projeleriyle hibe almaya hak kazanan proje sahiplerine aktarmaktadır. Bu fonların denetimi, AB ve TKDK tarafından yapıldığından proje sürecinde çok sayıda belgenin hazırlanması ve işletmelerle ilgili AB standartlarında düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Proje sahiplerinin kırsal alanda yaşamaları, hazırlanması ve TKDK’ya teslim edilmesi gereken belgeler için sürekli kent merkezine gelip gitmek zorunda kalmaları, eğitim seviyelerinin nispeten düşük olması kurum kaynaklı sorunlar şeklinde değerlendirilmektedir. Yine, kurum kaynaklı sorunlarla bağlantılı olarak, bürokratik işlemlerin fazlalığı ve kırtasiyecilik, yani işlerin yürütülmesinde biçime gereğinden fazla önem verilmesi de proje sahiplerinin karşılaştıkları önemli güçlüklerdendir. Diğer yandan, proje sahiplerinin işletmeleri için gerekli malzemeleri piyasadan tedarik etmek durumunda kalmaları ve tedarikçilerin “para nasıl olsa hibeden geliyor” diye sattıkları malzemelerin fiyatlarını fazlaca artırmaları, proje sahiplerinin fonlardan verimli bir şekilde yararlanmalarını engellemektedir. Tedarikçi kaynaklı sorunların temelinde ise, proje yararlanıcılarının yeterli düzeyde danışmanlık hizmeti alamamaları olduğu anlaşılmaktadır. Bulgulardan hareketle, proje sahiplerinin proje süresince TKDK ile ilişkilerinde bürokrasi ve kırtasiyecilik, piyasayla ilişkilerinde ise tedarikçilerinin/satıcıların ürünleri pahalı satmalarından kaynaklı sorunlar yaşadıkları anlaşılmıştır.

Kuramsal bağlamda değerlendirildiğinde, “geleneksel kuramların” ekonomik kalkınmaya ve büyümeye öncelik vermeleri, ülkeler arası gelişmişlik farklarını göz ardı etmeleri, kalkınmada yalnızca ekonomik faktörlere yoğunlaşmaları gibi nedenlerle kalkınmayı doğru değerlendiremedikleri görülmektedir. “Yeni kalkınma kuramları” da geleneksel kuramlar gibi kapitalist sitem içerisinde kalarak sorun çözüme gayreti içerisinde olmuşlardır. Bununla birlikte, kalkınma sürecinde yalnızca sermaye kesiminin karlarını artırmayı değil, tüm toplum kesimlerinin refah mutluluğunu artırmaya hedefleyen eğitim, sağlık, demokrasi, hakkaniyetli paylaşım ve çevre gibi değerleri de kalkınma kavramına eklemiştirlerdir. Kalkınmanın kırsal boyutunda ise gelişmekte olan ülkelere yönelik politikalar dikkat çekmektedir. Başta BM olmak üzere, OECD, Dünya Bankası ve AB gibi örgütler kırsal alanların kalkındırılmasına yönelik politikalar geliştirmekte ve uygulamaktadırlar. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, geleneksel, yeni ve kırsal kalkınma modellerinin karma bir şekilde uygulandığı söylenebilir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, her ne kadar sanayiye dayalı bir kalkınma arzu edilse de ekonominin tarımsal niteliği

nedeniyle devlet eliyle, kırsal kalkınmaya öncelik verilmesi gerekmiştir. 1950-1960 Demokrat Parti döneminde, tarımın yanı sıra karayolu, tarım makineleri, çimento ve şeker gibi sanayinin çeşitli alanlarındaki yatırımlar hızlanmıştır. 1960 sonrası başlayan planlı kalkınmayla birlikte, geleneksel kalkınma politikalarının yanında, yeni kalkınma kuramlarına yönelik politikaların da uygulandığı görülmektedir. AB-Türkiye ilişkilerinin geliştiği 2000'lerden sonra ise, geleneksel ve yeni kalkınma kuramlarının yanında, kırsal kalkınmaya yönelik politikaların da tekrar önem kazandığı söylenebilir.

Çalışmanın, nitel araştırma desenlerinden örnek olay araştırması şeklinde tasarlanması, verilen yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla, yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanması, araştırma ortamının çalışmayı hazırlayan araştırmacı tarafından bizzat gözlemlenmesi, araştırmacının aynı zamanda TKDK'da uzman olarak görev yapması nedeniyle konuya içeriden bir gözle de bakma imkanının olması, görüşmelerin zamana yayılarak, proje sahibi yararlanıcılarla sohbet etme imkanı yaratılması bu araştırmanın veri toplamadaki güçlü yönleri olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, araştırmanın zaman ve maliyet engelleri nedeniyle, Çanakkale ili ve TKDK'nın destek verdiği 7 sektörde faaliyet gösteren 13 yararlanıcıyla sınırlandırılması zayıf yönler olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, bu araştırmanın TKDK'nın faaliyet gösterdiği 42 ili, tüm projeleri ve sektörleri kapsayacak şekilde geliştirilmesi potansiyeli bulunmaktadır. Yine bu araştırma, proje sürecinin aktörlerinden TKDK ile sözleşme imzalayan yararlanıcılarla sınırlandırılmıştır. TKDK çalışanları ve proje hazırlama noktasında yararlanıcılara danışmanlık hizmeti sunan firmaların da sürece dahil edildiği, geniş kapsamlı bir araştırma tasarlanması da mümkündür. Son olarak, araştırma kapsamında belirlenen tema ve kodlara ilişkin sorular hazırlanıp, geçerlilik ve güvenilirlik testleri yapılarak bir "kırsal kalkınma ölçeği" geliştirmesi de imkân dahilindedir.

Araştırma, sonuçları itibarıyla, başta Tarım ve Orman Bakanlığı olmak üzere, TKDK ve diğer kalkınma ve kırsal kalkınma alanlarında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara alacakları kararlarda dikkat etmeleri gereken önemli bazı veriler sunmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları dışında, TKDK destekleri için hibe başvurusunda bulunacaklara danışmanlık hizmetleri sunan firmaların yanı sıra kırsal kalkınma alanında akademik çalışma yapacaklara da araştırma verilerinin katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

Çanakkale ili örneğinde, TKDK hibe desteklerinin kırsal kalkınma üzerinde genel anlamda olumlu katkılarının olduğu anlaşılmıştır. TKDK hibe desteklerinin kırsal alana en önemli katkısı ekonomik olmakla birlikte, kırsal işletmelerin modernleştirilmesi, üretim kapasitesinin artırılması, yapılan işlerde profesyonelleşme sağlama, verimliliğin ve karlılığın artması öne çıkan katkılar şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcı sayısı, mekân ve zaman kısıtları nedeniyle küçük bir örnek üzerinde gerçekleştirilen bu araştırma bulgularını genelleme imkânı olmasa da bir durum

tespiti şeklinde değerlendirilmesi mümkündür. TKDK hibe desteklerinin hak sahiplerine dağıtılması konusunda karşılaşılan sorunlara ilişkin önerilerimiz: a) Bürokrasi ve kırtasiyecilik azaltılmalı, b) Proje hazırlanması sürecinde hizmet veren danışmanlık firmaları denetlenmeli, çalışanları eğitilmeli, c) Tedarikçi firmaların haksız fiyat artışı yapmalarının önüne geçecek denetim mekanizmaları geliştirilmeli, d) TKDK ile faydalanıcılar arasında imzalanan sözleşmeler Euro cinsinden olmalı, e) Proje takvimi netleştirilmeli, f) TKDK'nın kurumsal tanıtım faaliyetleri artırılmalı, g) Daha sık proje çağırısına çıkmalı ve destek verilen sektörler artırılmalı, h) Avans ödemesi oranı artırılmalı ve yararlanıcıların avans alabilmeleri kolaylaştırılmalıdır şeklinde sıralanabilir.

THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION PRE-ACCESSION FINANCIAL AID INSTRUMENT FUNDS IN RURAL DEVELOPMENT IN TURKEY: THE CASE OF ÇANAKKALE

1. INTRODUCTION

Since the first years of the Republic, Turkey has accelerated its development efforts by the state. It was thought that development could be achieved by starting from the countryside in this first period when the agricultural quality was dominant. Various arrangements have been made for rural development, and implementations have been carried out. After the transition to planned development, the state's initiatives for rural development were supported with funds from international organizations. With these funds, some projects for rural and regional development were developed and tried to be implemented. In Turkey, since the 2000s, the most critical developments in rural development have started with the European Union-EU membership process. EU funds member and candidate countries under the IPARD Instrument for Pre-Accession Assistance for rural development. As a candidate country, Turkey has made the necessary arrangements to benefit from IPARD and has completed its institutionalization. Entrepreneurs who want to benefit from IPARD Funds in EU countries and candidate countries can develop their projects related to the specified sectors and apply to these funds through the coordinator institutions in their countries. In Turkey, the institution that mediates the delivery of IPARD funds to the project owners is the Agriculture and Rural Development Support Institution TKDK, the relevant institution of the Ministry of Food, Agriculture, and Livestock. Determining the role of the institution's support on the development of the rural areas of Turkey, revealing the problems faced by the entrepreneurs with the project during the implementation process, and producing solutions to them make this research worth doing.

2. METHODS

The research aims to determine whether TKDK grant supports have a role in rural development in the example of Çanakkale province. The research covers all sectors and all beneficiaries benefiting from grant support by TKDK in Çanakkale province during the IPARD II Program (2014-2020) period. However, the research was limited to the province of Çanakkale in terms of location, the seven sectors that TKDK provided support in Çanakkale among the 17 sectors in terms of the sector, and the 13 project owners that received the most support in these seven sectors in terms of the number of participants. The research was designed as a case study from qualitative patterns. Each of the seven sectors examined was considered as a case study item. The data were collected between 20.04.2019 and 07.05.2019 by face-to-face interview method. A structured interview method was preferred in data collection, and interview forms consisting of standardized open-ended questions were used. The data were analyzed by content analysis technique. Each question in the interview form was coded as a theme. Maxqda Analytics Program was used to visualize the relationships of themes with each other and with subcodes. In order to ensure the validity and reliability of the research findings, the principles of “credibility, transferability, confirmability, generalizability, and reliability” were adhered to.

3. RESULTS

First of all, it was understood that the primary contribution of TKDK grant supports to the project owners was “economic.” The economic contribution is associated with profitability and liquidity. In other words, TKDK grant supports provided profitability and money flow to the project owners. Project owners think that thanks to their projects prepared in EU standards and supervised by TKDK, they specialize in their work and increase their entrepreneurial capacity. At the same time, they state that TKDK supports positively contribute to their businesses, such as reducing costs, increasing capacity and productivity, and modernization. Based on the findings, it can be said that the beneficiaries participating in the research think that TKDK grant supports contribute positively to their projects. Secondly, it is necessary to prepare many documents during the project process and make arrangements in EU standards regarding businesses. The fact that the project owners live in rural areas have to come and go to the city center constantly for documents that need to be prepared and submitted to TKDK, and the relatively low level of education are considered as institution-related problems. Again, the excess of bureaucratic procedures in connection with the problems originating from the institution and giving too much importance to the paperwork, that is, to the form in the execution of the works, are the main difficulties the project owners face. On the other hand, the fact that the project owners have to procure the necessary materials for their businesses from the market and the suppliers increase the prices of the materials they sell because “the money comes from the grant anyway” prevents the project owners from benefiting from the funds efficiently. On the other hand, it is understood that the project beneficiaries cannot receive adequate consultancy services at the root of the supplier-related problems.

4. DISCUSSION

In the process of harmonization with the EU, Turkey has started to benefit from EU funds for rural and regional development. Grant supports offered to project owners through TKDK make significant contributions to the modernization of rural enterprises, increase production, profitability, specialization, production capacity, and employment in rural areas. However, in the project processes, it has been observed that the bureaucratic processes are too much, the preparation of documents is too formal, the suppliers sell the necessary goods and materials too expensive, and the project owners are not able to receive adequate consultancy services. The design of the study as a case study, one of the qualitative research designs, its collection with the semi-structured interview forms, face-to-face interview method, and the observation of the research environment by the researcher who prepared the thesis and the thesis owner also works as an expert at TKDK so it is possible to look at the subject with an inside eye, to spread the talks over time, to create the opportunity to chat with the beneficiaries of the project can be considered as the strengths of this research in data collection. However, the limitations of the research to 13 beneficiaries operating in Çanakkale province and seven sectors supported by TKDK can be considered as weaknesses due to time and cost barriers. On the other hand, this research has the potential to be developed to cover 42 provinces, all projects, and sectors in which TKDK operates. Again, this research was limited to the beneficiaries who signed a contract with TKDK, one of the actors of the project process. It is also possible to design comprehensive research in which TKDK employees and companies providing consultancy services to the beneficiaries at the project preparation are also included in the process. Finally, it is also possible to develop a “rural development scale” by transforming the themes and codes determined within the scope of the research into questions and conducting validity and reliability tests. In terms of its results, the research presents some essential data to the Ministry of Food, Agriculture and Livestock, TKDK, and other institutions and organizations operating in the fields of development and rural development, which should be considered in their decisions. Apart from public institutions and organizations, it is thought that the research data will contribute to those who will do academic studies in the field of rural development, as well as companies that provide consultancy services to those who will apply for grants for TKDK supports.

CONCLUSION

As a result, it has been understood that TKDK grant supports have positive contributions to rural development in the Çanakkale province example. Although the primary contribution of TKDK grant supports to rural areas is economical, the notable contributions are listed as modernizing rural enterprises, increasing production capacity, providing professionalization in the work done, increasing productivity and profitability.

KAYNAKÇA

- Akyol, T. İ. (2021). "Reflections of the Funds Distributed Under the Instrument for PreAccession Assistance for Rural Development (IPARD) Program on Çanakkale" B. Akkaya, K. Jermstittiparsert, A. Günsel (ed.). Handbook of Research on Current Trends in Asian Economics, Business, and Administration. IGI Global Publishing.
- Arıkan, R. (2011). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bakırcı, M. (2007). *Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Balcı, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri*, (3. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- BM Nüfus Fonu-UNFPA (2021). Kentleşme. <https://www.unfpa.org/urbanization>, (Erişim: 17.07.2021).
- Devlet Planlama Teşkilatı-DPT (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT: 2522.
- Ekiz, D. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Ercan, F. (2006). *Gelişme Yazını Açısından Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2007). *Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum*. Ankara: Erk Yayınları.
- Güleç, S. ve Özkan Sancak, H. (2009). "Kırsal Kalkınmada Dönüşüm: AB’ye Uyum Sürecinde Türkiye Açısından Bir İnceleme". U.K. Bilgin, A. Akay ve K. Ertan (ed). içinde *Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler 1*. (s. 1139-1157). TODAİE Yayın No: 351, Ankara.
- Gülçubuk, B. vd. (2010), "Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri". *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*, 11-15 Ocak 2010. Ankara https://www.zmo.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=82 (Erişim: 13.07.2021).
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., Taşğm, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Han, E., Kaya, A. A. (2010). *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Han, E., Kaya, A. A. (2012). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*. Ankara: Nobel Yayınları.
- İkin, A. (1988). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul: Yön Ajans.
- İslamoğlu, A. H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Karakılıçık, Y. (2018). *Yeni Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler*. 4. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Koç, B., Aykut G. (2004), "Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Köykent Yaklaşımı ve Bazı Ülkelerde Uygulanan Benzeri Modeller", *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 16-18 Eylül 2004, Tokat.
- Kozak, M. (2015). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Kuşat, N. (2014). “Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10 (2), ss. 65-87.
- Merriam, B. S. (2018). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber. S. Turan (Çev. Edt.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Özden, F. (2019). Kırsal Kalkınmaya Etki Eden Başlıca Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Faktörlerin Analizi ve Uygun Kırsal Kalkınma Seçeneklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Öztürk, N. (2005). *Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Roma Yayınları.
- Palabıyık, S. (2009). Geleneksel ve Yeni Kalkınma Kuramlarının Analizi: Türkiye Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Rostow, W. W. (1980). İktisadi Gelişmenin Merhaleleri. (Çev. Erol Güngör). İstanbul: Kalem Yayınları.
- Sönmez, V., Alacapınar, F. G. (2011). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Şahin, H. (2007). Türkiye Ekonomisi-Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şahin, Y. (2019), Kentleşme Politikası, 8. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2015). Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD II) Programı (2014-2020). Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, [https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/Kırsal KalkınmaOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf](https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/Kırsal_KalkınmaOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf) (Erişim, 08.07.2021).
- T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (2004). II. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu Raporu. Ankara, [https://www.turktob.org.tr/uploads/plugo/TARIM%20%20C5%9EURASI/II.TARIM%20ORMAN%20%20C5%9EURASI/II.%20TARIM%20%20C5%9EURASI%208\)%20KOM%20%20C4%B0SYON%20RAPORU.%20K%20%20C4%B1rsal%20Kalk%20%20C4%B1nma%20Politikalar%20%20C4%B1.pdf](https://www.turktob.org.tr/uploads/plugo/TARIM%20%20C5%9EURASI/II.TARIM%20ORMAN%20%20C5%9EURASI/II.%20TARIM%20%20C5%9EURASI%208)%20KOM%20%20C4%B0SYON%20RAPORU.%20K%20%20C4%B1rsal%20Kalk%20%20C4%B1nma%20Politikalar%20%20C4%B1.pdf), (Erişim, 08.07.2021).
- TKDK Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (2021). Çanakkale İl Koordinatörlüğü Brifing Raporu, Çanakkale.
- TKDK Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (2021). Çanakkale İlinde Desteklenen Sektörler, <https://canakkale.tkd.gov.tr/Tedbirler.aspx>, (Erişim: 17.07.2021).
- Todaro, M. (2000). *Economic Development*. Seventh Edition, Essex: Pearson Education Limited.
- Tolunay, A., Akyol, A. (2006). “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, ss. 116-127.
- TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali%20N%20%20C3%BCfus-Kay%20%20C4%B1t-Sistemi_Sonu%20%20C3%A7lar%20%20C4%B1-2020-37210&dil=1 (Erişim: 13.07.2021).
- Tülyüoğlu, Ş., Çeştepe, H. (2004). Kalkınma Teorilerinin Temelleri ve Gelişimi. (Ed. Sami Taban, Muhsin Kar), *Kalkınma Ekonomisi Seçme Konular*, Bursa: Ekin Kitabevi.

- Ülğüray, M. (1974). *Teknoloji Çağında Kalkınma Sorunu*. Ankara: Varlık Yayınevi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2002). İnsani Kalkınma Politikaları ve Türkiye Üzerine Bir Deneme. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aydın.
- Yüksel, F., Dicle, M. (2009), “Türkiye’de Ulusal Kalkınma Modeli Olarak Kırsal Kalkınma”. U.K. Bilgin, A. Akay ve K. Ertan (ed). içinde *Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler 1*. (s. 199-212). TODAİE Yayın No: 351, Ankara.
- 2006 Tarih ve 5449 Sayılı Kırsal Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun, RG: 08/02/2006-26074.
- 2007 tarih ve 5648 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Hizmetleri Hakkında Kanun, (RG: 18/05/2007-26526).
- 2018 Tarih ve 703 Sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, RG: 09/07/2018-30473-Mükerrer.
- https://www.ab.gov.tr/muzakere-fasillari_62.html, (Erişim, 15.07.2021).
- <https://www.tkd.gov.tr/#>, (Erişim: 17/07/2021).
- https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Lists/KutuMenu/Attachments/1/ulusal_kirsal_kalkinma_stratejisi.pdf (Erişim tarihi:11/06/2021).
- <https://canakkale.tarimorman.gov.tr> , 2019 yılı Brifing Raporu(Erişim Tarihi: 31/08/2021)
<https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70507/bakanligimizdan-belgeli-konaklama-tesis-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi: 31/08/2021).

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Semih ORUÇ Mustafa KARA
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Semih ORUÇ Mustafa KARA
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Semih ORUÇ
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Semih ORUÇ Mustafa KARA
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Semih ORUÇ Mustafa KARA

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

**BÜYÜKŞEHİRLERDE BELDE BELEDİYESİNDEN
MAHALLEYE DÖNÜŞÜM SONRASINDA YEREL KAMU
HİZMETLERİNİN SUNUMUNDAN MEMNUNİYET: ORDU,
TEKİRDAĞ, MANİSA VE MARDİN ÖRNEKLERİ¹**

İsmail KAYAR² & Mustafa GÖRÜN³

Öz

Türkiye’de büyükşehir belediye yönetimlerinin genel çerçevesini çizen kanun, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’dur. Ayrıca 2012 yılında çıkarılan ve 2014 yılından itibaren uygulanmaya başlanan 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediye yönetimleri üzerinde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Kanun kapsamında Türkiye’deki büyükşehir sayısı 30’a yükselmiş, büyükşehir ve ilçe belediyelerinin sınırları mülki sınırlara kadar genişletilmiş, büyükşehirlerdeki il özel idarelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, köy ve belde belediyeleri mahalleye dönüştürülmüş, ilçe ve büyükşehir belediyelerinin mali yapıları ile görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir.

Araştırmanın konusu, 6360 sayılı Kanun öncesinde belde belediyesi iken Kanun sonrasında mahalleye dönüştürülen yerlerin yerel kamu hizmetlerinin sunumundan memnuniyetidir. Araştırmanın tasarımı, “6360 sayılı Kanun, büyükşehirlerde belde belediyesinden mahalleye dönüştürülen yerlerde yerel kamu hizmetlerinin sunumunu nasıl etkilemiştir?” problemi üzerine kurulmuştur. Araştırmanın amacı, kendilerine yakın yerel yönetim birimlerinin kapatılması sonrasında daha uzak birimlerden hizmet almak durumunda kalan vatandaşların hizmetlerin kalitesinden memnuniyetlerini ortaya koymaktır. Araştırmanın evrenini, 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir statüsü elde eden 14 il oluşturmaktadır. Araştırma örneklemi ise Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin büyükşehirleridir. Araştırma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırma deseni olarak çoklu/kolektif örnek olay araştırması tercih edilmiştir. Veriler görüşme tekniği kullanılarak toplanmış ve MAXQDA Analytics Pro 2020 nitel analiz programı ile çözümlenmiştir. Araştırmanın bulguları ışığında araştırma sonucunda, belde belediyesinden mahalleye dönüştürülen yerlerin yeni sistemde ilçe

1 Bu makale, “Büyükşehirlerde Tüzel Kişilikleri Kaldırılan Belde Belediyelerinin Yerel Hizmet Sunumuna İlişkin Memnuniyet Algısı: Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin Örnekleri” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

2 Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, SBF, ismailkayar@comu.edu.tr, Çanakkale, Türkiye, ORCID No: 0000-0002-9091-4337

3 Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, SBF, mgorun@comu.edu.tr, Çanakkale, Türkiye, ORCID No: 0000-0001-9732-6979

ve büyükşehir belediyelerinden aldığı hizmetlerin kalitesinden memnun olmadığı tespitine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Belde Belediyesi, Yeni Büyükşehir Belediye Modeli, 6360 sayılı Kanun, Belediye Hizmetlerinden Memnuniyet.

JEL Kodları: H72, H83.

Başvuru: 01.11.2021 **Kabul:** 02.02.2022

SATISFACTION WITH THE DELIVERY OF LOCAL PUBLIC SERVICES AFTER THE TRANSFORMATION FROM MUNICIPALITY TO NEIGHBORHOOD IN METROPOLITAN CITIES: CASES OF ORDU, TEKİRDAĞ, MANISA AND MARDİN⁴

Abstract

The law that draws the general framework of metropolitan municipal administrations in Turkey is the Metropolitan Municipality Law No. 5216. Besides, with Law No. 6360, which was enacted in 2012 and started to be implemented in 2014, significant changes have been made on metropolitan municipal administrations. Within the scope of the law, the number of metropolitan cities in Turkey increased to 30, the boundaries of metropolitan and district municipalities were expanded to the administrative borders, the legal entities of special provincial administrations in metropolitan cities were abolished, village and town municipalities were turned into neighborhoods, and the financial structures, duties, and powers of the district and metropolitan municipalities were rearranged.

The subject of the research is the satisfaction of the local public services of the places that were turned into neighborhoods after the Law, which were town municipalities before the Law No. 6360. The study's design was founded on the question, "How did Law No. 6360 affect the provision of local public services in metropolitan areas that were converted from town municipalities to neighborhoods?" The aim of the research is to reveal the satisfaction of the citizens who had to receive services from more distant units after the closure of local government units close to them. The population of the research consists of 14 provinces that obtained metropolitan status with the Law No. 6360. Research samples are Ordu, Tekirdağ, Manisa, and Mardin metropolitan cities. The research is designed as qualitative research. Multiple/collective case study was preferred as a research design. The data were collected using the interview technique and analyzed with the MAXQDA Analytics Pro 2020 qualitative analysis program. As a result of the research, in light of the research findings, it was determined that the

4 The Extended English Summary is located the end of article.

places converted from town municipalities into neighborhoods were not satisfied with the quality of the services they received from district and metropolitan municipalities in the new system.

Keywords: *City Municipality, New Metropolitan Municipality Model, Law No. 6360, Satisfaction with Municipal Services.*

JEL Codes: H72, H83.

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

1. GİRİŞ

Türkiye’de büyük kentlerin yönetimlerini farklılaştırma çabaları 1980’lerden itibaren başlayan bir uygulamadır. 1982 Anayasası’nda büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimlerine başvurulabileceğinin hüküm altına alınmasıyla 1984 yılında 3030 sayılı Kanun ile ilk büyükşehir belediyeleri oluşturulmuştur. 3030 sayılı Kanun sonrasında 2004 yılında 5216 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Günümüzde de büyükşehir belediye yönetimlerinin genel çerçevesini çizen yasal düzenleme 5216 sayılı Kanun’dur. Bunun yanı sıra 2008 yılındaki 5747 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin yönetimlerinde önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamdaki son ve en önemli düzenleme ise 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanun’dur.

6360 sayılı Kanun ile Türkiye’deki büyükşehir sayısı 30’a yükselmiş, büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarına kadar, büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerinin sınırları ise ilçe mülki sınırlarına kadar genişletilmiş, büyükşehirlerdeki il özel idarelerinin, köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, ayrıca büyükşehir ve ilçe belediyelerinin mali yapıları ile yetki ve görev bölüşümleri yeniden düzenlenmiştir. Bu çalışmada özeldel belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılması konusuna odaklanılmıştır.

6360 sayılı Kanun ile büyükşehirlerde bütün belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılarak buraların mahalleye dönüştürülmesi ve buralara artık ilçe ve büyükşehir belediyelerinin hizmet sunacak olması, yerel kamusal hizmetlerin sunumunu ve bu hizmet sunumundan memnuniyeti yakından ilgilendiren bir durumdur. Bu kapsamda bu çalışmada örneklem olarak belirlenen Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin’de belden mahalleye dönüştürülen yerlerin yerel kamu hizmetlerinin sunumundan memnuniyet algısı ele alınmıştır. Çalışmanın temel önermesi; “Büyükşehirlerde belde belediyelerinin kaldırılarak buraların mahalleye dönüştürülmesi ve yeni sistemde buralara ilçe ve büyükşehir belediyelerinin hizmet götüreceği olması, buralarda yaşayan vatandaşların kamu hizmetlerinden memnuniyetini olumsuz etkilemiştir.” şeklinde oluşturulmuştur.

Çalışma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırma deseni olarak çoklu/kolektif örnek olay araştırması tercih edilmiş, bu kapsamda dört farklı bölgeden, son yerel seçim sonuçlarına göre mecliste grubu bulunan dört farklı siyasi partiden dört farklı büyükşehir örneklem olarak belirlenmiş ve bu büyükşehirlerde beldeden mahalleye dönüştürülen yerlerde araştırma döneminde muhtarlık görevini icra eden kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

1.1. Türkiye’de Büyükşehir Belediye Yönetiminin Tarihsel Gelişim Süreci

Dünyanın birçok ülkesinde büyük kentlerin yönetimi diğer kent yönetimlerinden farklılık arz etmektedir. Bu farklılığın sebebi, büyük kentlerin sorunlarını diğer kentlerdeki usullerle çözümenin mümkün olmamasıdır. Dolayısıyla bu kentler, kendilerine özgü bir sistem ile yönetilmektedirler. Londra, Paris, Tokyo, New-York gibi şehirler, özel yönetim biçimleri ile yönetilen büyük kent örnekleridir (Tortop vd. 2008: 260). Türkiye’de de büyük kentlerin yönetimleri, bir yerel yönetim birimi olan büyükşehir belediyeler eliyle gerçekleştirilmektedir.

Türkiye’de büyükşehir belediye yönetimi uygulamaları Batı ülkeleri kadar eski olmamakla beraber çok yeni de değildir. Zira Türkiye’nin ilk belediye teşkilatı olan İstanbul Şehremaneti, aynı zamanda bir büyükşehir belediye yönetimi örneğidir (Tuzcuoğlu, 2003: 159). Bununla beraber Türkiye’de büyükşehir belediye oluşumlarının yasal güvence altına alınması 1980’lerden itibaren başlayan bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. 1980’lere kadar konu üzerine çeşitli girişimlerde bulunulsa dahi bu girişimler çeşitli sebepler dolayısıyla başarısız olmuşlardır. Bu konudaki milat, Kasım 1982’de yürürlüğe 1982 Anayasası’dır. Çünkü bu Anayasa’nın 127. maddesinde kanun ile büyük yerleşim merkezlerinde özel yönetim biçimlerine başvurulabileceği hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm neticesinde Türkiye’de çeşitli dönemlerdeki kanunlar ve kanun hükmünde kararnameler ile büyükşehir belediye yönetimleri oluşturulmaya başlanmıştır. Tablo 1’de Türkiye’deki büyükşehir belediyelerinin kuruluş yılları ve kuruluşun yasal dayanağı gösterilmektedir.

Tablo 1: Büyükşehir Belediyelerinin Kuruluş Bilgileri

Büyükşehir	Kuruluş Yılı	Yasal Dayanak	Büyükşehir	Kuruluş Yılı	Yasal Dayanak
İstanbul	1984	3030 sayılı Kanun	Sakarya	2000	593 sayılı KHK
Ankara	1984	3030 sayılı Kanun	Aydın	2012	6360 sayılı Kanun
İzmir	1984	3030 sayılı Kanun	Bahçeşehir	2012	6360 sayılı Kanun
Adana	1986	3306 sayılı Kanun	Denizli	2012	6360 sayılı Kanun
Bursa	1987	3391 sayılı Kanun	Hatay	2012	6360 sayılı Kanun
Gaziantep	1987	3398 sayılı Kanun	Kahramanmaraş	2012	6360 sayılı Kanun
Konya	1987	3399 sayılı Kanun	Malatya	2012	6360 sayılı Kanun
Kayseri	1988	3508 sayılı Kanun	Manisa	2012	6360 sayılı Kanun

Büyükşehir	Kuruluş Yılı	Yasal Dayanak	Büyükşehir	Kuruluş Yılı	Yasal Dayanak
Antalya	1993	504 sayılı KHK	Mardin	2012	6360 sayılı Kanun
Diyarbakır	1993	504 sayılı KHK	Muğla	2012	6360 sayılı Kanun
Erzurum	1993	504 sayılı KHK	Şanlıurfa	2012	6360 sayılı Kanun
Eskişehir	1993	504 sayılı KHK	Tekirdağ	2012	6360 sayılı Kanun
Kocaeli	1993	504 sayılı KHK	Trabzon	2012	6360 sayılı Kanun
Mersin	1993	504 sayılı KHK	Van	2012	6360 sayılı Kanun
Samsun	1993	504 sayılı KHK	Ordu	2013	6447 sayılı Kanun

1984 yılından itibaren Türkiye’de büyükşehir belediye sistematiği çeşitli kanunlar ile düzenlenmiştir. Bu kanunlar kronolojik sıralama dâhilinde şunlardır: 1984 tarihli 3030 sayılı Kanun, 2004 tarihli 5216 sayılı Kanun, 2008 tarihli 5747 sayılı Kanun ve 2012 tarihli 6360 sayılı Kanun. Konu kapsamındaki son yasal düzenleme olan 6360 sayılı Kanun, büyükşehir belediye sistematiğinde önemli reformlar getiren bir düzenlemedir. 8 Ekim 2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulan 6360 sayılı Kanun, 12 Kasım 2012 tarihinde meclis tarafından kabul edilmiş, 5 Aralık 2012 tarihinde Cumhurbaşkanı’nın onayı ile 6 Aralık 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun’un yürürlüğe girmesiyle idari yapıda, mali yapıda, siyasal coğrafyada, yönetime katılımı, planlama ve imar düzeninde köklü değişiklik ve düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Adıgüzel, 2012: 154).

1.2. Belde Belediyelerinin Tüzel Kişiliklerinin Kaldırılması

6360 sayılı Kanun ile Türkiye’de büyükşehir belediye sayısı 16’dan 30’a yükselmiş, 27 yeni ilçe kurulmuş, büyükşehir belediyesi kuruluşu için gerekli olan 750.000 nüfusun il mülki sınırları içerisinde aranacağı hükme bağlanmış, büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyelerinin sınırları mülki sınırlar ile örtüştürülmüş, yerel yönetimlerin bütçelerinde artış sağlanmış, büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyelerinin görev ve yetki bölüşümleri yeniden düzenlenmiş, büyükşehirlerdeki il özel idarelerinin, köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Bu değişikliklerin hepsi Türk yerel yönetim sistematiğinde oldukça önem arz etmekle beraber konunun sınırlılıklarına bağlı kalmak maksadıyla burada sadece belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılması hususuna değinilecektir.

Belde belediyeleri; bir şehir ile bütünleşmemiş yani coğrafi olarak şehirlerden kopuk, kendine has sosyo-ekonomik nitelikleri olan, ortak yaşam alanına sahip topluluklardır (Koyuncu ve Köroğlu, 2012: 8). Belde kelimesinin karşılığı Arapçada şehir, yöre, diyar anlamına gelmekte olup (Özçağlar, 2005: 13), Türk idari yapılanmasında belde; ilçeden küçük, köyden büyük yerel yönetim birimidir. Türkiye’deki belde belediyeleri genellikle büyük belediyelerin (ilçe, il, büyükşehir) etrafında yoğunlaşmıştır. Bu belediyelerin mali yapıları yetersiz, öz gelir elde etme kapasiteleri düşüktür. Belde belediyeleri aynı zamanda teknik eleman istihdam etmede de çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar (Canpolat, 2010: 94).

6360 sayılı Kanun ile büyükşehirlerdeki 5 bütün belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Kanun'un 1. maddesinin 3. fıkrası ile yapılan düzenlemede tüzel kişiliği kaldırılan belde belediyelerinin, beldelerinin ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçe belediyesine bağlanmasına hükümlenmiştir. Düzenleme ile en fazla belde belediyesinin tüzel kişiliğinin kaldırıldığı il Konya olmuştur. Konya'da toplamda 168 belde belediyesinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Van ise en az belde belediyesinin tüzel kişiliğinin kaldırıldığı ildir. Burada 8 belde belediyesinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Kanun'da da belirtildiği üzere tüzel kişiliği kaldırılan belde belediyeleri, kendi isimleriyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçe belediyesine katılmışlardır. Bazı belde belediyeleri ise tüzel kişilikleri kaldırıldıktan sonra, tüzel kişiliği kaldırılan diğer köy ve belde belediyelerini bünyesine alıp ilçe olmuşlar ve aynı adla ilçe belediyesi statüsüne kavuşmuşlardır. Tekirdağ ili Kapaklı İlçe Belediyesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

6360 sayılı Kanun ile büyükşehir statüsüne sahip illerin tamamında belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılarak buraların mahalleye dönüştürmeleri hususunda literatürde çeşitli değerlendirmeler mevcuttur. Oktay (2016: 103-104), büyükşehirlerdeki belde belediyelerinin mali kaynak, imar denetimi, ruhsatlandırma; büyükşehir olmayan illerde ise nüfusu 2.000'in altında kalan belde belediyelerinde yine mali kaynak ve kurumsal kapasite sorunları yaşandığını, bu yetersizliklerin yerel kamu hizmetlerinin sunumunu olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. 6360 sayılı Kanun ile getirilen değişiklikleri belde belediyeleri açısından daha uygulanabilir ve olumlu sonuç alınabilir bir düzenleme olarak değerlendiren Oktay, bunun yanı sıra belde belediyelerinin kapatılması sonrasında buralara yönelik yerel demokrasi ve bürokrasi eksenli tartışmaların yoğunluk kazanacağını dile getirmektedir. Arıkoğlu (2013: 76-77) da Kanun ile büyükşehirlerde belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasının isabetli bir karar olduğu kanaatinde. Bununla beraber ilçe merkezlerine uzak olan belde belediyelerinin mahalleye dönüştürülmesi yerine büyükşehir köyüne dönüştürülmesinin daha doğru bir uygulama olacağını savunmaktadır. Parlak (2020: 187-192), 6360 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemelerle şimdiye kadar yeterince hizmet alamamış belde belediyelerinin daha iyi hizmet alabilmelerinin sağlayabileceği üzerinde durmaktadır. Parlak, belde belediyelerinin hizmet üretimi, yatırım, gerekli araç-gereç ve kalifiye personel konularında sıkıntılarının olduğunu, Kanun ile bu sıkıntıların aşılma çalışıldığını ve her yere hizmet götürülmesinin hedeflendiğini ifade etmektedir. Karaaslan (2013: 142-144), Türkiye'de 1980'lerden itibaren daha çok siyasi nedenlerle belde belediyeleri sayılarında artışların yaşandığını, bu durumun demokrasi ve katılım açısından olumlu olarak değerlendirilebileceğini fakat kamu hizmetlerinin sunumu noktasında belde belediyelerinin verimsiz teşkilatlar olarak varlıklarına devam ettiklerini, bu belediyelerin tek gelir kaynaklarının genel bütçe vergi gelirlerinden nüfuslarına oranla aktarılan pay olduğunu vurgulamakta ve belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasını yerinde bir düzenleme olarak görmektedir.

5 Aynı zamanda büyükşehir olmayan ve nüfusu 2.000'in altında kalan belde belediyelerinin de tüzel kişilikleri kaldırılarak buralar köye dönüştürülmüştür.

Belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasına yönelik yukarıda sıralanan olumlu değerlendirmelerin yanı sıra olumsuz değerlendirmeler de bulunmaktadır. Bu kapsamda Akyol ve Kara (2019: 148), büyükşehir belediyelerinin sınırlarının genişlemesiyle birçok görev, yetki ve sorumluluğun büyükşehir belediyelerinde toplandığını, bu durumun hizmetlerin hızında yavaşlamaya ve kalitesinde azalmaya sebep olabileceğini ifade etmektedirler. Mutlu (2013: 20), düzenleme sonrasında ilçe ve büyükşehir belediyelerine ulaşmanın eskiye göre daha karmaşık ve bürokratik hale geldiğini ifade etmekte ve böyle bir ortamda halkın bir zaman sonra yönetim birimleri karşısında haklarını aramayan pasif bireylere dönüşebileceği kanaatini taşımaktadır. Zira kendilerini yönetim kurumları karşısında güçsüz gören halk, taleplerinin de değer taşımayacağını düşünüp ihtiyaçlarını, beklentilerini yönetim kurumlarına iletme isteğinden vazgeçebilirler. Gözler (2013) ise şehrin bir parçası haline gelmiş belde belediyeleri ve şehir ile birleşme ihtimali bulunmayan belde belediyelerini ayrı ayrı ele almıştır. Gözler'e göre şehir merkezi ile bitişik belde belediyeleri için tüzel kişiliğin kaldırılması doğru bir uygulama olarak görülebilir. Fakat şehir merkezinden uzak ve şehir ile birleşme ihtimali bulunmayan belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılması, hem yerinden yönetim ilkesine hem de demokrasiye aykırıdır. Ayrıca buralara ilişkin kararlarının başka birimlerce alınması ve buralara hizmet sunacak personel ve araçların başka yerlerden gelmesi ekonomik olarak daha pahalı bir uygulama olacaktır. Günal vd. (2014: 63), belde belediyelerinin kapatılması sonrasında buralarda yaşayan halkın belediye hizmetlerine doğrudan erişiminde aksaklıklar olabileceği, bu düzenlemenin katılımcılığı ve yerindeliği de olumsuz etkilediği düşüncesindedir. İzci ve Turan (2013: 137) da Kanun ile yapılan düzenlemelerin büyükşehir merkezine uzak olan yerleşim birimleri için etkin ve verimli hizmet sunumu noktasında çeşitli sorunlara sebebiyet vereceği üzerinde durmaktadırlar. Konu ile ilgili değerlendirmelerini özellikle turizm beldelerinin kapatılması üzerine yoğunlaştıran Güler (2012), kapanacak beldeler arasında Alaçatı (İzmir), Side (Antalya), Yeşilce (Ordu), Bozburun (Muğla) gibi doğal ve tarihsel turistik yerler olduğunu, bazı beldelerin il merkezine uzaklıklarının 100 kilometreyi bulduğunu, buralardaki belediyelerinin kapanması sonrasında turizm sektöründe ciddi aksaklıkların ortaya çıkacağını, bir ayırım yapılmadan büyükşehirlerdeki bütün belde belediyelerinin kapatılmasının hiçbir optimum ölçek ile açıklanamayacağını ifade etmektedir.

Yapılan bu değerlendirmelere ek olarak büyükşehirlerde tüzel kişilikleri kaldırılan belde belediyeleri ve köyler açısından 2020 yılının Ekim ayında yürürlüğe giren 7254 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun oldukça önem arz etmektedir. Zira bu Kanun, belde belediyesi ve köy iken mahalleye dönüşen yerler için kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan statüsü elde edilmesi ile ilgili hükümleri içermektedir. Kanun'un 10. maddesiyle büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde bulunan, 6360 sayılı Kanun öncesinde belde belediyesi ya da köy statüsüne sahip yerlere sosyo-ekonomik durumu, şehir merkezine uzaklığı, belediye hizmetlerine erişebilirliği, mevcut yapılaşma durumu

gibi ölçütler dikkate alınarak kırsal mahalle olma hakkı tanınmıştır. Kırsal mahalle statüsü, mahalle düzeyinde tanımlanan bir statüdür. Fakat bir mahallenin tamamının kırsal mahalle olarak tespit edilemediği durumlarda ilgili mahallenin bir bölümü kırsal yerleşik alan sayılabilir. Mahallenin bir bölümünün kırsal yerleşik alan kabul edilebilmesi için ilgili alanın 10.000 metrekareden az olmaması gerekmektedir. Kırsal mahalle ya da kırsal yerleşik alan statüsü elde eden yerlere Kanun bazı muafiyet ve indirimler sağlamaktadır. Bu muafiyet ve indirimler şunlardır:

- İlgili mahalle ya da alanlarda, gelir vergisinden muaf esnaf ile basit usulde gelir vergisine tabi mükellefler tarafından bizzat işyeri olarak kullanılan bina, arsa ve araziler ile mesken amaçlı kullanılan binalar ve zirai istihsalde kullanılan bina, arsa ve araziler 29/7/1970 tarihli ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'na göre alınması gereken emlak vergisinden muaf tutulacaktır,
- Ticari, sınai ve turistik faaliyetlerde kullanılan bina, arsa ve araziler için emlak vergisi %50 indirimli uygulanacaktır,
- Belediye Gelirleri Kanunu uyarınca alınması gereken bina inşaat harcı ile imarla ilgili harçlar alınmayacak ve diğer vergi, harç ve harcamalara katılma payları %50 indirimli uygulanacaktır,
- İçme ve kullanma suları için alınacak ücret en düşük tarifenin işyerleri için %50'sini, konutlar için %25'ini geçmeyecek şekilde belirlenecektir

7254 sayılı Kanun, yukarıda sıralanan muafiyet ve indirimlerin 213 sayılı Vergi Usul Kanunu uyarınca bilanço esasına göre defter tutan mükellefler için uygulanmayacağını, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 12. maddesinin 7. fıkrası ile 6831 sayılı Orman Kanunu'nun ek 17. maddesi hükümlerinden yararlanan yerlerin kırsal mahalle ya da kırsal yerleşik alan olarak belirlenmeleri durumunda bu madde hükümlerine aykırı olmayan hak, sorumluluk ve imtiyazlardan faydalanmaya devam edeceklerini ayrıca hüküm altına almıştır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın konusu ve problemi, amacı ve önemi, yöntemi, deseni ve teknikleri, kapsamı ve sınırlılıkları ile veri toplama ve analiz süreci ele alınmıştır.

2.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Araştırmada 6360 sayılı Kanun'un getirdiği düzenlemeler, tüzel kişilikleri kaldırılan belde belediyeleri özelinde incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın konusu, 6360 sayılı Kanun öncesinde belde belediyesi iken Kanun sonrasında mahalleye dönüştürülen yerlerde yerel kamu hizmetlerinin sunumundan memnuniyettir. Araştırmanın problemi ise, "6360 sayılı Kanun, büyükşehirlerde belde belediyesinden mahalleye dönüştürülen yerlerde yerel kamu hizmetlerinin sunumunu nasıl etkilemiştir?" şeklinde sistematize edilmiştir.

2.2. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Araştırmanın amacı, kendilerine yakın yerel yönetim birimlerinin kapatılması sonrasında daha uzak birimlerden hizmet almak durumunda kalan vatandaşların hizmetlerin kalitesinden memnuniyetlerini ortaya koymaktır. Araştırmada büyükşehir belediyelerinin hizmet sınırının genişlemesiyle ve bazı yerel yönetim birimlerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasıyla ortaya çıkan değişikliklerin etkinlik-verimlilik, kalite ve memnuniyet parametreleri üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye’de 6360 sayılı Kanun’un getirdiği düzenlemeler üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında genel itibariyle bir il veya bir ilçe üzerinde çalışıldığı görülmüştür. Bu araştırma birbirinden farklı dört bölgede, birbirinden farklı siyasi partilerce yönetilen dört farklı büyükşehirde özelden belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılması konusunda gerçekleştirilmiştir. Araştırma, belde belediyesinden mahalleye dönüşümün dört ilde farklı siyasi düşüncelere, sosyal yapıya ve ekonomik imkânlarla sahip kişiler tarafından nasıl algılandığını, memnuniyetin ve memnuniyetsizliğin hangi faktörlere bağlı olarak oluştuğunu gösteren makro bir çalışma olması dolayısıyla önemlidir.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, nicel araştırmalar ve nitel araştırmalar olmak üzere iki şekilde kategorize edilebilir. Büyükşehirlerde tüzel kişilikleri kaldırılan belde belediyelerinin yerel hizmet sunumuna ilişkin memnuniyet algısının değerlendirildiği bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma, katılımcılarla iletişim kurmak suretiyle uzun zaman harcanarak kapsamlı anlamlara ulaşabilmek amacıyla yapılan araştırma sürecidir (Creswell, 2016: 243). Bu araştırma türü, insanların dünyayı ve dünyadaki tecrübelerini algılama ve yorumlamalarını analiz etmek için kullanılır (Güler vd., 2015: 30). Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleriyle algılar ve olaylar gerçekçi ve bütüncül bir şekilde anlamlandırılmaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Nitel araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular açıklayıcı sonuçlardır. Bu araştırma türünün bulgularında sayısal verilerden ziyade kelimeler ve görseller kullanılır. Bulguların desteklenmesi amacıyla belgelerden alıntılar, görüşmelerden kesitler verilebilir (Merriam, 2013: 16).

2.4. Araştırmanın Deseni ve Kullanılan Araştırma Teknikleri

Nitel araştırmalarda araştırma desenleri; etnografi, gömülü teori, fenomenolojik araştırma, aksiyon araştırması, hikâye analizi, örnek olay araştırması ve içerik analizinden oluşmaktadır. Bu araştırmada araştırma deseni olarak örnek olay araştırması kullanılmıştır. Örnek olay araştırması; bir konuyu, bir olguyu ya da bir sorunu anlayabilmek amacıyla birden fazla olay ya da kişi üzerine yapılan araştırmalardır (Punch, 2011: 144). Araştırmada verilerin toplanmasında ise görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme; görüşmecisi ve katılımcının beraber yer aldığı,

araştırma sorularına yönelik konuşmaların gerçekleştirildiği süreçtir. Görüşmeler, bir kişinin bir kişiden bilgi alması şeklinde olabileceği gibi grup ya da kolektif olarak da bilgiler bir araya getirilebilir (Merriam, 2013: 85-86).

2.5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamını, 6360 Kanun kapsamında kurulan 14 büyükşehir oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin'dir. Örneklem belirlenirken son yerel seçimler olan 2019 yerel seçim sonuçlarına göre mecliste grubu bulunan siyasi partilerin her birinden bir büyükşehirin seçilmesi yoluna gidilmiştir. 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir olan 14 ilin 31 Mart 2019 yerel seçim sonuçlarına bakıldığında Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin Balıkesir, Denizli, Kahramanmaraş, Malatya, Ordu, Trabzon ve Şanlıurfa'yı; Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin Aydın, Hatay, Muğla ve Tekirdağ'ı; Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin Manisa'yı; Halkların Demokratik Partisi (HDP)'nin ise Mardin ve Van'ı kazandıkları görülmektedir. Kanun ile büyükşehir olan 14 il, 2019 yerel seçim sonuçlarına göre dört farklı partiye dağıldığından çalışma kapsamında bu dört partiden birer büyükşehir olmak üzere toplam dört büyükşehirin seçilmesine karar verilmiştir. Örneklem belirlenirken parti kriterinin yanı sıra seçilecek büyükşehirlerin ayrı bölgelerden olması yoluna gidilmiştir. Böylece farklı bölgelerde bulunan ve dolayısıyla birbirlerinden farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip ve farklı siyasi partiler tarafından yönetilen büyükşehirlerin hizmet sunumlarındaki farklılıkların ve bu farklılıklara sebep olan faktörlerin neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu iki kriter çerçevesinde araştırmanın örneklemi; AK Parti ve Karadeniz Bölgesi'nden Ordu, CHP ve Marmara Bölgesi'nden Tekirdağ, MHP ve Ege Bölge'sinden Manisa, HDP ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Mardin⁶ olacak şekilde belirlenmiştir.

Araştırma, yukarıda ifade edilen dört büyükşehirle ve bu büyükşehirlerde tüzel kişilikleri kaldırılıp mahalle statüsüne dönüştürülen beldelerle sınırlandırılmıştır.

2.6. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Araştırmanın verileri, belde belediyesinden mahalle dönüştürülen yerlerde araştırma döneminde muhtarlık görevini icra eden kişilerle yapılan görüşmeler neticesinde toplanmıştır. Verilerin muhtarlar ile yapılan görüşmeler neticesinde toplanmasının sebebi; mahallelerin ihtiyaçlarının, sorunlarının, beklentilerinin en iyi onlarca bilindiğinin düşünülmesi, ilçe ve büyükşehir belediyeleri ile halkı temsilen muhtarların iletişimde bulunmaları ve yeni büyükşehir modeli çerçevesinde yönetimde karşılaştıkları tecrübelerin araştırma için yol gösterebilecek niteliğe sahip olduğu kanaatidir.

6 31 Mart 2019 yerel seçim sonuçlarına göre Mardin Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerini HDP adayı Ahmet TÜRK kazanmış fakat 19 Ağustos 2019 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından Ahmet TÜRK görevden alınarak yerine Mardin Valisi kayyum olarak atanmıştır. Araştırma evreni olan 14 büyükşehir içerisinde 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde HDP'nin Mardin haricinde kazandığı tek büyükşehir Van'dır. Fakat Van Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na da aynı tarihte kayyum atandığından ve örneklem 2019 yerel seçim sonuçlarına göre belirlendiğinden Mardin örnekleminden biri olarak araştırmadaki yerini korumuştur.

Görüşmelerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan izinlerin alınması sonrasında sırasıyla Tekirdağ, Manisa, Mardin ve Ordu büyükşehirlerine gidilmiş ve ortalama 45 dakika 1 saat arasında süren görüşmeler ile veriler toplanmıştır. Araştırma örneklemi olan illerde görüşme sayılarını gösterir tablo 2 yer almaktadır.

Tablo 2: Görüşmelere Dair Sayısal Bilgiler

Büyükşehir	Kapanan Belde Sayısı	Görüşme Gerçekleştirilen Mahalle (Muhtar) Sayısı
Ordu	53	23
Tekirdağ	24	16
Manisa	68	27
Mardin	21	15
Toplam	166	81

Tablo 2’de de görüldüğü üzere; Ordu’da 53, Tekirdağ’da 24, Manisa’da 68 ve Mardin’de 21 belde belediyesinin tüzel kişiliği kaldırılarak buralar mahalleye dönüştürülmüştür. Ordu’da bu 53 mahallenin 23’ü, Tekirdağ’da 24 mahallenin 16’sı, Manisa’da 68 mahallenin 27’si ve Mardin’de 21 mahallenin 15’i olmak üzere toplamda 81 mahalle muhtarı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ordu’daki 23 görüşme 13 farklı ilçede, Tekirdağ’daki 16 görüşme 9 farklı ilçede, Manisa’daki 27 görüşme 13 farklı ilçede ve Mardin’deki 15 görüşme 6 farklı ilçede tamamlanmıştır.

Görüşme verileri toplandıktan sonra analiz sürecine geçilmiştir. Analizler, MAXQDA Analytics Pro 2020 nitel analiz programı kullanılarak yapılmıştır. Fakat öncelikle görüşme ses kayıtları bilgisayar ortamında yazıya aktarılmıştır. Ardından her bir ilin görüşme dosyaları mahalle mahalle sınıflandırılmak suretiyle MAXQDA programına yüklenmiş ve ilgili temalara kodlanmıştır. Kodlamalar sonrasında yoğunluk dağılımları, programın görsel araçlar penceresi altındaki kod matris tarayıcısından, şekiller ise yine görsel araçlar penceresi altındaki MAXMaps sekmesi içerisinde yer alan modeller kullanılarak oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Bulgular bölümünde; belde belediyeleri dönemindeki hizmetler, belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılması, büyükşehir dönemindeki hizmetler ve hizmetlerin sunumunda mesafenin etkisi konuları ele alınmıştır.

3.1. Belde Belediyeleri Dönemindeki Hizmetler

Görüşmeler esnasında katılımcılara, mahalle olmadan önce belde belediyelerinin sunduğu hizmetleri nasıl değerlendirdiklerine yönelik çeşitli sorular yöneltilmiştir. Burada elde edilmek istenen; belde belediyelerinin hizmetlerinin yeterliliğini, hızını, kalitesini ve vatandaşların bu hizmetlerden memnuniyet düzeyini ortaya koymaktır. Tablo 3’te araştırmada örneklem olarak seçilen Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin’de

katılımcıların belde belediyelerinin hizmetlerinden memnuniyet ve memnuniyetsizlik düzeylerini gösteren yoğunluk dağılımı tablosu yer almaktadır.

Tablo 3: Belde Belediyelerinin Hizmetlerinden Memnuniyet

Kod Sistemi	Ordu	Tekirdağ	Manisa	Mardin	TOPLAM
▼ Mahalle Olmadan Önce					0
▼ Memnuniyet					0
▼ Memnundu					0
Kendi Bütçesine Sahiplik					52
Kendi Personeline Sahiplik					125
Kendi Araç-Gereçlerine Sahiplik					143
Hızlı Çözüm					143
Kolay İletişim					61
Başkanın Aidiyeti					54
Yakınlık					51
▼ Memnun Değildi					0
Bütçe Yetersizliği					77
Personel Yetersizliği					28
Araç-Gereç Yetersizliği					47
Nüfus Fazlalığı					9
Siyasi Sebepler					7
Kişisel Sebepler					13
Σ TOPLAM	202	206	232	170	810

Tablo 3'te görüldüğü üzere belde belediyelerinin kendi bütçelerinin, kendi personellerinin, kendi araç-gereçlerinin olması, hızlı çözüm sunması, vatandaşların belediyelerle kolay iletişim kurulabilmeleri, başkanın yöreye aidiyeti ve belediyelerin vatandaşlara yakınlığı, katılımcıların belde belediyelerinin hizmetlerinden memnuniyetlerini oluşturan faktörlerdir. Bütçe yetersizliği, personel yetersizliği, araç-gereç yetersizliği, nüfus fazlalığı, siyasi sebepler ve kişisel sebepler ise memnuniyetsizliği oluşturan faktörler olarak belirlenmiştir.

Yoğunluk dağılımı tablosunun memnundu teması incelendiğinde, katılımcıların en fazla kendi araç-gereçlerine sahiplik ve hızlı çözüm kodlarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Sonrasında sırasıyla kendi personeline sahiplik, kolay iletişim, başkanın aidiyeti, kendi bütçesine sahiplik ve yakınlık kodları yoğunluk göstermektedir. Belde belediyelerinin hizmetlerinden memnun olma durumu iller bazında ele alındığında, Ordu'da en fazla hızlı çözüme; Tekirdağ'da en fazla kendi araç gereçlerine sahipliğe; Manisa'da en fazla hızlı çözüm ve kendi araç-gereçlerine sahipliğe; Mardin'de ise yine kendi araç-gereçlerine sahipliğe vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, hemen her ilde hizmetlerden memnundu teması memnun değildi temasından daha fazla kodlanmıştır. Bu durum, belde belediyelerinin hizmetlerinden memnuniyetin memnuniyetsizliğe göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Görüşmelerde katılımcılara sorulan sorulardan bir diğeri de belde belediyesi döneminde hangi hizmetlerin kalitesinin yeterli ve yetersiz olduğuna yöneliktir. Tablo 4'te araştırmanın örneklemi olan Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin'de

katılımcıların belde belediyesinin hizmetlerini yeterliydi ve yetersizdi olarak değerlendirdikleri yoğunluk dağılımı tablosu yer almaktadır.

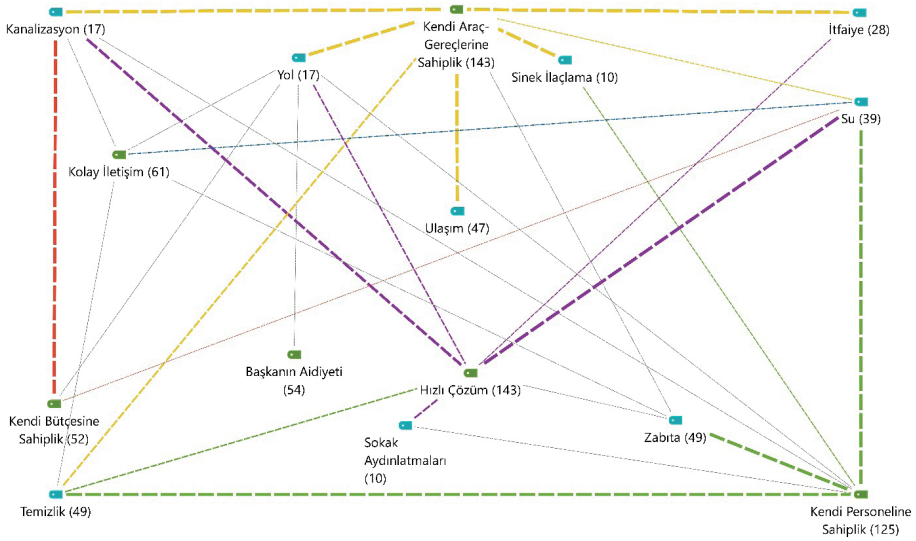
Tablo 4: Belde Belediyelerinin Hizmetlerinin Yeterliliği

Kod Sistemi	Ordu	Tekirdağ	Manisa	Mardin	TOPLAM
▼ Mahalle Olmadan Önce					0
▼ Hizmet Kalitesi					0
▼ Yeterliydi					0
Su	■	■	■	■	39
Zabita	■	■	■	■	49
Ulaşım	■	■	■	■	47
Temizlik	■	■	■	■	49
İtfaiye	■	■	■	■	28
Yol	■	■	■	■	17
Kanalizasyon	■	■	■	■	17
Sokak Aydınlatmaları	■	■	■	■	10
Sinek İlaçlama	■	■	■	■	10
▼ Yetersizdi					0
Su	■	■	■	■	25
Zabita	■	■	■	■	2
Ulaşım	■	■	■	■	17
Temizlik	■	■	■	■	18
İtfaiye	■	■	■	■	2
Yol	■	■	■	■	30
Kanalizasyon	■	■	■	■	28
Sokak Aydınlatmaları	■	■	■	■	11
Sinek İlaçlama	■	■	■	■	5
Σ TOPLAM	100	96	123	85	404

Yukarıdaki tablola da görüldüğü üzere, belde belediyelerinin hizmetleri değerlendirilirken konu 9 hizmet kalemi üzerinden ele alınmıştır. Değerlendirmenin bu hizmet kalemleri üzerinde yapılmasının sebebi, görüşmeler sırasında katılımcıların en fazla bu hizmetlere atıf yapmalarıdır.

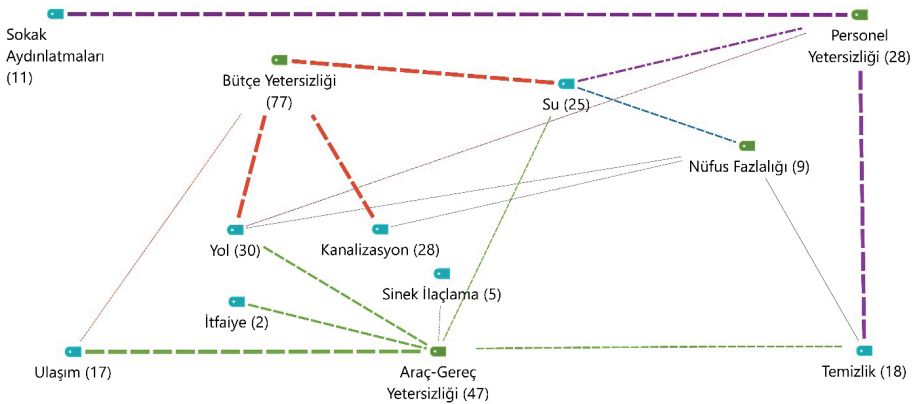
Belde belediyeleri döneminde hizmetlerin yeterliliği örneklem bazında değerlendirildiğinde Ordu'da su, zabita ve temizlik hizmetlerinin; Tekirdağ'da ulaşım, temizlik ve zabita hizmetlerinin; Manisa'da ulaşım, temizlik ve su hizmetlerinin, Mardin'de ise zabita ve ulaşım hizmetlerinin yoğunluklarının yüksek olduğu görülmektedir. Yetersizdi olarak değerlendirilen hizmetlerde ise Ordu'da yol hizmetleri; Tekirdağ ve Manisa'da su, yol ve kanalizasyon hizmetleri; Mardin'de ise temizlik ve yol hizmetleri öne çıkmaktadır. Dört ilde de yetersizdi olarak değerlendirilen ortak hizmet (kısmen Mardin hariç) yol hizmetleridir. Tablo incelendiğinde dört ilde de belde belediyesi döneminde hizmetlerin kalitesinin yeterliliğinin, yetersizliğe göre daha yoğun şekilde kodlandığı görülmektedir.

Belde belediyeleri döneminde hizmetlerin yeterli olduğu kanaatinde olan katılımcılar, bu değerlendirmeleri çeşitli faktörlere bağlı olarak ifade etmişlerdir. Bu faktörler aynı zamanda memnundu temasının kodlarını oluşturmaktadır. Şekil 1'de memnuniyet ve hizmet kalitesi arasındaki ilişkileri gösteren harita yer almaktadır.

Şekil 1: Belde Belediyelerinin Hizmetlerinden Memnuniyet ve Yeterlilik İlişkisi

Şekil 1’de yol, ulaşım, itfaiye, kanalizasyon ve sinek ilaçlama hizmetleri ile belde belediyelerinin kendi araç-gereçlerine sahipliği arasında güçlü bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Yine su, zabıta ve temizlik hizmetleri ile kendi personeline sahiplik; kanalizasyon hizmetleri ile kendi bütçesine sahiplik; su ve kanalizasyon hizmetleri ile hızlı çözüm arasında güçlü ilişkilerin bulunduğu görülmektedir.

Belde belediyeleri döneminde hizmetlerin yetersizliği üzerinde duran katılımcılar da bu değerlendirmeleri çeşitli faktörlere bağlı olarak ifade etmişlerdir. Bu faktörler aynı zamanda memnun değildi temasının kodlarını oluşturmaktadır. Şekil 2’de memnuniyetsizlik ve hizmet kalitesi arasındaki ilişkiler gösterilmiştir.

Şekil 2: Belde Belediyelerinin Hizmetlerinden Memnuniyetsizlik ve Yetersizlik İlişkisi

Şekil 2’de görüldüğü üzere ulaşım, itfaiye ve yol hizmetleri ile araç-gereç yetersizliği arasında; temizlik ve sokak aydınlatmaları hizmetleri ile personel yetersizliği arasında; kanalizasyon, su ve yol hizmetleri ile bütçe yetersizliği arasında ve yine su hizmetleri ile nüfus fazlalığı arasında güçlü ilişkiler bulunmaktadır. Katılımcılar, görüşmeler esnasında belde belediyelerinin yetersiz hizmet sunumunun en temel sebebini bütçe yetersizliğine bağlamışlardır. Öyle ki yol, kanalizasyon ve su gibi hizmetlerin, bütçesi yeterli olmayan belde belediyeleri tarafından yeterli kalitede sunulmadığı tablodaki ilişkilere de yansımıştır. Yine tabloya da yansıdığı üzere yeterli araç-gereci bulunmayan belde belediyelerinde ulaşım, itfaiye ve yol hizmetlerinden memnuniyetsizlik yüksektir. Belde belediyelerinin hizmetlerini yetersiz olarak değerlendiren katılımcılar, bütçe yetersizliği ve araç-gereç yetersizliği sonrasında en fazla personel yetersizliği koduna yönelik söylemlerde bulunmuşlardır. Yeterli personelin bulunmadığı ifade edilen belde belediyelerinde temizlik ve sokak aydınlatmaları hizmetlerinden memnuniyetsizlik yüksektir. Su hizmetlerinin sunumunu yetersiz olarak değerlendiren katılımcılar, sorunu daha çok personel yetersizliği ve bütçe yetersizliğine bağlamakla beraber beldenin nüfusunun fazlalığı da önemli bir etken olarak gösterilmiştir. Özellikle Tekirdağ ve Ordu’da sahil şeridinde bulunan ve şimdi tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülen yerlerin muhtarları, yörelerinin nüfuslarının yaz aylarında birkaç katına çıktığını, bu zaman diliminde su sorunlarının yaşandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca Ordu’da görüşme gerçekleştirilen katılımcılar, bölgenin en önemli geçim kaynağı olan fındık hasatı döneminde yörelerinin nüfuslarının arttığını, belde belediyesi döneminde bu zaman diliminde su sıkıntısı çektiklerini dile getirmişlerdir.

3.2. Belde Belediyelerinin Tüzel Kişiliklerinin Kaldırılması

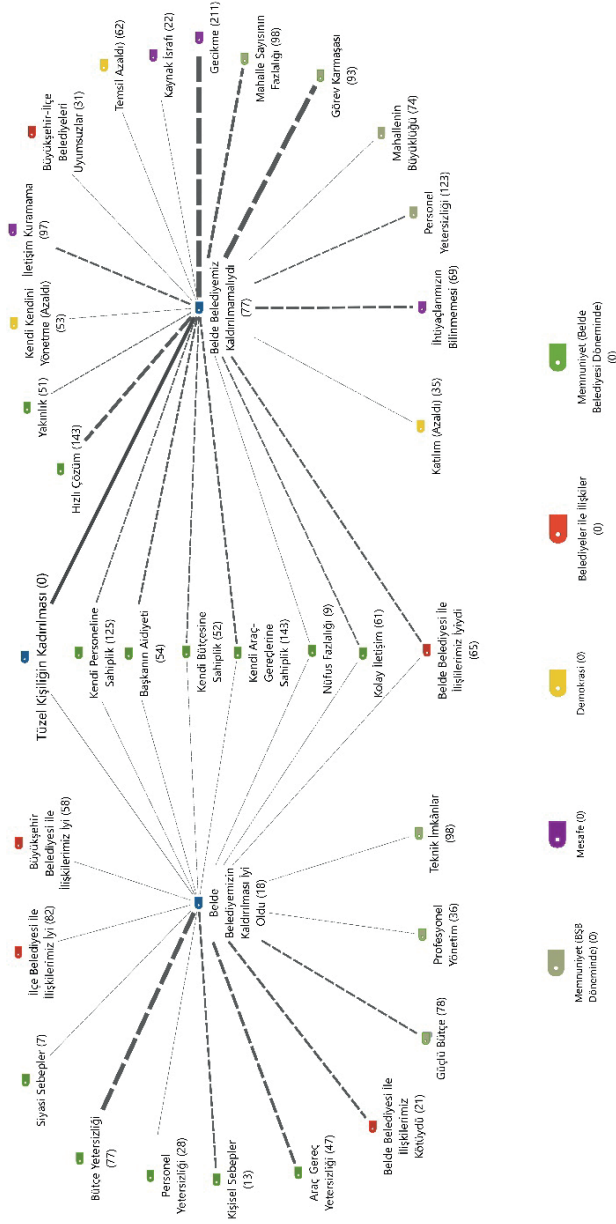
Belde belediyeleri dönemindeki hizmetlerden memnuniyet ve memnuniyetsiz, hizmetlerin yeterlilik ve yetersizliği analizleri sonrasında belde belediyelerin tüzel kişiliklerinin kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesine katılımcıların verdiği cevaplar, araştırma için son derece önem arz etmektedir. Bu cevapları içeren tablo 5 aşağıda verilmiştir.

Tablo 5: Belde Belediyelerinin Tüzel Kişiliklerinin Kaldırılması

Kod Sistemi	Ordu	Tekirdağ	Manisa	Mardin	TOPLAM
☑ Mahalle Olmadan Önce					0
☑ Tüzel Kişiliğin Kaldırılması					0
☑ Belde Belediyemiz Kaldırılmamalıydı	14	15	21	15	65
☑ Belde Belediyemizin Kaldırılması İyi Oldu	9	1	6		16
Σ TOPLAM	23	16	27	15	81

Toplamda 81 katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmelerde Ordu’daki 23 katılımcının 14’ü, Tekirdağ’daki 16 katılımcının 15’i, Manisa’daki 27 katılımcının 21’i ve Mardin’daki 15 katılımcının 15’i olmak üzere toplamda 65 katılımcı, belde belediyelerinin kapatılmasını doğru bulmamaktadırlar. Belediyelerinin kapatılmasını olumlu gören katılımcı sayısı ise Ordu’da 9, Tekirdağ’da 1 ve Manisa’da 6 olmak üzere toplamda 16’dır.

Şekil 3: Belde Belediyelerinin Tüzel Kişiliklerinin Kaldırılması

Şekil 3'te belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasını katılımcıların nasıl değerlendirdiklerini gösterir harita yer almaktadır. Haritada da görüldüğü üzere, belde belediyelerinin kaldırılmasını olumlu olarak değerlendiren katılımcılar, bu değerlendirmelerini daha çok belde belediyesi döneminde bütçe yetersizliği, araç-gereç yetersizliği, belde belediyesi ile ilişkilerin kötülüğü ve kişisel sebepler; büyükşehir döneminde ise güçlü bütçe ile ilişkilendirmişlerdir. Belde belediyelerinin kaldırılmasını olumsuz olarak değerlendiren katılımcılar ise bu değerlendirmelerini

daha çok belde belediyesi döneminde hızlı çözüm; büyükşehir döneminde gecikme, görev karmaşası, mahalle sayısının fazlalığı, ihtiyaçlarının bilinmemesi ve belediyelerle iletişim kuramama ile ilişkilendirmişlerdir. Bunların yanı sıra belde belediyelerinin kendi bütçesine, kendi araç-gereçlerine, kendi personeline sahip olduğunu, başkanın yöreye aidiyetinin bulunduğunu, belediye ile kolay iletişim kurabildiklerini ve ilişkilerinin iyi olduğunu ifade eden katılımcıların büyük bir bölümü belediyenin kapatılmasını olumsuz olarak değerlendirirken, bazı katılımcılar ise aynı parametreleri ifade edip belediyenin kapatılmasını olumlu olarak değerlendirmişlerdir. Fakat haritada da görüleceği üzere bu parametreler üzerinden değerlendirme yapan katılımcılar arasında belediyenin kaldırılmaması gerektiğini ifade eden katılımcıların yoğunluğu daha fazladır. Bu durumun sebebi; belde belediyesi dönemi ile büyükşehir döneminin kıyasında büyükşehir döneminin ağır basması, aynı zamanda ifade edilen bu parametrelerinden herhangi birinin varlığının yeterli ve kaliteli hizmet almalarını sağlamamasıdır.

3.3. Büyükşehir Dönemindeki Hizmetler

Görüşmeler esnasında katılımcılara, mahalle olduktan sonra ilçe ve büyükşehir belediyeleri tarafından sunulan hizmetleri nasıl değerlendirdiklerine yönelik çeşitli sorular yöneltilmiştir. Burada elde edilmek istenen, daha önce belde belediyeleri tarafından sunulan, büyükşehir olduktan sonra ise ilçe ve büyükşehir belediyeleri tarafından sunulan hizmetlerin yeterliliğini, hızını, kalitesini ve vatandaşların bu hizmetlerden memnuniyet düzeylerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda tablo 6'da araştırmanın örneklemi olan Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin'de katılımcıların mahalle olduktan sonra ilçe ve büyükşehir belediyeleri tarafından sunulan hizmetlerden memnuniyet ve memnuniyetsizliklerini gösteren yoğunluk dağılımı tablosu yer almaktadır.

Tablo 6: İlçe ve Büyükşehir Belediyelerinin Hizmetlerinden Memnuniyet

Kod Sistemi	Ordu	Tekirdağ	Manisa	Mardin	TOPLAM
✓ Mahalle Olduktan Sonra					0
✓ Memnuniyet					0
✓ Memnun					0
✓ Güçlü Bütçe	■	■	■	■	78
✓ Teknik İmkânlar	■	■	■	■	98
✓ Kalifiye Personel	■	■	■	■	24
✓ Profesyonel Yönetim	■	■	■	■	36
✓ Hizmet Dağıtımında Hakkaniyet	■	■	■	■	37
✓ Memnun Değil					0
✓ Bütçe Yetersizliği	■	■	■	■	61
✓ Personel Yetersizliği	■	■	■	■	123
✓ Araç-Gereç Yetersizliği	■	■	■	■	107
✓ Mahalle Sayısının Fazlalığı	■	■	■	■	98
✓ Görev Sahasının Genişliği	■	■	■	■	116
✓ Siyasi Sebepler	■	■	■	■	74
✓ Görev Karmaşası	■	■	■	■	93
✓ Mahallenin Büyüklüğü	■	■	■	■	74
✓ Bürokrasi	■	■	■	■	60
Σ TOPLAM	317	266	295	201	1079

Tablo 6’da görüldüğü üzere güçlü bütçe, teknik imkânlar, kalifiye personel, profesyonel yönetim ve hizmet dağıtımında hakkaniyet memnuniyeti oluşturan faktörlerdir. Bütçe yetersizliği, personel yetersizliği, araç-gereç yetersizliği, mahalle sayısının fazlalığı, görev sahasının genişliği, siyasi sebepler, görev karmaşası, mahallenin büyüklüğü ve bürokrasi ise katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde memnuniyetsizliği oluşturan faktörler olarak belirlenmiştir.

Yoğunluk dağılımı tablosunun memnun teması incelendiğinde, katılımcıların en fazla teknik imkânlar ve güçlü bütçe kodlamalarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Sonrasında sırasıyla profesyonel yönetim, hizmet dağıtımında hakkaniyet ve kalifiye personel kodları yoğunluk göstermektedir. Durum iller bazında ele alındığında Ordu, Tekirdağ ve Manisa’da en fazla teknik imkânlar ve güçlü bütçeye vurdu yapıldığı, Mardin’de ise teknik imkânlara vurgu yapıldığı görülmektedir. Diğer illerden farklı olarak Ordu’da hizmet dağıtımında hakkaniyet kodu ve Manisa’da profesyonel yönetim kodu daha yoğun olarak kodlanmıştır. Mardin ise memnun teması altında en az kodlamanın yapıldığı il durumundadır. Tabloda da görülmektedir ki, hemen her ilde hizmetlerden memnun değil teması memnun temasından daha fazla kodlanmıştır. Bu durum, ilçe ve büyükşehir belediyelerinin hizmetlerinden memnuniyetsizliğin memnuniyete göre daha yüksek olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Görüşmeler sırasında katılımcıların büyük bir çoğunluğu belde belediyesi döneminde daha iyi hizmet aldıklarını, şimdi ise hizmetlerin sunumunda çeşitli sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu kapsama giren görüşme metinleri memnun değil teması altındaki kodlara kodlanmıştır. Memnun değil teması incelendiğinde en fazla kodlamanın sırasıyla personel yetersizliği, görev sahasının genişliği, araç-gereç yetersizliği, mahalle sayısının fazlalığı ve görev karmaşası kodlarına yapıldığı görülmektedir. Sonrasında sırasıyla siyasi sebepler, mahallenin büyüklüğü, bütçe yetersizliği ve bürokrasi kodları yoğunluk göstermektedir. Kodlamaların yoğunluğunun böyle bir seyir göstermesinin izahı şudur: Daha önce belde belediyesi iken belde belediyesinin imkânları ölçüsünde hizmet alan, 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir olduktan sonra mahalleye dönüştürülen ve şimdi ilçe ve büyükşehir belediyelerinden hizmet almak durumunda kalan yerlerdeki katılımcılar, mevcut sistemden memnuniyetsiz oluşlarını en fazla personel yetersizliği ve belediyelerin görev sahalarının genişliğine bağlamışlardır. Görev sahalarının genişliğiyle bağlantılı olarak mahalle sayısının fazlalığı ve bunun akabinde personel yetersizliği de memnuniyetsizliğin diğer belirleyici faktörleridir. Katılımcılar hem ilçe hem de büyükşehir belediyesinin görev alanında mahalle sayısının çok fazla olduğunu, bu kadar mahalleye aynı kalite ve zamanda hizmet götürmenin mümkün olmadığını, bazı hizmetlerde personel yetersizliğinin de hizmet sunumunu doğrudan ve olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Görüşmeler esnasında katılımcıların memnuniyetsizliklerini ifade ederken en fazla atf yaptıkları kodlamalardan bir diğeri de görev karmaşasıdır. Özellikle ilçe ve büyükşehir belediyelerini uyumsuz olarak değerlendiren katılımcılar, görev karmaşası sorunu ile karşılaştıklarını, bazı hizmetleri her iki belediyenin de üstlenmediğini, belediyelere ilgili hizmetler için talepte bulunulduğunda “Bizim görevimiz değil. İlçe/büyükşehir belediyesine başvurun” yanıtını aldıklarını aktarmışlardır.

Büyükşehir olduktan sonraki hizmetlerden memnuniyetsizlik iller bazında ele alındığında durumun Ordu’da daha çok personel yetersizliği, araç-gereç yetersizliği, mahalle sayısının fazlalığı ve görev sahasının genişliği ile; Tekirdağ’da görev karmaşası, siyasi sebepler, görev sahasının genişliği ve araç-gereç yetersizliği ile; Manisa’da görev sahasının genişliği, personel yetersizliği, mahalle sayısının fazlalığı ve araç-gereç yetersizliği ile Mardin’de ise personel yetersizliği, görev karmaşası ve görev sahasının genişliği ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

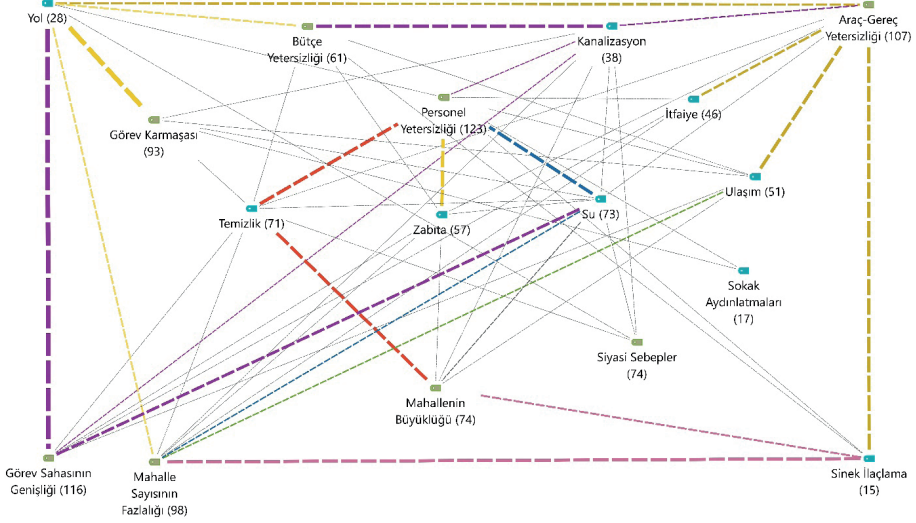
Görüşmelerde katılımcılara sorulan sorulardan bir diğeri de büyükşehir olduktan sonra ilçe ve büyükşehir belediyelerinden alınan hangi hizmetlerin kalitesinin arttığı ve azaldığına yöneliktir. Tablo 7’de Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin’de katılımcıların hizmetlerin kalitesini artan ve azalan olarak değerlendirdikleri yoğunluk dağılımı tablosu yer almaktadır.

Tablo 7: Hizmetlerin Kalitesindeki Değişim

Kod Sistemi	Ordu	Tekirdağ	Manisa	Mardin	TOPLAM
☑ Mahalle Olduktan Sonra					0
☑ Hizmet Kalitesi					0
☑ Artan					0
☑ Su					39
☑ Zabıta					0
☑ Ulaşım					41
☑ Temizlik					37
☑ İtfaiye					5
☑ Yol					56
☑ Kanalizasyon					27
☑ Sokak Aydınlatmaları					38
☑ Sinek İlaçlama					18
☑ Azalan					0
☑ Su					73
☑ Zabıta					57
☑ Ulaşım					51
☑ Temizlik					71
☑ İtfaiye					46
☑ Yol					28
☑ Kanalizasyon					38
☑ Sokak Aydınlatmaları					17
☑ Sinek İlaçlama					15
Σ TOPLAM	212	119	170	156	657

Belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasıyla mahalleye dönüşen yerlerde muhtarlık görevlerini icra eden katılımcılar, yukarıdaki tablo 7’de de görüldüğü üzere 9 hizmet kalemi üzerinden belde belediyesi dönemi ile büyükşehir dönemini hizmetlerini karşılaştırmışlardır. Büyükşehir olduktan sonra kalitesi artan hizmetlere iller bazında bakıldığında, Ordu’da yol ve ulaşım hizmetlerinin; Tekirdağ’da su, yol ve kanalizasyon hizmetlerinin; Manisa’da su hizmetlerinin ve Mardin’de sokak aydınlatmaları ve temizlik hizmetlerinin yoğunluklarının diğer hizmetlere göre yüksek olduğu görülmektedir. Kalitesi azalan hizmetlerde ise Ordu’da su hizmetleri üzerinde yoğun bir kodlamanın olduğu, su hizmetlerini temizlik, zabıta ve itfaiye hizmetlerinin takip ettiği görülmektedir. Tekirdağ’da ise kalitesi azalan hizmetlerde en fazla kodlamanın temizlik hizmetlerinde; Manisa’da ulaşım, temizlik ve su hizmetlerinde ve Mardin’de su, zabıta, ulaşım ve kanalizasyon hizmetlerinde yapıldığı görülmektedir.

Şekil 5: Büyükşehir ve Büyükşehir İlçe Belediyelerinin Hizmetlerinden Memnuniyetsizlik ve Hizmet Kalitesi (Azalan) İlişkisi

Şekil 5'te, katılımcıların belde belediyesi dönemine göre büyükşehir döneminde hizmetlerin kalitesinin azalmasını bağladıkları nedenler yer almaktadır. Buna göre yol hizmetlerinin kalitesinin azalması en fazla görev sahasının genişliği ve görev karmaşasına, kanalizasyon hizmetlerinin kalitesinin azalması en fazla bütçe yetersizliğine, su hizmetlerinin kalitesinin azalması en fazla personel yetersizliği ve görev sahasının genişliğine, temizlik hizmetlerinin kalitesinin azalması en fazla personel yetersizliği ve mahallenin büyüklüğüne, zabıta hizmetlerinin kalitesinin azalması en fazla personel yetersizliğine, ulaşım ve itfaiye hizmetlerinin kalitesinin azalması en fazla araç-gereç yetersizliğine, sinek ilaçlama hizmetlerinin kalitesinin azalması en fazla mahalle sayısının fazlalığı ve araç-gereç yetersizliğine bağlanmıştır.

3.4. Hizmetlerin Sunumunda Mesafenin Etkisi

Hizmet ihtiyacının ortaya çıktığı yer ile hizmeti sunacak birimin uzaklık ya da yakınlığı, hizmetlerin zamanında ve kaliteli sunumunu doğrudan etkileyen bir durumdur. Bu kapsamda Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ)'nin 4. maddesinde kamu sorumluluklarının genellikle ve tercihen vatandaşa en yakın makamlarla kullanılması gerektiğine dair hüküm bulunmaktadır. Türkiye'de belde belediyeleri döneminde kendilerine en yakın yerel yönetim birimi olan belde belediyelerinden hizmet alan, 6360 sayılı Kanun sonrasında ise belde belediyelerine göre yöreye daha uzakta bulunan ilçe ve büyükşehir belediyelerinden hizmet almak durumunda kalan vatandaşların, yeni sistemde belediyelere olan bu mesafeleri dolayısıyla hizmetlere erişimlerinin etkilenip etkilenmediği, araştırma kapsamında irdelenmek istenen bir diğer husustur. Bu kapsamda katılımcılara, ilçe ve büyükşehir belediyelerine uzaklık ya da yakınlıklarının hizmetlerin sunumunu nasıl etkilediğine dair çeşitli

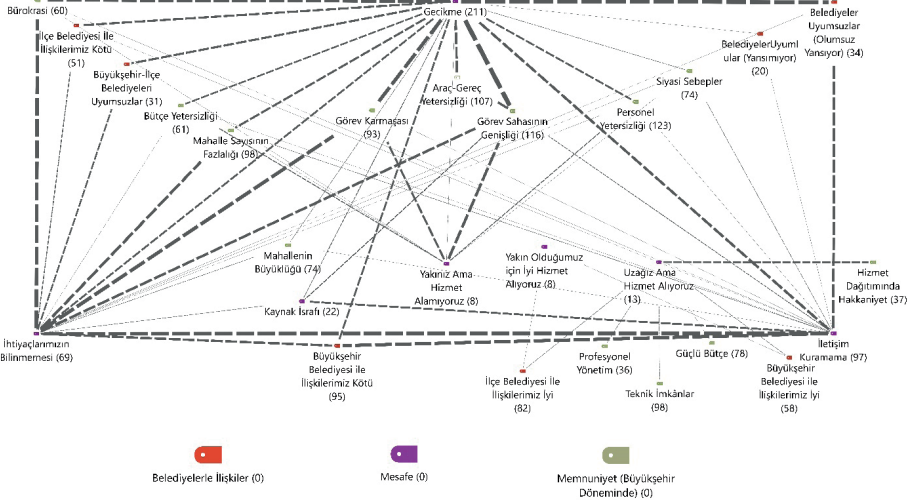
sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtlar sonrasında oluşan yoğunluk dağılımı tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo 8: Hizmet Sunumunda Mesafenin Etkisi

Kod Sistemi	Ordu	Tekirdağ	Manisa	Mardin	TOPLAM
▼ Mahalle Olduktan Sonra					0
▼ Mesafe					0
Kaynak İsrافی					22
İletişim Kuramama					97
Gecikme					211
İhtiyaçlarımızın Bilinmemesi					69
Uzağız Ama Hizmet Alıyoruz					13
Yakın Olduğumuz için İyi Hizmet					8
Yakınız Ama Hizmet Alamıyoruz					8
Σ TOPLAM	133	70	141	84	428

Hizmetlerin sunumunda mesafenin etkisi üzerine katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde kaynak israfı, iletişim kuramama, gecikme, ihtiyaçların bilinmemesi, uzağız ama hizmet alıyoruz, yakın olduğumuz için iyi hizmet alıyoruz ve yakınız ama hizmet alamıyoruz kodları oluşturulmuştur. Tablo 8 incelendiğinde dört ilde de yoğunluğu en yüksek kodun gecikme olduğu görülmektedir. Belde belediyesi döneminde kendilerine en yakın yerel yönetim biriminden hizmet alan katılımcılar, büyükşehir döneminde belediyelere mesafe sebebiyle hizmetlerde gecikmelerin yaşandığını ifade etmişlerdir. Gecikme sonrasında en yoğun kodlamaların iletişim kuramama koduna yapıldığı görülmektedir. İletişim kuramama kodu, en fazla Ordu ve Manisa'da yoğunluk göstermektedir. Belde belediyesi döneminde kendilerine yakında bulunan belediyeye kolay bir şekilde gidebildiklerini, belediye yönetimi ve personeli ile tanışıklıkları sayesinde kolay bir şekilde iletişim kurabildiklerini ifade eden katılımcılar, büyükşehir döneminde hem mesafe dolayısıyla belediyelere ulaşmanın zorlaştığını, hem de iletişim kurmakta sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hizmet sunumunda mesafenin etkisi noktasında dikkat çekilen bir diğer husus, ihtiyaçların belediyeler tarafından bilinmemesidir. Özellikle Mardin ve Ordu'da, belediyelerin vatandaşların ihtiyaçlarının farkında olmadığına yönelik yoğun kodlamalar yapıldığı görülmektedir. Belde belediyesi döneminde vatandaşların ihtiyaç ve taleplerini belediyeye kolay bir şekilde iletebildiğini ifade eden katılımcılar, büyükşehir döneminde belediyelerin vatandaşların ihtiyaçlarının tam olarak farkında olmadıklarına dikkat çekmektedirler. Belediyelere mesafe ile kaynak israfı arasında en fazla ilişki kurulan iller ise Manisa ve Ordu'dur. Bunların yanı sıra belediyelere uzağız ama hizmet alıyoruz, yakın olduğumuz için iyi hizmet alıyoruz ve yakınız ama hizmet alamıyoruz diyen katılımcılar da bulunmaktadır. Fakat bu kodların yoğunlukları, diğer kodların yoğunluklarına göre oldukça düşüktür.

Şekil 6: Hizmet Sunumunda Mesafenin Etkisi

Yukarıdaki şekil 6'da hizmet sunumunda mesafenin etkisi konusu üzerine katılımcıların değerlendirmeleri sonrasında oluşan ilişkilerin bulunduğu harita yer almaktadır. Haritanın yorumlanması, mesafe temasında yer alan kodların sıralaması şeklinde yapılacaktır.

Mesafe temasının en çok kodlanan kodu gecikmedir. Harita incelendiğinde gecikme kodu ile belediyeler uyumsuzlar (olumsuz yansıyor), bürokrasi, görev sahasının genişliği ve görev karmaşası kodları arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu güçlü ilişkilerin anlamı şudur: Katılımcılar; ilçe ve büyükşehir belediyelerinin uyumsuzluğu, süreçlerde bürokrasinin yoğunluğu, belediyelerin görev sahaslarının genişliği ve ilçe belediyesi ile büyükşehir belediyesi arasındaki görev karmaşaları dolayısıyla hizmetlerde gecikmeler yaşandığı düşüncesindedirler. Hizmetlerin gecikmesinde temel sebepler olarak gösterilen bu dört faktörün yanı sıra, ilçe ve büyükşehir belediyesi ile kötü ilişkiler, bütçe yetersizlikleri, mahalle sayısının fazlalığı, ihtiyaçların bilinmemesi, araç-gereç yetersizlikleri ve personel yetersizlikleri de gecikmeye sebep olan diğer faktörlerdir.

Mesafe temasının en çok kodlanan ikinci kodu iletişim kuramamadır. Harita incelendiğinde iletişim kuramama kodu ile büyükşehir belediyesi ile ilişkilerimiz kötü, belediyeler uyumsuzlar (olumsuz yansıyor), gecikme, ihtiyaçlarımızın bilinmemesi ve kaynak israfı kodları arasında güçlü bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Bu güçlü ilişkilerin izahı ise şudur: Büyükşehir belediyesi ile iyi ilişkiler kurulamaması ve ilçe ile büyükşehir belediyelerinin uyumsuzluğu vatandaşlar ile belediyeler arasında iletişim kopukluklarına sebep olmaktadır. Bu iletişim kopukluğu ise en nihayetinde ihtiyaçların bilinmemesine, hizmetlerin gecikmesine ve kaynak israfına sebep olmaktadır.

Mesafe temasının en çok kodlanan üçüncü kodu ihtiyaçlarımızın bilinmemesidir. Harita incelendiğinde ihtiyaçlarımızın bilinmemesi kodu ile bürokrasi, mahalle sayısının fazlalığı, görev karmaşası, görev sahasının genişliği ve iletişim kuramama kodları arasında güçlü bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Bu güçlü ilişkiler şu şekilde yorumlanabilir: Süreçlerde bürokrasinin yoğunluğu, belediyelerin çok fazla mahalleye hizmet sunmak durumunda olmaları, belediyeler arasındaki görev karmaşaları, belediyelerin görev sahalarının genişliği ve belediyelerle ilişkiler kurulması dolayısıyla katılımcılar, ihtiyaçlarının belediyeler tarafından yeterince farkında olunmadığını düşünmektedirler.

Mesafe temasının en fazla yoğunluğa sahip bu üç kodu yanında kaynak israfı, uzağız ama hizmet alıyoruz, yakın olduğumuz için iyi hizmet alıyoruz ve yakınınız ama hizmet alamıyoruz kodları da çeşitli kodlarla ilişkilendirilmişlerdir. Bu kapsamda kaynak israfı kodunun en fazla iletişim kuramama, görev sahasının genişliği kodları ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Burada katılımcılar, belediyelerin görev sahalarının genişliği ve belediyelerle vatandaşlar arasındaki iletişim kanallarının zayıflığı dolayısıyla kaynak israfının ortaya çıktığı kanaatindedirler. Uzağız ama hizmet alıyoruz kodu ise en fazla hizmet dağıtımında hakkaniyet kodu ile sonrasında ise belediyelerle iyi ilişkiler, profesyonel yönetim, güçlü bütçe ve teknik imkânlar kodları ile ilişkilendirilmiştir. Yakın olduğumuz için iyi hizmet alıyoruz kodunun ilişkilendirildiği kod, belediyelerle iyi ilişkiler iken yakınınız ama hizmet alamıyoruz kodu ise en fazla görev sahasının genişliği ve görev karmaşası kodlarıyla, sonrasında ise bütçe yetersizliği ve personel yetersizliği kodlarıyla ilişkilendirilmiştir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma, 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir statüsü elde eden 14 il içerisinde farklı bölgelerde bulunan ve farklı siyasi partilerce yönetilen 4 büyükşehirde gerçekleştirilmiştir. Veriler, bu 4 büyükşehirde toplam 41 ilçede tüzel kişiliği kaldırılan beldelere bizzat gidilerek görüşmeler (81 görüşme) yapmak suretiyle toplanmıştır. Böylece çalışmada farklı sosyo-ekonomik, politik özelliklere sahip ve birbirlerine oldukça uzakta bulunan yerlerde 6360 sayılı Kanun'un nasıl algılandığının ve yerel kamusal hizmetlerin sunumunun nasıl etkilendiğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bunlar çalışmanın güçlü yönlerini oluşturmaktadır. Kanunun tüzel kişiliği kaldırılan belde belediyeleri ile sınırlandırılması ve görüşmelerin sadece muhtarlar ile gerçekleştirilmesi ise çalışmanın zayıf yönlerini oluşturmaktadır.

Türkiye'deki belde belediyelerinin büyük bir çoğunluğunun mali yapıları yetersizdir. Ayrıca belde belediyelerinin teknik eleman ve araç-gereç eksiklikleri de bulunmaktadır. Fakat örneklemelerin hepsinde de belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılıp buraların mahalleye dönüştürülmesine katılımcıların olumsuz görüş bildirdikleri görülmektedir. Katılımcılar, büyükşehir olduktan sonra büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyelerinin hizmetlerini belde belediyesinin hizmetlerine göre yeterli görmemektedirler. Bu durumun en önemli sebepleri; hizmetlerde gecikmelerin

yaşanması, büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyeleri arasında uyumsuzluklar, belediyelerle iletişim kuramama, belediyelerin personel yetersizlikleri ve araç-gereç yetersizlikleri olarak gösterilmektedir. Bu değerlendirmelerin 4 örnekleme de büyük oranda benzerlik göstermesi, sorunun yerel temelli değil sistemsel olduğunu göstermektedir.

Tüzel kişiliği kaldırılıp mahalleye dönüştürülen yerlere daha etkin ve verimli hizmet sunumu için ek hizmet binalarının kurulması, hizmetlerin kalitesinden memnuniyeti artırma noktasında yerinde bir uygulama olabilir. Ayrıca belediyelerin görev dağılımlarının daha net bir şekilde belirlenmesi, hizmetlerin sunumunun daha işlevsel hale getirilmesine yardımcı olabilir. Bunlara ek olarak kırsal mahallelerle büyükşehir ve büyükşehir ilçe merkezlerinde bulunan mahalleler arasında hizmet sunumu ve mali yükümlülükler anlamında bir farklılaşmaya gidilmesi gereklidir. Bu konuda 2020 yılında yürürlüğe giren 7254 sayılı Kanun yerinde bir düzenleme olmuştur. Fakat ilgili Kanun sadece vergi muafiyeti ve indirimleri sağlamakta, yerel kamu hizmetlerinin sunumu noktasında bir düzenleme getirmemektedir.

SONUÇ

Çalışmada örneklem olarak belirlenen illerde büyükşehir olmadan önce belde belediyesince sunulan hizmetler ile büyükşehir olduktan sonra büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyesi tarafından sunulan hizmetlerden memnuniyet çeşitli parametreler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışma örneklemelerinin dördünde de belde belediyeleri dönemindeki hizmetlerden memnuniyetin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Belde belediyeleri dönemindeki hizmetlerden memnuniyeti sağlayan en önemli faktörler; belediyelerin kendi personellerine ve kendi araç-gereçlerine sahiplikleri sayesinde hizmetlerin hızlı sunumudur. Buna karşın bu dönemde memnuniyetsizlik en fazla bütçe yetersizliğine bağlanmıştır.

Belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılması, örneklemelerin dördünde de daha çok olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Tüzel kişiliğin kaldırılmasını olumsuz olarak değerlendiren katılımcılar, eski ile yeni arasında bir kıyas yaparak yeni sistemde hizmetlerin geciktiğini ve belediyeler arasında görev karmaşası yaşandığını dile getirmişlerdir. Ayrıca yine belde belediyesi döneminde sorunların hızlı çözümüne vurgu yapılmıştır. Tüzel kişiliğin kaldırılmasını olumlu değerlendiren katılımcılar ise en fazla belde belediyelerinin bütçe yetersizliğine vurgu yapmışlardır.

Belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılıp mahalleye dönüştürülmesi ve buralara yeni sistemde ilçe ve büyükşehir belediyelerinin hizmet sunmaları, hizmetlerden memnuniyeti düşürmüştür. Belde belediyesi dönemine göre hizmetlerden memnuniyetin daha düşük olduğu yeni sistemde memnuniyetsizlik en fazla belediyelerin personel yetersizliği, araç-gereç yetersizliği, görev sahalarının genişliği, mahalle sayısının fazlalığı sebeplerine bağlanmıştır. Bununla beraber büyükşehir olduktan sonra büyük yatırımlar gerektiren hizmetlerin sunumundan memnuniyet, istisnalar barındırmakla beraber genel olarak artmıştır.

Araştırmada elde edilmek istenen en önemli bulgulardan biri de vatandaşlarla belediyeler arasındaki mesafenin hizmet sunumunu etkileyip etkilemediği meselesidir. Bu kapsamda mesafe hizmet sunumunu etkilemekte midir? Etkiliyorsa ne gibi sorunlar meydana gelmektedir? sorularının cevapları, sorunların çözümü noktasında oldukça önem arz etmektedir. Araştırmanın örneklemelerini oluşturan illerin hepsinde belediyelerle mesafenin hizmet sunumunu olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Zira katılımcılar, mesafe dolayısıyla hizmetlerin geciktiğini vurgulamaktadırlar. Gecikmenin yanı sıra mesafenin, vatandaşların ihtiyaçlarının belediyelerce bilinmemesine ve belediyelerle iletişim kuramamaya sebep olduğu ifade edilmiştir. Mesafe ile ilişkili olarak belediyelerin görev sahalarının genişliği, mahalle sayısının fazlalığı, görev karmaşası ve bürokrasi de hizmet sunumunu olumsuz etkileyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

2014 yılında uygulanmaya başlanan 6360 sayılı Kanun'un getirdiği düzenlemeler henüz çok yenidir. Özellikle yeni büyükşehir olan yerlerde sistemin tam anlamıyla yerine oturması için zamana ihtiyaç vardır. Fakat dört büyükşehirde gerçekleştirilen bu araştırma neticesinde beldeden mahalleye dönüştürülen yerlerde yerel kamu hizmetlerinin sunumundan vatandaşların memnuniyetinin düşük olması önemli bir sorunu ortaya çıkardığı gibi bir çözüme ihtiyaç olduğunu da göstermektedir. Bu noktada araştırmanın önermesi olan "Büyükşehirlerde belde belediyelerinin kaldırılarak buraların mahalleye dönüştürülmesi ve yeni sistemde buralara ilçe ve büyükşehir belediyelerinin hizmet götüreceği olması, buralarda yaşayan vatandaşların kamu hizmetlerinden memnuniyetini olumsuz etkilemiştir." düşüncesi araştırma sonuçları itibarıyla doğrulanmaktadır. Hem bulgular bölümünde hem de sonuç bölümünde açıklandığı üzere dört büyükşehirde de araştırma sonuçları, belde belediyeleri dönemine göre büyükşehir döneminde yerel hizmetlerin sunumundan vatandaşların memnuniyetinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Belde belediyelerinin her ne kadar bütçe, araç-gereç, personel yetersizlikleri olsa da vatandaşlarca yeni büyükşehir belediye modeline göre daha fazla memnuniyet sağlayan bir mekanizma olduğu açıktır. Ayrıca vatandaşlar belde belediyelerinin varlığında kendilerini daha önemli hissetmektedirler. Bu anlamda belde belediyelerinin güçlendirilerek yeniden yerel yönetim sistemine dâhil edilmesi gerekmektedir. Çünkü belde belediyelerinin olmadığı yeni büyükşehir sisteminde kaynak israfının, belediyelerle iletişim kuramamanın, hizmetlerin gecikmesinin, vatandaşların ihtiyaçlarının tam manasıyla bilinmemesinin önüne geçmek mümkün gözükmemektedir. Bunların yanı sıra belediyeler arası görev karmaşaları, belediyelerin mahalle sayılarının fazlalığı, görev sahalarının genişliği, mahallelerin yüzölçümlerinin büyüklüğü de belde belediyelerinin yerel yönetim sistemine yeniden entegre edilmelerini gerekli kılmaktadır.

Belde belediyelerini güçlendirip sisteme yeniden dâhil etmenin yanı sıra en uygulanabilir diğer çözüm önerisi, ek hizmet binalarının aktif hale getirilmesidir. Ek hizmet binalarının aktif hale getirilmesi, buralarda mahallenin ihtiyacı doğrultusunda iş makineleri ve personelin bulunması hizmetlerin zamanında sunumunu sağlayacaktır. Fakat her mahallede ek hizmet binasının kurulması devlete tekrar mali yük getirecektir.

Dolayısıyla her mahalleye bir ek hizmet binası kurulması yerine birkaç mahallenin yararlanabileceği bir noktaya merkez ek hizmet binalarının kurulması daha yerinde bir çözüm olacaktır. Bu uygulama hayata geçirildiğinde mahallenin ihtiyacı olan her hizmet için ilçe ve büyükşehir belediyesinden hizmet beklemek yerine mahalleye daha yakında bulunan merkezden hizmet gelecek ve hizmetlerin daha hızlı sunumu gerçekleşecektir. Böylece görüşmelerde sıkça dile getirilen hizmetlerin gecikmesi, belediyelerin mahallelerin ihtiyaçlarının farkında olmaması, belediyelerle iletişim kuramama ve kaynak israfı sorunları kısmen de olsa bertaraf edilebilecektir. Ayrıca hizmette yerellik ilkesine daha uygun bir yönetim anlayışı da oluşturulmuş olacaktır.

Yeni büyükşehir belediye modeli devam ettirilecekse çözümü gereken bir diğer husus belediyeler arasındaki görev karmaşasının giderilmesidir. Zira aynı mahalleye hem ilçe hem de büyükşehir belediyesinin hizmet sunma zorunluluğu, hangi hizmetin hangi belediye tarafından yerine getirileceği hususunda çatışmaya sebep olmaktadır. Bu noktada görev karmaşasından kaynaklanan sorunları çözmek için belediyelerin görev dağılımlarının daha net belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca benzer hizmetlerin tek belediyenin görevi olarak belirlenmesi; hizmetlerde eşgüdümlülüğünün, etkinliğin ve verimliliğin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

SATISFACTION WITH THE DELIVERY OF LOCAL PUBLIC SERVICES AFTER THE TRANSFORMATION FROM MUNICIPALITY TO NEIGHBORHOOD IN METROPOLITAN CITIES: CASES OF ORDU, TEKİRDAĞ, MANİSA, AND MARDİN

1. INTRODUCTION

In this study, the dimension of the abolition of the legal entities of the town municipalities of Law No. 6360, which has made a lot of changes in the Turkish local government system and especially in the metropolitan municipality management, is discussed. Within the scope of the study, the perception of satisfaction with the provision of local public services of the places that were converted from municipalities to neighborhoods in Ordu, Tekirdağ, Manisa, and Mardin, which were determined as sample cities, was discussed. The basic proposition of the study was formed as “The fact that town municipalities were abolished in metropolitan areas and these areas were transformed into neighborhoods and that district and metropolitan municipalities would provide services to these areas in the new system had a negative impact on the satisfaction of citizens living in these areas from public services.”

The study was designed as qualitative research. A collective case study was chosen as the research design, and in this context, four different metropolitan cities from four different regions, from four different political parties with groups in the parliament according to the results of the last local elections, were determined as samples and interviews were conducted with the current headmen of the places that were transformed from municipalities to neighborhoods in these metropolitan cities.

2. METHODOLOGY

Research methods in social sciences can be categorized in two ways: quantitative research and qualitative research. The qualitative research method was used in this study. The case study was preferred as the research design. The data were collected using the interview technique. In this context, 81 interviews were conducted. The collected data were analyzed using the MAXQDA Analytics Pro 2020 qualitative analysis program.

3. RESULTS

As a result of the analysis of the study data, it was concluded that the citizens of the places that were transformed into neighborhoods after becoming a metropolitan municipality were not satisfied with the quality of the services they received from the metropolitan and metropolitan district municipalities in the new system. It has been determined that daily services are provided quickly during the period of town municipalities, and there are delays in services after becoming a metropolitan city. Comparing the services of the

town municipality period and the metropolitan period, the participants stated that they received better service during the town municipalities period and negatively evaluated the abolition of the legal entities of the town municipalities. These evaluations were attributed to the delay of services in the new system, the complexity of duties between municipalities, the inadequacy of personnel, tools, and equipment, the width of the duty fields, and the excess number of neighborhoods. However, after becoming a metropolitan city, satisfaction with the provision of services that require large investments has generally increased, although there are exceptions.

4. DISCUSSION

The financial structures of the vast majority of town municipalities in Turkey are inadequate. In addition, there are technical staff and equipment deficiencies in the town municipalities. However, in all of the samples, it is seen that the participants expressed a negative opinion about the abolition of the legal entities of the town municipalities and the transformation of these into neighborhoods. After becoming a metropolitan, the participants do not consider the services of the metropolitan and metropolitan district municipality sufficient compared to the services of the town municipality. The most important reasons for this situation are; delays in services, incompatibilities between metropolitan and metropolitan district municipalities, inability to communicate with municipalities, lack of personnel and equipment of municipalities. The fact that these evaluations are largely similar in all four samples shows that the problem is systemic rather than locally based.

Establishing additional service buildings for more effective and efficient service delivery to places that have been transformed into neighborhoods after their legal personality has been abolished may be an appropriate practice to increase satisfaction with the quality of services. In addition, a clearer determination of the task distribution of municipalities can help to make the provision of services more functional. In addition to these, it is necessary to differentiate between rural neighborhoods and neighborhoods located in metropolitan and metropolitan district centers in terms of service delivery and financial obligations. In this regard, Law No. 7254, which came into force in 2020, has been an appropriate regulation.

CONCLUSION

As a result of the research, it was seen that the satisfaction of the places that were converted into neighborhoods while they were town municipalities is very low in the new system. Particularly, satisfaction with daily services has decreased considerably compared to the period of town municipalities. On the other hand, satisfaction with services that require large financial resources has increased, albeit partially. The most frequently mentioned problem is the delay of services. At this point, it would be a good practice to establish additional service buildings in towns whose legal entities were abolished, so that services are offered from these places.

KAYNAKÇA

- 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kabul Tarihi: 12.11.2012, Resmi Gazete Yayım Tarihi: 06.12.2012, Sayı: 28489.
- 7254 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 16.10.2020, Resmi Gazetede Yayım Tarihi: 16.10.2020, Sayı: 31276 (Mükerrer)
- Adıgüzel, Ş. (2012). “6360 Sayılı Yasa’nın Türkiye’nin Yerel Yönetim Dizgesi Üzerine Etkileri: Eleştirel Bir Değerlendirme”. *Toplum ve Demokrasi*, (13-14), s. 153-176.
- Akyol, İ. T. ve Kara, M. (2019). “Hizmet Ölçeği Artışı ve Kalite Algısı İlişkisi: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Örneği”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 17 (33), s. 137-164.
- Arikboğa, E. (2013). “Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli”. *Yerel Politikalar*, (3), s. 48-96.
- Canpolat, H. (2010). “Türk Yerel Yönetim Sisteminde Ölçek Reformları ve 5747 sayılı Kanunla İlgili Yargı Kararlarının Değerlendirilmesi”. *Türk İdare Dergisi*, (467), s. 79-113.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Deseni*, M. Bütün ve S. B. Demir (çev. ed.). Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Gözler, K. (2013). “6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Haline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?”. *Legal Hukuk Dergisi*, 11 (122), s. 37 – 82, Erişim: 2 Temmuz 2021, www.idare.gen.tr/6360-elestriler.pdf.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgın S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Güler, B. A. (2012). “Büyükşehir Kanun Tasarısı İçişleri Komisyonu’nda Görüşülüyor!”. *Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği (YAYED)*, Erişim: 28 Kasım 2020, <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/B%C5%9EB%20KOM%C4%B0SYONDA.pdf>
- Günel, A., Atvur, S. ve Dernek, K. O. (2014). “6360 Sayılı Yasanın Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (3), s. 55-70.
- İzci, F. ve Turan, M. (2013). “Türkiye’de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa İle Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (18) 1, s. 117-152.
- Karaarslan, M. (2013). “Nasıl Bir Yerel Yönetim? 6360 sayılı Kanun Üzerine Bir Değerlendirme”. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17-18 (26-27-28-29), s. 123-162.
- Koyuncu, E. ve Köroğlu, T. (2012). “Büyükşehirler Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)*, Erişim: 28 Kasım 2020, <https://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/592>.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. S. Turan (ed.). Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Mutlu, A. (2013). “6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasası Yasada Kıra, Kırdada Yasaya Bakış”. *Düşünce Dünyasında TÜRKİZ Siyaset ve Kültür Dergisi*, (21), s. 7-27.
- Oktay, T. (2016). “6360 sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama ve Anlamlandırma”. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (ISMUS)*, 1 (1), s. 71-131.

- Özçağlar, A. (2005). "Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi". *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3 (1), s. 1-25.
- Parlak, B. (2020). *Türkiye'de Yerel Yönetimler*. Değişim Yayınları: İstanbul.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz (çev.) Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Tortop, N., Aykaç, B., Yayman, H. ve Özer, M. A. (2008). *Mahalli İdareler*. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Tuzcuoğlu, F. (2003). *Metropoliten Yönetim*. Sakarya Kitabevi: Sakarya.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	İsmail KAYAR Mustafa GÖRÜN
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	İsmail KAYAR Mustafa GÖRÜN
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	İsmail KAYAR
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the finding	İsmail KAYAR Mustafa GÖRÜN
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	İsmail KAYAR

- RESEARCH ARTICLE -

CONVERGENCE OF OUTPUT PER WORKER IN G7 COUNTRIES: EVIDENCE FROM THE CLUB CONVERGENCE TEST

Reşat CEYLAN¹ & Şekip YAZGAN²

Abstract

The Convergence Hypothesis, which is the most important inference of the Neoclassical Growth Model, argues that the differences in output per worker / per capita income levels between economies at the global level or within a region will decrease and eventually disappear over time. In applied studies investigating the phenomenon of convergence at the global level, it is seen that the convergence either simply does not occur or findings of convergence are rarely obtained. It is stated that this happens because heterogeneous country groups are evaluated in the studies in question, ignoring the differences in the initial conditions. These results obtained in applied studies cause researchers to conduct research on more similar/homogeneous countries where convergence is theoretically considered more likely. In studies employing stochastic or deterministic approach or the ones where a combination of the two are used, it is seen that the findings on the power of convergence vary depending on the methodology applied, countries selected and the time period examined, but generally support the Convergence Hypothesis. In this context, the G7 Countries are considered a group of countries that dominate today's world in terms of economic development, are technologically identical and have similar structural characteristics in terms of macroeconomic indicators. It can be thought that it would not be surprising to find a convergence between these countries in terms of output per worker/labor force. However, it is considered that there may be countries that dissociate from others even among a group of countries with a homogeneous structure. In this study, it is aimed to put forward the club convergence hypothesis within the framework of the output per worker indicator, using annual data of the G7 countries for the period 1950-2018. Therefore, using the convergence test proposed by Phillips and Sul (2007), it is analyzed whether output per worker levels demonstrate convergence clubs. According to the analysis of Phillips and Sul (2007), it is determined that there is no general

1 Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, rceylan@pau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3727-6644>

2 Dr. Öğretim Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, yazgan@agri.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1006-668X>

convergence club for all countries and there are different convergence clubs. As a result of Phillips and Sul (2007) analysis, two output per worker convergence clubs and one divergence club are determined.

Keywords: Club Convergence Hypothesis, Log t Regression Analysis, G7 Countries.

JEL Codes: C33, O47.

Başvuru: 01.11.2021

Kabul: 17.01.2022

G7 ÜLKELERİNDE KİŞİ BAŞI ÇIKTI YAKINSAMASI: KULÜP YAKINSAMA TESTİNDEN KANITLAR³

Öz

Neoklasik Büyüme Modelinin en önemli çıkarımı olan Yakınsama Hipotezi, küresel düzlemde veya bir bölge içerisindeki ekonomiler arasında bulunan, çalışan başına çıktı/kişi başına düşen gelir farklılıklarının zaman içerisinde azalacağını ve nihayetinde ortadan kalkacağını ileri sürmektedir. Küresel düzeyde yakınsama olgusunu araştıran uygulamalı çalışmalarda ise yakınsama olgusunun ya gerçekleşmediği ya da nadiren bir yakınsama bulgusuna ulaşıldığı görülmektedir. Bu durumun, söz konusu araştırmalarda, ülkelerin başlangıç koşullarının farklılığını ihmal edilerek heterojen yapıdaki ülke gruplarının ele alınmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Uygulamalı çalışmalarda elde edilen bu sonuçlar, araştırmacıların yakınsama olgusunun teorik olarak daha olası olduğu düşünülen daha benzer/homojen ülkeler üzerine araştırma yapmalarına neden olmaktadır. Yakınsamanın stokastik, deterministik ve söz konusu iki yaklaşımın sentezi üzerine kurgulanan metodolojik yaklaşımların kullanıldığı çalışmalarda, yakınsamanın gücüne ilişkin bulguların, uygulanan metodolojiye, seçilen ülkelere ve incelenen zaman dilimine bağlı olarak çeşitlilik göstermekle birlikte genel olarak Yakınsama Hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu kapsamda G-7 Ülkeleri, günümüz dünyasını ekonomik gelişmişlik yönünden domine eden, teknolojik açıdan özeş olan ayrıca makroekonomik göstergeler bakımından da benzer yapısal özellikler taşıyan ülkeler grubu olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu bu ülkeler arasında işgücü/çalışan başına çıktı kriteri bakımından yakınsama bulgusu elde etmek şaşırtıcı olmayacağı düşünülebilmektedir. Ancak, bu kadar homojen yapıda olan ülkeler topluluğunda bile ayrışan ülkeler olabileceği değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, G7 ülkeleri için 1950-2018 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak kulüp yakınsama hipotezinin, çalışan başına çıktı göstergesi çerçevesinde ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu nedenle, Phillips ve Sul (2007) tarafından ileri sürülen yakınsama testi kullanılarak çalışan başına çıktının yakınsama kulüpleri gösterip göstermediği analiz edilmektedir. Phillips ve Sul (2007) analizine göre tüm ülkeler için genel bir yakınsama kulübünün bulunmadığı ve farklı yakınsama kulüplerinin olduğu tespit edilmektedir. Phillips ve Sul (2007) analizi sonucunda 2 adet çalışan başına çıktı

3 Genişletilmiş Türkçe Özet, çalışmanın sonunda yer almaktadır.

yakınsama kulübü ve 1 tane de iraksama kulübü tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kulüp Yakınsama Hipotezi, Log t Regresyon Analizi, G7 Ülkeleri.*

JEL Kodları: C33, O47.

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

1. INTRODUCTION

The Convergence Hypothesis, which is the main inference of the Neoclassical Growth Model developed by Solow (1956), in its simplest form, states that initial conditions have no effect on a country's per capita income in the long run, and differences in output per worker/per capita income between economies at the global level or within a region will decrease over time and eventually disappear, so that output per worker/per capita income levels of poor countries will reach those of rich countries. The basis of the Convergence Hypothesis is the argument that under closed economy conditions, the low capital stock in poor countries has a slower decreasing marginal return than in rich countries (Ceylan, 2010a: 312).

The conceptual examination and empirical testing of the Convergence Hypothesis appears to have come to prominence with the emergence of modern growth theory in the mid-1980s. In this context, the Convergence Hypothesis, which is thought to have a very important function in revealing the mechanics of economic growth, reveals three almost competing and testable hypotheses: absolute, conditional and club convergence. The Absolute Convergence Hypothesis asserts that per capita incomes of countries will converge in the long run regardless of their initial conditions. According to the Conditional Convergence Hypothesis, per capita incomes of countries with similar structural features such as consumer preferences, technologic development, population growth rates, government policies etc. converge regardless of the initial conditions. Finally, the Club Convergence Hypothesis states that per capita incomes of countries with similar structural characteristics will converge in the long run provided that the initial conditions are identical (Galor, 1996:1056). In the absolute convergence hypothesis, there is only one equilibrium in which all economies converge, while in the conditional convergence hypothesis, the equilibrium differs each economy having its particular equilibrium. In the club convergence hypothesis, there are models that produce multiple equilibria, and which of these different equilibria the economies will reach is determined depending on the starting positions of the countries in question (Ceylan, 2010b:56-57).

When applied studies aiming to test the Convergence Hypothesis are evaluated methodologically, it is seen that three basic approaches come forward. Among these approaches, the most popular one is the convergence approach, which assumes a

deterministic trend under the convergence process (e.g. Barro and Sala-i Martin, 1992). In recent studies on the Convergence Hypothesis, it is seen that the focus is on the stochastic trend, which expresses the opposite of the deterministic trend. Analyses that employ stochastic trend (e.g. Pesaran, 2007) adopt a non-theoretical approach and take into account the time series properties of the data to capture the dynamic aspect of the economic growth process. In applied studies aiming to test the Convergence Hypothesis, it is seen that the third approach is the synthesis model (e.g. Phillips and Sul, 2007,2009) that allows both deterministic and stochastic trends (Desli and Gkoulgkoutsika, 2020:138).

In applied studies investigating the phenomenon of global convergence, it is seen that the convergence either does not occur or findings of convergence are rarely obtained. It is stated that this happens because heterogeneous country groups are evaluated in the studies in question, ignoring the differences in the initial conditions. These results obtained in applied studies cause researchers to conduct research on more similar/homogeneous countries where convergence is theoretically considered more likely. In this context, several studies in applied literature reach the conclusion that the Convergence Hypothesis is more prominent in certain groups consisting of only highly developed countries (Dowrick and Nguyen 1989; Dowrick and Gemmell 1991; Johnson and Takeyama 2001; Canova 2004; Castellacci and Archibugi 2008). In this direction, it is seen that one of the most important criteria used to reveal the homogeneous structure of the countries is the development level of the countries and the Convergence Hypothesis is tested by grouping the countries as developed / developing countries (Ceylan, 2010a:313; Desli and Gkoulgkoutsika, 2021:841).

In this context, this study aims to put forward the club convergence hypothesis within the framework of the output per worker in G7 countries which consist of Germany, the United States of America (USA), France, England, Japan and Canada and were a very homogenous group of developed countries in the period 1950 – 2018. The G7 Countries are considered a group of countries that dominate today's world in terms of economic development, are technologically identical, and have similar structural characteristics in terms of macroeconomic indicators. In this context, it can be thought that it would not be surprising to find a convergence between these countries in terms of output per worker/workforce, it can be thought that it would not be surprising to find a convergence between these countries in terms of output per worker/labor force. However, it is considered that there may be countries that dissociate from others even among a group of countries with a homogeneous structure. For this purpose, the convergence test developed by Phillips and Sul (2007), which enables deterministic and stochastic tendencies, is used in the study and it is analyzed whether output per worker in G7 countries demonstrates convergence clubs. In the second part of the study, following the introduction, the relevant literature is summarized. In the third and fourth sections, the methodology used in the study is explained and the findings are presented, respectively. The study is completed with the discussion and conclusion sections in which the obtained results are evaluated.

1.1. Literature Review

When the applied studies on the Convergence Hypothesis are reviewed, it is seen that the results often do not support the Convergence Hypothesis in the studies conducted at the global level, in other words, the convergence either does not occur or findings of convergence are rarely obtained. (Kang and Lee, 2005; Li et al.2016). These results lead to the conclusion that studies testing the Convergence Hypothesis should concentrate on relatively similar/homogeneous country groups, where convergence is theoretically considered more likely, rather than heterogeneous country groups. One of the criteria used in the literature to reveal the homogeneous structure of the countries in which the validity of the Convergence Hypothesis is investigated is the level of development of said countries and in this direction, the members of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) or the G7 countries as an even more homogeneous group of developed countries are widely investigated in applied studies. This preference, which emerged in applied studies, initially started as a necessity due to the availability of data and therefore focused on developed countries, which were considered developed at that time and had satisfactory data volume and quality, and in the process, as the availability and quality of data about other countries increases, it is seen that research on developing and underdeveloped countries also started (Desli and Gkoulgkoutsika, 2021:841). In this context, the developing country groups are classified according to geographically defined criteria and basically consist of Asian countries (Evans and Kim, 2011), African countries (Charles, et al., 2012; Noguera-Santaella, 2017), MENA countries (Andreano et al., 2013) and Latin American countries (King and Ramlogan-Dobson, 2015). It can be asserted that in these studies, results in general were in favor of the Convergence Hypothesis. The findings obtained from these studies are crucial in showing that although the convergence hypothesis is a theoretical result derived from the Solow Model, it may be related to geographical features, technological similarities and climatic factors.

Applied studies on developed countries in the literature testing the Convergence Hypothesis are generally based on OECD countries (Liu and Ruiz, 2006; Caggiano and Leonida, 2009; Marattin and Salotti, 2011; Ceylan et al., 2013; Bahmani-Oskooee et al., 2017), The European Union (EU) and the subgroups of the countries that make up the EU (Monfort, et al., 2013; Borsi and Metiu, 2015; Ceylan and Abiyev, 2016; Chapsa et al., 2015, Cabral, et al., 2019, Bolea, et al. , 2018; Cavallaro and Villani, 2021), countries classified as high-income by the World Bank (Desli and Gkoulgkoutsika, 2021) and homogeneous country groups such as G7 countries (Cellini & Scorcu, 2000; Ceylan, 2010a). In studies employing methodological approaches based on stochastic approach, deterministic approach or the combination of the two, it is seen that the findings on the power of convergence vary depending on the methodology applied, countries selected, and the time period examined, but generally are in favor of the Convergence Hypothesis.

In this context, this study aims to put forward the Club Convergence Hypothesis within the framework of output per worker levels, using the technique developed by Phillips and Sul (2007) on annual data for the period 1950-2018 in G7 Countries, which is a homogeneous developed country group. In the applied literature, there are a limited number of studies that test the Convergence Hypothesis with respect to output per worker levels in G7 countries. In this respect, it is considered that the study will contribute to the limited literature.

2. METHODOLOGY

In this study, output per worker levels in G7 countries during the reviewed period 1950-2018 are investigated using the club convergence technique developed by Phillips and Sul (2007,2009) which is also called the “log t convergence test”. It is stated that the Convergence Hypothesis is the most important outcome of the Neoclassical Growth Model, which is based on the principle of the uniqueness of equilibrium. In the Club Convergence Hypothesis, there are models that produce multiple equilibria, and which of these different equilibria economies will reach is determined depending on the initial positions (Ceylan, 2010b:56-57). In this respect, it can be said that the theoretical foundations of the Club Convergence Hypothesis, which emerged from the empirical evidence, are based on the endogenous growth theory, which considers multiple steady-state equilibria and constant/increasing yields.

In this context, it is seen that the Club Convergence Hypothesis, which was first put forward by Baumol (1986), can be investigated with different methodologies in various studies (Quah, 1996; Corrado, et al., 2005; Phillips and Sul (2007,2009). It is observed that the most used method in recent studies is the econometric method developed by Phillips and Sul (2007, 2009). This is due to the methodological advantages of this model. The Phillips and Sul (2007) method is a time-varying factor model which allows individual and transitional heterogeneity to define convergence clubs and does not dictate certain assumptions about trend stationarity or stochastic non-stationarity (Sichera and Pizzuto, 2019). The methodological advantages of the Phillips and Sul (2007) method allows it to be used in researching convergence clubs in different areas such as energy consumption, happiness, military spending, etc. (Kourtzidis et al. (2018), Panopoulou and Pantelidis (2009), Apergis and Cooray (2016), Ivanovski et al. (2018), Apergis and Georgellis (2013) Saba and Ngepah, (2021)).

In this study, where the annual data for the G7 Countries for the period 1950-2018 were taken from *Total Economy Database* and used to put forward Club Convergence Hypothesis in the framework of output per worker levels using the technique developed by Phillips and Sul (2007), Y_{it} denotes the output per worker level in each country and $i=1,2,\dots,N$ and $t=1,2,\dots,T$ denote the number of countries and years respectively. Following the Phillips and Sul (2007) technique, which is based on a modification of the traditional panel data decomposition of the studied variable (output per worker),

the dependent variable y_{it} in the model is divided into two components, systematic (g_{it}) and temporary (d_{it}):

$$y_{it} = g_{it} + d_{it} \tag{1}$$

When equation (1) is rearranged to express the systematic and temporal components in the panel, the following equation (2) is reached:

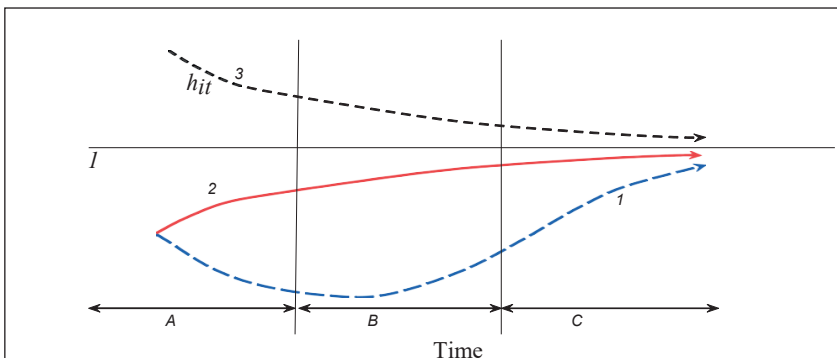
$$y_{it} = \left(\frac{g_{it} + d_{it}}{\mu_t} \right) \mu_t = \delta_{it} \mu_t, \quad \forall i, t \tag{2}$$

As it can be seen, there are two time-varying components in equation (2). The first one is μ_t , which can have both deterministic and stochastic components and represents a steady-state trend function for the group. The second one is a unit-specific element δ_{it} that measures the distance between the common factor μ_t and y_{it} , reflecting both time and unit specific effects. The coefficient is also a measure of the share of the common effect factor for each unit in the panel. In the Phillips and Sul (2007) method, convergence is assumed as a dynamic process. Therefore, the δ_{it} coefficient shows the transition paths, and the per capita income convergence can be tested by its temporary relative behavior. The method of Phillips and Sul (2007) projects a semi-parametric process suitable for testing the convergence hypothesis for the coefficient δ_{it} . Phillips and Sul (2007,2009) assert that additional structural constraints and assumptions should be made in the estimation of this parameter, and suggest the relative transition path defined in equation (3) below:

$$h_{it} = \frac{y_{it}}{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N y_{it}} = \frac{\delta_{it}}{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \delta_{it}} \tag{3}$$

Here, h_{it} , represents a measure of the transition path relative to the panel mean. The relative transition path parameter may differ between countries in the short run, but for each country, as the relative transition path parameter approaches one, it suggests the inference of long-term convergence.

Figure 1. Different Transition Paths and Transition Stages

Source: Phillips and Sul (2009: 1160).

This situation is illustrated in Figure 1. It can be seen in Figure 1. that countries 2 and 3 have very dissimilar initial conditions and thus different transition paths. The relative transition path parameters of countries 2 and 3 converge monotonically. Here, country 3 represents a typical industrialized country, while country 2 represents a typical industrializing economy that has high growth rates. It can be observed in Figure 1 that countries 1 and 2 have the same initial conditions. Country 1 represents a typical developing country. While country 1 had low growth rates at the beginning (A), it started to reverse its economic performance over time (B) and converged to country 2 in the final stage (C) (Phillips and Sul, 2009: 1159).

In the Phillips and Sul (2007) method, the cross-section variance of the relative path parameter should converge to zero in order to infer long-term convergence. In this case, the assumption in equation (4) below should be made for the convergence club algorithm of t:

$$\delta_{it} = \delta_i + \sigma_{it}\gamma_{it}$$

In the equation in question $\sigma_{it} = \frac{\sigma_i}{L(t)t^a}$, $\sigma_i > 0$ and γ_{it} may be weakly dependent on time, but for each i , the function $i. i. d. (0,1) L(t)$ is ascending at t , the function is ascending at and divergent as approaches infinity. In this special form of δ_{it} , the null hypothesis of convergence for all i values is $H_0: \delta_i = \delta, a \geq 0$ and the alternative hypothesis is $H_A: \delta_i \neq \delta$ or $a < 0$. or Specifically, the hypothesis tests given here can be reduced to the sign of a . When the null hypothesis of convergence is rejected for a particular group of units in the panel, this inference does not mean that related units cannot converge to other clusters in the panel. Therefore, the rejection of existence of convergence for the whole of panel indicates the presence of multiple convergence clubs in the panel. Phillips and Sul (2007) suggest that the mentioned convergence phenomenon can be tested using the following equation:

$$\log\left(\frac{H_1}{H_t}\right) - 2 \log L(t) = \hat{c} + \hat{b} \log t + \hat{u}_t \tag{5}$$

Here; $H_t = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (h_{it} - 1)^2$ and is expressed as the square of the cross-sectional distance of the relative transition coefficients. Phillips and Sul (2007) suggest $t = [rt], [rt] + 1, \dots, T$ and $r[0.2,0.5]$ for the estimation of equation (5). Note that since in equation (5), $\hat{b} = 2\hat{a}$, the null hypothesis can also be arranged as $\hat{b} > 0$ or $\hat{b} < 0$. For this one-way test, if $t_{\hat{b}} < -1,65$, the null hypothesis which suggests the validity of the convergence hypothesis is rejected. This test can also be applied to reveal different convergence clubs in the panel. In this context, the log t convergence test proposed by Phillips and Sul (2007) includes a four-stage algorithm. At the first stage, the panel data are arranged in descending order according to the last observations. In the second step, firstly, the log t test is performed on the first $n = 2$ regions to form the core group G_n between the two regions. If $t_{\hat{b}}(n = 2) > -1,65$, it constitutes the G_n core group. Then, the log t test is performed for the next region and this core group, and if $t_{\hat{b}}(n = 3) > t_{\hat{b}}(n = 2)$, that region is added to $t_{\hat{b}}(n = 3) > t_{\hat{b}}(n = 2)$. This process is repeated until $t_{\hat{b}}(n) > t_{\hat{b}}(n - 1)$. The size of the core group is chosen to maximize the ratio of $t_{\hat{b}}(n)$ to the coefficient k, based on $n^*, \min[t_{\hat{b}}(n)] > -1.65$. Here it is set as $2 < n^* < N$. In the third stage of the algorithm. after the core group is

created, the regions that are not included in the core group are determined and added to the core group and the log t test is run. If $t_{\hat{\beta}}(n) > 0$ the new region is added to the club. In the fourth and last stage, the log t test is applied for the regions that were not selected in the third stage, and if the test statistic is greater than -1.65, these regions form another convergence club. If the test statistic is less than -1.65, the first three steps of the algorithm are repeated in this group. The last remaining countries/regions form the divergence club if the test statistic is less than -1.65.

3. RESULTS

The results obtained by applying the Phillips and Sul (2007) method, the methodology of which is explained above, to the output per worker/labor productivity per worker data of G7 countries for the period 1950-2018 are presented in Table 1. In the framework of the procedure of the method, the entire panel formed by all G7 countries is examined to see if these countries are in convergence behavior. In this context, the null hypothesis is rejected because the t-statistics calculated for the entire panel of G7 countries, -12.479, is less than the critical value of -1.65. This result shows that convergence could not be detected in the entire panel.

Table 1: Phillips and Sul (2007) Analysis Results

Category	Countries	β	t
Entire Panel	G7 Countries	-0.634	-12.479
Club 1	USA, Germany, Italy	0.172	2.173
Club 2	Canada, England	-0.406	-0.587
Club 3 (Divergence Club)	Japan, France	-0.748	-42.053

In the Phillips and Sul (2007) method, non-detection of convergence for the entire panel is considered a prerequisite for investigating whether there is convergence in subgroups or clubs. Within the framework of the methodology, two convergence clubs with a t-statistic value greater than the critical value of -1.65 were identified among the G7 countries. In this context, as can be seen in Table 1, USA, Germany and Italy constitute the first convergence club while Canada and England constitute the second. However, the analyses carried out within the framework of the method proposed by Phillips and Sul (2007) also reveal that Japan and France are not included in convergence clubs 1 and 2 and there is no convergence between these two countries. These two countries are in convergence behavior neither to each other nor to other G7 countries thus these two countries together form a divergence club. Among G7 countries, France is the country where the agricultural sector stands out and has the highest agricultural production. Therefore, it can be said that it differs from other countries in terms of its structural features. On the other hand, Japan differs from other G7 countries in terms of geographical, climatic, cultural conditions and even its dependence on exports. For this reason, the fact that Japan is not included in any convergence club stands as an explainable result.

4. DISCUSSION

In the study, it is investigated whether the total output per worker/labor productivity per worker levels in G7 countries are in convergence behavior in the period 1950-2018 by the club convergence technique developed by Phillips and Sul (2007,2009). In the applied literature, there are a limited number of studies that test the Convergence Hypothesis within the framework output per worker levels in G7 countries. In this respect, it is considered that the study will contribute to the limited literature. As a result of the application of the mentioned methodology, it is seen that convergence could not be detected in the entire panel formed by the G7 countries. In the second stage of the methodology applied in the study, the existence of two convergence clubs were determined, first one consisting of USA, Germany and Italy and the second one, Canada and England. In addition, the analyses carried out in the study show that Japan and France are not included in the said two convergence clubs and there is no convergence between them, and that these countries form a divergence club that converge neither to each other nor to other G7 countries. In future studies investigating the convergence behavior of total output per worker levels in G7 countries within the scope of the Club Convergence Hypothesis, it is thought that evaluating the convergence level of output per worker on the basis of three main sectors, namely agriculture, industry and services, will help better understand the dynamics of the results obtained in the study and contribute to the literature.

CONCLUSION

The Convergence Hypothesis, which is the most important inference of the Neoclassical Growth Model, argues that the differences in output per worker / per capita income between economies at the global level or within a region will decrease and eventually disappear over time. In applied studies investigating the phenomenon of convergence at the global level, it is seen that the convergence either simply does not occur or findings of convergence are rarely obtained. It is stated that this happens because heterogeneous country groups are considered in the studies in question, ignoring the differences in the initial conditions. These results obtained in applied studies cause researchers to conduct research on more similar/homogeneous countries where convergence is theoretically considered more likely. In studies employing stochastic or deterministic approach or the ones where a combination of the two are used, it is seen that the findings on the power of convergence vary depending on the methodology applied, the selected countries and the time period examined, but generally supports the Convergence Hypothesis.

In this context, this study aims to put forward the club convergence hypothesis within the framework of the output per worker levels in G7 countries which consist of Germany, the United States of America (USA), France, England, Japan and Canada and were a very homogenous group of developed countries in the period 1950 – 2018. The advantages of the Phillips and Sul (2007) method, such as allowing different

time paths as well as individual heterogeneity, being robust against heterogeneity and stationarity properties of the series, and therefore not imposing any assumptions about trend stationarity or stochastic nonstationarity, allows this method to be widely used in analyses of convergence characteristics of economies.

In the study, within the procedure of the Phillips and Sul (2007) method, firstly an analysis is made for the entire panel formed by the G7 countries and it is examined whether the said countries are in convergence behavior. In this context, the null hypothesis is rejected because the t-statistics calculated for the entire panel formed by the G7 countries, -12.479, is less than the critical value of -1.65. This result shows that convergence could not be detected in the entire panel. In the Phillips and Sul (2007) method, non-detection of convergence for the entire panel is considered a prerequisite for investigating whether there is convergence in subgroups or clubs. Within the framework of the methodology, two convergence clubs with a t-statistic value greater than the critical value of -1.65 were identified among G7 countries. In the study, USA, Germany and Italy constitutes convergence club 1 and Canada and England, convergence club 2. However, the analyses carried out within the framework of the method proposed by Phillips and Sul (2007) also reveal that Japan and France are not included in the said two convergence clubs and there is no convergence between them, and that these countries form a divergence club that converge neither to each other nor to other G7 countries.

In the study, the Club Convergence Hypothesis is tested in G7 countries by using the total output per worker levels in the period 1950-2018. In future studies, it is considered that evaluating the convergence of output per worker levels on the basis of three main sectors, namely agriculture, industry and services, will help to evaluate the results obtained in the study and contribute to the literature.

G7 ÜLKELERİNDE KİŞİ BAŞI ÇIKTI YAKINSAMASI: KULÜP YAKINSAMA TESTİNDEN KANITLAR

1. GİRİŞ

Çalışmada, 1950-2018 yıllarını kapsayan dönemde homojen bir gelişmiş ülke grubu olan ve Almanya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada'nın oluşturduğu G7 ülkeler için, çalışan başına çıktı başka bir ifadeyle çalışan başına emek verimliliği düzeylerinin hem deterministik hem de stokastik trende izin veren ve Phillips ve Sul (2007) tarafından geliştirilen teknik yardımıyla Kulüp Yakınsama Hipotezinin test edilmesi amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, inceleme dönemi olan 1950-2018 döneminde G7 ülkelerinde çalışan başına çıktı düzeyleri "log t yakınsama testi" olarak da adlandırılan ve Phillips ve Sul (2007,2009) tarafından geliştirilen kulüp yakınsaması tekniği ile araştırılmaktadır. Son dönemde Kulüp Yakınsama Hipotezi üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda en çok kullanılan yöntemin Phillips ve Sul (2007,2009) tarafından geliştirilen ekonometrik yöntem olduğu görülmektedir. Söz konusu yöntem, yakınsama kulüplerini tanımlamak için bireysel ve geçişsel heterojenliğe izin veren zamanla değişen bir faktör modeli olarak ifade edilmektedir. Kulüp Yakınsama analizlerinde kullanılan Phillips ve Sul (2007) yöntemi sahip olduğu, bireysel heterojenliğin yanı sıra farklı zaman yollarına izin vermesi ve heterojenliğe ve serilerin durağanlık özelliklerine karşı sağlam olması ve dolayısıyla trend durağanlığı veya stokastik durağan olmama ile ilgili herhangi bir özel varsayımı dayatmaması gibi avantajları ile literatürde ekonomilerin yakınsama özelliklerinin analizlerinde baskın bir şekilde kullanılan bir yöntem haline geldiği görülmektedir.

3. BULGULAR

Phillips ve Sul (2007) tarafından önerilen ve yukarıda metodolojisi açıklanan yöntemin G7 ülkelerinin 1950-2018 yıllarını kapsayan dönem için çalışan başına çıktı/ çalışan başına emek verimliliği verilerine uygulanmasıyla elde edilen sonuçlar Tablo 1'de sunulmaktadır. Phillips ve Sul (2007) tarafından yöntemin prosedürü çerçevesinde ilk aşamada tüm G7 ülkelerinin oluşturduğu tüm panel için analiz yapılarak söz konusu ülkelerin yakınsama davranışı içerisinde olup olmadığı incelenmektedir. Bu kapsamda, G7 ülkelerinin oluşturduğu tüm panel için hesaplanan t- istatistiği-12.479, kritik değer olan 1,65'ten küçük olduğu için boş hipotez reddedilmektedir. Bu sonuç panelin tümünde yakınsama tespit edilemediğini göstermektedir.

Phillips ve Sul (2007) yönteminde panelin tümü için yakınsamanın tespit edilememesi alt gruplar veya kulüplerde yakınsama olup olmadığının araştırılabilmesi için bir ön şart olarak kabul edilmektedir. Metodoloji çerçevesinde, G7 ülkeleri içerisinde t-istatistik değeri kritik değer olan -1.65'ten büyük olan ve birbirlerine yakınsayan

2 yakınsama kulübü tespit edilmiştir. Bu kapsamda Tablo 1’de görüleceği üzere ABD, Almanya, İtalya ve Kanada, İngiltere sırasıyla 1. ve 2. yakınsama kulüplerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Phillips ve Sul (2007) tarafından önerilen yöntem çerçevesinde gerçekleştirilen analizler ayrıca, Japonya ve Fransa’nın ise 2 yakınsama kulübüne dahil olmadığı ve aralarında da yakınsama bulunmadığı bu itibarla da ne birbirlerine ne de diğer G7 ülkelerine yakınsama davranışı içerisinde olmayan söz konusu bu iki ülkenin birlikte bir iraksama kulübü oluşturduğu göstermektedir.

4. TARTIŞMA

Çalışmada, 1950-2018 yıllarını kapsayan dönemde G7 ülkelerinde çalışan başına toplam çıktı/ çalışan başına emek verimliliği düzeylerinin yakınsama davranışı içerisinde olup olmadıkları Phillips ve Sul (2007,2009) tarafından geliştirilen kulüp yakınsaması tekniği ile araştırılmaktadır. Uygulamalı literatürde G7 ülkeleri özelinde çalışan başına çıktı boyutuyla Yakınsama Hipotezini test eden sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu yönüyle çalışmanın sınırlı literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Söz konusu metodolojinin uygulanması neticesinde ilk olarak, G7 ülkelerinin oluşturduğu panelin tümünde yakınsama tespit edilemediği görülmektedir. Çalışmada uygulanan metodolojinin ikinci aşamasında ise ABD, Almanya, İtalya ve Kanada, İngiltere ülkelerinden oluşan iki yakınsama kulübünün varlığı tespit edilmektedir. Bunun yanında çalışmada gerçekleştirilen analizler, Japonya ve Fransa’nın ise söz konusu 2 yakınsama kulübüne dahil olmadığı ve aralarında da yakınsama bulunmadığı ve söz konusu ülkelerin ne birbirlerine ne de diğer G7 ülkelerine yakınsama davranışı içerisinde olmayan bir iraksama kulübü oluşturduğu göstermektedir.

SONUÇ

Çalışmada, 1950-2018 yıllarını kapsayan dönemde G7 ülkelerinde çalışan başına toplam çıktı/ çalışan başına emek verimliliği düzeyleri kullanılarak söz konusu ülkelerde Kulüp Yakınsama Hipotezi test edilmektedir. G7 ülkelerinde çalışan başına toplam çıktı düzeylerinin yakınsama davranışının Kulüp Yakınsama Hipotezi kapsamında araştıran ilerde yapılacak çalışmalarda, çalışan başına çıktının yakınsama düzeyinin tarım, sanayi ve hizmetler olmak üzere üç temel sektör bazında değerlendirilmesinin, çalışmada ulaşılan sonuçların dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

REFERENCES

- Andreano, M. S., Laureti, L., ve Postiglione, P. (2013), Economic Growth in MENA Countries: Is there Convergence of Per-capita GDPs? *Journal of Policy Modeling*,35(4), 669–683.
- Apergis, N., Cooray, A. (2016), Old Wine in A New Bottle: Trade Openness and FDI Flows- Are the Emerging Economies Converging? *Contemporary Economic Policy*, 34(2), 336-351.
- Apergis, N., & Georgellis, Y. (2013), Does Happiness Converge? *Journal of Happiness Studies*,16 (1), 67-76.
- Barro, R.J., Sala-I-Martin, X. (1992), Convergence, *Journal of Political Economy*, 100(2), 223-251.
- Bahmani-Oskooee, M., Chang, T., Elmi, Z. (M) ve Ranjbar, O. (2017), Re-Examination of the Convergence Hypothesis among OECD Countries: Evidence from Fourier Quantile Unit Root Test, *International Economics*,156,77-85.
- Baumol, W.J. (1986), Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-run Data Show, *The American Economic Review*, 76(5):1072–1085.
- Bolea, L., Duarte, R., Cholz, J.S. (2018), From Convergence to Divergence? Some New Insights into the Evolution of the European Union, *Structural Change and Economic Dynamics*, 47, 82–95.
- Borsi, M. T., Metiu, N. (2015), The Evolution of Economic Convergence in the European Union, *Empirical Economics*, 48(2), 657–681.
- Cabral, R., Castellanos-Sosa, F.A. (2019), Europe’s Income Convergence and the Latest Global Financial Crisis, *Research in Economics*, 73 (1), 23–34.
- Caggiano, G., Leonida, L. (2009), International Output Convergence: Evidence from an Autocorrelation Function Approach, *Journal of Applied Econometrics*, 24,139-162.
- Canova, F. (2004), Testing for Convergence Clubs in Income Per-capita: A Predictive Density Approach, *International Economic Review*, 45(1),49–77.
- Castellacci, F, Archibugi, D. (2008), The Technology Clubs: The Distribution of Knowledge Across Nations, *Research Policy*, 38(10), 1659–1673.
- Cavallaro, E., Villani, I. (2021), Club Convergence in EU Countries: A Sectoral Perspective, *Journal of Economic Integration*, 36(1), 125-161.
- Cellini, R., Scorcu, A. E. (2000), Segmented Stochastic Convergence Across the G-7 Countries, *Empirical Economics*, 25(3), 463–474.
- Ceylan, R. (2010a), G-7 Ülkelerinin Yakınsama Deneyimi: 1870-2006, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 311-324.
- Ceylan, R. (2010b), Yakınsama Hipotezi: Teorik Tartışmalar, *Sosyo-Ekonomi*, 1, 47-60.
- Ceylan, R., Telatar, E. ve Telatar, F. (2013), Real Convergence in Selected OECD Countries, *Ege Academic Review*, 13(2), 209-214.
- Ceylan, R., Abiyev, V. (2016), An Examination of Convergence Hypothesis for EU-15 Countries, *International Review of Economics & Finance*, 45, 96–105.
- Chapsa X., Katrakilidis C. ve Tabakis N. (2015), *Investigating the Convergence Hypothesis in the EU: More Evidence Accounting for Structural Breaks*, İn: Karasavvoglou A., Ongan S., Polychronidou P. (ed.) *EU Crisis and the Role of the Periphery*, Contributions to Economics. Springer.
- Charles, A., Darne, O. ve Hoarau, J.F. (2012), Convergence of Real Per Capita GDP within

- COMESA Countries: A Panel Unit Root Evidence, *The Annals of Regional Science*, 49(1), 53–71.
- Corrado, L., Martin, R., ve Weeks, M. (2005), Identifying and Interpreting Regional Convergence Clusters Across Europe, *The Economic Journal*, 115(502), C133–C160.
- Desli, E., Gkoulgkoutsika, A. (2020), World Economic Convergence: Does the Estimation Methodology Matter? *Economic Modelling*, 91, 138–147.
- Desli, E., Gkoulgkoutsika, A. (2021), Economic Convergence Among the World's Top-Income Economies, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 80, 841–853.
- Dowrick S., Gemmill, N. (1991), Industrialisation, Catching-up and Economic Growth: A Comparative Study Across the World's Capitalist Countries, *The Economic Journal*, 101(405), 263–275.
- Dowrick S., Nguyen, D. (1989), OECD Comparative Economic Growth 1950–85: Catch-up and Convergence, *American Economic Review*, 79(5), 1010–1030.
- Evans, P., Kim, J. U. (2011), Stochastic Convergence of the Catch-up Rate and Multiple Structural Breaks in Asian Countries, *Economics Letters*, 111(3), 260–263.
- Galor, O. (1996), Convergence? Inferences from Theoretical Models, *The Economic Journal*, 106 (437), 1056–1069.
- Ivanovski, K., Awaworyi Churchill, S. ve Smyth, R. (2018), A Club Convergence Analysis of Per Capita Energy Consumption Across Australian Regions and Sectors, *Energy Economics*, 76, 519–531.
- Johnson, P., Takeyama, L. (2001), Initial Conditions and Economic Growth in the US States, *European Economic Review*, 45(4–6), 919–927.
- Kang, S. J., Lee, M. (2005), Q-Convergence with Interquartile Ranges, *Journal of Economic Dynamics & Control*, 29(10), 1785–1806.
- King, A., Ramlogan-Dobson, C. (2015), International Income Convergence: Is Latin America Actually Different? *Economic Modelling*, 49, 212–222.
- Kourtzidis, S. A., Tzeremes, P., Tzeremes, N. G. ve Heryan, T. (2018), Integration of Tourism Markets in Australia: An 'International Visitor Arrival' Convergence, *Assessment. Tourism Economics*, 24(7), 901–907.
- Li, K., Zhou, X. ve Pan, Z. (2016), Cross-Country Output Convergence and Growth: Evidence from Varying Coefficient Nonparametric Method, *Economic Modelling*, 55, 32–41.
- Liu, L., Ruiz, I. (2006), Convergence Hypothesis: Evidence from Panel Unit Root Test with Spatial Dependence, *Revista Ecos de Economía*, 23, 37–56.
- Marattin, L., Salotti, S. (2011), Productivity and Per Capita GDP Growth: The Role of the Forgotten Factors, *Economic Modelling*, 28(3), 1219–1225.
- Monfort, M., Cuestas, J.C. ve Ordóñez, J. (2013), Real Convergence in Europe: A Cluster Analysis, *Economic Modelling*, 33, 689–694.
- Noguera-Santaella, J. (2017), Is Sub-Saharan Africa Catching up? *Empirical Economics*, 52(2), 555–575.
- Quah, T. (1996), Regional Convergence Clusters across Europe, *European Economic Review*, 40(3):951 - 958.
- Panopoulou, E., Pantelidis, T. (2009), Club Convergence in Carbon Dioxide Emissions, *Environmental and Resource Economics*, 44(1), 47–70.
- Pesaran, M.H. (2007), A Pair-wise Approach to Testing for Output and Growth Convergence, *Journal of Econometrics*, 138 (1), 312–355.

- Phillips, P. C. B., Sul, D. (2007), Transition Modeling and Econometric Convergence Tests, *Econometrica*, 75(6),1771-1855.
- Phillips, P.C.B., Sul, D. (2009), Economic Transition and Growth. *Journal of Applied Econometrics*, 24 (7),1153–1185.
- Saba, C.S., Ngepah, N. (2021), Military Expenditure, Security Outcome and Industrialisation in Africa: Evidence from a Panel Data Analysis, *African Security Review*, 30:2, 204-222.
- Sichera, R., Pizzuto, P. (2019), Convergence Clubs: A Package for Performing the Phillips and Sul's Club Convergence Clustering Procedure, *The R Journal*, 11:2, 142-151.
- Solow, R. M. (1956), A Contribution to the Theory of Growth, *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Reşat CEYLAN Şekip YAZGAN
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Reşat CEYLAN Şekip YAZGAN
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Reşat CEYLAN Şekip YAZGAN
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Reşat CEYLAN Şekip YAZGAN
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Reşat CEYLAN Şekip YAZGAN

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

**TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYACIN KARŞILANMASI VEYA
ENGELLENMESİNİN İŞ STRESİ VE TÜKENMİŞLİK
ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ: BENLİK
SAYGISININ ARACI ROLÜ**

Furkan BARDAK¹ & Seçil KESKİN²

Öz

Psikolojik ihtiyaçlar (özerklik, ilişkisellik, yeterlilik), kişinin psikolojik gelişimi ve sağlığı için gerekli olan ve doğuştan gelen temel psikolojik besinlerdir. Çalışma ortamında kişilerin psikolojik ihtiyaçlarının tatmini psikolojik sağlığı olumlu yönde etkilerken, engellenmesi psikolojik sağlık üzerinde negatif etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Bu araştırma kapsamında çalışan bireylerde temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının veya engellenmesinin iş stresi ve tükenmişlik üzerindeki etkisi, aynı zamanda benlik saygısının bu etkiler üzerindeki aracılık rolü görgül olarak ortaya konmuştur. Araştırma farklı mesleklerde (öğretmen, mühendis, hemşire, girişimci, bankacı, doktor, memur) farklı sektörlerde (özel, kamu ve kendi işi) çalışan 206 katılımcı (%54,9 kadın, %45,1 erkek) ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasında Demografik Bilgi Formu, Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Engellenmesi Ölçeği, Kopenhag Tükenmişlik Ölçeği, İş Stresi Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre çalışanların özerklik, ilişkisellik ve yeterlilik ihtiyaçlarının tatmini tükenmişlik ve iş stresi düzeylerini azaltırken, engellenmesi tükenmişlik ve iş stresi düzeylerini artırmaktadır. Özerklik, ilişkisellik ve yeterlilik gibi temel psikolojik ihtiyaçların tükenmişlik ve iş stresi üzerindeki etkisine, benlik saygısının ise kısmı derecede aracılık etkisinin olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar literatürdeki diğer bulgular ile karşılaştırılmış ve tartışılmıştır. Yapılan araştırma endüstri ve örgütsel psikoloji çalışmaları ve sektörel uygulamalar kapsamında değerlendirildiğine, çalışanların psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin veya engellenmesinin yaşadıkları stresi, tükenmişliği ve benlik saygısını etkilediği tespit edilebilirse daha mutlu bir çalışma ortamı, daha karlı bir iş gücü ve çalışanın ve işverenin kazanacağı bir model ortaya çıkartılabilir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik İhtiyaç, İş Stresi, Tükenmişlik, Benlik Saygısı.

JEL Kodları: M1, M10, M12.

Başvuru: 12.11.2021

Kabul: 11.02.2022

- 1 Dr. Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Bölümü, furkanbardak@yahoo.com, Bolu/TÜRKİYE, ORCID No: 0000-0003-2917-4883.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi Seçil KESKİN Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, secilkeskin@ibu.edu.tr, Bolu/TÜRKİYE ORCID No: 0000-0002-8560-844X

INVESTIGATION OF EFFECT OF SATISFACTION OR PREVENTING OF BASIC PSYCHOLOGICAL NEEDS ON JOB STRESS AND BURNOUT: THE MEDIATING ROLE OF SELF-ESTEEM³

Abstract

Psychological needs are the basic psychological nutrients such as autonomy, relatedness, and competence that are necessary for the psychological development and health of the person. While the satisfaction of psychological needs of people positively affects their psychological health, preventing psychological needs find out negative effects in the workplace. The effect of satisfaction or preventing basic psychological needs on job stress and burnout, as well as the mediating role of self-esteem on these effects, were empirically revealed within the scope of the study. The research was conducted with 260 participants who work in different occupations such as teachers, engineers, nurses, entrepreneurs, bankers, doctors, and civil servants (54% females, %45,1 males). Demographic Form, Basic Psychological Needs Satisfaction and Frustration Scale, Copenhagen Burnout Inventory, Job Stress Questionnaire, and Rosenberg Self Esteem Scale were used in the data collection. According to the results, while the satisfaction of autonomy, relatedness, and competence reduces the levels of burnout and job stress, blocking them increases the levels of burnout and job stress. It has been found that basic psychological needs such as autonomy, relatedness, and competence have a mediating effect on burnout and job stress, while self-esteem has a partial mediating effect. These results are compared with other findings in the literature and discussed. If the research is evaluated within the scope of industrial and organizational psychology studies and sectoral applications, and if it can be determined that the satisfaction or blocking of the psychological needs of the employees affects the stress, burnout, and self-esteem they experience, a happier working environment, a more profitable workforce and a model that the employee and employer will gain will emerge.

Keywords: *Psychological Need, Job Stress, Burnout, Self-Esteem.*

JEL Codes: *M1, M10, M12.*

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

3 The Extended English Summary is located the end of article.

1. GİRİŞ

İnsanların işlerinde keyifle, sıkılmadan çalışmalarını etkileyen unsurlar nelerdir? Düşündüğümüzde ücret, çalışma koşulları, işin zorluğu, karar verme özgürlüğü, çalışma saatleri, iş arkadaşları, ikramiyeler veya görevler aklımıza gelebilir. İnsanların işlerinde ne kadar memnun olduklarını belirleyen birkaç temel kriteri ortaya çıkarmak mümkün müdür? Öz belirleme (Self-Determination) teorisine göre insanların yaşamın herhangi bir alanında refahını ve içsel motivasyonunu etkileyen üç temel ihtiyaç vardır: yeterlilik, özerklik ve ilişkisellik (Rayn ve Deci, 2000: 75). Bu bağlamda çalışanların temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması iş stresini (Kamel ve Abou Hashish, 2015: 106), tükenmişliği (Li ve ark., 2013: 17) ve benlik saygısını (Ümmet, 2015: 1627) etkileyeceği ön görülebilir.

Öz belirleme teorisi kapsamında değerlendirilen temel psikolojik ihtiyaçlar; kişinin yaptığı iş ile ilgili yetenekli ve kendisini yetkin hissetmesi olarak tanımlanan yeterlilik, başkaları ile olumlu ilişkiler kurabilme, çalışma ortamında iş arkadaşları ile olumlu ilişkiler geliştirebilme becerisi ilişkisellik, bireyin kendi davranışlarını sahiplenerek psikolojik olarak özgür hissetme ihtiyacı ise özerklik olarak tanımlanabilir (Rayn ve ark., 1997: 709). Psikolojik ihtiyaçlar, organizma yaklaşımı ile tutarlı bir tanım olarak psikolojik bir gelişim, bütünlük ve iyi olma hali için gerekli olan ve doğuştan gelen psikolojik besinler ile ilgilidir (Deci ve Rayn, 2000: 229).

Gelişim için “psikolojik besin” sağlayan bu psikolojik tatminden birincisi özerkliktir. Özerklik kişinin davranışını başlatmasında ve düzenlemesinde özgür hissetmesi, kendi seçimlerini yapabilmesi ve duygularını özgürce ifade edebilme ihtiyacıdır (Deci ve Rayn, 2008: 17). Bu ihtiyacın karşılanması ile birey eylemlerini seçerken veya davranışlarını organize ederken kendisini özgür hisseder (Deci ve Rayn, 2000; 231). Özerklik ihtiyacı kişisel seçimler yapma fırsatına sahip olmakla ve aynı zamanda dışarıdan teşvik edilen bir talebin tam olarak onaylanmasıyla elde edilebilir (Vansteenkiste ve ark., 2007: 254). İkincisi yeterlilik ihtiyacıdır. Yeterlilik kişinin çevre ile olan etkileşiminde etkili olabilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçtır. Kişinin kapasitesini ve becerilerini geliştirme, bunu yaparken de optimal zorlukları arama, üstlenme; kişisel büyüme sağlanana kadar çaba ve stratejik düşünme uygulamalarını içerir (Martela ve Rayn, 2020: 118). Yeterlilik ihtiyacının karşılanması kişinin iş ve sosyal yaşamında etkili olmasını, ustalaşmasını ve ilerleme kaydetmesini sağlar. Temel psikolojik ihtiyaçlardan üçüncü ve sonuncusu ilişkisellik ihtiyacıdır. İlişkisellik ihtiyacı kişinin çevresi ile iş yerinde arkadaşları ile ve diğerleri ile yakınlık kurma, bağlılık geliştirme ve aidiyet hissetme ihtiyacı olarak tanımlanır. Çalışanların ilişkisellik ihtiyacının karşılanması başkaları tarafından dahil edilmiş ve kabul edilmiş hissetmelerini sağlar (Sánchez-Oliva ve ark., 2017: 174). Kendisini bir ekibin parçası

hisseden ve işle ilgili veya kendisi ile ilgili sorunları ifade etmekten çekinmeyen çalışanlar, kendini yalnız ve diğerlerinden farklı olarak gören çalışanlarda göre ilişkisellik ihtiyacını karşılama olasılığı daha fazladır (Van den Broeck ve ark., 2008: 283).

Çalışanlarla yapılan temel psikolojik ihtiyaç araştırmalarında psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının iş doyumunu, olumlu duygulanım, yaşam doyumunu, benlik saygısı değişkenleri ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğu gözlenirken, depresyon, kaygı, duygusal tükenmişlik, stres gibi değişkenlerle olumsuz ilişkili olduğu gözlenmiştir (Brien ve ark., 2012: 3; Kamel ve Abou Hashish, 2015: 106; Van den Broeck ve ark., 2016: 7; Desrumaux ve ark., 2015: 181).

Bunun yanı sıra temel psikolojik ihtiyaçların doyurulması psikolojik sağlığı olumlu yönde etkilerken, engellenmesi psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkilemektedir. İnsanlarda temel psikolojik ihtiyaçların giderilmemesi ile ilgili çalışmalarda tükenmişlik arasındaki ilişkiyi gösteren birçok çalışma vardır (Bartholomew ve ark., 2011: 1463; Longo ve ark., 2016: 298).

Tükenmişlik, işteki kronik duygusal ve kişilerarası stres faktörlerine verilen uzun süreli tepkidir. Tükenmişlik hem genel hem de özel bir bitkinlik durumunu yansıttığı için, daha yaygın bir şekilde kavramsallaştırılması gerektiğini ileri süren ve bu özelliği ile diğer tükenmişlik tanımlarından farklılaşan yaklaşıma göre tükenmişlik kişideki psikolojik ve fizyolojik bitkinlik halidir (Kristensen ve ark., 2005: 194). Kopenhag tükenmişlik envanterini geliştiren bu yaklaşıma göre tükenmişlik kavramı özü itibarı ile tükenme sadece iş özelinde değil kişisel ve müşteri ile ilgili de tükenmişlik olmak üzere üç farklı alanda tükenmişliğe odaklanmaktadır (Borritz ve ark., 2006: 103). Bu çalışma kapsamında sadece kişisel ve iş ile ilgili tükenmişlik üzerinde durulacaktır. Kişisel tükenmişlik kişinin deneyimlerinden kaynaklanan fiziksel ve psikolojik bitkinlik düzeyi olarak tanımlanırken, iş ile ilgili tükenmişlik kişinin işi ile ilgili algıladığı fiziksel ve psikolojik bitkinlik durumu olarak tanımlanır (Borritz ve ark., 2006: 104; Kristensen ve ark., 2005: 193). İş yerinde ortaya çıkan tükenmişliğin psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkileri vardır. Artan tükenmişlik düzeyi çeşitli olumsuz tepkiler, işten ayrılma, verimlilikte azalma gibi değişkenlerle ilişkilidir. Bu durum iş verenler açısından daha yüksek sağlık ve işçi maliyeti anlamına gelmektedir (Maslach ve Leiter, 2016: 105; Toppinen-Tanner ve ark., 2009: 293)

Bu doğrultuda araştırmanın,

1. Hipotezi: Çalışanlarda psikolojik ihtiyaçların doyurulması tükenmişlik düzeylerini azaltırken psikolojik ihtiyaçların engellenmesi tükenmişlik düzeylerini artırmaktadır.

İş yerindeki tükenmişlik ile ilgili olarak çok sayıdaki değişken arasında yoğun ve uzun süreli iş stresinin, tükenmişlik için en önemli risk faktörlerinden birisi olduğu düşünülmektedir. Çalışanlar için iş hayatı kişilerin çalışırken geçirdikleri zamanı fazlasıyla aşan ve hayatın her alanına yayılan bir öneme sahiptir. İşte yaşanan stres iş şartları, çalışanlar üzerindeki baskı ve zorlanmalar neticesinde ortaya çıkar. Bu

zorlanmaların uzun süre devam etmesi kişide ciddi problemlere sebep olabilmektedir (Baltaş ve Baltaş, 2020: 98). Stres organizasyonlarda artan bir sorundur ve çalışan performansı üzerinde olumsuz etkileri vardır. Çalışanlarda iş stresinin olası nedenleri araştıran çalışmalara göre; kötü zaman yönetimi, belirsiz iş tanımları, yetersizlik ve güvensizlik duyguları, iletişim eksikliği, kötü kişisel ilişkiler, görevlerin kalitesi ve karmaşıklığı, özerklik gibi nedenler olabileceği bulunmuştur (Vijayan, 2017: 23; Daniel, 2019: 380). Yapılan çalışmaların iş stresinin çalışanlarda duygusal tükenmeyi önemli derecede yordadığı gözlenmiştir (Lizano ve Mor Barak, 2012: 1773). Wu ve ark. (2021: 4) tarafından yapılan bir çalışmada tükenmişlik ile iş stresi arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Macky ve Boxall (2008: 51) yaptığı çalışmada çalışanların karar verme sürecine daha çok katılımı yani çalışanların yöneticilerden aldıkları özerklik desteğinin daha az stres ve iş-yaşam dengesini sağladığı görülmüştür. Kamel ve Abou Hashish'in (2015: 106) yaptığı çalışmada çalışanların iş yerinde psikolojik ihtiyaçlarının doyurulması kendilerini daha iyi hissetmelerine, bunda kendilerini daha özerk hale getirebildiğın, yaşamlarında ve iş durumlarında herhangi bir stres veya belirsizliğe tahammül etmeye motive ettiğini dile getirmişlerdir. İş stresi ve temel psikolojik ihtiyaçlar ile ilgili yapılan literatür incelemelerinde ülkemizde bu konu ile ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan iş stresi ile ilgili temel psikolojik ihtiyaçlar bulgusu ülkemiz literatürüne katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

Araştırmanın 2. hipotezi: Çalışanlarda psikolojik ihtiyaçların doyurulması iş stresi düzeylerini azaltırken psikolojik ihtiyaçların engellenmesi iş stresini artırmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler ışında çalışanların temel psikolojik ihtiyaçlarının artırılmasının kişilerde benlik saygısını artıracığını bunun da dolaylı olarak iş stresi ve tükenmişlik düzeyini etkileyeceği ön görülmektedir. Benlik saygısı kişinin kendine verdiği değeri ve yetkinliklerine duyduğu inancı ifade etmektedir. Benlik saygısının artması kişilerin düşüncelerine, muhakemesine ve kararlarına güvenini artırmaktadır. Daha etkili kişiler arası ilişkiler kurabilmekte, iş ilişkileri oluşturmaya ve çalışma ortamını iyileştirmesine yardımcı olmaktadır (Kuster ve ark. 2013: 668). Literatüre baktığımızda temel psikolojik ihtiyaçlar ile benlik saygısı arasında ilişki olduğu gözlenmiştir (Çivitçi, 2010: 63). Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin özerklik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının doyurulması benlik saygısının anlamlı derecede yordadığı bulunmuştur (Ümmet, 2015: 381). Ergenlerde yapılan başka bir çalışmada psikolojik ihtiyaçların benlik saygısını genel aidiyet birlikte önemli derecede açıkladığını ve modelde en fazla etkinin psikolojik ihtiyaçtan kaynaklandığı bulunmuştur (Demirtaş ve ark., 2017: 54). Literatür araştırması sonucunda çalışanlar üzerinde psikolojik ihtiyaç ve benlik saygısı üzerine yapılan çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun dışında çalışanlardaki iş stresi ve yüksek tükenmişlik düzeyinin benlik saygısı ile ilgili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Ro, 2010: 87; Le ve ark., 2013: 219; Kilerci, 2020: 53). Bu çalışmalara baktığımızda düşük benlik saygısının çalışanların strese maruz kalma oranını artırabileceği, iş stresi aracılığı ile kişilerin tükenmişlik düzeyleri de arttığı gözlenmiştir (Johnson ve ark., 2020: 350).

Benlik saygısı aracı değişkeni ile çalışmanın;

3. *Hipotezi*: Çalışanlarda psikolojik ihtiyaçların doyurulması veya engellenmesi ile tükenmişlik arasındaki ilişkide benlik saygısının aracı rolü vardır.

4. *Hipotezi*: Çalışanlarda psikolojik ihtiyaçların doyurulması veya engellenmesi ile iş stresi arasındaki ilişkide benlik saygısının aracı rolü vardır.

İş ve örgütsel psikoloji çalışmalarda hem işverenin hem de çalışanın çıkarlarının dikkate alınması akıllıca olacaktır; çalışanın yaşam memnuniyetinin ve ihtiyaçlarının giderilmesi, işveren açısından çalışanın bağlılığı, performansı ve üretkenliği dolayısıyla daha fazla para ve kar anlamına gelmektedir. Çalışanların iş yerinde yeterliliği, özerkliği ve ilişkiseliliğinin yaşadıkları stresi, tükenmişliği ve benlik saygısını etkilediği tespit edilebilirse daha mutlu bir çalışma ortamı, daha karlı bir iş gücü ve çalışanın ve iş verenin kazanacağı bir model ortaya çıkartılabilir. Örgütsel alanda çalışanların temel psikolojik ihtiyaçlarının önemi ve konu ile ilgili bütünsel çalışmaların yetersizliği birlikte düşünüldüğünde, çalışanların temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının veya engellenmesinin iş stresi, tükenmişlik ve benlik saygısını nasıl etkileyeceğinin birlikte incelenmesi endüstri ve örgütsel psikoloji literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu çalışmada benlik saygısının aracılık ettiği çalışanların temel psikolojik ihtiyaçlarının artırılması veya engellenmesinin iş stresi ve tükenmişlik üzerindeki etkisi incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem

Çalışmada kolay örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklemin temsil ediciliğinin yüksek olması amacıyla Türkiye'nin farklı illerinden, farklı meslek gruplarında (öğretmen, akademisyen, psikolog, mühendis, bankacı, hemşire, doktor, sosyal çalışmacı, memur) ve farklı sektörlerde çalışan 22-49 yaş aralığında 113 kadın, 93 erkek olmak üzere toplamda 206 kişi oluşturmuştur. Araştırmada çalışan tanımı özel kanunlardaki statülerine bakılmaksızın kamu ve özel iş yerlerinde istihdam edilen gerçek kişileri (Demir, 2017) ifade etmektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Demografik Bilgi Formu:

Demografik bilgi formunda katılımcılara yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, medeni durum, çalıştıkları sektör, çalışma biçimleri, çalışma süreleri ve şu anki işlerindeki çalışma süreleri içeren sorulmuştur.

2.2.2. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Engellenmesi Ölçeği:

Cheng ve ark. (2015) tarafından geliştirilen Selvi ve Bozo (2019: 16) tarafından uyarlanması yapılan ölçek kişilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi

ve engellenmesini ölçmektedir. 24 maddeden oluşan ölçek 5’li likert tipinde derecelendirilmiştir (1= Tamamen yanlış, 5= Tamamen doğru). Ölçekten alınan yüksek puanlar tatmin faktörü için yüksek ihtiyaç tatmini, engellenme faktörü için yüksek ihtiyaç engellenmesini ifade etmektedir. Ölçek kendi içinde özerklik tatmini (“Üstlendiğim işlerde seçim yapabildiğimi ve özgür olduğumu hissediyorum”) - özerkliğin engellenmesi (“Yaptığım pek çok şeyi yapmak zorundaymışım gibi hissediyorum”), İlişkisellik tatmini (“Önemsediğim insanların da beni önemseddiğini hissediyorum”) - ilişkiseliliğin engellenmesi (“Ait olmak istediğim gruptan dışlanmış olduğumu hissediyorum”), yeterlilik tatmini (“İşleri iyi yapabileceğim konusunda kendimden emin olduğumu hissediyorum”) -yeterliliğin engellenmesi (“İşleri iyi yapıp yapamayacağım konusunda ciddi şüphelerim var”) olmak üzere 6 alt faktöre ayrılmıştır. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı özerklik tatmini faktörü için .82, özerklik engellenmesi faktörü için .74, ilişkisellik tatmini faktörü için .88, ilişkisellik engellenmesi faktörü için .84, yeterlilik tatmini faktörü için .75 ve yeterlilik engellenmesi faktörü için .79 olarak hesaplanmıştır.

2.2.3. Kopenhag Tükenmişlik Ölçeği:

Kristensen ve arkadaşları (2005) tarafından geliştirilen ölçeğin kişisel, işle ilgili ve müşteri ile ilgili tükenmişlik olmak üzere üç alt faktörü bulunmaktadır. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Bakaoğlu-Deliorman ve arkadaşları (2009: 95) tarafından yapılmıştır. 17 ifadeden oluşan envanterde; iş-kişisel tükenmişlik boyutu 12 ifade (“İşiniz nedeniyle tüendiğinizi hisseder misiniz?”) ve alfa değeri 0,94, müşteri ile ilgili tükenmişlik boyutu ise 5 ifade (“Müşteriler ile çalışmak size zor gelir mi?”) ve alfa değeri 0,86 olarak tespit edilmiştir. Bu araştırma kapsamında sadece iş-kişisel tükenmişlik alt faktörü kullanılmıştır. 5’li likert tarzında 4-Daima, 3-Oldukça yüksek düzeyde, 2- Çok düşük düzeyde, 1-Neredeyse hiç, 0-Hiç olarak derecelendirilmiştir. En yüksek 100 puan alınan ölçekte yüksek puanlar tükenmişlik düzeyinin arttığını göstermektedir.

2.2.4. İş Stresi Ölçeği:

Bireylerin iş stresi düzeylerini ölçmek amacıyla, Baltaş ve Baltaş (2020: 94) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek toplamda 15 maddeden oluşmakta ve 5’li likert derecelendirmesine sahiptir. Ölçeğin puanlaması; Hiçbir zaman (1), Nadiren (2), Bazen (3), Sık k (4) ve Hemen hemen her zaman (5). Katılımcının 15 soruya (“Normal bir iş gününde bitirilemeyecek kadar ağır bir iş yükünüz olduğunu hisseder misiniz?”) verdiği yanıt toplanıp, 15’e bölündüğünde iş stresi puanının ölçüleceği ifade edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 75 (15x5) iken en düşük puan ise 15 (15x1)’ dir. Elde edilen puanlara göre altı farklı norm düzeyi oluşmaktadır. 1-1.3 Puan B: Kişiyi önemli olduğunu hissettirmeyen, onun kapasitesini kullanmasına imkân vermeyen ve yeterli uyarım sağlamayan, dolayısıyla can sıkıntısından ve önemsizlik duygusundan kaynaklanan stres düzeyi. 1.4-1.9 Puan C: Uyarıcı yönleri olan ancak hafif bir iş. Başarı güdüsü yüksek biri için sıkıcı, mücadelecı olmayan biri

için uygun bir iş stresi düzeyi. 2.-2.5 Puan D: Sağlık ve verimlilik açısından en elverişli stres düzeyi. 2.6-3.1 Puan E: Uyarıcılığı yüksek, sorumluluğu fazla ancak kişiye çekici gelen iş stresi düzeyi. Bazı yönleriyle kişiyi zorlayarak verimliliği arttırırken bazı yönleriyle de sağlığı tehdit edebilir. 3.2-3.4 Puan F: Sorumluluk düzeyi yüksek, kişiyi zaman açısından zorlayan, dinlenmeye ve aile ilişkilerine imkân tanımayan bu sebeple sağlık ve verimlilik için tehdit oluşturan stres düzeyi. 3.5-4.0 Puan A: Sağlığı ve verimliliği ciddi olarak tehdit eden ağır risk düzeyi olarak belirtilmiştir (Baltaş ve Baltaş, 2020). Çivildağ'ın yaptığı araştırmada Cronbach alpha değeri .83 olarak gözlenmiştir (Çivildağ, 2017).

2.2.5. Benlik Saygısı Ölçeği:

Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen ölçek; öz değer duygusu, hayalperestlik, eleştiriye duyarlılık, kendilik kavramının sürekliliği, kişilerarası ilişkilerde tehdit hissetme, ana-baba ilgisi, insanlara güvenme, psikosomatik belirtiler, depresif duygulanım, tartışmalara katılabilme derecesi, babayla ilişki ve psikik izolasyon alt faktörlerinden oluşmaktadır (Çuhadaroğlu, 1990). Türk kültüründeki geçerlik ve güvenilirlik çalışması, Çuhadaroğlu (1986: 72) tarafından yapılmıştır. Ölçek 63 maddeden ve 12 alt ölçekten oluşmaktadır. Bu araştırmada benlik saygısı alt ölçeği kullanılmış olup 10 maddelik 4'lü likert tarzında "çok doğru" seviyesinden, "çok yanlış" seviyesine göre derecelendirilmektedir. Çok doğru=1, Doğru= 2, Yanlış=3, Çok Yanlış= 4 olarak puanlanmaktadır ve ölçekten elde edilebilecek puanlar 10 ile 40 arasında değişmektedir.

2.3. İşlem:

Ölçeklerin uygulanması için ölçme araçları dijital ortamda hazırlanmış ve etik kurul onayı alınmıştır. Farklı sektörlerde farklı meslek gruplarında çalışan kişilere, araştırmanın amacına yönelik kısa bir bilgilendirme, çalışmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığını, elde edilen bilgilerin üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağını içeren aydınlatılmış onam formu ile izin alınmış ve ardından ölçme araçları uygulanmıştır. Araştırma kapsamında ölçek formlarının anlaşılması ve doldurulması ortalama 8-10 dakika arasında değişmektedir.

3. BULGULAR

Bulguların analizi için SPSS-26 programı kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel analizlerin (Ortalama, Standart Sapma, Medyan, Frekans, Oran, Minimum, Maksimum), yanı sıra nicel verilerin normal dağılıma uygunlukları basıklık ve çarpıklık değerlerinin kesme noktaları (sınırları) ile sınanmıştır. Ölçeklerin birbirleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson Correlation testi kullanılmıştır. Aracı rolü; Hayes'in geliştirdiği SPSS üzerinde çalışan Baron ve Kenny'in yöntemi destekleyen PROCESS makrosu ile yapılmıştır. Aracı etkiden söz edebilmek için, Sobel Testine bakılmıştır (Frazier vd., 2004: 123). Analiz bulguları $p<0,01$ ve $p<0,05$ düzeylerinde anlamlılık ile değerlendirilmiştir.

Ölçme araçlarına ait puan ortalamaları Tablo-1 de gösterilmiştir. Gruplar arası karşılaştırma analizleri bu sonuçlara göre uygulanmıştır.

	Ort±SS	Min-Max (Medyan)	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach's Alpha
Ölçekler					
Benlik Saygısı	3.97±1.99	0-6 (4.2)	-.589	-1.065	.88
Kopenhag Tükenmişlik	45.17±8.28	26-65 (44)	.159	-.280	.91
İş Stresi	2.96±.49	2.07-4.00 (2.87)	.232	-.768	.77
Psikolojik İhtiyaç					
Özerklik	13.74±2.74	6-18 (14)	-.410	-.437	.70
Özerkliğin Engellenmesi	12.83±3.45	7-20 (12)	.138	-.987	.74
İlişkiselik	15.47±2.18	10-20 (15)	-.171	.221	.77
İlişkiselüğün Engellenmesi	9.06±3.33	4-17 (8)	.627	-.569	.79
Yeterlilik	15.97±2.53	8-20 (16)	-.802	1.46	.77
Yeterliliğin Engellenmesi	9.81±3.17	4-18 (10)	.446	.507	.72

Katılımcılara ait sosyo demografik değişkenlerin betimsel istatistik bulguları Tablo-2 de gösterilmiştir.

	Ort. (SS)	Min-Max
Yaş	30,66 (6,86)	22-49
Toplam Çalışma Süresi	6,7 (5,0)	1-22
Şu Anki İşyerinde Çalışma Süresi	4,03 (3,0)	1-21
Aylık Gelir	4.993,9 (5.000) TL	2.300-10.000
	N	%
Cinsiyet		
Erkek	93	45,1
Kadın	113	54,9
Medeni Durum		
Evli	95	46,1
Bekar	111	53,9
Çalışılan Sektör		
Özel	118	57,3
Kamu	88	42,7
Çalışma Biçimi		
Sözleşmeli	112	54,4
Kadrolu	63	30,6
Kendi İşim	31	15,0
Eğitim Durumu		
Ortaokul	15	7,3
Lise	26	12,6
Lisans	126	61,2

Yüksek Lisans	34	16,5
Doktora	5	2,4

Benlik saygısı, tükenmişlik, iş stresi, özerklik, özerkliğin engellenmesi, yeterlilik, yeterliliğin engellenmesi, ilişkisellik, ilişkiselliğin engellenmesi arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Benlik saygısı ile tükenmişlik arasında negatif yönde ($r=-.59$, $p<.01$) düzeyinde, İş stresi ile özerklik arasında negatif yönde ($r=-.56$, $p<.01$), özerklik ile yeterlilik arasında pozitif yönde ($r=.56$, $p<.01$) ilişki bulunmuştur. Sonuçlar Tablo-7'de gösterilmiştir.

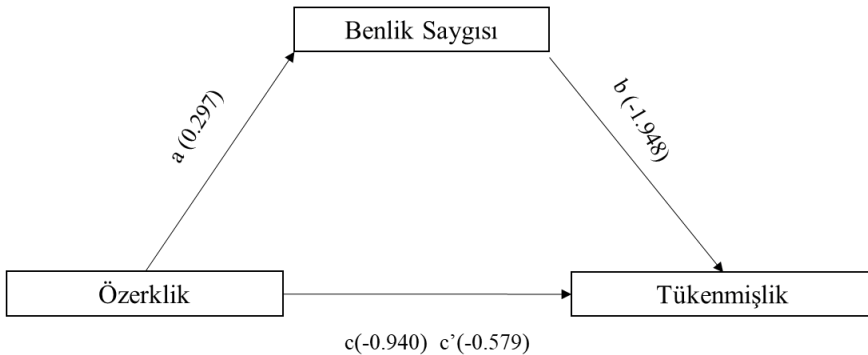
Tablo-3: Değişkenler arası korelasyon sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
(1) Benlik Saygısı		-.59**	-.41**	.40*	-.22*	.45**	-.29*	.35*	-.36*
(2) Tükenmişlik			.43**	-.50**	.47**	-.32**	.20*	-.43**	.23**
(3) İş Stresi				-.56**	.51**	.30*	-.31**	-.40**	.37*
(4) Özerklik					-.52**	.35**	-.13*	.56**	-.38**
(5) Özerklik Engellenmesi						-.18**	.39**	-.43**	.38**
(6) İlişkisellik							-.39**	.54**	-.31**
(7) İlişkiselliğin Engellenmesi								-.41**	.45**
(8) Yeterlilik									-.56**
(9) Yeterliliğin Engellenmesi									

*.01 düzeyinde anlamlı

**0.05 düzeyinde anlamlı

Şekil-1: Özerklik, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

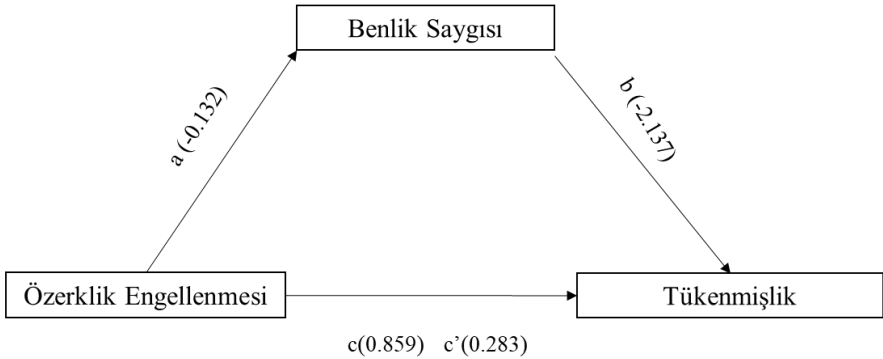
Sobel Z-score = -5.009 p = 0,001

Tablo-4: Özerklik, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
Özerklik-Benlik Saygısı-Tükenmişlik	-0.579	-0.940	-0.579	-0,840--0,361	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = 0.297, p = 0.001$), ($r = -1.948, p = 0.001$), ($r = -0.940, p = 0.001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örnekleme üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda özerklik ihtiyacı ile tükenmişlik düzeyi arasında başlangıçta -0.94 'lük bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki -0.58 'e düşmektedir. Sobel testi bu düşünün anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z = -5.009, p = 0,001$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-4'te gösterilmiştir. Tablo-4'ten anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %57,9 düzeyindedir.

Şekil-2: Özerkliğin engellenmesi, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

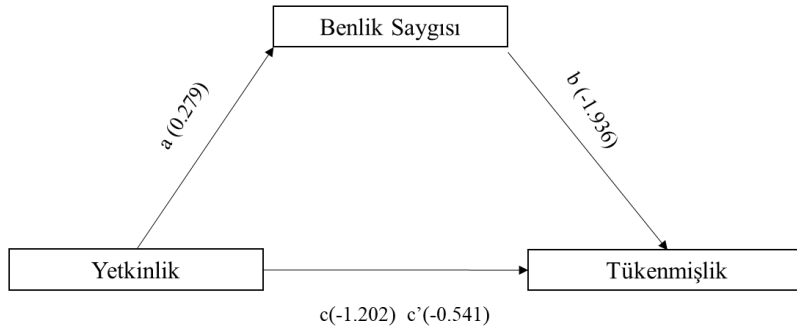
Tablo-5: Özerklik engellenmesi, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
Özerklik engellenmesi-Benlik Saygısı-Tükenmişlik	0,283	0,859	0,283	0,111- 0,483	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = -0.132, p = 0.001$), ($r = -2.137, p = 0.001$), ($r = -0.859, p = 0.001$) şeklinde olduğu, Baron

ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örnekleme üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda özerklik ihtiyacının engellenmesi ile tükenmişlik düzeyi arasında başlangıçta .86'lık bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki .28'e düşmektedir. Sobel testi bu düşünün anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z = -3.169$, $p = 0,001$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkisinin büyüklüğü Tablo-5'te gösterilmiştir. Tablo-5'ten anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %28,3 düzeyindedir.

Şekil-3: Yetkinlik, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

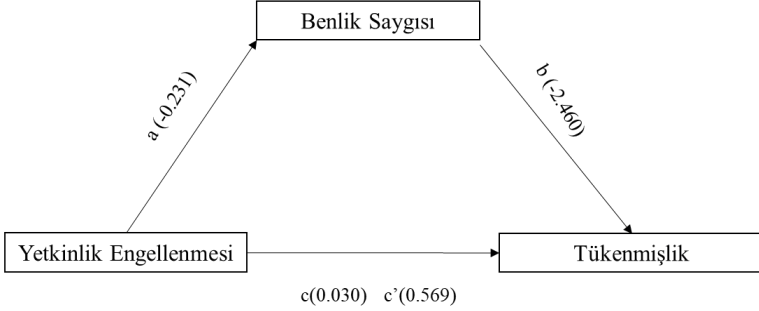

Tablo-6: Yeterlilik, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
Yeterlilik-Benlik Saygısı-Tükenmişlik	-0.541	-1.202	-0.541	-0.738- -0.372	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = 0,279$, $p = 0,001$), ($r = -1,936$, $p = 0,001$), ($r = -1,202$, $p = 0,001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örnekleme üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda yeterlilik ihtiyacının doyurulması ile tükenmişlik düzeyi arasında başlangıçta -1.20'lik bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki -.54'e yükselmektedir. Sobel testi bu yükselişin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z = -4.560$, $p = 0,001$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkisinin büyüklüğü Tablo-6'da gösterilmiştir. Tablo-6'dan anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %54,1 düzeyindedir.

Şekil-4: Yetkinliğin engellenmesi, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

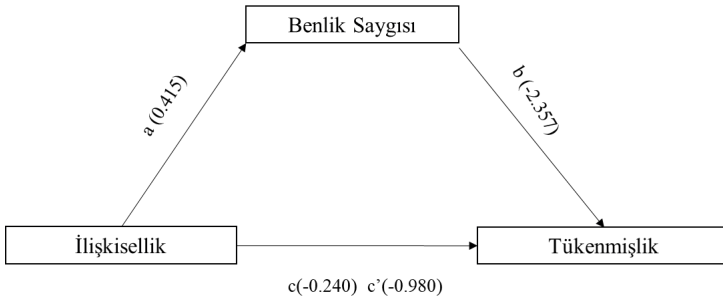

Tablo-7: Yeterlilik engellenmesi, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
Yeterlilik engellenmesi-Benlik Saygısı-Tükenmişlik	0.569	0.030	0.569	0.388-0.757	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = -0.231$, $p=0.001$), ($r = -2.460$, $p=0.001$), ($r=0.030$, $p=0.001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örnekleme üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda yeterlilik ihtiyacının engellenmesi ile tükenmişlik düzeyi arasında başlangıçta .03'lük bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki .57'e yükselmektedir. Sobel testi bu yükselmenin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z= 4.879$, $p=0,001$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-7'de gösterilmiştir. Tablo-7'den anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %56,9 düzeyindedir.

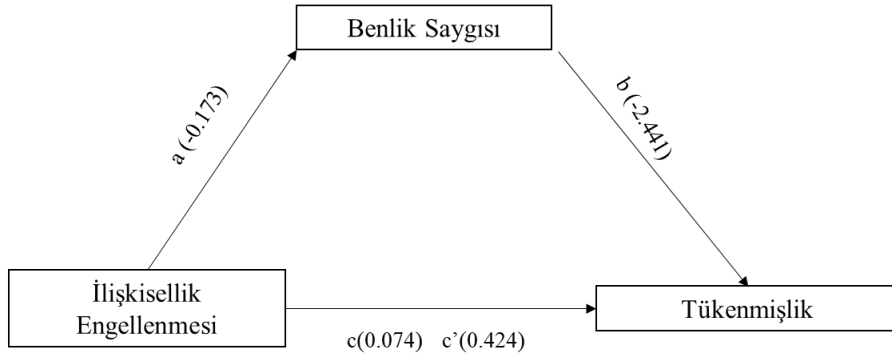
Şekil-5: İlişkisellik, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

Tablo-8: İlişkisellik, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
İlişkisellik-Benlik Saygısı-Tükenmişlik	-0.980	-0.240	-0.980	-1.285 - -0.707	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = 0.415$, $p=0.001$), ($r = -2.357$, $p=0.001$), ($r = -0.240$, $p=0.001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örnekleme üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda ilişkisellik ihtiyacının doyurulması ile tükenmişlik düzeyi arasında başlangıçta -0.24 'lük bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki -0.98 'e yükselmektedir. Sobel testi bu yükselmenin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z = -5.651$, $p=0.001$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-8'de gösterilmiştir. Tablo-8'den anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %98,0 düzeyindedir.

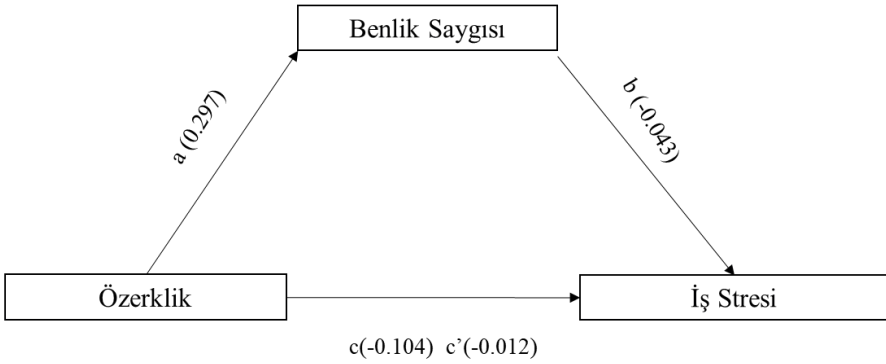
Şekil-6: İlişkiselliğin engellenmesi, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri**Tablo-9:** İlişkisellik engellenmesi, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
İlişkisellik engellenmesi-Benlik Saygısı-Tükenmişlik	0.424	0.074	0.424	0.243-0.643	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = -0.173$, $p=0.001$), ($r = -2.441$, $p=0.001$), ($r = 0.074$, $p=0.001$) şeklinde olduğu, Baron

ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örneklemini üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda ilişkisellik ihtiyacının engellenmesi ile tükenmişlik düzeyi arasında başlangıçta .074'lük bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki .42'ye düşmektedir. Sobel testi bu düşmenin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel Z= 3.958, p=0,001). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-9'da gösterilmiştir. Tablo-9'dan anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %42,4 düzeyindedir.

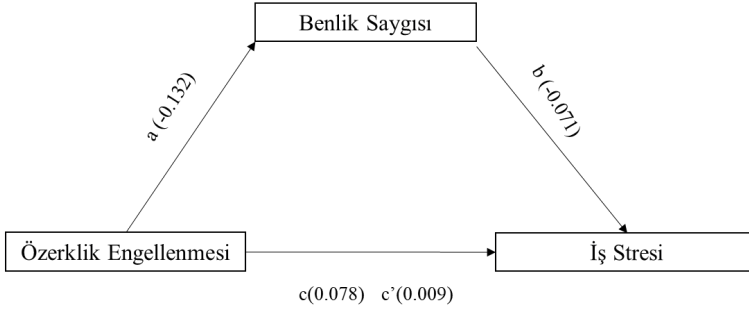
Şekil-7: Özerklik, benlik saygısı ve iş stresi modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

Tablo-10: Özerklik, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

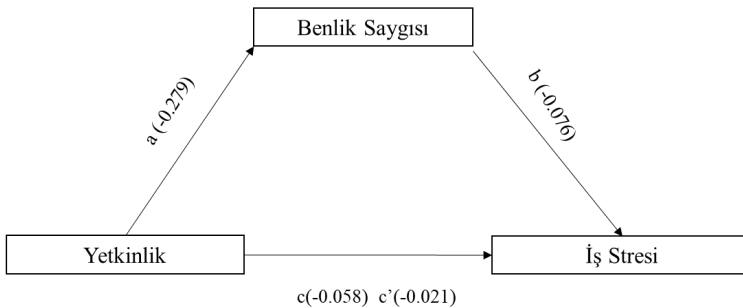
Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
Özerklik-Benlik Saygısı-İş Stresi	-0.012	-0.104	-0.012	-0.022 -0.005	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = 0.297$, $p = 0.001$), ($r = -0.043$, $p = 0.001$), ($r = -0.104$, $p = 0.001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örneklemini üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda özerklik ihtiyacının doyumlanması ile iş stresi düzeyi arasında başlangıçta -.10'luk bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki -.01'e düşmektedir. Sobel testi bu düşmenin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel Z= -2.766, p=0,005). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-10'da gösterilmiştir. Tablo-10'dan anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %0,12 düzeyindedir.

Şekil-8: Özerkliğın engellenmesi, benlik saygısı ve iş stresi modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri**Tablo-11:** Özerklik engellenmesi, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
Özerklik engellenmesi-Benlik Saygısı-İş Stresi	0.009	0.078	0.009	0.003-0.018	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = -0.132$, $p=0.001$), ($r=-0.071$, $p=0.001$), ($r=0.078$, $p=0.001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örneklemini üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda özerklik ihtiyacının engellenmesi ile iş stresi düzeyi arasında başlangıçta .078'lik bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki .009'a düşmektedir. Sobel testi bu düşmenin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z= 2.827$, $p=0,004$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-11'de gösterilmiştir. Tablo-11'den anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %0,9 düzeyindedir.

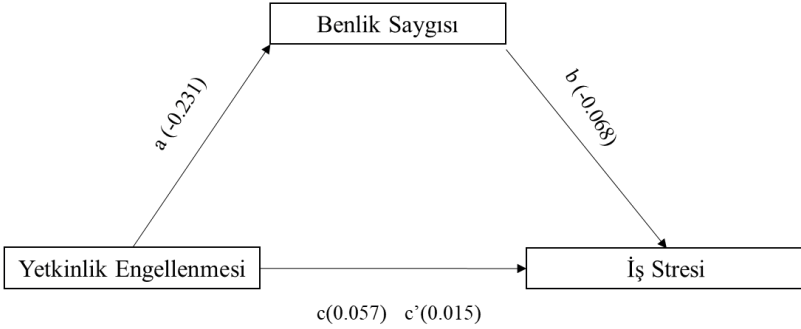
Şekil-9: Yetkinlik, benlik saygısı ve iş stresi modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

Tablo-12: Yeterlilik, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
Yeterlilik-Benlik Saygısı-İş Stresi	-0.021	-0.058	-0.021	-0.035 - -0.010	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = -0.279$, $p=0.001$), ($r= -0.076$, $p=0.001$), ($r= -0.058$, $p=0.001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örnekleme üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda yeterlilik ihtiyacının doyurulması ile iş stresi düzeyi arasında başlangıçta -.06'lık bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki -.02'ye düşmektedir. Sobel testi bu düşmenin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z= -3.542$, $p=0,001$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-12'de gösterilmiştir. Tablo-12'den anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %0,21 düzeyindedir.

Şekil-10: Yetkinliğin engellenmesi, benlik saygısı ve iş stresi modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

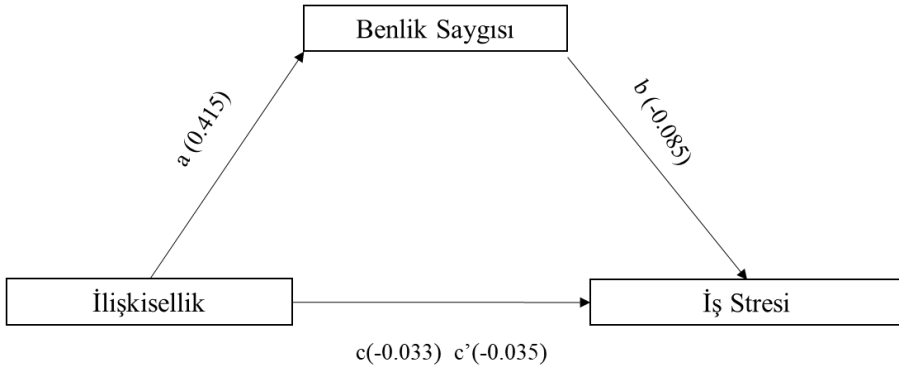
Tablo-13: Yeterlilik engellenmesi, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
Yeterlilik Engellenmesi-Benlik Saygısı-İş Stresi	0.015	0.057	0.015	0.007-0.028	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = -0.231$, $p=0.001$), ($r= -0.068$, $p=0.001$), ($r=0.057$, $p=0.001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik

saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örnekleme üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda yeterlilik ihtiyacının engellenmesi ile iş stresi düzeyi arasında başlangıçta .057'lik bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki .015'a düşmektedir. Sobel testi bu düşmenin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z= 3.433$, $p=0,001$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-13'te gösterilmiştir. Tablo-13'ten anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %0,15 düzeyindedir.

Şekil-11: İlişkisellik, benlik saygısı ve iş stresi modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

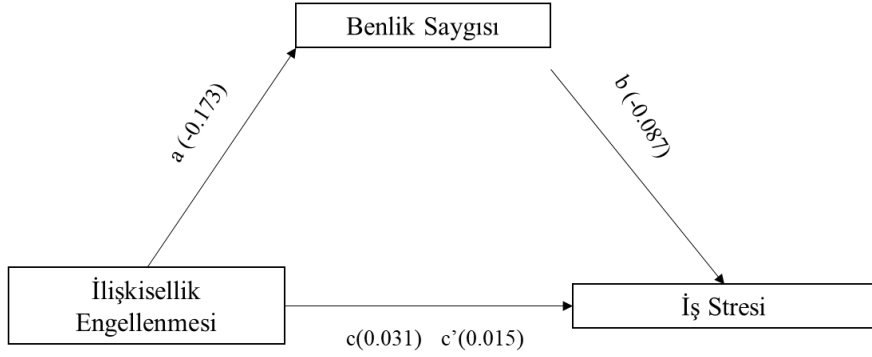

Tablo-14: İlişkisellik, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
İlişkisellik-Benlik Saygısı-İş Stresi	-0.035	-0.033	-0.035	-0.053 - -0.020	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = 0.415$, $p=0.001$), ($r = -0.085$, $p=0.001$), ($r = -0.033$, $p=0.001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örnekleme üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda ilişkisellik ihtiyacının doyurulması ile iş stresi düzeyi arasında başlangıçta -.033'lük bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki .035'e yükselmektedir. Sobel testi bu yükselmenin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z= -4.036$, $p=0,001$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-14'ten gösterilmiştir. Tablo-14'ten anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %0.35 düzeyindedir.

Şekil-12: İlişkisel engellenmesi, benlik saygısı ve iş stresi modelinde doğrudan ve dolaylı etki değerleri

Tablo-15: Yeterlilik engellenmesi, benlik saygısı ve tükenmişlik modelinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri.

Aracılık Etkisi	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Bootstrap Güven Aralığı	Aracı Etki Türü
Yeterlilik Engellenmesi-Benlik Saygısı-İş Stresi	0.015	0.031	0.015	0.007-0.026	Kısmi

Yukarıdaki şekil ve tablo incelendiğinde, aracılık analizi modelinde a, b ve c yolu için standardize edilmiş regresyon katsayısı ve anlamlılık düzeylerinin sırasıyla ($r = -0.173$, $p=0.001$), ($r = -0.087$, $p=0.001$), ($r = -0.031$, $p=0.001$) şeklinde olduğu, Baron ve Kenny'nin üç şartının da gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı 5000 kişilik bootstrap örnekleme üzerinde incelenmiştir. Aracı etkiye baktığımızda ilişkisellik ihtiyacının engellenmesi ile iş stresi düzeyi arasında başlangıçta .03'lük bir ilişki varken benlik saygısı eklendiğinde bu ilişki .015'a düşmektedir. Sobel testi bu düşmenin anlamlı olduğunu göstermektedir (Sobel $Z = 3.353$, $p=0,001$). Elde edilen etki değerlerine bakarak aracı etkinin büyüklüğü Tablo-15'te gösterilmiştir. Tablo-15'te anlaşılacağı gibi, dolaylı etki %0.15 düzeyindedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada kamu, özel sektör ve kendi işinde çalışanların temel psikolojik ihtiyaçlarının (özerklik, ilişkisellik ve yeterlilik) tatmini veya engellenmesinin kişilerde tükenmişlik ve iş stresi üzerindeki doğrudan etkisi ve bu etki üzerindeki benlik saygısının aracılık rolü incelenmiştir. Analizler sonucunda temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ve engellenmesinin tükenmişlik ve iş stresi üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı bulunmuştur. Ayrıca ayrı ayrı dolaylı etkilere baktığımızda tükenmişlik ve iş stresi üzerindeki benlik saygısının aracılık etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın birinci hipotezi çalışanlarda psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesinin tükenmişlik düzeylerini azaltabileceği, engellenmesinin ise tükenmişlik düzeylerini artırdığını ifade etmektedir. Bu hipotez doğrultusunda yapılan aracılık analizinde doğrudan etkiye baktığımızda psikolojik ihtiyaçların tatmini çalışanların tükenmişlik düzeylerini azaltırken, psikolojik ihtiyaçların engellenmesi tükenmişlik düzeylerini artırmaktadır. Literatürü incelediğimizde Van den Broeck ve arkadaşlarının (2008: 288) çalışanlar üzerinde yaptıkları araştırmada birçok iş talebi ile karşılaşan çalışanların temel psikolojik ihtiyaçlarının (özerklik, ilişkisellik ve yeterlilik) giderilmesinin daha az yorgunluk ve daha dinç hissetmelerine, engellenmesinin ise daha fazla tükenmişliğe sebep olabileceğini bulmuşlardır. Ülkemizde çalışanlarda psikolojik ihtiyaçlar ve tükenmişlik üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda Sargın'ın (2018: 70) öğretim elemanları üzerinde yaptığı araştırmada tükenmişlik ile psikolojik ihtiyaçların alt boyutu olan yeterlilik ve ilişkisellik alt boyutları arasında araştırma sonuçları ile tutarlı olarak negatif korelasyon olduğu bulunmuştur. Yapılan çalışmada özerklik ihtiyacı, ilişkisellik ve yeterliliğe göre tükenmişlik üzerinde diğerlerine göre en yüksek etkiye sahip olduğu görülmektedir. Li ve arkadaşlarının (2013: 2020) çalışanlar üzerinde yaptığı bir çalışmada üç temel psikolojik ihtiyacın da tükenmişlik üzerinde etkisinin olduğunu özellikle yeterlilik ve özerklik ihtiyacının ilişkiselliğe göre daha fazla yordadığı bulunmuştur. İş yerinde ortaya çıkan tükenmişlik psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Ortaya çıkan olumsuz etkiler çalışanın işten ayrılma, düşük motivasyon ve iş performansında azalmaya sebep olabilir. Yani iş yerinde çalışanların özerklik, ilişkisellik ve yeterlilik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi onları daha enerjik ve daha az yorgun hissettiklerini, ihtiyaçların engellenmesinin ise bitkinlik ve yorgunluk yaşama olasılığını artırdığı söylenebilir.

Araştırmanın ikinci hipotezi çalışanlarda psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesinin iş stresi düzeyini azaltabileceği, engellenmesinin ise iş stresini artırdığıdır. Bu doğrultuda yapılan aracılık analizinde doğrudan etkiye baktığımızda temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesi çalışanların iş stresini azaltmaktadır. Diğer taraftan temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ise iş stresini artırmaktadır. Elde edilen sonuçlar literatür bulguları ile tutarlıdır. Yapılan çalışmalar iş stresinin psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesi veya engellenmesi ile ilişkili olduğunu desteklemektedir. Kamel ve Abou Hashish'nin (2015: 106) akademide ders veren hemşirelik eğitimcileri ile yaptıkları çalışmada psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının stress düzeyini azalttığı, Campbell ve arkadaşlarının (2018: 679) da üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları başka bir çalışmada da psikolojik ihtiyaçlar ile stres arasında negatif ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edildiği bir çalışma ortamının yaratılması, iş ve çalışma ortamının getirmiş olduğu stresi azaltacak daha fazla işe katılım ve psikolojik refah sağlayacaktır. Psikolojik ihtiyaçların engellendiği bir çalışma ortamı, iş stresinin artmasını ve buna bağlı olarak çalışanların başta işe bağlılığı olmak üzere çalışma motivasyonunu, performansını olumsuz yönde etkileyecektir.

Araştırmanın üçüncü hipotezi temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesinin benlik saygısını artıracak ve buna bağlı olarak çalışanlarda tükenmişlik düzeylerinin azalacağı ifade edilmektedir. Ayrıca temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin ise benlik saygısını azaltacağı ve buna bağlı olarak çalışanlarda tükenmişlik düzeylerinin artacağı ifade edilmektedir. Bu hipotez doğrultusunda yapılan aracılık analizi sonucuna göre temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesi kişilerde benlik saygısını artırmakta, artan benlik saygısına bağlı olarak çalışanları tükenmişlik düzeyleri azalmaktadır. Öte yandan temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ise kişilerde benlik saygısını azaltmakta, azalan benlik saygısı ise tükenmişliği artırmaktadır. Çalışanlar üzerinde yapılan araştırmalarda benlik saygısının artmasının tükenmişliği azalttığı, benlik saygısının azalmasının ise tükenmişliği artırdığı elde edilen bulgular arasındadır (Özdemir ve Adıgüzel, 2021: 26). Çalışanlarda özerklik, ilişkisellik ve yeterlilik gibi temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesi kişilerin gelişimi için önemli bir koşul olarak kabul edilebilir. Farklı alanlarda yapılan birçok çalışma bu görüşü desteklemektedir (Deci ve Ryan, 2008: 21; Vansteenkiste ve ark., 2007: 253). Van den Broeck ve ark. (2010: 996) 1.185 çalışan üzerinde yaptıkları araştırmada psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesi veya engellenmesinin aynı temel etkinin zıt kutupları olarak görülebileceği ileri sürülmüştür. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar, bu ihtiyaçlarının tatmininin çalışanların benlik saygılarını olumlu yönde geliştirdiğini, engellenmesinin ise benlik saygılarını azaltabileceğini ortaya çıkarmıştır. İş yerinde özerk hareket edebilen, kapasitesini ve becerilerini geliştirebilen, kişisel büyüme sağlayabilen, çalışma arkadaşları ile iyi ilişkiler kurabilen kişilerin benlik saygısının geliştiği ve gelişen benlik saygısının ise çalışan açısından iş yerinde ortaya çıkan olumsuz durumlar karşısında daha güçlü durabilmesini, karşılaştığı sorunlarla mücadele edebilecek gücü ortaya çıkararak çözüm odaklı bakabilmesini sağlayacaktır.

Araştırmanın dördüncü ve son hipotezi temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesinin benlik saygısını artıracak ve buna bağlı olarak çalışanlarda iş stresinin azalacağını ifade etmektedir. Ayrıca temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin benlik saygısını azaltacağı ve azalan benlik saygısına bağlı olarak çalışanlarda iş stresinin artacağı ifade edilmektedir. Bu hipotezler doğrultusunda yapılan aracılık analizi sonuçlarına göre kişilerde temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesi benlik saygısını artırmakta, artan benlik saygısına bağlı olarak kişilerde iş stresi düzeyleri azalmaktadır. Diğer taraftan temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi benlik saygısını azaltmakta, azalan benlik saygısına bağlı olarak çalışanların iş stresi düzeyleri artmaktadır. Literatürü incelediğimizde temel psikolojik ihtiyaçların benlik saygısı aracılığıyla iş stresi üzerindeki etkisini araştıran çalışmalara rastlanmamıştır. Elde edilen sonuçlarla tutarlı olarak artan benlik saygısının iş stresinin psikiyatrik belirtileri üzerinde tampon etkisi olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Lee ve Kim, 2001: 227) ve iş stresi ile benlik saygısı arasında negatif ilişkinin olduğu gözlenmiştir (Ro, 2010: 87). Temel psikolojik ihtiyaçların (özerklik, ilişkisellik ve yeterlilik) tatmin edilmesinin çalışanlarda kişisel gelişimi desteklediği ve içsel motivasyonu geliştirdiği bilinmektedir (Milyavskaya ve Koestner, 2011: 389). Bu da olumlu çalışan ve pozitif örgütsel sonuçlara yol

açmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda kendilerine özerk hedefler koyabilen, karar verme sürecine daha fazla katılım sağlayan, çalışma arkadaşları ile pozitif ilişkiler geliştirebilen çalışanlar güçlü bir benliğe buna bağlı olarak daha az stres ve iyi yaşam-ış dengesi geliştirebileceği söylenebilir. Ülkemizde ve dünyada psikolojik ihtiyaçlar ile iş stresini çalışanlar üzerinde doğrudan araştıran çalışmaların ve özellikle benlik saygısının aracılık etsini inceleyen çalışmaların yetersiz olması nedeniyle bu araştırma bulgularının akademik literatüre önemli katkılarının olacağı ön görülmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma kesitsel araştırma desenine göre yapıldığı için nedensel çıkarım yapmak zordur. Nedensel açıdan temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ve engellenmesinin benlik saygısına, iş stresine ve tükenmişliğe olan etkisi boylamsal araştırmalarla incelenmelidir. Araştırmada veri toplama süreci öz bilirim ölçümlerine göre yapılmıştır. Sonraki çalışmalarda öz bildirim anketlerine alternatif ölçümler uygulanabilir. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı örneklem sayısının az olmasıdır. Psikolojik ihtiyaçlar temelinde yapılacak diğer çalışmaların daha büyük ve sağlık, eğitim, mühendislik vb. gibi spesifik alanlardaki örneklemelerde yapılabilir.

Sonuç olarak araştırmanın tüm bulguları birlikte değerlendirildiğinde araştırmanın temel hipotezleri ile uyumlu olarak çalışanların psikolojik ihtiyaçlarının tatmini veya engellenmesi tükenmişlik düzeylerini ve iş stresini etkilemektedir. Ayrıca kişilerin psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi veya engellenmesi ile benlik saygısının artmasına bu durumda tükenmişlik ve iş stresi üzerinde anlamlı etki oluşturduğunu söyleyebiliriz. İş yerinde çalışanlara iş ortamında daha fazla sorumluluk vererek onların bağımsız kararlar alabilmelerini, yeri geldiğinde özerk davranabilmelerini sağlamak, onların yeteneklerini geliştirecekleri işlerde görevlendirmek veya yeteneklerini gösterebilecekleri görevler vermek, iş ortamındaki ilişkileri geliştirecek etkinlikler düzenlemek veya etkileşimi artırarak ilişkisellik düzeylerini geliştirmek çalışanların hem benlik saygısının geliştirecek hem de işin getirmiş olduğu tükenmişlik ve stresi azaltacaktır. Bu açıdan Rayn ve Deci (2008: 16) örgütlerin psikolojik ihtiyaçların tatminini destekleyen ortamlar yaratmalarını tavsiye etmektedir. Bunu çalışanların bakış açılarını göz önünde bulundurarak, inisiyatif ve seçim duygusunu teşvik ederek, çalışanların fikirlerine, sorularına ve girişimlerine duyarlı olmanın yanı sıra öğrenmeyi, yetkinlik ve aidiyeti teşvik ederek başarabilirler.

INVESTIGATION OF EFFECT OF SATISFACTION OR PREVENTING OF BASIC PSYCHOLOGICAL NEEDS ON JOB STRESS AND BURNOUT: THE MEDIATING ROLE OF SELF-ESTEEM

1. INTRODUCTION

Psychological needs are related to innate psychological nutrients required for psychological development, integrity and well-being as a definition consistent with the organismic approach (Deci & Rayn, 2000: 229). The first of these psychological needs, which provides “psychological food” for development, is autonomy. Autonomy is the need to feel free to initiate and regulate one’s behavior, make one’s own choices, and express one’s feelings freely (Deci & Rayn, 2008: 17). The second is competence, developing one’s capacity and skills while seeking and taking on optimal challenges; It includes efforts and strategic thinking practices until personal growth is achieved (Rayn & Deci, 2017: 75). The third and last is relatedness. The need for relatedness is defined as the need to establish closeness, develop commitment, and feel belonging to one’s environment, colleagues, and others at work (Sánchez-Oliva et al., 2017: 174).

In the literature, it was observed that meeting psychological needs were positively associated with variables such as job satisfaction, positive affect, life satisfaction, and self-esteem, while it was negatively associated with variables such as depression, anxiety, emotional burnout, and stress (Brien et al., 2012: 3; Kamel and Abou Hashish., 2015: 106; Van den Broeck et al., 2016: 7; Desrumaux et al., 2015: 181). Van den Broeck et al. (2016) examined studies on the satisfaction of basic psychological needs at work. The results showed that all three basic needs were negatively related to stress factors, work-family conflict, and job insecurity. It has been observed that the workload of employees is reduced by meeting the needs for autonomy and competence. Finally, autonomy was seen to be more strongly associated with stress factors, role conflict and job insecurity than competence and relatedness.

2. METHOD

Satisfaction and Frustration of Basic Psychological Needs Scale (Selvi & Bozo, 2019: 16), Job Stress Scale (Baltaş & Baltaş, 2020: 94), Copenhagen Burnout Scale (Bakaoğlu-Deliorman et al., 2009: 95) and Rosenberg Self-Esteem Scale (Çuhadaroğlu 1986: 72) and Demographic Information Form data collection tools were used within the scope of the research. The sample of the study consisted of 206 people, 113 women and 93 men, between the ages of 22-29, working in the private sector, public or self-employed, from different provinces of Turkey and from different occupational groups.

3. RESULTS

When we examine the results, while the satisfaction of the need for autonomy reduces burnout ($r = -0.94$, $p = 0.001$), the effect increases when self-esteem is included ($r = -0.56$, $p = 0.001$) (Sobel $Z = -5.00$, $p = 0.00$). While blocking the need for autonomy increases burnout ($r = 0.859$, $p = 0.0001$), the effect decreases when self-esteem is included ($r = 0.283$, $p = 0.001$) (Sobel $Z = 3.169$, $p = 0.001$). While satisfaction of the need for autonomy reduces job stress ($r = -0.104$, $p = 0.001$), the effect increases when self-esteem is included ($r = -0.012$, $p = 0.001$) (Sobel $Z = -2.766$, $p = 0.005$). While preventing the need for autonomy increases job stress ($r = 0.078$, $p = 0.001$), the effect decreases when self-esteem is added ($r = 0.009$, $p = 0.001$) (Sobel $Z = 2.827$, $p = 0.004$).

While satisfaction of efficacy needs reduces burnout ($r = -1.202$, $p = 0.001$), the effect increases when self-esteem is included ($r = -0.541$, $p = 0.019$) (Sobel $Z = -4.560$, $p = 0.001$). While blocking the need for competence increases burnout ($r = 0.030$, $p = 0.001$), the effect increases when self-esteem is included ($r = 0.569$, $p = 0.012$) (Sobel $Z = 4.876$, $p = 0.001$). While satisfaction of the need for competence reduces job stress ($r = -0.058$, $p = 0.001$), the effect increases when self-esteem is included ($r = -0.021$, $p = 0.025$) (Sobel $Z = -3.542$, $p = 0.001$). While preventing the need for competence increases job stress ($r = 0.057$, $p = 0.001$), the effect decreases when self-esteem is added ($r = 0.015$, $p = 0.003$) (Sobel $Z = 3.433$, $p = 0.001$).

While satisfaction of the need for relatedness decreases burnout ($r = -0.240$, $p = 0.001$), the effect increases when self-esteem is included ($r = -0.980$, $p = 0.027$) (Sobel $Z = -5.651$, $p = 0.001$). While preventing the need for relatedness increases burnout ($r = 0.074$, $p = 0.001$), the effect increases when self-esteem is included ($r = 0.424$, $p = 0.001$) (Sobel $Z = 3.958$, $p = 0.001$). While satisfaction of the need for relatedness reduces job stress ($r = -0.033$, $p = 0.001$), the effect increases when self-esteem is included ($r = -0.035$, $p = 0.032$). While preventing the need for relatedness increases job stress ($r = 0.031$, $p = 0.001$), the effect decreases when self-esteem is added ($r = 0.015$, $p = 0.078$) (Sobel $Z = 3.353$, $p = 0.001$).

4. DISCUSSION

Within the scope of the research, the effect of satisfaction or frustration of basic psychological needs (autonomy, competence and relatedness) on burnout and job stress and the mediating role of self-esteem on this effect were examined. In the analyzes of mediating variables, it was observed that satisfying or inhibiting the need for autonomy, competence, relatedness had an effect on burnout and job stress while self-esteem had a partial mediation effect. When we examine the literature, it has been observed that there are studies showing that the satisfaction or frustration of basic psychological needs has an effect on job stress and burnout (Li et al., 2013: 17; Van den Broeck et al., 2008; Campbell et al., 2018: 679). In addition, when we look at the mediating effect of self-esteem, studies on employees have found that increased self-esteem reduces burnout (Özdemir & Adıgüzel, 2021: 26), and that job stress has a buffering effect on psychiatric symptoms (Lee & Kim, 2001: 227).

CONCLUSION

In accordance with the basic hypotheses of the research, the satisfaction or frustration of the psychological needs of the employees affects the burnout levels and job stress. In addition, we can say that the satisfaction or frustration of psychological needs of individuals and the increase in self-esteem have a significant effect on burnout and job stress.

KAYNAKÇA

- Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (2020). *Stres ve başa çıkma yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bartholomew, K. J., Ntoumanis, N., Ryan, R. M., Bosch, J. A. ve Thøgersen-Ntoumani, C. (2011). Self-determination theory and diminished functioning: the role of interpersonal control and psychological need thwarting. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(11), 1459–1473.
- Borritz, M., Rugulies, R., Christensen, K. B., Villadsen, E., & Kristensen, T. S. (2006). Burnout as a predictor of self-reported sickness absence among human service workers: prospective findings from three year follow up of the PUMA study. *Occupational and Environmental Medicine*, 63(2), 98-106.
- Brien, M., Forest, J., Mageau, G. A., Boudrias, J.-S., Desrumaux, P., Brunet, L., & Morin, E. M. (2012). The Basic Psychological Needs at Work Scale: Measurement invariance between Canada and France. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 4, 167–187.
- Campbell, R., Soenens, B., Beyers, W., & Vansteenkiste, M. (2018). University students' sleep during an exam period: The role of basic psychological needs and stress. *Motivation and Emotion*, 42(5), 671-681.
- Chen, B., Vansteenkiste, M., Beyers, W., Boone, L., Deci, E. L., Kaap-Deeder, J. V., Duriez, B., Lens, W., Matos, L., Mouratidis, A., Rayn, R. M., Sheldon, K. M., Soenens, B., Petegem, S. V. & Verstuyf, J. (2015). Basic psychological need satisfaction, need frustration, and need strength across four cultures. *Motivation and Emotion*, 39, 216–236.
- Çivitci, A. (2010). Vocational self-esteem and psychological needs in Turkish Counseling Students. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 32(1), 56-65.
- Çivildağ, A. (2017). İş yaşamında sanal kaytarmanın iş stresi, iş doyumunu ile ilişkisi üzerine bir araştırma. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (59), 355-373.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). Adölesanlarda Benlik Saygısı. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri ABD, Ankara.
- Daniel, C. O. (2019). Effects of job stress on employee's performance. *International Journal of Business, Management and Social Research*, 6(02), 375-382.
- Demir, B. (2017). 6331 sayılı kanunun 6. maddesi yürürlükte ertelenmesinin kamuda iş sağlığı ve güvenliği uzmanı çalıştırılması açısından değerlendirilmesi. *Hastane Öncesi Dergisi*, 2(1), 23-36.
- Demirtaş, A. S., Yıldız, M. A. ve Baytemir, K. (2017). General belongingness and basic psychological needs as predictors of self-esteem in adolescents. *Journal of Educational Sciences and Psychology*, 7(2).

- Deci, E.L. ve Ryan, R.M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the selfdetermination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 319-338.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life’s domains. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 49(1), 14–23.
- Deliorman-Bakoğlu, R., Taştan Boz, İ., Yiğit, İ. ve Yıldız, S. (2009). Tükenmişliği ölçmede alternatif bir araç Kopenhag tükenmişlik envanterinin Marmara Üniversitesi akademik personeli üzerine uyarlanması. *Yönetim Dergisi: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü*. 20(63), 77-98.
- Desrumaux, P., Lapointe, D., Ntsame, M., Boudrias, J. S., Savoie, A. & Brunet, L. (2015). The impact of job demands, climate, and optimism on well-being and distress at work: What are the mediating effects of basic psychological need satisfaction? *European Review of Applied Psychology*, 65, 179–188.
- Frazier, P. A., Tix, A. P. & Barron, K. E. (2004). Testing moderator and mediator effects in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology*, 51(1), 115-134.
- Johnson, A. R., Jayappa, R., James, M., Kulnu, A., Kovayil, R. & Joseph, B. (2020). Do low self-esteem and high stress lead to burnout among health-care workers? Evidence from a tertiary hospital in Bangalore, India. *Safety and Health at Work*, 11(3), 347-352.
- Molero Jurado, M. D. M., Pérez-Fuentes, M. D. C., Gázquez Linares, J. J., & Barragán Martín, A. B. (2018). Burnout in health professionals according to their self-esteem, social support and empathy profile. *Frontiers in Psychology*, 9, 424.
- Kamel, N. F. & Abou Hashish, E. A. (2015). The relationship between psychological need satisfaction, job affective wellbeing and work uncertainty among the academic nursing educators. *Journal of Nursing Education and Practice*, 5(8), 99.
- Kilerci, S. (2020). Yoğun bakım sağlık çalışanlarının benlik saygısı, tükenmişlik ve duygusal emek düzeyi arasındaki ilişki (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Biruni Üniversitesi, İstanbul.
- Kristensen, T. S., Borritz, M., Villadsen, E. & Christensen, K. B. (2005). The Copenhagen Burnout Inventory: A new tool for the assessment of burnout. *Work & Stress*, 19(3), 192-207.
- Kuster, F., Orth, U., & Meier, L. L. (2013). High self-esteem prospectively predicts better work conditions and outcomes. *Social Psychological and Personality Science*, 4(6), 668-675.
- Lee, D. & Kim, J. H. (2001). Effect of job stress on psychiatric symptoms: focused on gender difference of mediation effect of self-esteem. *Journal of Korean Neuropsychiatric Association*, 40(2), 217-229.
- Li, C., Wang, C. J. & Kee, Y. H. (2013). Burnout and its relations with basic psychological needs and motivation among athletes: A systematic review and meta-analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, 14(5), 692-700.
- Lizano, E. L., & Mor Barak, M. E. (2012). Workplace demands and resources as antecedents of job burnout among public child welfare workers: A longitudinal study. *Children and Youth Services Review*, 34(9), 1769–1776.
- Longo, Y., Gunz, A., Curtis, G. J., & Farsides, T. (2016). Measuring need satisfaction and frustration in educational and work contexts: The Need Satisfaction and Frustration Scale (NSFS). *Journal of Happiness Studies*, 17, 295-317.

- Macky, K., & Boxall, P. (2008). High-involvement work processes, work intensification and employee well-being: A study of New Zealand worker experiences. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 46(1), 38-55.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Understanding the burnout experience: recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*, 15(2), 103-111.
- Martela, F., & Ryan, R. M. (2020). Distinguishing between basic psychological needs and basic wellness enhancers: the case of beneficence as a candidate psychological need. *Motivation and Emotion*, 44(1), 116-133.
- Milyavskaya, M., & Koestner, R. (2011). Psychological needs, motivation, and well-being: A test of self-determination theory across multiple domains. *Personality and Individual Differences*, 50(3), 387-391.
- Özdemir, N. ve Adıgüzel, V. (2021). Sağlık çalışanlarında sosyal zekâ, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 12(1), 18-28.
- Ryan, R. M., Kuhl, J. & Deci, E. L. (1997). Nature and autonomy: An organizational view of social and neurobiological aspects of self-regulation in behaviour and development. *Development and Psychopathology*, 9, 701-728.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2008). A self-determination theory approach to psychotherapy: The motivational basis for effective change. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 49(3), 186.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Ro, H. L. (2010). Relationship between job stress and self-esteem of physical therapists. *Journal of Korean Physical Therapy*, 22(1), 83-90.
- Rosenberg, M. (1965). Rosenberg self-esteem scale (RSE). *Acceptance and Commitment Therapy. Measures Package*, 61(52), 18.
- Sargin, K. (2020). Beden eğitimi ve spor yüksekokullarında görev yapan öğretim elemanlarının temel psikolojik ihtiyaçları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Selvi, K. ve Bozo, Ö. (2019). The dark side of bodybuilding: The role of bodybuilding activities in compensation of frustrated basic psychological needs. *Motivation and Emotion*, 1-19.
- Sánchez-Oliva, D., Morin, A. J. S., Teixeira, P. J., Carraça, E. V., Palmeira, A. L. & Silva, M. N. (2017). A bifactor exploratory structural equation modeling representation of the structure of the basic psychological needs at work scale. *Journal of Vocational Behavior*, 98, 173-187.
- Toppinen-Tanner, S., Ahola, K., Koskinen, A., & Väänänen, A. (2009). Burnout predicts hospitalization for mental and cardiovascular disorders: 10-year prospective results from industrial sector. *Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*, 25(4), 287-296.
- Ümmet, D. (2015). Self esteem among college students: a study of satisfaction of basic psychological needs and some variables. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 1623-1629.
- Van den Broeck, A., Ferris, D. L., Chang, C.-H., & Rosen, C. C. (2016). A Review of Self-Determination Theory's Basic Psychological Needs at Work. *Journal of Management*, 42(5), 1195-1229.

- Van den Broeck, A., Vansteenkiste, M., De Witte, H. & Lens, W. (2008). Explaining the relationships between job characteristics, burnout, and engagement: The role of basic psychological need satisfaction. *Work & Stress*, 22(3), 277–294.
- Van den Broeck, A., Vansteenkiste, M., De Witte, H., Soenens, B., & Lens, W. (2010). Capturing autonomy, competence, and relatedness at work: Construction and initial validation of the Work-related Basic Need Satisfaction scale. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83(4), 981-1002.
- Vansteenkiste, M., Neyrinck, B., Niemiec, C., Soenens, B., & De Witte, H. (2007). On the relations among work value orientations, psychological need satisfaction and job outcomes: A self-determination theory approach. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 80, 251–277.
- Vijayan, M. (2017). Impact of job stress on employees job performance in aavin, coimbatore. *Journal of Organisation and Human Behaviour*, 6(3), 21.
- Wu, F., Ren, Z., Wang, Q., He, M., Xiong, W., Ma, G., Fan, X., Guo, X., Liu, H. & Zhang, X. (2021). The relationship between job stress and job burnout: the mediating effects of perceived social support and job satisfaction. *Psychology, Health & Medicine*, 26(2), 204-211.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR/ CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Furkan BARDAK /Seçil KESKİN
Tasarım /Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Furkan BARDAK /Seçil KESKİN
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Furkan BARDAK /Seçil KESKİN
Tartışma ve Yorum/ Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Furkan BARDAK/Seçil KESKİN
Literatür Taraması/Literatüre Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Furkan BARDAK

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

PSİKOLOJİK AYRICALIK: BİR ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI

Seval AKSOY KÜRÜ¹

Öz

Bu çalışma, Campbell ve arkadaşları (2004) tarafından geliştirilmiş olan Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması kapsamında geçerlilik ve güvenilirlik değerine ilişkin bulguları içermektedir. Ölçek uyarlama çalışması iki farklı örneklemden ($n_1= 206$, $n_2= 255$) edinilen veriler ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde, ölçeğin orijinal ölçekteki faktör yapısına uygun bir biçimde tek boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, kişiliğin karanlık üçlüsü ölçeğinden yararlanılarak, ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliliği test edilmiştir. Güvenilirlik analizleri neticesinde birinci örneklem için 0,849; ikinci örneklem için 0,857 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar, uyarlaması yapılan psikolojik ayrıcalık ölçeğinin Türkiye örgütsel davranış alanında geçerli ve güvenilir nitelikte olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Ayrıcalık, Ölçek Uyarlama, Geçerlilik ve Güvenirlik, Örgütsel Davranış.

JEL Kodları: MO, M1, M12, M50, M54.

Başvuru: 07.12.2021 **Kabul:** 15.03.2022

1 Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Anabilim Dalı, drsevalaksoykuru@gmail.com, Balıkesir, Türkiye, ORCID No: 0000-0003-1370-0287

PSYCHOLOGICAL ENTITLEMENT: A STUDY OF SCALE ADAPTATION²

Abstract

This study, includes the findings related to the validity and reliability value of the Psychological Entitlement Scale developed by Campbell et al. (2004) within the scope of its adaptation to Turkish. The scale adaptation study was carried out with data obtained from two different samples ($n_1= 206$, $n_2= 255$). As a result of the analyzes made, it was determined that the scale consisted of one dimension in accordance with the factor structuring in the original scale. In addition, the criterion-dependent validity of the scale was tested by using the personality dark triad scale. As a result of the reliability analysis, 0,849 for the first sample; for the second sample, it was calculated as 0,857. The results obtained showed that the adapted psychological entitlement scale was valid and reliable in the field of organizational behavior in Turkey.

Anahtar Kelimeler: *Psychological Entitlement, Scale Adaptation, Validity and Reliability, Organizational Behavior.*

JEL Codes: *MO, M1, M12, M50, M54.*

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

² The Extended English Summary is located the end of article.

1. GİRİŞ

Kişilik ve kişilik özellikleri sosyoloji, psikoloji, yönetim, pazarlama gibi çok çeşitli bilim dallarının üzerinde durduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilik kavramının niteliği ve sahip olduğu sıfatlar bağlamındaki özellikler özellikle psikoloji bilimi tarafından hassasiyetle ele alınmaktadır. Kişiliğin genel çerçevelerce olumlu ve kabul edilebilir özelliklerinin yanı sıra tam aksi yönde nispeten daha olumsuz ve zarar verici nitelikte olan özellikleri de mevcuttur. Ayrıcalık ve imtiyaz bekleme adı altında değerlendirilen psikolojik ayrıcalık kavramı, özellikle narsisizm ile eş değer olarak ele alınmaktadır. Ancak, Campbell, Bonacci, Shelton, Exline ve Bushman'ın (2004) araştırmasında vurguladığı haliyle bu iki kavramın birbirini temsil etmediği ve birbirinden farklılaştığı iddia edilmektedir. Yine Raskin ve Terry (1988) tarafından belirtildiği gibi narsisizmin bireyin topluluk içinde herhangi bir gerekçelendirmeye dayandırılmadan talep edilen ayrıcalıkla tam anlamıyla örtüşmediği bilinmektedir (Rose ve Anastasio, 2014). Bu nedenle bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılmasının eksik bir yaklaşım ve yönelim olduğu ve psikolojik ayrıcalık kavramının esasen oldukça farklı bir özellik taşıdığı yönündeki ilgi artar hale gelmektedir.

Tüm bu gerekçelere bağlı olarak 2004 yılında yapılmış olan kapsamlı ve çok yönlü bir çalışmanın sonucunda Campbell ve arkadaşlarının araştırması ile psikolojik ayrıcalık kavramının öne çıkarıldığı ve bunun yanı sıra bu kavrama yönelik özgün bir ölçüm aracı geliştirildiği bilinmektedir. Yazına bakıldığında psikolojik ayrıcalık kavramının özellikle çalışma dünyası dışındaki alanların (siyaset bilimi, satış pazarlama, kurum seçimleri vb.) dikkatini çektiği anlaşılmaktadır (Boyd ve Helms, 2005). Ancak, kavram 70'ler, 80'ler, 90'lar ve milenyum sürecinde "Ayrıcalıklar Çağı" olarak anılan dönemlerde doğan, büyüyen ve/veya yetişen bireylerin çalışma yaşamında birer aktör olarak yer alması ile çalışma yaşamında da kendine yer bulur hale gelmiştir. Buna bağlı olarak da kavramı değerlendiren akademik araştırmaların sayısı artmaktadır (Fisk, 2010; Harvey ve Harris, 2010; Harvey ve Martinko, 2009; Žemojtel-Piotrowska vd. 2015; Lange, Redford ve Crusius; 2019; Zitek ve Schlund, 2021; Li, 2021). Ancak, bu akademik çalışmaların ağırlıklı olarak uluslararası akademik çalışmalar ve araştırmacıların da yabancı kökenli olduğu aşikardır. Ulusal yazında bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda çalışma (Ünsal-Akbıyık; 2018; Yılmaz, Karagöz, Uzunbacak ve Akçakanat, 2021) ve araştırmacının olduğu ve bu eserlerin de son beş yıl içinde verilmiş olduğu açıktır. Ulusal düzeydeki bilimsel araştırma sayısının nicelik olarak az olmasının nedenini anadilde bir ölçüm aracının yokluğuna dayandırmak mübalağa olmayacaktır.

Ulusal yazındaki eser sahiplerinin psikolojik ayrıcalık ölçeğini orijinal dilden (İngilizce) anadile (Türkçe) yalnızca tercüme yoluyla aktararak kullandıkları bilgisine bağlı olarak psikolojik ayrıcalık ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ile geçerlilik

ve güvenilirliğinin test edilmesi hasıl olmuştur. Bu sayede, psikolojik ayrıcalık kavramının karanlık üçlü kişilik özelliklerinden biri ya da narsisizmin bir uzantısı olarak değerlendirmesinin süre gelen hatalı değerlendirmesi önlenecik ve kavramın anadilde de ölçüm değerlendirmesinin yapılabilmesi için nitelikli bir ölçüm aracı yazına kazandırılacaktır. Özellikle iş yaşamında kavrama yönelik olan ilginin artışına ulusal kapsamdaki bilim insanlarının yapacağı çalışmalarla katkı sağlanabilir hale gelecektir.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Bireyin ayrıcalık beklentisi, çok çeşitli unsurlar bağlamında (okul kabulleri, terfi süreçleri, spor kulüplerine üyelikler, vb.) toplumsal kaynakların dağılımı ya da paylaşımında birçok sorunun merkezinde yer almaktadır. Bu nedenle de gerek çalışma yaşamı gerek sosyal yaşam içerisinde ayrıcalık kavramı sıklıkla tartışılan bir husustur. Bireyin kendisini eşsiz, benzersiz, tek, biricik veya yegâne bir varlık olarak değerlendirmesinden kök alan ve geçerli bir temel dayanağı olmaksızın üstün benlik algısının bir sonucu olan psikolojik ayrıcalık (Campbell vd., 2004), bir kişilik özelliği olarak ele alınmaktadır. Bireyin çevresinden ve/veya içinde bulunduğu ya da üyesi olduğu bir topluluktaki diğer bireylerden kendini olumlu manada ayırıştırarak öne çıkardığı ve hatta bu ayrıcalığı gereği ödül beklentisine sevk olduğu psikolojik ayrıcalık algısı (Neville ve Fisk, 2019), psikolojik bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Nitekim, Freud'un Psikanalitik Kuramında belirtildiği haliyle, bireyin erken çocukluk, çocukluk, ergenlik, gençlik dönemlerindeki elde edilen tecrübeler ve kazanımlar, aile üyeleri ve otorite figürleri ile olan ilişkiler, toplum içinde bireyde kendini bir yere konumlandırmaya zemin hazırlar haldedir (Bishop ve Lane, 2000; Givertz ve Segrin, 2014).

Kişiliğin karanlık üçlüsünün bir unsuru ve aynı zamanda bir kişilik özelliği olarak bilinen narsisizm ile yaygın olarak karıştırılan ve hatta yalnızca narsisizm olarak uzun yıllar boyunca değerlendirilen psikolojik ayrıcalık, Jordan, Ramsay ve Westerlaken'in (2017) belirttiği üzere, örgütsel psikoloji yazınında "işyerinde ayrıcalık" ve "çalışan ayrıcalığı" kavramlarıyla anılmaktadır. Her ne kadar narsisizm ile birlikte değerlendirilmiş olsa da bireyin kendini ayrıcalıklı olarak konumlandırması farklılık göstermektedir. Çünkü; narsisizm, benlik algısını öne çıkarırken; psikolojik ayrıcalık, bireyin diğerleri ile olan etkileşimindeki benlik algısını ele almaktadır. Bir başka ifadeyle, psikolojik ayrıcalıkta birey mutlak bir kıyaslama ve önceliklendirmeye kaçınılmaz olarak sevk olmaktadır. İçinde bulunulan durumun yapısına bağlı olarak bireyin mümkün olan en fazlasını bir hak ediş olarak inanarak talep etmesi, ancak bu inanç ve talepte herhangi bir geçerli dayanak noktasının bulunmaması öne çıkmaktadır (Campbell vd., 2004). Karşılaşılan olayın şiddeti, neticesinde ulaşılabilecek olan kazanım ve/veya kayıpları değişkenlik gösterse dahi bireydeki ısrarlı ve kararlı bir tutumla olabilecek en yüksek olumlu unsurları hak ettiği inancı yerleşik halde devam etmektedir (Campbell vd., 2004). İş yaşamındaki yansımada ise bireyin çalışma ortamına dahil olması ile adeta bir lütufta bulunarak emeğini ortaya koyduğu kanaati

kendini göstermektedir. Bu sayede de yine bir hak ediş inancı ile kendine sağlanması gereken ayrıcalık ve imtiyazları istemektedir (Naumann, Minsky ve Sturman, 2002). Ancak burada dikkat çeken husus, bireyin bir çalışan olarak sergilediği performansına bağlı olarak değil de diğerleri olarak tanımladığı diğer çalışanlardan kendini ayrıcalıklı olarak konumlamasından ötürü bunları istemektedir. Netice olarak bu değerlendirmeyi yapan bireylerin dayanaksız bir karşılaştırma ve bireysel bir önceliklendirmesinin olduğu anlaşılmaktadır.

2. YÖNTEM

Öncelikle, Campbell ve arkadaşları (2004) tarafından geliştirilen *Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği*'nin Türkçe'ye uyarlanması amacıyla sorumlu yazar olan W. Keith Campbell'den elektronik posta yoluyla izin alınmıştır. Alınan izini takiben Gebze Teknik Üniversitesi Rektörlüğü İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan alınan 02.12.2021 tarihli 2021/31-02 numaralı karar ile ölçek uyarlama çalışmasına başlanılmıştır. Araştırmada iki farklı örneklemeden yararlanılarak analizler yürütülmüştür. Ölçek uyarlama çalışmasına yönelik öznel değerlendirmeleri kapsamına alan orijinal dilden ana dile çeviri, anadilden orijinal dile geri çeviri ve ön test aşamalarına ilaveten Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve ikinci örneklem üzerinden Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yöntemleri kullanılarak uyarlama çalışması neticesinde ulaşılabilecek bulguların geçerlilik ve güvenilirlikleri yorumlanmaktadır. Ölçek uyarlama çalışmalarında takip edilecek olan adımlar ve yerine getirilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Kabul edilebilir bir ölçek uyarlama çalışmasında temel adımların neler olabileceğine ilişkin süreç aşağıdaki gibi sunulmaktadır (Bayık ve Gürbüz, 2016):

1. Ölçek uyarlama/geliştirmeye karar verilmesi,
2. Ölçeğin orijinal dilden uyarlama yapılmak istenen hedef dile çevrilmesi (en az iki kişilik komisyon),
3. Ölçeğin uyarlama yapılmak istenen hedef dilden orijinal dile geri-çevrilmesi (en az iki kişilik komisyon),
4. Alan uzmanlarının görüşüne başvurulması (en az iki kişilik komisyon),
5. Ön test yapılması (orijinal dili ve dilden uyarlama yapılmak istenen hedef dili bilen bir örnekleme orijinal dildeki ölçeğin ve hedef dile uyarlanmış ölçeğin uygulanması),
6. Güvenilirlik ve geçerliliğin test edilmesi (Cronbach Alfa, DFA ve gerektiğinde AFA)
7. Yöntem ve Madde yanlılığının test edilmesi*

*Son adım, ölçeğin orijinal hali ve uyarlamasından elde edilen veriler arasında doğrudan karşılaştırma yapılacağı durumlarda uygulanmaktadır. Sıralanan bu adımlara istinaden Psikolojik Ayrıcalık Ölçeğinin Türkçe uyarlama işlemleri yapılarak elde edilen bulgular sırasıyla sunulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Çeviri Çalışması

Ölçeğin çeviri sürecinde Brislin ve arkadaşları (1973) ve Beaton ve arkadaşlarının (2000) ölçek uyarlama aşamaları ile alakalı sunmuş olduğu önerilere bağlı kalınmıştır. Bu bağlamda, üzerinde çalışılan konu ile herhangi bir teorik alt yapısı olmayan ve tam aksi şekilde konu ile alakalı donanımına sahip ve anadili Türkçe olan iki farklı dil çevirmenine orijinal hali İngilizce olan ölçek sunularak Türkçe çevirisi yaptırılmıştır. Ardından, yapılmış olan iki farklı çeviri metnin benzerlik ve farklılıkları iki çevirmen ve araştırmacı tarafından değerlendirilerek raporlanmıştır. Türkçe çevirisi yapılmış olan ölçeğin alanda uzman olan üç kişi tarafından ifadelerin anlaşılabilirliği, sözcük ve cümle yapısı, kültürel uyumluluğu gözden geçirilmiştir. Üzerinde uzlaşma sağlanan Türkçe çeviri ölçeğin yeniden İngilizce'ye geri çevirisi farklı iki çevirmen tarafından yapılarak orijinal hali ile benzer olan ve benzer olmayan yönleri raporlanmıştır. Sperber, Devellis ve Boehlecke (1994)'in ölçek uyarlama çalışmaları için sundukları tavsiyelerini dikkate alarak, geri çevirilerin yapılması ile birlikte "*dilsel karşılaştırma*" ve "*çevirinin orijinalle olan benzerliği*" bakımından yedili Likert ölçeği (1= kesinlikle katılmıyorum, 7= kesinlikle katılıyorum) kullanılmak suretiyle komisyonca değerlendirilmiş ve psikolojik ayrıcalık ölçeğinin Türkçe metni oluşturularak mevcut çalışmada kullanılması kararlaştırılmıştır.

3.2. Çalışma 1

Campbell ve arkadaşlarının (2004) geliştirdiği psikolojik ayrıcalık ölçeğinin Türkçeye uyarlanmasının yapılması amacıyla yürütülen çalışma-1 kapsamında ilgili ölçeğin madde analizleri sunulmuş ve keşfedici faktör analizi ile yapı geçerliliği değerlendirilmiştir. Bu çalışma, İstanbul'da özel sektörde tam zamanlı ve fiilen çalışmakta olan satış pazarlama departmanı personeli 206 kişiden (%55,3'ü kadın; %44,7'si erkek; yaş_(ort.) 37,73; yaş_(std. sap.) 6,75; %58,3'ü lisans; %28,1'i lisansüstü; %14,6'sı önlisans ve %5,8'i 1 yıldan daha kısa süre; %10,2's 1-5 yıl; %16'sı 6-10 yıl; %31,6'sı 11-15 yıl; %22,3'ü 16-20 yıl; %14,1'i 21 ve daha uzun süreli çalışan) elde edilen veriler ile gerçekleştirilmiştir.

3.2.1. Çalışma-1'e İlişkin Madde Analizi

Çalışma-1 kapsamında öncelikle, ölçeğe ilişkin madde analizi yapılarak düzeltilmiş madde toplam korelasyonu tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan ifadelerin düzeltilmiş madde toplam korelasyon değerlerinin tümünün sınır değer olan 0,30'dan yüksek (Büyüköztürk, 2005: 171; Nunnally ve Bernstein, 1994; Robinson, Shaver ve Wrightson, 1991) olduğu; bunun yanı sıra 0,361-0,656 değerleri arasında yer aldığı anlaşılmaktadır (Bkz.: Tablo 1). Ayrıca, maddeler arası korelasyon değerlerinin 0,248-0,688 aralığında seyrettiği; bir başka deyişle 0,80'den küçük olduğu bulgulanmıştır. Ölçekten madde silinmesi halinde Cronbach alfa değerinin bulguların değere nazaran

iyileşmediği de ortaya konulmuştur. Ölçeğin Cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı 0,849'dur.

Tablo 1. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeğine İlişkin Güvenirlik Analizi Sonuçları (Çalışma 1)

Psikolojik Ayrıcalık Ölçeğinin İfadeleri	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyon	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa Değeri	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alfa Değeri
Madde 1	0,606	0,829	2,81	0,697	
Madde 2	0,625	0,827	2,87	0,731	
Madde 3	0,612	0,828	2,95	0,747	
Madde 4(R)	0,361	0,849	2,72	0,781	
Madde 5	0,619	0,828	2,84	0,704	0,849
Madde 6	0,515	0,838	2,79	0,739	
Madde 7	0,656	0,825	2,86	0,663	
Madde 8	0,617	0,828	2,97	0,745	
Madde 9	0,556	0,834	2,88	0,681	

Tablo 1'de gösterildiği üzere, elde edilen iç tutarlılık katsayısının (Cronbach alfa değeri) 0,70'in üzerinde olması ölçeğin iç tutarlılığının sağlanmış olduğunu belirtmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda keşfedici faktör analizi yapılmıştır.

3.2.2. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi (Çalışma 1)

Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk'ün (2012) belirttiği gibi, bir ölçeğin farklı bir amaç ve/veya örneklem kapsamında kullanılması halinde yapı geçerliliğini ortaya koymak için keşfedici faktör analizi yapılmaktadır. Psikolojik ayrıcalık ölçeğinin orijinal dilinde (İngilizce) elde edilmiş olan tek faktörlü yapının Türkiye bağlamında sergilenip sergilenmeyeceğini tespit etmek; bir başka deyişle ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için keşfedici faktör analizi yapılmıştır (n1= 206). Analizde faktörleştirme için temel bileşenler analizi kullanılırken; faktör döndürme için Varimax döndürme yöntemi kullanılmıştır.

Analiz neticesinde ulaşılan bulgulara göre, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem büyüklüğü yeterlilik test sonucu 0,876'dır. Bartlett'in küresellik testi sonucu, $\chi^2=655,491$; $df=36$, $p<0,0001$ değerleriyle istatistiksel olarak anlamlılık göstermiştir. Bu iki bulguya bağlı kalarak, örneklemin faktör analizi için yeterli büyüklükte olduğu ve veri setinin dağılımının da uygunluk gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları
(Çalışma 1)

Psikolojik Ayrıcalık Ölçeğine İlişkin İfadeler	1. Faktör Faktör Yükleri
Madde 7. Her şey benim istediğim gibi gitmelidir.	0,755
Madde 2. Dürüstçe söyleyebilirim ki, diğer kişilerden daha fazlasını hak ediyorum.	0,736
Madde 8. Her şeyin daha fazlasına hak ediyorum.	0,727
Madde 5. Hayatımda daha fazla şey hak ediyorum.	0,726
Madde 3. En iyi şeyleri talep ederim çünkü buna değerim.	0,724
Madde 1. Muhteşem olaylar benim başıma gelmelidir.	0,714
Madde 9. Benim gibi kişiler ekstra bir şans hak ederler.	0,668
Madde 6. Eğer Titanik gemisinde olsaydım, ilk kurtarılan olmayı ben hak ederdim.	0,607
Madde 4. Ayrıcalıklı bir muamele hak etmiyorum. (T)	0,548
Varimax döndürmesi ⁽¹⁾ Açıklanan varyans= %46,841, Özdeğer= 4,216, KMO= 0,876, Bartlett's küresellik testi (χ^2)= 655,491, df= 36, p<0,0001	

Keşfedici faktör analizi sonucunda orijinal ölçekteki olduğu gibi tek boyutlu yapı elde edilmiştir. Özdeğeri 1'den büyük olan tek bir faktör elde edilmiş ve bu faktörün toplam varyansın %46,841'ini açıkladığı görülmüştür. Ayrıca, elde edilen madde faktör yüklerinin tamamının 0,548-0,755 arasında seyrederek 0,50'den büyük olduğu tespit edilmiştir (Bkz.: Tablo 2).

3.3. Çalışma-2

Çalışma-2 kapsamında psikolojik ayrıcalık ölçeğinin farklı bir örneklem (n= 255) üzerinde; sırasıyla madde analizi, doğrulayıcı faktör analizi ile yapı geçerliliği ve çalışma-1'den farklı olarak ölçüt bağımlı geçerliliği incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda kişiliğin karanlık üçlüsü (Dark Triad) ölçeği (Jonason ve Webster, 2010) kullanılmıştır. Psikolojik ayrıcalık ölçeğinin Türkçe versiyonunun, kişiliğin karanlık üçlüsü olarak bilinen dark triad bileşenleri ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi içerisinde olması beklenmektedir.

Çalışma-2, İstanbul'da kamu sektöründe orta kademe yöneticisi olarak görev yapan toplam 255 kişiden (%57,6'sı erkek; %42,4'ü kadın; yaş_(ort.) 38,03, yaş_(std. sap.) 6,57; %84,3'ü lisans; %8,6'sı lisansüstü; %7,1'i önlisans mezunu ve %5,9'u 1 yıldan daha kısa süre; % 9,4'ü 1-5 yıl; %18,4'ü 6-10 yıl; %30,2'si 11-15 yıl; %20'si 16-20 yıl; %16,1'i 21 ve daha uzun süreli çalışan) elde edilen veriler üzerinden yapılmıştır.

3.3.1. Kullanılan Ölçekler

Dark triad ölçeği: Kişiliğin karanlık üçlüsü olarak da bilinen Dark Triadı ölçmek amacıyla, Jonason ve Webster (2010) tarafından geliştirilen, Türkçeye uyarlama çalışması Özsoy ve Ardıç (2017) tarafından yapılmış olan, her bir alt boyutu (narsisizm, makyavelizm,

psikopati) dört maddeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçek, beşli Likert ölçekleme ile (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5= Kesinlikle katılıyorum) ile ölçülmüştür. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach alfa katsayısı sırasıyla narsisizm için 0,86; makyavelizm için 0,84; psikopati için 0,73'tür. Narsisizm alt boyutu için, "Başkalarından özel iyilikler beklemeye eğilimliyim."; makyavelizm alt boyutu için, "İstedığimi elde etmek için başkalarını manipüle etmeye eğilimliyim."; psikopati alt boyutu için, "Davranışlarımın ahlaki boyutunu umursamamaya eğilimliyim." örnek maddelerdir.

Psikolojik ayrıcalık ölçeği: Psikolojik ayrıcalığı ölçmek amacıyla, bu çalışma kapsamında izlenen yöntemler doğrultusunda hazırlanan, Campbell ve arkadaşları (2004) tarafından geliştirilmiş olan psikolojik ayrıcalık ölçeğinin Türkçe formu kullanılmıştır. Ölçüt geçerliliğini analiz etmek üzere psikolojik ayrıcalık ölçeğinin dark triad (kişiliğin karanlık üçlüsü) ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Yedili Likert ölçekleme ile (1=Kesinlikle katılmıyorum, 7= Kesinlikle katılıyorum) ile ölçülen bu ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,87'dir. "Dürüstçe söyleyebilirim ki, diğer kişilerden daha fazlasını hak ediyorum." bu ölçek için örnek maddedir.

3.3.2. Çalışma-2'ye İlişkin Madde Analizi

Çalışma-2 kapsamında ilk olarak, ölçeğe ilişkin madde analizi yapılmış ve düzeltilmiş madde toplam korelasyonu tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan ifadelerin düzeltilmiş madde toplam korelasyon değerlerinin tümünün sınır değer olan 0,30'dan yüksek (Büyüköztürk, 2005: 171; Nunnally ve Bernstein, 1994; Robinson vd., 1991: 31) olduğu; bunun yanı sıra 0,511-0,662 değerleri arasında yer aldığı anlaşılmaktadır (Bkz.: Tablo 3). Ayrıca, maddeler arası korelasyon değerlerinin 0,282-0,687 aralığında seyrettiği; bir başka deyişle 0,80'den küçük olduğu bulgulanmıştır. Ölçekten madde silinmesi halinde Cronbach alfa değerinin bulgulanana değere nazaran iyileşmediği de ortaya konulmuştur. Ölçeğin Cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı 0,857'dir. Elde edilen iç tutarlılık katsayısının (Cronbach alfa değeri) 0,70'in üzerinde olması ölçeğin iç tutarlılığının sağlanmış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda ölçekten hiçbir madde çıkarılmayarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Tablo 3. Psikolojik Ayricalık Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonuçları (Çalışma 2)

Psikolojik Ayricalık Ölçeğinin İfadeleri	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyon	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa Değeri	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alfa Değeri
Madde 1	0,597	0,840	2,80	0,710	0,857
Madde 2	0,606	0,839	2,86	0,727	
Madde 3	0,628	0,837	2,92	0,767	
Madde 4 (R)	0,511	0,854	2,71	0,818	
Madde 5	0,602	0,840	2,80	0,703	
Madde 6	0,564	0,843	2,78	0,747	
Madde 7	0,662	0,835	2,83	0,663	
Madde 8	0,655	0,834	2,94	0,750	
Madde 9	0,565	0,843	2,87	0,686	

3.3.3. Psikolojik Ayricalık Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi (Çalışma-2)

Çalışma-2 kapsamında 255 kişilik örneklem üzerinden yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına bakıldığında dokuz ifade ve tek faktör yapısından oluşan modelin uyum değerlerinin ($\chi^2=46,541$, $df=25$, $\chi^2/df=1,862$, $CFI=0,974$, $IFI=0,974$, $TLI=0,963$, $RMSEA=0,058$, $SRMR=0,0404$) iyi olduğu anlaşılmaktadır (Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; McDonald ve Ho, 2002; Marsh ve Hocevar, 1985; Bentler, 1990; Sugawara ve MacCallum, 1993). Ayrıca, ölçekte yer alan her bir ifadenin yükü 0,50'den yüksek olup (Bagozzi ve Yi, 1988) 0,517-0,662 arasında değer almıştır (Bkz.: Tablo 4).

Tablo 4. Psikolojik Ayricalık Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları (Çalışma 2)

Psikolojik Ayricalık Ölçeğinin İfadeleri	Standardize Regresyon Katsayıları	t değeri	Standart Hata	p
PSA→Madde 1*	0,571	-	-	***
PSA →Madde 2	0,597	10,819	0,099	***
PSA →Madde 3	0,675	8,041	0,159	***
PSA →Madde 4	0,517	5,599	0,168	***
PSA →Madde 5	0,694	8,182	0,147	***
PSA →Madde 6	0,588	7,328	0,148	***
PSA →Madde 7	0,741	8,509	0,142	***
PSA →Madde 8	0,758	8,623	0,163	***

Psikolojik Ayricalık Ölçeğinin İfadeleri	Standardize Regresyon Katsayıları	t değeri	Standart Hata	p
PSA → Madde 9	0,619	7,598	0,138	***
Not: Ek-1'de Psikolojik Ayricalık Ölçeğinin Türkçe formu yer almaktadır. PSA: Psikolojik Ayricalık, *= Sabit değer, ***p<0,001 Uyum iyiliği değerleri= $\chi^2=46,541$, $df=25$, $\chi^2/df=1,862$, CFI=0,974, IFI=0,974, TLI=0,963, RMSEA=0,058, SRMR=0,040.				

3.3.4. Ölçüt Bağımlı Geçerliliği

Ölçüt bağımlı geçerliliği için psikolojik ayrıcalık ölçeği kullanılmak üzere, iki farklı örneklemden edinilen test puanları dış ölçek olarak kişiliğin karanlık yüzü ölçeği ile test edilmiştir. Çalışma kapsamında, kişiliğin karanlık üçlüsü ölçeğinin kullanılmasındaki temel sebep, ölçeğin orijinalinin geliştirme aşamasında bencil, çıkarıcı, kazanıma yönelik alt etme çabası, narsisizm ve agresyon gibi benzeri temalara yönelmiş olunmasıdır (Benning, Patrick ve Iacono, 2005; Bushman ve Baumeister, 1998; Bushman, Bonacci, Van Dijk ve Baumeister, 2003; Campbell, vd., 2004; McHoskey, 1995; Witte, Callahan ve Perez-Lopez, 2002, Özsoy ve Ardiç, 2017). Çalışmaya alınan iki farklı örneklem için psikolojik ayrıcalık ile kişiliğin karanlık üçlüsü ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişkiler analiz edildiğinde Tablo-5'teki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 5. Çalışmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Değerler

Ölçekler	Satış-pazarlama departmanı çalışanları 1. Örneklem $n_1=206$				Orta kademe yöneticileri 2. Örneklem $n_2=255$			
	PSA	NRS	MKY	PSİ	PSA	NRS	MKY	PSİ
PSA	1				1			
NRS	0,755**	1			0,758**	1		
MKY	0,753**	0,789**	1		0,780**	0,774**	1	
PSİ	0,531**	0,561**	0,615**	1	0,566**	0,614**	0,652**	1
Not: Ort.= Ortalama, S. S.= Standart sapma, PSA= Psikolojik ayrıcalık, NRS= Narsisizm, MKY= Makyavelizm, PSİ= Psikopati, $n_1=206$, $n_2=255$ **p=0,01; *p=0,05.								

Tablo 5'te sunulan analiz sonuçlarına bakıldığında, örneklemelerin her ikisinde de psikolojik ayrıcalığın kişiliğin karanlık üçlüsü ölçeğinin alt boyutlarından narsisizm, makyavelizm ve psikopati arasında $p < 0,01$ anlamlılık düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre, psikolojik ayrıcalık ve kişiliğin karanlık üçlüsü arasındaki ilişkilerin beklenildiği gibi bulgulandığını ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, söz konusu bu bulgular ışığında psikolojik ayrıcalık ölçeğinin ölçüt bağımlı geçerliliği ortaya konulmuş olup; ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı ifade edilebilmektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada Campbell ve arkadaşları (2004) tarafından geliştirilmiş olan psikolojik ayrıcalık ölçeğinin Türk kültürüne uygun olacak şekilde anadile (Türkçeye) uyarlanması ve bu sayede de uygulanabilirliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca bağlı olarak ölçeğe ilişkin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri iki farklı örneklem üzerinden (özel sektör ve kamu sektörü) gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, psikolojik ayrıcalık ölçeğinin geçerliliğinin test edilmesi amacıyla birinci örneklem ($n_1=206$) kullanılarak keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonrasında ulaşılan sonuçlara göre, dokuz ifadeli ölçekten madde eksiltilmemiş olup; orijinal ölçekteki haliyle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %46,841 olarak bulunmuştur (Bkz.: Tablo 2). Bunun yanı sıra, psikolojik ayrıcalık ölçeğinin güvenilirlik katsayısının belirlenmesi amacıyla yapılan analiz sonuçlarına göre ölçeğin güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu (Cronbach alfa değeri= 0,849); ölçekten madde silinmesi halinde Cronbach alfa değerinde herhangi bir iyileşme olmadığı görülmüştür. Süreci takiben ikinci örneklem ($n_2=255$) kullanılmak suretiyle doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına bağlı kalınarak, ölçeğin model uyum değerlerinin kabul edilebilir değerde olduğu ve ölçeğin tek faktörlü yapısının doğrulandığı anlaşılmıştır (Bkz.: Tablo 4). İkinci örneklem için yapılan güvenilirlik analizi ile yine ölçeğin bu örnekte de güvenilir (Cronbach alfa değeri= 0,857) olduğu tespit edilmiştir (Bkz.: Tablo 3).

Takip eden süreçte, psikolojik ayrıcalık ölçeğinin ölçüt bağımlı geçerliliğini test etmek amacıyla, kişiliğin karanlık yönü (narsisizm, makyavelizm ve psikopati) ölçeği kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda bulgularan pozitif yöndeki anlamlı ilişkilerin yazındaki çalışmalarla (Witte, Callahan ve Perez-Lopez,2002; McHoskey, 1995; Campbell vd., 2004; Pryor, Miller ve Gaughan, 2008; Grubbs, Exline ve Campbell, 2013) benzerlik gösterdiği bilinmektedir. Elde edilen bu bulgular ışığında değişkenler arasındaki ilişkilerde beklenen sonuçlar gösterilmiş olup psikolojik ayrıcalık ölçeğinin ölçüt bağımlı geçerliliğinin sağlandığına yönelik kanıtlar sunduğu anlaşılmaktadır.

Hemen hemen tüm bilimsel çalışmalarda karşılaşılabilecek olan kısıtlar, ölçek uyarlama çalışmasını içeren bu çalışmada da yer almaktadır. Nitekim, bu çalışma her ne kadar iki farklı sektör ve örneklem üzerinde yürütülmüş olsa dahi ulaşılan sonuçlar ve yapılan tüm değerlendirmeler yalnızca araştırmaya katılım gösteren bireylerin değerlendirmeleri ile sınırlıdır. Ölçeğin farklı coğrafi bölgelerde faaliyet gösteren örgütlerdeki farklı kültürlerde de uygulanması, farklı değişkenler ile olan olası ilişkilerinin test edilmesi ve farklı örneklem büyüklükleri üzerinde ele alınması ile ulaşılabilecek bulguların genellenebilirliğini daha da artıracakı düşünülmektedir.

SONUÇ

Çalışma kapsamında, Campbell ve diğerleri (2004) tarafından İngilizce olarak geliştirilen psikolojik ayrıcalık ölçeğinin tek faktörlü ve dokuz ifadeden oluşan yapısı, Türk kültürüne uyarlama çalışması yapılarak sunulmuştur. Psikolojik ayrıcalık kavramının sıklıkla karıştırıldığı ve zaman zaman aynı kavramlar olduğu sanılan kişiliğin karanlık üçlüsü kavramının alt boyutları ile olan ilişkisi ele alınarak orijinal ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenirlik analizi yapılmıştır. Ölçüt bağımlı geçerliliğini test etmek amacıyla yapılan değerlendirme sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur. Tüm bunlara bağlı olarak psikolojik ayrıcalık ölçeğinin Türkçe formunun (Bkz.: Ek-1 ve Tablo 6) Türkiye örnekleminde yürütülecek olan bilimsel çalışmalarda örgüt çalışanlarının kendilerini diğerlerine göre psikolojik anlamda ayrıcalıklı olarak değerlendirmesi ve/veya değerlendirmemesi amacıyla araştırmacılar tarafından istifade edilebilecek bir ölçme aracı olduğu kabul edilebilir.

Tablo 6. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeğine İlişkin Bilgiler

Ölçeğin Özgün Adı	Psychological Entitlement Scale (PES)
Ölçeğin Türkçe Adı	Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği (PSA)
Ölçeğin Tanıtıldığı Özgün Makale	Campbell, W. K., Bonacci, A. M., Shelton, J., Exline, J. J. ve Bushman, B. J. (2004). Psychological entitlement: Interpersonal consequences and validation of a self-report measure. <i>Journal of Personality Assessment</i> , 83(1), 29-45.
Ölçeği Türkçeye Uyarlayan(lar)	Seval Aksoy Kürü
Türkçe Ölçeğin Güvenilirliği	Birinci örneklem için Cronbach Alfa katsayısı, 0,849; ikinci örneklem için 0,857 olarak hesaplanmıştır. İkinci örneklem üzerinden yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre; $\chi^2=46,541$, $df= 25$, $\chi^2/ df=1,862$, CFI=0,974, IFI=0,974, TLI=0,963, RMSEA=0,058, SRMR=0,0404 uyum iyiliği değerleri tespit edilmiştir.
Ölçtüğü Nitelik	Bireyin kendini grup içinde önceliklendirmesi, kendine ayrıcalık tanınmasını beklemesi, kendini psikolojik ayrıcalıklı olarak nitelendirmesidir.
Ölçek Türü	Algılanan kendini değerlendirme ölçeğidir.
Uygulanacak Kişi ve/veya Grup	Tüm iş yerlerindeki çalışanlardır.
Kapsamı	Dokuz madde ve tek boyuttan oluşan ölçek, yedili Likert tipi derecelendirmeden oluşan değerlendirme ölçeğidir.
Materyal	Kişiler, ölçeği işaretleme yaparak cevaplandırır.

Uygulama	Kısa, anlaşılır ve bireysel değerlendirme sunması sayesinde uygulaması kolaydır. Katılımcılar ölçeği kendileri cevaplandırır.
Puanlama	Verilen cevaplara 1-7 arasında değişen puanlar verilir. Bir tane ters olarak kodlanan madde bulunmaktadır. Toplam puan hesaplamak için ölçeğin dokuz maddesinin toplamı alınır. Puan aralığı, 9-63'tür.
Yorumlanması	Ölçeğin tamamından alınan toplam puanların yüksek olması, bireyin psikolojik ayrıcalık değerlendirme düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

PSİKOLOJİK AYRICALIK ÖLÇEĞİ*

Aşağıda, kendinizi ayrıcalıklı olarak değerlendirip değerlendirmedinize ilişkin olarak sizi tanımlayan (ya da pek tanımlayamayan) birtakım özellikler ve davranışlar sunulmaktadır. Lütfen aşağıda yer alan maddelerin sizi ne düzeyde yansıttığını ya da yansıtmadığını örnek değerlendirmeye göre “X” ile işaretleyiniz.

1	2	3	4	5	6	7
Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Az Katılmıyorum	Kararsızım	Az Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

No	İfadeler	1	2	3	4	5	6	7
1	Muhteşem olaylar benim başıma gelmelidir.							
2	Dürüstçe söyleyebilirim ki, diğer kişilerden daha fazlasını hak ediyorum.							
3	En iyi şeyleri talep ederim çünkü buna değerim.							
4	Ayrıcalıklı bir muamele hak etmiyorum. (T)							
5	Hayatımda daha fazla şey hak ediyorum.							
6	Eğer Titanik gemisinde olsaydım, ilk kurtarılan olmayı ben hak ederdim.							
7	Her şey benim istediğim gibi gitmelidir.							
8	Her şeyin daha fazlasına hak ediyorum.							
*9	Benim gibi kişiler ekstra bir şansı hak ederler.							

© Campbell, Bonacci, Shelton, Exline ve Bushman (2004).
Uyarlayan: Aksoy Kürü (2022).

PSYCHOLOGICAL ENTITLEMENT: A STUDY OF SCALE ADAPTATION

1. INTRODUCTION

Personality and personality traits emerge as a concept that is emphasized by various disciplines such as sociology, psychology, management and marketing. In addition to the positive and acceptable features of the personality in general terms, there are also relatively more negative and harmful features on the contrary. The concept of psychological entitlement, which is evaluated under the name of entitlement and waiting for entitlement, is especially considered as equivalent to narcissism. However, as emphasized by Campbell, Bonacci, Shelton, Exline, and Bushman (2004) in their research, it is claimed that these two concepts do not represent each other and differ from each other.

The concept has also found a place in working life with the participation of individuals who were born, grown and/or grown in the 70s, 80s, 90s and the millennium period, known as the “Age of Decade”, as actors in working life. Accordingly, the number of academic studies evaluating the concept is increasing (Fisk, 2010; Harvey & Harris, 2011; Harvey & Martinko, 2009; Žemojtel-Piotrowska et al. 2015; Lange, Redford & Crusius; 2019; Zitek & Schlund, 2021; Li, 2021). However, it is obvious that these academic studies are mostly international academic studies and researchers are of foreign origin. It is clear that there are a handful of studies (Ünsal-Akbıyık; 2018; Yılmazer, Karagöz, Uzunbacak, & Akçakanat, 2021) and researchers in the national literature, and that these works have been published in the last five years. It would not be an exaggeration to attribute the reason for the limited number of scientific studies at the national level to the absence of a measurement tool in the mother tongue.

The knowledge in the national literature that the researchers used the psychological entitlement scale from the original language (English) to the mother tongue (Turkish) only through translation, and the validity and reliability of the psychological entitlement scale was tested by adapting it to Turkish. In this way, the ongoing erroneous evaluation of the concept of psychological entitlement as one of the dark triad personality traits or an extension of narcissism will be prevented and a qualified measurement tool will be brought to the literature so that the concept can be measured in the mother tongue. Particularly, it will be possible to contribute to the increase of interest in the concept in business life with the studies of national scientists.

2. METHODOLOGY

First of all, permission was obtained from the corresponding author, W. Keith Campbell, via e-mail, in order to adapt the Psychological Entitlement Scale developed by Campbell et al. (2004) into Turkish. Following the permission, the scale adaptation study was started with the decision dated 02.12.2021 and numbered 2021/31-02 taken

from the Gebze Technical University Rectorate Human Research Ethics Committee. In the translation process of the scale, the suggestions of Brislin et al. (1973) and Beaton et al. (2000) regarding the scale adaptation stages were adhered to. The study was started by translating the scale expressions into Turkish.

3. RESULTS

Two different samples were used in the study. Exploratory factor analysis (validity) and reliability analysis were performed for the first sample. As a result of exploratory factor analysis, a one-dimensional structure was obtained as in the original scale. A single factor with an eigenvalue greater than 1 was obtained and it was seen that this factor explained 46,841% of the total variance. In addition, it was determined that all of the item factor loads obtained were between 0,548 and 0,755 and were greater than 0,50 (See Table 2). In addition, the Cronbach's alpha reliability coefficient of the scale is 0,849.

Confirmatory factor analysis (validity), reliability analysis and criterion dependent validity were performed for the second sample. Considering the results of the confirmatory factor analysis performed on a sample of 255 people within the scope of Study-2, the fit values of the model consisting of nine expressions and a single factor structure ($\chi^2=46.541$, $df= 25$, $\chi^2/ df=1.862$, $CFI=0,974$, $IFI=0,974$, $TLI=0,963$, $RMSEA=0,058$, $SRMR=0,0404$) appears to be good (Hu & Bentler, 1999; Kline, 2011; McDonald & Ho, 2002; Marsh & Hocevar, 1985; Bentler, 1990; Sugawara & MacCallum, 1993). In addition, the load of each statement in the scale was higher than 0,50 (Bagozzi & Yi, 1988) and values between 0,517 and 0,662 (See Table 4). In addition, the Cronbach's alpha reliability coefficient of the scale is 0,857.

In order to use the psychological entitlement scale for criterion-dependent validity, test scores obtained from two different samples were tested with the dark side of personality scale as an external scale. When the relationships between psychological entitlement and the sub-dimensions of the personality dark triad scale were analyzed for two different samples included in the study, the results in Table-5 were obtained. Considering the results of the analysis presented in Table 5, in both samples, positive and significant relationships were found between narcissism, machiavellianism and psychopathy, which are sub-dimensions of the personality dark triad of psychological entitlement, at a significance level of $p < 0,01$. According to these results, it is revealed that the relationships between psychological entitlement and the dark triad of personality were detected as expected. In other words, in the light of these findings, the criterion-dependent validity of the psychological entitlement scale was revealed; It can be stated that the construct validity of the scale is provided.

4. DISCUSSION

The constraints that can be encountered in almost all scientific studies are also included in this study, which includes the scale adaptation study. As a matter of fact, although the results obtained in the study were carried out on two different sectors and samples, the results and all evaluations are limited to the evaluations of individuals who participated in the research. It is thought that the generalizability of the findings will be further increased by applying the scale in different cultures in organizations operating in different geographical regions, testing its possible relationships with different variables, and handling it on different sample sizes.

CONCLUSION

It can be accepted that it is a measurement tool that can be used by researchers in order to evaluate and/or not evaluate themselves as psychologically entitled compared to others in scientific studies to be carried out in the sample of Turkey.

KAYNAKÇA

- Bagozzi, R. P. ve Yi, Y. (1988). On The Evaluation of Structural Equation Models. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 16 (1), 74-94.
- Bayık, M. E. ve Gürbüz, S. (2016). Ölçek Uyarlamada Metodoloji Sorunu: Yönetim ve Örgüt Alanında Uyarlanan Ölçekler Üzerinden Bir Araştırma. *İş ve İnsan Dergisi*, 3(1), 1-20.
- Beaton, D. E., Bombardier, C., Guillemin, F. ve Ferraz, M. B. (2000). Guidelines for The Process of Cross-Cultural Adaptation of Self-Report Measures. *Spine*, 25 (24), 3186-3191.
- Benning, S. D., Patrick, C. J. ve Iacono, W. G. (2005). Psychopathy, Startle Blink Modulation, and Electrodermal Reactivity in Twin Men. *Psychophysiology*, 42 (6), 753-762.
- Bentler, P. M. (1990). Comparative Fit Indexes in Structural Models. *Psychological Bulletin*, 107, (2), 238-246.
- Bishop, J. ve Lane, R. C. (2000). Father Absence and The Attitude of Entitlement. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 30 (1), 105-117.
- Boyd III, H. C. ve Helms, J. E. (2005). Consumer Entitlement Theory and Measurement. *Psychology & Marketing*, 22 (3), 271-286.
- Brislin, R.W., Lonner, W. J. ve Thorndike, R. M. (1973). *Cross Cultural Research Methods*. New York: John Wiley&Sons Pub.
- Bushman, B. J. ve Baumeister, R. F. (1998). Threatened Egoism, Narcissism, Self-Esteem, and Direct and Displaced Aggression: Does Self-Love or Self-Hate Lead To Violence? *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 219-229.
- Bushman, B. J., Bonacci, A. M., Van Dijk, M. ve Baumeister, R. F. (2003). Narcissism, Sexual Refusal, and Aggression: Testing a Narcissistic Reactance Model of Sexual Coercion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 1027-1040.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum*. 5 Baskı. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Campbell, W. K., Bonacci, A. M., Shelton, J., Exline, J. J. V. ve Bushman, B. J. (2004).

- Psychological Entitlement: Interpersonal Consequences and validation of A Self-Report Measure. *Journal of Personality Assessment*, 83 (1), 29-45.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012), Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: Spss ve Lisrel Uygulamaları. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Fisk, G. M., (2010). "I Want It All and I Want It Now!" An Examination of The Etiology, Expression, and Escalation of Excessive Employee Entitlement. *Human Resource Management Review*, 20 (2), 102-114.
- Givertz, M. ve Segrin, C. (2014). The Association Between Overinvolved Parenting and Young Adults' Self-Efficacy, Psychological Entitlement, and Family Communication. *Communication Research*, 41 (8), 1111-1136.
- Grubbs, J. B., Exline, J. J. ve Campbell, W. K. (2013). I Deserve Better and God Knows It! Psychological Entitlement As A Robust Predictor of Anger At God. *Psychology of Religion and Spirituality*, 5 (3), 192.
- Harvey, P. ve Harris, K. J. (2010). Frustration-Based Outcomes of Entitlement and The Influence of Supervisor Communication. *Human Relations*, 63 (11), 1639-1660.
- Harvey, P. ve Martinko, M. J. (2009). An Empirical Examination of The Role of Attributions in psychological Entitlement And Its Outcomes. *Journal of organizational behavior: the International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 30(4), 459-476.
- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cut Off Criteria For Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6 (1), 1-55.
- Jonason, P. K. ve Webster, G. D. (2010). The Dirty Dozen: A Concise Measure of The Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22, 420-432.
- Jordan, P. J., Ramsay, S. ve Westerlaken, K. M., (2017). A Review of Entitlement: Implications For Workplace Research, *Organizational Psychology Review*, 7 (2), 122-142.
- Kline, R. B. (2011). Principles and practice of structural equation modeling (3rd ed.). Guilford publication.
- Lange, J., Redford, L. ve Crusius, J. (2019). A Status-Seeking Account of Psychological Entitlement. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45 (7), 1113-1128.
- Li, H. (2021). Follow or Not Follow?: The Relationship Between Psychological Entitlement And Compliance With Preventive Measures To The COVID-19. *Personality and Individual Differences*, 174, 110678.
- Marsh, H. W. ve Hocevar, D. (1985). Application of Confirmatory Factor Analysis To The Study of Self-Concept: First And Higher Order Factor Models and Their Invariance Across Groups. *Psychological Bulletin*, 97 (3), 562-582.
- McDonald, R. P. ve Ho, M.-H. R. (2002). Principles and Practice in Reporting Structural Equation Analyses. *Psychological Methods*, 7 (1), 64-82.
- McHoskey, J. (1995). Narcissism and Machiavellianism. *Psychological Reports*, 77 (3), 755-759.
- Naumann, S. E., Minsky, B. D. ve Sturman, M. C. (2002). The Use of The Concept "Entitlement" in Management Literature: A Historical Review, Synthesis, and Discussion of Compensation Policy Implications. *Human Resource Management Review*, 12 (1), 145-166.
- Neville, L. ve Fisk, G. M. (2019). Getting to Excess: Psychological Entitlement and Negotiation Attitudes. *Journal of Business and Psychology*, 34 (4), 555-574.

- Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory*. 3rd Edition, New York.: McGraw-Hill, Inc.
- Özsoy, E. ve Ardiç, K. (2017). Karanlık Üçlü'nün (Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati) İş Tatminine Etkisinin İncelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 24 (2), 391-406.
- Pryor, L. R., Miller, J. D. ve Gaughan, E. T. (2008). A Comparison of The Psychological Entitlement Scale and the Narcissistic Personality Inventory's Entitlement Scale: Relations With General Personality Traits and Personality Disorders. *Journal of Personality Assessment*, 90 (5), 517-520.
- Raskin, R. ve Terry, H. (1988). A Principal-Components Analysis of The Narcissistic Personality Inventory and Further Evidence of Its Construct Validity. *Journal of Personality And Social Psychology*, 54 (5), 890.
- Robinson, J. P., Shaver, P. R. ve Wrightson, L. S. (1991). *Criteria for scale selection and evaluation*. İçinde J.P. Robinson, P.R. Shaver ve L. S. Wrightson (Eds.), Measures of Personality and Social Psychological Attitudes (ss. 1-16). Academic Press, San Diego, CA
- Rose, K. C. ve Anastasio, P. A. (2014). Entitlement Is About 'Others', Narcissism Is Not: Relations to Sociotropic And Autonomous Interpersonal Styles. *Personality and Individual Differences*, 59, 50-53.
- Sperber, A. D., Devellis, R. F. ve Boehlecke, B. (1994). Cross-Cultural Translation: Methodology and Validation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 25 (4), 501-524.
- Sugawara, H. M. ve MacCallum, R. C. (1993). Effect of Estimation Method on Incremental Fit Indexes For Covariance Structure Models. *Applied Psychological Measurement*, 17 (4), 365-377.
- Ünsal-Akbıyık, B. S. (2018). Psikolojik Ayrıcalığın Üretkenlik Karşıtı Davranışlara Etkisi: Psikolojik Sözleşmenin İhlal Edilmesinin Aracılık Rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), 234-255.
- Witte, T. H., Callahan, K. L. ve Perez-Lopez, M. (2002). Narcissism And Anger: An Exploration of Underlying Correlates. *Psychological Reports*, 90 (3), 871-875.
- Yılmaz, T., Karagöz, Ş., Uzunbacak, H. H. ve Akçakanat, T. (2021). Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Psikolojik Ayrıcalık, Görelî Yoksunluk ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma. *Ekev Akademi Dergisi*, 25(86), 597-622.
- Żemojtel-Piotrowska, M. A., Piotrowski, J. P., Ciecuch, J., Calogero, R. M., Van Hiel, A., Argentero, P., ... & Wills-Herrera, E. (2015). Measurement of psychological entitlement in 28 countries. *European Journal of Psychological Assessment*.
- Zitek, E. M. ve Schlund, R. J. (2021). Psychological Entitlement Predicts Noncompliance With The Health Guidelines of The COVID-19 Pandemic. *Personality and Individual Differences*, 171, 110491.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Seval AKSOY KÜRÜ
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Seval AKSOY KÜRÜ
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Seval AKSOY KÜRÜ
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Seval AKSOY KÜRÜ
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Seval AKSOY KÜRÜ

YAZARLAR HAKKINDA

Emine KAMBUR (Dr. Öğr. Üyesi)

Balıkesir Üniversitesi Bandırma İ.İ.B.F. İşletme Bölümü'nden 2013 yılında mezun olmuştur. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını 2016 yılında, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı'nda doktorasını 2020'de tamamlamıştır. Şu an İstanbul Aydın Üniversitesi İşletme (İngilizce) Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaktadır. Araştırma alanları arasında insan kaynakları yönetimi, örgütsel davranış, yapay zekâ yer almaktadır.

Yusuf DEMİR (Dr. Öğr. Üyesi)

Yusuf DEMİR, 2009 yılında Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını 2012 yılında Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat bölümünde tamamladı. Doktorasını 2019 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat bölümünde tamamladı. Halen Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Samar ALRAYYES

Microsoft'ta kurumsal ticari müşterileri destekleyen Kıdemli Müşteri Yöneticisidir. Microsoft'taki rolüne ek olarak, Bayan Alrayyes, bölgedeki Teknolojide Kadın programlarının lideridir ve engelleri ve ayrımcılığı yıkma konusundaki kendi deneyimlerinden yola çıkarak çeşitlilik ve kapsayıcılık için bir şampiyondur. Women at Microsoft grubunun aktif bir parçası olan New Zealand Tech Women Board'un eş başkanı ve yapay zeka ve IoT odaklı bir girişim olan MACSO Technologies Limited'in CEO'su ve Yönetim Kurulu danışmanıdır. Bridgewest Group, Yeni Zelanda Hükümeti ile ortaklaşa derin teknolojiye yatırım yapan ABD merkezli Özel Sermaye Yatırımcısı. Samar, sınıf birincisi olarak mezun olduğu Ürdün'deki Philadelphia Üniversitesi'nden Bilgisayar Mühendisliği alanında lisans derecesine ve Yeni Zelanda'daki Massey Üniversitesi'nden MBA (Onur Derecesi) derecesine sahiptir. Alrayyes, kariyerine Oracle'da başladı ve 14 yıl boyunca ECEMEA (Doğu Orta Avrupa, Orta Doğu, Afrika) ve ardından Yeni Zelanda'da bulut çözümleri ve iş zekasını kapsayan ve yöneten bir dizi üst düzey görevde bulundu. Bayan Alrayyes, iş stratejileri ve bulut teknolojisi yolculuklarında onlara yardımcı olmak için Yeni Zelanda'nın en büyük kuruluşlarından bazılarıyla birlikte çalıştığı Microsoft'a katılmak için 2018'de Oracle'dan ayrıldı.

Nazım TAŞKIN (Dr. Öğr. Üyesi)

Boğaziçi Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi'ndeki şu anki görevinden önce Massey Üniversitesi İşletme Okulu'nda Kıdemli Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. Araştırma alanları stratejik IS/IT uyumu, Kurumsal Sistemler, Büyük Veri ve Analitik, makine öğrenimi, karar verme ve bilgi yönetimini içerir. Çalışmaları International Journal of Information Management; International Journal of Knowledge Management; Journal of Knowledge Management; Australasian Journal of Information Systems, ve International Journal of e-Collaboration gibi dergilerde yayımlandı. HICSS, ECIS, ACIS ve AMCIS gibi konferanslarda eşbaşkanlık yaptı. Journal of Modeling in Management dergisinde yardımcı editör olarak görev yapmaktadır. Management Decision-Making, Big Data and Analytics (Yönetimde Karar Verme, Büyük Veri ve Analitik) kitabının ortak yazarıdır.

Özge CAN

İşletme alanındaki lisans ve yüksek lisans eğitiminden sonra doktorasını Sabancı Üniversitesi'nde Yönetim Bilimleri alanında tamamlamıştır. 2013 yılından beri İzmir Yaşar Üniversitesi'nde tam zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Ayrıca Belçika'daki Antwerp Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırmacı olarak görev almıştır (2014-2015). Araştırma ilgisi ve yaptığı yayınlar şu konuları içermektedir: örgütsel kimlikler ve sınıflandırmalar, kurumsal mantıklar, kurumsal girişimcilik, yenilikçi ve rekabetçi kümeler.

Defne GÖNENÇ (Dr.)

Yaşar Üniversitesi Akdeniz Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde araştırmacı olarak çalışmaktadır. 2010 yılında ODTÜ Uluslararası İlişkiler bölümünden fakülte ve bölüm birincisi olarak Uluslararası İktisat yandalı ile mezun olmuştur. 2012'de burslu okuduğu Cambridge Üniversitesi Uluslararası İlişkiler'de yüksek lisans derecesini tamamlamıştır. 2018 yılında İsviçre'nin Cenevre kentindeki Graduate Institute of International and Development Studies'de (IHEID) Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında Uluslararası Hukuk yandalı ile doktorasını tamamlamıştır. Doktora sürecinde aynı kurumda asistan olarak çalışmıştır. Environmental Politics, Cambridge Review of International Studies, Southeast European and Black Sea Studies, International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics ve Journal of Balkan and Near Eastern Politics gibi birçok uluslararası dergide akademik yayını ve de bir kitabı bulunan Gönenç uluslararası çevre politikası, kalkınmakta olan ülkelerin iktisat politikası, Akdeniz Havzası ve Hindistan üstüne çalışmaktadır. Gönenç, İngilizce ve Fransızca bilmekte, Yunanca öğrenmektedir.

Semih ORUÇ (Uzman)

Lisansını 2010 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi KAmu yönetimi bölümünde tamamladı. Yüksek Lisansını 2019 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde Tamamladı. 2012 yılından beri Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nda uzman olarak görev yapmaktadır.

Mustafa KARA (Doç. Dr.)

Lisansını 1999 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyoloji bölümünde tamamladı. Yüksek Lisansını 2001-2005 yılları arasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde tamamladı. Doktor unvanını ise 2012 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'nin Kamu Yönetimi bölümünde elde etti. 2012 yılından beri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İsmail KAYAR (Arş. Gör. Dr.)

Lise öğrenimini İstanbul'da tamamlayan İsmail KAYAR, 2012 yılında Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun olmuş, 2014 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu yönetimi bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 2016 yılında Karabük Üniversitesi (Sakarya Üniversitesi ile ortak program) Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi anabilim dalında yüksek lisans öğrenimini, 2021 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi anabilim dalında "Büyükşehirlerde Tüzel Kişilikleri Kaldırılan Belde Belediyelerinin Yerel Hizmet Sunumuna İlişkin Memnuniyet Algısı: Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin Örnekleri" başlıklı teziyle doktora öğrenimini tamamlamıştır. Halen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde çalışmalarına devam etmektedir.

Mustafa GÖRÜN (Prof. Dr.)

Lise öğrenimini Çanakkale'de tamamlayan Mustafa GÖRÜN, 1995 yılında Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun olmuş, aynı yıl Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Kamu Yönetimi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 1998 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi anabilim dalında yüksek lisans öğrenimini, 2003 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi anabilim dalında Doktor öğrenimini tamamlamıştır. 2005 yılında Yrd. Doç, 2012 yılında Doçent ve 2017 yılında Prof. Dr olarak Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında yerel yönetimler, çevre ve kent yer almaktadır.

Reşat CEYLAN (Prof. Dr.)

Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerini Hacettepe Üniversitesinde alan Reşat CEYLAN'ın çalışmaları, ekonomik büyüme, döviz kuru, borsa ve ekonomik dalgalanmalar konularına odaklanmaktadır. Reşat CEYLAN'ın Applied Economics, International Review of Economics and Finance, Tourism Management Perspectives, Emerging Market Finance & Trade ve International Journal of Finance & Economics dergilerinde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır. <https://www.researchgate.net/profile/Resat-Ceylan>.

Şekip YAZGAN (Dr. Öğretim Üyesi)

YAZGAN, lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerini Hacettepe Üniversitesinde tamamlamıştır. Halen Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İktisat Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Şekip YAZGAN'ın akademik araştırma ilgi alanları uluslararası ticaret ve bölgesel ekonomidir.

Furkan BARDAK

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Psikoloji Bölümünden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Sosyal Psikiyatri Anabilim dalında tamamlamıştır. Şu an Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Psikoloji Bölümünde Doktora öğrencisidir. Çalışma alanları arasında endüstri ve örgüt psikolojisi, çalışan davranışları, performans değerlendirme ve motivasyon yer almaktadır.

Seçil KESKİN (Dr. Öğr. Üyesi)

Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümünden mezun olmuştur. Yüksek lisans ve doktora eğitimini Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Psikoloji Anabilim dalında tamamlamıştır. Şu an Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Psikoloji Bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları arasında endüstri ve örgüt psikolojisi, örgütsel davranış ve yakın ilişkiler psikolojisi yer almaktadır.

Seval AKSOY KÜRÜ (Dr. Öğr. Üyesi)

İşletme dalındaki lisans eğitimini Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Psikoloji dalındaki lisans eğitimini Doğu Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Aksoy Kürü, Yüksek lisans eğitimini, “*Etik Liderlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının Örgütsel Performansa Etkisi Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı yüksek lisans tezi (Doç. Dr. Meral ELÇİ danışmanlığında hazırlanmıştır.) ile Gebze Teknik Üniversitesi'nde tamamlamıştır. İşletme (Yönetim ve Organizasyon) dalındaki yüksek lisans eğitimini enstitü yüksek onur derecesiyle tamamlayıp mezuniyete hak kazanmıştır. Ardından, “*Örgütsel Özdeşleşmenin Öncülleri ve Ardılları Üzerine Bir Meta Analiz Çalışması*” başlıklı tezini (Prof. Dr. Oya ERDİL danışmanlığında hazırlanmıştır.) başarıyla savunarak İşletme-Yönetim ve Organizasyon alanında ilk doktorasını yine enstitü yüksek onur derecesiyle Gebze Teknik Üniversitesi'nde tamamlamıştır. İkinci doktorasını İstanbul Üniversitesi'nde Örgütsel Davranış alanında devam ettirmektedir. Ayrıca, Hukuk lisans eğitimini tamamlamak üzere eğitimini sürdürmektedir.

2015 yılından 2019 yılının mart ayına kadar Doğu Üniversitesi Meslek Yüksekokulu İnsan Kaynakları Yönetimi Programında Öğretim Görevlisi ve Program Başkanı olarak görev yapmıştır. 2020-2021 eğitim öğretim yılında Harran Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. 2022 yılından bu yana, Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaktadır. Uluslararası ve ulusal kitaplarda bölümleri, uluslararası ve ulusal dergilerde makaleleri, uluslararası ve ulusal kongrelerde tam metin bildirileri bulunmaktadır. Aksoy Kürü, genel kapsamda, yönetim ve strateji alanında (yönetim ve organizasyon, örgütsel davranış, insan kaynakları yönetimi ve endüstri ve örgüt psikolojisi) çalışmalarını sürdürürken; özel olarak ise meta-analiz, bibliyometrik analiz, ölçek geliştirme ve uyarlama, örgütsel özdeşleşme, kişilik ve kişiliğin karanlık yüzü, kültürel zekâ, liderlik, bilgi yönetimi konularına odaklanmaktadır.

ABOUT THE AUTHORS

Emine KAMBUR (Assist. Prof. Dr.)

She graduated from Balıkesir University, Department of Business Administration in 2013. She completed her master's degree in Balıkesir University, Institute of Social Sciences, Department of Business Administration in 2016; her PhD in Bandırma Onyedi Eylül University, Institute of Social Sciences, Department of Business Administration in 2020. She is currently working at Istanbul Aydın University, Department of Business Administration (English). Her research interests include human resource management, organizational behavior, artificial intelligence.

Yusuf DEMİR (Asst. Prof.)

Yusuf DEMİR graduated from Cukurova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics in 2009. He received his master's degree from Tokat Gazi Osman Pasa University, Social Sciences Institute, Department of Economics in 2012. He was awarded PhD degree from Marmara University Social Sciences Institute, Department of Economics in 2019 and he is currently working at Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics.

Samar ALRAYYES

Samar Alrayyes is a Senior Client Executive at Microsoft supporting enterprise commercial customers. In addition to her role with Microsoft, Ms. Alrayyes is a leader of the Women in Technology programmes across the region and is a champion for diversity and inclusiveness drawing on her own experiences of breaking down barriers and discrimination. She is the co-chair of the New Zealand Tech Women Board, an active part of the Women at Microsoft group, and an advisor to the CEO and Board of MACSO Technologies Limited, an artificial intelligence and IoT focused start-up venture funded by the Bridgewest Group, a US-based Private Equity Investor who invests in deep technology in partnership with the New Zealand Government. Samar holds a bachelor's degree in Computer Engineering from the Philadelphia University in Jordan where she graduated first in class and an MBA (Honours) from Massey University in New Zealand. Ms. Alrayyes started her career with Oracle where she held a number of senior roles over her 14 years covering and leading cloud solutions and business intelligence across ECEMEA (Eastern Central Europe, Middle East, Africa) and subsequently in New Zealand. Ms. Alrayyes left Oracle in 2018 to join Microsoft where she works with some of New Zealand's largest organizations to assist them with their business strategies and cloud technology journey.

Nazım TAŞKIN (PhD)

Nazım Taşkın is an Assistant Professor in the Management Information Systems Department at Bogazici University, Istanbul, Turkey. He worked as Senior Lecturer at Massey University, School of Management prior to his current job at Bogazici University. His research area includes strategic IS/IT alignment, Enterprise Systems, Big Data and Analytics, machine learning, decision making and knowledge management. His work has appeared in journals such as the International Journal of Information Management; International Journal of Knowledge Management; Journal of Knowledge Management; Australasian Journal of Information Systems, and the International Journal of e-Collaboration. He co-chaired track at conferences including HICSS, ECIS, ACIS and AMCIS. He serves as an associate editor for Journal of Modeling in Management. He has co-authored book Management Decision-Making, Big Data and Analytics.

Özge CAN

Özge Can completed her PhD in Management Studies at Sabancı University, after having her bachelor's and master's degrees in business. She has been working as a full-time faculty at Yaşar University, Izmir since 2013. She also had a post-doc researcher position at University of Antwerp, Belgium (2014-2015). Her research interests and publications include the following topics: organizational identities and categorizations, institutional logics, institutional entrepreneurship, innovative and competitive clusters.

Defne GÖNENÇ

Dr. Defne Gönenç is working at the Center Mediterranean Studies at Yaşar University as a researcher. She graduated from the Middle East Technical University International Relations (IR) department in 2010 as the valedictorian of the department and the faculty, with a minor in International Economics. In 2012, she finished her MPhil in IR in the University of Cambridge where she studied on a scholarship. In 2018, she completed her PhD in Political Science and International Relations with a minor in International Law at IHEID in Geneva, Switzerland. She worked as an assistant there during her PhD. Her publications have appeared in many international journals including *Environmental Politics*, *Cambridge Review of International Studies*, *Southeast European and Black Sea Studies*, *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics* and *Journal of Balkan and Near Eastern Politics*. Dr. Defne Gönenç has also published a non-academic book. She works on global environmental politics, political economy of developing countries, Mediterranean Basin, and India. She is fluent in English and French, and she currently learns Greek.

Semih ORUÇ (Expert)

He completed his license in the Department of Public Administration at Gaziosmanpaşa University, in 2010. He completed his master's degree in Çanakkale Onsekiz Mart University, Department of Public Administration in 2019. He has been working as an expert at the Agriculture and Rural Development Support Institution since 2012.

Mustafa KARA (Assoc. Prof.)

He completed his license in the Department of Sociology at Atatürk University in 1999. He completed his master's degree at Çanakkale Onsekiz Mart University, Department of Public Administration between 2001-2005. He obtained his doctor's title in the Department of Public Administration of Süleyman Demirel University in 2012. Since 2012, he has been working as a faculty member at Çanakkale Onsekiz Mart University, Department of Public Administration, Department of Urbanization and Environmental Problems.

İsmail KAYAR (Research Assistant Dr.)

İsmail KAYAR, who completed his high school education in Istanbul, graduated from Sakarya University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration in 2012, and started to work as a research assistant at Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Political Sciences, Department of Political Science and Public Administration in 2014. He completed his master's degree in Karabuk University Social Sciences Institute Public Administration Department in 2016. He completed his doctoral studies in Çanakkale Onsekiz Mart University Graduate Education Institute Public Administration Department in 2021 with the thesis titled "The Perception of Satisfaction Regarding Local Service Delivery of Town Municipalities whose Legal Entities have been Abolished in Metropolitans: Examples of Ordu, Tekirdağ, Manisa and Mardin." He still continues his studies at Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Political Sciences, Department of Political Science and Public Administration.

Mustafa GÖRÜN (Prof. Dr.)

Having completed his high school education in Çanakkale, Mustafa GÖRÜN graduated from Selçuk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration in 1995, and started to work as a Research Assistant at Çanakkale Onsekiz Mart University, Biga Department of Economics and Administrative Sciences, Public Administration in the same year. He completed his postgraduate studies in Çanakkale Onsekiz Mart University Social Sciences Institute, Department of Public Administration in 1998, and his Ph.D. in Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, Department of Public Administration in 2003. He works at Çanakkale Onsekiz Mart University as Assistant Professor in 2005, Associate Professor in 2012, and Professor Doctor in 2017. His areas of study include local governments, the environment, and the city.

Reşat CEYLAN (Prof. Dr.)

Reşat CEYLAN is a Professor of Economics at Pamukkale University in Denizli/Turkey. He got his Ph.D. degree and M.S from Hacettepe University, Ankara, Turkey. His research focuses on economic growth, exchange rate, stock market and economic fluctuations. Some selected studies are published on Applied Economics, International Review of Economics and Finance, Tourism Management Perspectives, Emerging Market Finance & Trade and International Journal of Finance & Economics. <https://www.researchgate.net/profile/Resat-Ceylan>.

Şekip YAZGAN (Asst. Prof. Dr.)

Dr. Yazgan completed his undergraduate education at Hacettepe University, Department of Economics. He obtained his master and PhD degrees at Hacettepe University, Social Sciences Institute, Department of Economics. He still works as an assistant professor at the Department of Economics of Ağrı İbrahim Çeçen University. His academic research interests are international trade and regional economics.

Furkan BARDAK

He graduated from the Department of Psychology at Ankara Yildirim Beyazıt University. He completed his master degree in the Department of Interdisciplinary Social Psychiatry, Institute of Health Sciences, Ankara University. He is currently a PhD student at the Department of Psychology at Bolu Abant İzzet Baysal University. His research interests consist of industrial and organizational psychology, employee behavior, performance appraisal and motivation.

Seçil KESKİN

She graduated from the Department of Psychology, Ankara University. She completed her master and doctorate degree in the Department of Social Psychology, Social Sciences Institute, Ankara University. She currently works as an Assistant Professor at the Department of Psychology, Bolu Abant İzzet Baysal University. Her fields of research include industrial and organizational psychology, organizational behavior and psychology of close relationships.

Seval AKSOY KÜRÜ (PhD)

Seval AKSOY KÜRÜ completed her undergraduate education in Business Administration at Bolu Abant İzzet Baysal University and her undergraduate education in Psychology at Doğuş University. Aksoy Kürü completed her master's degree at Gebze Technical University with her master's thesis titled "*A Survey About Ethical Leadership and Organizational Citizenship Behaviors' Influence on Organizational Performance*" (prepared under the supervision of Associate Professor Meral ELÇİ.). She completed her master's degree in Business Administration (Management and Organization) with a high honor degree from the institute and was entitled to graduate. Afterwards, she successfully defended her thesis titled "*A Meta-Analysis Study on the Antecedent and Consequences of Organizational Identification*" (prepared under the supervision of Prof. Dr. Oya ERDİL). She completed her first doctorate in

Business Administration-Management and Organization with the highest honors from Gebze Technical University. She is continuing her second doctorate in the field of Organizational Behavior at İstanbul University. In addition, she continues her education to complete her undergraduate education in Law.

From 2015 to March 2019, she worked as an Instructor and Program Head at Doğuş University Vocational School Human Resources Management Program. She worked as a visiting professor at Harran University in the 2020-2021 academic year. Aksoy Kürü has been working as an assistant professor at Balıkesir University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology since 2022. She has chapters in international and national books, articles in international and national journals, and full-text papers in international and national congresses. While Aksoy Kürü continues her studies in the field of management and strategy (management and organization, organizational behavior, human resources management and industrial and organizational psychology) in general; in particular, it focuses on meta-analysis, bibliometric analysis, scale development and adaptation, organizational identification, personality and the dark side of personality, cultural intelligence, leadership, knowledge management.

YAZARLAR İÇİN BİLGİ NOTU

Yönetim Bilimleri Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir. Yayın politikası ve kuralları, editörler ile yazı ve danışma kurulu tarafından tespit edilmektedir. Yönetim Bilimleri Dergisi; temelde ekonomi, işletme, kamu yönetimi ve siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, maliye, ekonometri ve benzeri alanlara odaklanmıştır. Dergide, söz konusu alanlarda hazırlanmış Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlanmaktadır. Dergiye gönderilen çalışmaların orijinal ve mevcut literatüre katkıda bulunması beklenmektedir. Dergiye gönderilen yazıların teslim anında hiçbir dergide yayınlanmamış olması ve/veya hiçbir yayın organı tarafından basılmak üzere inceleme aşamasında olmaması gerekmektedir. Bu konudaki tüm sorumluluk yazarlara aittir. Yazarlar çalışmalarını gönderdikleri andan itibaren eserleri ile ilgili tüm yayın haklarını Yönetim Bilimleri Dergisi'ne devretmiş ve Yönetim Bilimleri Dergisi'nin kurallarını kabul etmiş sayılırlar.

Teslim Süreci ve Şekli

Makale gönderimi Dergipark üzerinden yapılmaktadır. Dergipark sistemine yüklenen makalelerin üzerinde isim bilgisi olmamalıdır. Zira sisteme kayıtlı kullanıcıların bilgileri sistemde mevcuttur. Makale ile birlikte 250-300 kelimedenden oluşan özet ve yazarlar hakkında 5-6 satırdan oluşan bilgi notu da (Türkçe ve İngilizce olarak) dergiye gönderilmelidir. Bu notta mezun olunan okullar, bağlı bulunulan kurum, unvan, çalışma alanları gibi bilgiler yer alabilir. Yönetim Bilimleri Dergisi uluslararası bilimsel ve bağımsız indeks ve abstract kuruluşlarınca da taranmaktadır. Bu nedenle gönderilen özetler çok önemlidir. Ayrıca çalışmanın konusu ile ilgili en fazla 5 adet anahtar kelime de eklenmelidir.

Çalışmanın Uzunluğu

Makaleler kural olarak 4.000 kelimedenden az, 8000 kelimedenden fazla olmamalıdır (kaynakça ve dipnotlar hariç). Makalenin yazıldığı dile göre değişen Genişletilmiş Özet'ler ise en az 600 en fazla 1000 sözcükten oluşmalıdır.

Stil ve Düzeltmeler

Yazarlar çalışmalarını Yönetim Bilimleri Dergisi kurallarına göre hazırlamak zorundadırlar. Editörlerden ya da hakemlerden gerekli düzeltmeleri yapmalarını beklenmemelidir. Gerekli düzeltmeler belirlendikten sonra yazarların en geç iki hafta içinde makalelerin düzeltilmiş halini Dergipark üzerinden sisteme yüklemeleri gerekmektedir. Makaleler A4 kâğıdı ölçülerinde, tüm kenarlardan 2 cm boşluk olacak şekilde Normal stilde, Times New Roman 12 punto karakteri ile önce ve sonrası 0 nk ve tek satır aralığında yazılmalıdır. Paragrafların ilk satırına girinti eklenmemeli, her paragraftan sonra bir boşluk bırakılmalıdır.

Başlıklar ve Alt-Başlıklar

Makaledeki ana başlıklar 12 punto, koyu (bold) ve tüm harfler büyük olacak şekilde olmalıdır. Takip eden alt başlıklar 12 punto, koyu, ancak bu kez sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde olmalıdır. Üçüncü bir alt başlık halinde ise 12 punto, italik, normal (koyu değil), başlıktaki kelimelerin sadece ilk harfi büyük olmalıdır. Mümkün olduğunca az başlık kullanılmalı ve karışık numaralandırmalardan kaçınılmalıdır. Başlıklar ve alt başlıklar arasında bir paragraf boşluk bırakılmalıdır.

Çalışmanın belirtilen kurallara uygun olması yayın sürecini hızlandıracaktır. Bu nedenle çalışma gönderilmeden önce mutlaka YBD kurallarına uygun hale getirilmelidir. Çalışmalar IMRAD kurallarına uygun şekilde başlıklandırılmalı ve bir kapak dosyası hazırlanmalıdır.

Metin içi Atıf

YBD APA (6) stilini benimsemektedir. Bu nedenle atıflar parantez içinde (Soyadı, Yıl: Sayfa Numarası) şeklinde yapılmalıdır. Metin içinde verilen kaynaklar makalenin sonunda kaynakçada açıkça yazılmalıdır. Kaynakça listesinde kaynaklar, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak dizilmelidir. Soyadın baş harfi büyük, ismin sadece baş harfi yazılmalıdır.

Kaynakçada referans gösterimi için:

Kitap:

Tek Yazarlı Kitap

Yazar Soyadı, A. (Basım Yılı). *Kitabın Adı (İtalik)*, Şehir: Yayınevi.

Aladağ, M. (2010). *21.Yüzyılda Pazarlama Teknikleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap

Tuna, P., Kalın, A., Gerçek, C. ve Güneş, S. (2000). *Oyun Teorisi*, Bursa: Ekin Yayınları.

Editörlü Kitap:

Tek Editörlü Kitap:

Editör Soyadı, A. (Ed.). (Yıl). *Kitabın Adı (İtalik)*. Şehir: Yayınevi.

Kutlu, M. (Ed.). (2008). *Osmanlı Divan Şiirleri Üzerine Metinler*. İstanbul: Yönetim Yayınları.

İki Yazarlı Editörlü Kitap

Mutlu, C. ve Sağlık, D. (Ed.). (2012). *Güncel Gelişmeler Işığında Liderlik*. Ankara: Eski Yayınevi.

Kitapta Bir Bölüm

Yazar Soyadı, A. ve Yazar Soyadı, A. (Yıl), Bölümün Başlığı. Editörün A. Soyadı (Ed.), *Kitabın Adı (İtalik)* içinde, (s. sayfa aralığı). Yayın Yeri: Yayın Evi.

Suna, P. ve Güneş, S. (2019). Uluslararası İlişkiler Perspektifinde Türkiye. A. Kalm (Ed.),

Küresel Ekonomi içinde, (s.248-298). Ankara: Nobel Yayınları.

Makalelerde:Tek Yazarlı Makalelerde

Yazar Soyadı, Adı. (Basım Yılı). Makale Adı. *Dergi Adı (İtalik)*, Cilt (Sayı), Sayfa Aralığı.

Alm, J. (1996). What is an Optimal Tax System?. *National Tax Journal*, 49 (1), 117-133.

İki Yazarlı Makalelerde

Yazar Soyadı, Adı. ve Yazar Soyadı, Adı. (Basım Yılı). Makale Adı. *Dergi Adı (İtalik)*, Cilt (Sayı), Sayfa Aralığı.

Desouza, K. C. ve Flanery, T. H. (2013). Designing, Planning, and Managing Resilient Cities: A Conceptual Framework. *Cities*, 35, 89–99.

Kongre ve Sempozyum Bildiriler

Adil, Ö., Günay, T. ve Güzel, B. (2008). Öğretmen Adaylarının Öğrenciye Yönelik Tutumları ile Öğrenci Başarısı. *V. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, 3-5 Haziran 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. 115-120.

Elektronik Kaynaklar

MEB (2008). Karşılaştırmalı Eğitim Programları. *Fen Lisesi Öğretim Programı* (s. 209-239) Erişim: 12 Ağustos 2008, <http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretimprogramlari/icerik/14>

Değerlendirme Süreci

Dergi ve yayın süreci ile ilgili tüm yazışmalar Dergipark sistemi üzerinden yürütülmektedir. Yayınlanmak üzere gönderilen tüm çalışmalar ön incelemeye tabi tutulur ve inceleme, editörler ve bağımsız hakemler tarafından gerçekleştirilir. Gönderilen çalışmalar ilk olarak editörlerin incelemesinden geçer. Bu aşamada ilk olarak çalışmanın dergi kurallarına uygunluğu incelenir. Ardından makale alanında uzman en az iki hakeme gönderilir. Çalışmanın yayınlanabilmesi için en az iki hakemden ‘yayınlanabilir’ raporu alması gerekmektedir. Editörler ve hakemler incelemelerinde temelde şu üç kritere göre hareket ederler:

- 1) Anlatım Kalitesi: Yazım stili, anlatımda akıcılık, dilin doğru kullanımı, yazının planlaması ve yapısı,
- 2) Kaynakların Doğru Kullanımı: Dipnotlar ile yazı arasındaki uyum, dipnotlardaki bilgilerin doğru ve eksiksiz olması, kaynakların yeterliliği, niteliği,
- 3) Bilimsel Kalite: Çalışmanın bilim dünyasına katkısı, orijinalliği, yazarın iddialarını savunmadaki yeterliliği, yazının derinliği ve kalitesi.

Hakemlerin raporları doğrultusunda gönderilen makale ya yayınlanır ya düzeltilmek ve daha sonra yayınlanmak üzere yazara geri gönderilir ya da reddedilir. Her durumda yazar Dergipark üzerinden bilgilendirilir; çalışmanın hangi aşamada olduğu yine Dergipark üzerinden izlenebilmektedir. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Hakemlerden ‘yayınlanabilir’ onayı alınmasına karşın Yönetim Bilimleri Dergisi editörleri yazarlardan bazı teknik düzeltmeler talep edebilirler. Ayrıca hakem raporları gizlidir ve dergi arşivlerinde 5 yıl süre ile saklanır. Yönetim Bilimleri Dergisi’nde yayınlanmak üzere gönderilen yazıların yazarları kendilerine telif ödenmeyeceğini baştan kabul ederler.

İletişim Bilgileri

Yönetim Bilimleri Dergisi (YBD), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilimleri Dergisi Yazı İşleri Editörlüğü, 17200, Ağaköy, Biga, Çanakkale. Tel: 0 286 335 87 38 E-posta: ybd@comu.edu.tr

NOTES FOR THE CONTRIBUTORS

Journal of Administrative Sciences focuses on scholarly articles on labor economics and industrial relations, econometrics, economics, business administration, public administration, public finance and international relations in general from all over the world. The journal encourages interdisciplinary studies. Manuscripts submitted to Journal of Administrative Sciences should be original and should not be under consideration by another publication at the time of submission.

Articles submitted for consideration of publication are subject to peer review. The editorial board and editors take consideration whether submitted manuscript follows the rules of scientific writing. The appropriate articles are then sent to two referees known for their academic reputation in their respective areas. For the articles to be published, at least two 'accepted' reports from the referees are required.

The Editors and referees use three-step guidelines in assessing submissions:

- 1) Literary quality: Writing style, usage of the language, organisation (paragraphing, syntax, flow etc.)
- 2) Use of references. Referencing, sources, relationships of the footnotes to the text.
- 3) Scholarship quality: Depth of research, quality; contribution, originality of the contribution (new and creative thought) and plausibility of the author's argument.

Questions regarding the status of submissions should be directed to the co-editors by e-mail at ybd@comu.edu.tr. The author could be asked for technical corrections by editors after the final draft of the article.

Submission

Manuscripts should be single spaced throughout (including all quotations and footnotes) on single sides of A4 paper... Full names of the author(s) should be given, an address for correspondence, and where possible a contact telephone number, fax number and e-mail address. Authors should pay particular attention to the accuracy and correct presentation of references.

Besides the manuscript a brief cv of the author should also be attached to the e-mail so that a registry is formed. JAS uses American Psychology Association System

Length

Articles as a rule should not exceed 8.000 words and should not be less than 4.000 words, not including footnotes and references.

Style and Proofs

Authors are responsible for ensuring that their manuscripts conform to the JAS style. Editors will not undertake retyping of manuscripts before publication. The manuscript should be written by using Times New Roman 12 punt. Titles and Sub-Titles Titles in the article should be 12 punt, bold and in uppercase form. The sub-titles should be 12 punt and in the title case form. Single line width is preferred and A4 format is suitable.

Footnotes

Books

One author

Aladağ, M. (2010). *21.Yüzyılda Pazarlama Teknikleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Two authors

Acer, Y ve Kaya, İ. (2009). *Uluslararası Hukuk*, Temel Ders Kitabı, Ankara: USAK Publications.

Three authors

Tuna, P., Kalın, A., Gerçek, C. ve Güneş, S. (2000). *Oyun Teorisi*, Bursa: Ekin Yayınları.

Part of a Book

Groundwater-Smith, S. (2007). As Rain is to Fields, so Good Teachers are to Students. S. Knipe (Ed.), *Middle Years Schooling: Reframing Adolescence* (151-170. ss.). Frenchs Forest, N.S.W: Pearson Education Australia.

Articles

Alm, J. (1996). What is an Optimal Tax System?. *National Tax Journal*, 49 (1), 117-133.

Paper Presented at a Conference or Meeting:

Yegin, Mehmet. (2009). A New Schematic Model to Understand Formation of Public Opposition on Foreign Policy Issues, *Midwest Political Science Association 67th Annual National Conference*, Chicago, USA, p. 9.

Web Sources

MEB (2008). Karşılaştırmalı Eğitim Programları. *Fen Lisesi Öğretim Programı* (s. 209-239) Accessed: 12 Ağustos 2008, <http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretimprogramlari/icerik/14>

Biography

Current and recent academic and professional affiliations and recent major publications for the Notes on Contributors should be supplied with the articles. It should not exceed 100-word.

Abstract

A concise abstract not exceeding 250-300 words in length is required.

Contact Information

For more information about the journal feel free to contact with the editors. JAS / YBD, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Prof. Dr. Ramazan Aydın Yerleşkesi, Ağaköy, Biga, Çanakkale, TÜRKİYE.

Phone: +90 (286) 335 8738 Fax: +90(286) 3358736

Web: <http://ybd.comu.edu.tr> / E-mail: ybd@comu.edu.tr

